6. letnik. 1-2. snopič.

ČASOPIS
ZA
ZGODOVINO IN NARODOPISJE.

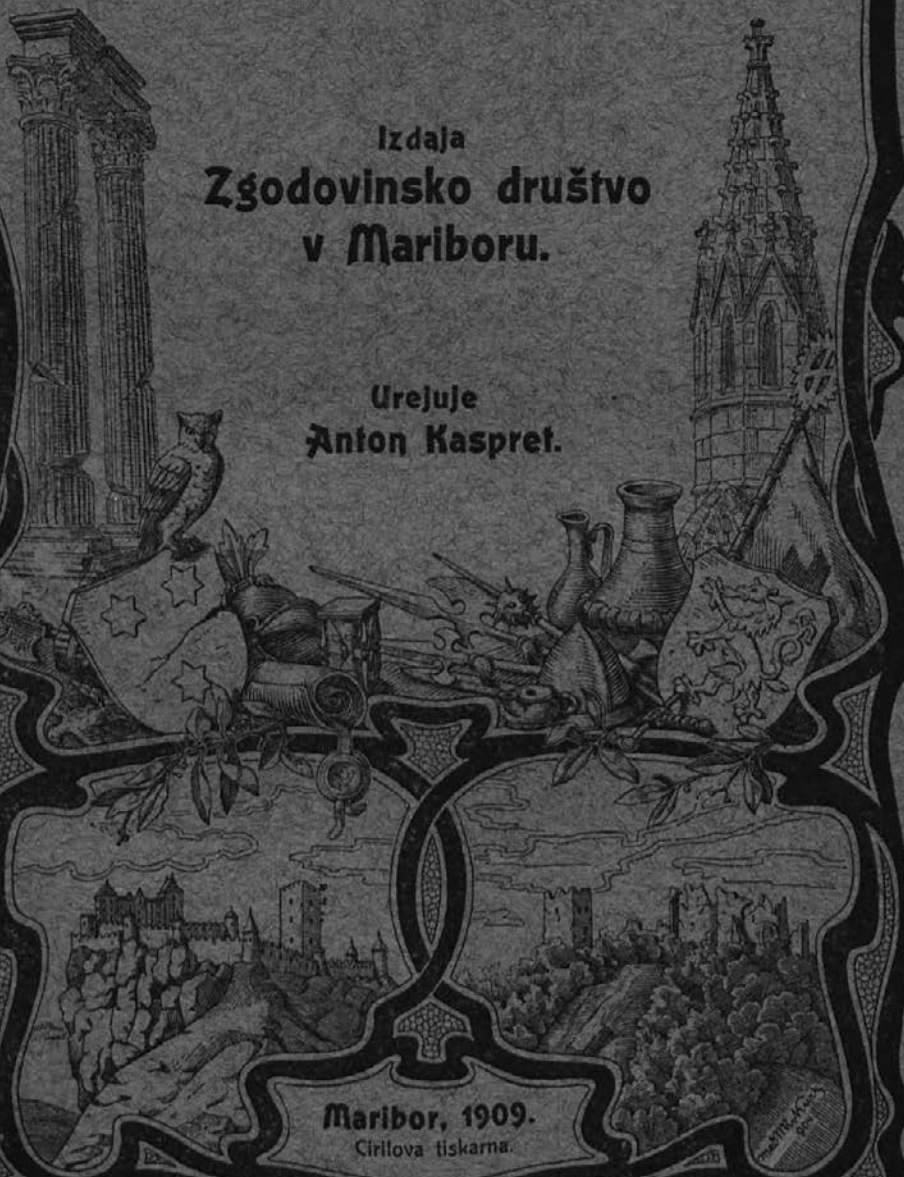

Izdaja
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Urejuje
Anton Kaspret.

Maribor, 1909.
Cirilova tiskarna.

Vsebina 1—2. snopiča.

I. Razprave:

Štrekelj Karol dr.: Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev. (Konec.) . . Strau 1

Kaspret Anton prof.: Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabriela. 70

II. Književna poročila:

Klaić Vjek. dr.: Antonii Vramecz, Kronika. Dr. Fr. Ilešič 109

III. Društvena poročila 111

IV. Popravki in dostavki k spisu »Slovanski elementi v besednem zakladu štaj. Nemcev« 115

V. Kazalo obravnavanih, oziroma razloženih besed 119

Spisi se pošiljajo uredništvu pod naslovom: Anton Kaspret, prof. c. kr. prve drž. gimnazije v Gradcu. Klosterwiesgasse 9/II.

Redni udje »Zg. dr.« dobivajo »Časopis« brezplačno, cena za neude je 6 K na leto.

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaje

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

6. letnik.

Uredil

Anton Kaspret.

Maribor, 1909.

Tisk tiskarne sv. Cirila.

Vse pravice si pridržuje društveni odbor.

030024933

Vsebina 6. letnika (1909).

I. Zgodovinski spisi.

Stran

a) Kaspret Ant. prof.: Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabriela 70

Stegenšek Avg. dr.: O gotskih freskah pri Sv. Mohorju na Kozjaku 129

Kovačič Fr. dr.: Iz prazgodovine središkega trga . . 140

b) Stegenšek Avg. dr.: O starinskih najdbah v Razborju nad Loko (pri Zidanem mostu) 163

Kovačič Fr. dr.: Donesek k čarovniškim procesom . 169

II. Narodopisni spisi.

a) Štrekelj Karol dr.: Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev (konec) 1

Štrekelj Karol dr.: Popravki in dostavki k spisu „Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev“ in kazalo obravnavnih, oz. razloženih besed 115

b) Kaspret Anton prof.: Slovarske drobtinice, nabrane iz starih urbarjev, aktov in listin. II. kupek . . 152

Trstenjak Alojzij: Ivanjski kres v ormoški okolici . 157

„ „ Dostavek 188

Majcen G. prof.: Kmetski koledar za l. 1690 165

III. Književna poročila.

Klaić Vjekoslav dr. prof.: Antonii Vramecz, kronika. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Scriptores V., Zagreb 1908. Jugoslov. Akademija znanosti in umetnost. *Dr. Fr. Ilešič* 109

Stegenšek Avg. dr. profesor bogoslovja in c. kr. konservator: Umetniški spomeniki Lavantinske škofije. Drugi zvezek. Konjiška dekanija. S 75 nariski v tekstu in 94 slikami na 59 tablicah. V Mariboru 1909. Založil pisatelj. *J. A. Glonar* 170

Gubo Andreas: Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart. Graz, 1909. *Dr. Avg. Stegenšek* 179

Dr. v. Hovorka und Dr. A. Kronfeld: Vergleichende Volksmedizin. Eine Darstellung volksmedizinischer Sitten u. Gebräuche, Anschauungen und Heilfaktoren des Aberglaubens und der Zaubermedicin. Stuttgart, 1908 *J. A. Glonar* . . 182

Stegenšek Avg. dr.: Zagovor [proti recenziji g. J. A. Glonarja 183

IV. Društvena poročila 111, 188

V. Imenik društvenikov 193

Inhalt des 6. Jahrganges (1909).

I. Historische Aufsätze.

Seite

a) Kaspret Anton: Die tyrannische Behandlung der Stattenberger Untertanen unter der Inhabung des Franz Tachy und seines Sohnes Gabriel 70

Stegenšek Avg. Dr.: Über die gotischen Fresken zu St. Hermagoras in Kozjak 129

Kovačič Fr. Dr.: Zur Urgeschichte des Marktes Polstrau 140

b) Stegenšek Avg. Dr.: Über die Ausgrabungen zu Razbor ob Lack (bei Steinbrück) 163

Kovačič Fr. Dr.: Ein Beitrag zu Hexenprozessen . . . 169

II. Volkskundliche Aufsätze.

a) Štrekelj Karl Dr. Die slawischen Elemente im Wortschatze der Deutschen Steiermarks. (Schluß). . . 1

Štrekelj Karl Dr.: Berichtigungen und Zusätze zu „Die slawischen Elemente im Wortschatze der Deutschen Steiermarks" und das Register der behandelten, bezw. erklärten Wörter 115

b) Kaspret Anton: Lexikalische Beiträge, gesammelt aus alten Urbaren, Akten und Urkunden, betreffend die politische Verwaltung und Rechtspflege, mit angefügten sprachlichen und sachlichen Erklärungen 152

Trstenjak Alois: Die Sonnenwendfeier am Vorabende des Johannisfestes in der Umgebung von Friedau 157

Trstenjak Alois: Zusatz 188

Majcen Gabriel Prof.: Bauernkalender für das Gemeinjahr 1960 165

III. Literaturberichte.

Klaić Vjekoslav Dr.: Antonii Vramecz, Chronik. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Scriptores V. Agram 1908. Südslawische Akademie der Wissenschaften und Künste. *Dr. Fr. Ilešič* 109

Stegenšek Avg. Dr. und k. k. Konservator: Die Kunstdenkmäler der Lavanter Diözese. II. Bd. Dekanat Gonobitz. Marburg, 1909. Im Verlage des Verfassers. *J. A. Glonar* 170

Gubo Andreas: Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart, Graz, 1909. *Dr. A. Stegenšek* 179

Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev.

(Konec.)

Epel, Eppel *(Öpel)* n. ‚Teil des Vordergestelles von Wagen und Schlitten, an dem die Deichsel mit einem Nagel befestigt ist'; *Epelnagel* ‚Nagel zur Befestigung der Deichsel im Epel', *Epelring* ‚eiserner Ring beim Epel, wo der Nagel durchgesteckt wird' (Unger 186). Poleg navedenih oblik se rabi tudi oblika *Nepel* n., kar se razlaga (Unger 475) z ‚Bezeichnung für einen Bestandteil der sog. Wage am Wagen', kar bo pač krivo, če pomislimo, da je *Nepelnaber* m. ‚Bohrer für das Nepel', na vagi pa ni nobene luknje, ki bi se zanjo potreboval tak sveder, in ker se v starem ustavu za vozarje piše ‚ein vorderes Weinnepel' (kar je gotovo=Wagenepel) mit kurtzen Kippffen 36 kr.' (Unger 627), vaga pa nima nikakih ročic (Wagenkipfe). Potemtakem je v zgoranji razlagi za ‚Wage' brati ‚Schale' in je torej *Nepel* isto, kar *Epel* z začetkoma pristavljenim *n*-om (kakor v *Nigel-Igel* in pod.), ki izvira iz končnega *n* v členku (*den, einen*). Tudi ta druga oblika z začetnim *n* se rabi v zloženkah: *Nepelkappe* ‚eiserner Beschlag für das Nepel', *Nepelstück* ‚Nepel' (Unger 465). Pa tudi *Napel* m. v pomenu ‚Setznagel, der die beiden Wagenteile eines Lastwagens verbindet' (Unger 470) spada sem; pomen oplenika ‚Kipfstocknagel' se je prenesel na sornik ‚Spannagel', kar vidimo tudi v češčini (prim. Bartoš, Dialekt. II. 444), kjer je *svornik* ‚Kipfstocknagel', ker gre ta klin tako skozi oplen, kakor skozi soro. — Od vseh Nemcev poznajo besedo le Štajerci. Razložiti se dá lepo kot tujka iz slovanščine: slov. *óplen, oplen, oplin* ‚pri vozu na prednji in zadnji premi tisti les, v kteri sta vtaknjeni ročici, Kipfstock, Wendeschemmel; tudi prednji in zadnji del voza pri žagi', na Ogrskem *oplenci*, tako tudi na Hrvaškem, sbh. *opljen, oplen, oplin* ‚na saonicama ona gredica, što odozgo drži stupce ili češljeve,

(Karadžić), čak. *oplén* ‚transtrum currus' (Nemanić I. 47), č. *oplen, oplin, oplinek* ‚příční dřevo u vozu ležící na šarnici (Wagenschale) (nápravě podlé délky), v němž klanice na koncích kolmo stojí, místy slove obrtlík, Rung-, Kipf-, Kopfstock, Kipfen: přední a zadní o. Na oplen klade se korba'; *opleny* ‚4 pričky v řebřinach, Stöckel'; *oplen* ‚jedna ze dvou přiček, ktere sanice spojují, Querholz bei dem Schlitten' (Kott s. vv.); mlr. *oplîn*; dols. *hoplon* ‚der Schirm, die Schale am Wagen'. Beseda je prešla tudi v madžarščino: *eplény* ‚Querbalken, Lastbalken über dem Schlitten'. Etimologija dozdaj ni jasna. Csl. bi se glasila beseda * *oplěnъ*; kaj pa je izpalo pred *n*-om, ali *k (q)* ali *t*, je težavno povedati: idg. * *ob-plēk-nos* in * *ob-plēt-nos* bi dalo *oplěnъ* in primerjati bi smeli v prvem primeru g. πλακίς ‚Sitzbank', tir. kor.-n. *Flecken* ‚Brett, Bohle', lat. *planca* ‚Bohle, Planke, Brett', v drugem pa g. πλαθάνη ‚Küchenbrett', πλάτη ‚Ruderschaufel', tako da bi imeli tam koren * *plēg, plēq*, ‚schlagen, flachschlagen', tu pa * *plēt* ‚breit, flach' (prim. Walde, Et. Wtb. d. lat. Spr. 471—472). Končni *n* slovenske besede se je v nemščini štel za končnico slabe deklinacije ter se je zategadelj opustil, zlasti se je to zgodilo tudi vsled tega, ker so na besedo vplivale mnoge tvorbe na *-el*.

Elen- v sestavljenkah *Elenklau* (st. j.) ‚Klaue des Elentieres, ein in alter Zeit gewöhnliches Amulet gegen Fallsucht', *Elengoller, Ellentgoller* ‚Koller aus Elentierhaut' (Unger 199). — Da beseda ni nemška, je znano že davno, toda vprašanje je, ali je iz slovanščine (stcsl. *jelenь* itd.) ali pa iz lit. *élnis*. Slovanski *j* lehko odpade na začetku, prim. zgoraj *Auer* poleg *Jauer*; to vidimo tudi pri mnogih krajevnih imenih: *Aflenz*-Jablanec, *Andritz*-Jędrica, *Auerling*-Javornik, *Edlach*- v Jedlah, *Aßling*-Jesenik (v Jesenicě), *Amlach*- v Jamljah itd. Ker je beseda v končnici izpremenjena, ni misliti izlepa na to, da je vzeta iz litavščine, ker bi bila v takem primeru še ohranila končni *s*, kakor vidimo to iz primerov, kakor so pruskon. *Alus* ‚Art Bier', *Bukkis* ‚Fischreuse',

Dalkis ‚Art Angel', *Dubus* ‚Art Kahn' in podobni. Da se je v slovanskih krajih prej tudi *los* (Elch) zaznamoval večkrat z besedami za jelena in košuto, vidimo med drugim iz poročila mniha Bartolomeja Anglika (iz XIII. stol.), ki v svoji realni enciklopediji „De proprietatibus rerum" v poglavju o Češki piše med drugim: „et inter has feras est quedam habens magnitudinem bovis. hec bestia ferox est et seva et habet magna cornua et ampla, cum quibus se defendit, sed habens sub mento amplum folliculum, in ipso aquas recolligit, et currendo aquam miro modo in illo folliculo calefacit, quam super venatores seu canes sibi nimis appropinquantes projicit et, quicquid tetigerit, depilat horribiliter et exurit. et hoc animal lingua bohemica *loni* nuncupatur". (Schönbach, Des Bartholomaeus Anglicus Beschreibung Deutschlands gegen 1240, Mitteilungen d. Instit. f. öst. Geschichtsf. XXVII.) Navzlic vrinjeni pravljici o čudovitem mehu te živali je vendar misliti le na losa, in res stavi neki rokopis za *loni, lon, loth* drugih rokopisov naravnost *elhent* (Schönbach, l. c. 82), kar je zverižено iz *elch* in *elent* (= *elen*). Če pa se ta žival zaznamuje z imenom za košuto, mogel se je pri nekterih Slovanih tudi samec vrste Cervus alces imenovati z imenom za samca vrste Cervus elaphus. Beseda kaže torej na to, da je prevzeta iz slovanščine, najbrž iz češčine ali lužiške srbščine. V naših krajih losa v historični dobi ni več bilo. Več gl. Kluge, Et. Wb.[6] 93, Koštiál, II. gimn. ljublj. program 1901, 16.

Engerz m. f., ‚gedeckte Futterstelle der Schweine, Schweinehütte mit langem Trog' (Mittelst., Untst., Unger 202.) — Beseda je pač slovenska; prim. slov. *jadrna* ‚izreza, skozi ktero prasec vtakne glavo, da more do korita, das Fressloch'; *jadrne* ‚razdelki pri jaslih'. *Engerz* bi torej odgovarjalo slov. * *jadrnica* ‚prostor, kjer so jadrne'; misliti moramo le, da je *n* iz tretjega zloga preskočil v prvega; * *jandrica*, * *jangrica*. Mogoče je vplivala vsled kake narodne etimologije tudi naslomba na n. adj. *enge*.

Valenze f. v sestavljenki ***Roßvalenze*** ‚Pferdedecke' (Unger 510) je moglo priti v nemško štajerščino tako iz slovanščine (sbh. ***velenac*** ‚bunter Teppich'), kakor iz madžarščine (***velence*** ‚Barchent'). Da ni to iz madž. nazivala Benetek ***Velence***, ampak iz imena katalonskega mesta ***Valencia***, to sta spoznala že H. Schuchardt (Literaturbl. f. germ. u. rom. Phil. 1893, 5) in G. Meyer (Neugr. Stud. II. 17). K Srbom in Madžarom je prišla beseda po mnenju Meyerjevem iz turščine: ***velenče*** ‚Valencia-Barchent' (pri Bianchi-Kifferju II.1197 naravnost ‚couverture de laine blanche à longs poils, dite de Catalogne'); toda potem bi se v srbščini in madžarščini pač glasila ****velenač***, ****velencse***. Niso je li dali Srbom Grki (βελέντσα), Grkom pa Italijani (Benečani), dasi imajo ti danes le ***valessio*** ‚una specie di tela di canapa e cotone a guisa di frustagno'?

Verschnig in ***Verschnik*** m. (st. j.) ‚Benennung eines gegupften Maßes, nach dem an der windischen Grenze Grundleistungen zu geben waren' (Unger 227); ***Hirschverschnik*** m. ‚Name eines Zehents: „Die Herrschaft den Garbmzechendt als von Waicz, Khorn, Haber, auch H. vnnd die Zehendt Kreizer einzunehmen hat"; „1648 ist an H. in Gelt eingenomben worden 10 Gerz 10 fl"' (Unger 349, Hirsch = Hirse). — Iz slov. ***vršnik*** ‚Getreideabgabe an die Grundherrschaft, Getreidezins'. Slov. beseda pač ni od vršiti ‚Getreide austreten' ampak od ***vrh***: ***z vrhom*** ‚gehäuft voll', torej ***vršnik***=vrhan mernik, uvršeni mernik nasproti raženemu (štrihanemu) merniku.

Fesslitz f. ‚hölzernes Gesperre an bäuerlichen Wohn- und Wirtschaftsgebäuden' (Oberst., Unger 229). Z besedo ‚Gesperre' razumeva Nemec: a) Gespärre = Sparrenwerk, Gebälk, to je lemeze ali škarnice, in b) Vorrichtung zum Versperren, pri čemer velja za najvažnejši del zavornica ali zasuvka (Riegel, Querholz). To zadnje, zdi se mi, hoče izdatelj štaj. slovarja oznameniti z izrazom ‚hölzernes Gesperre'. — Od slovanskih besed je nemški najbliža naša ***veslica***, kar se tiče glasov; v pomenu se kajpada loči od nje, vendar ne

tako, da bi je ne bilo moči spraviti v genetično zvezo ž njo. Če je n. *Riegel* ne samo ‚repagulum', ampak tudi ‚vectis, Hebel' in ‚zu einem gewissen Gebrauch zugerichtetes Holz von mässiger Länge und wenigstens geringerer Dicke als der Balken', in potemtakem tudi ‚Brett, Bohle von geringerer Breite', potem se je naša *veslica* (dim. od *vesla* f.= *veslo* n. ‚Ruder, Ruderstange, Fischerstange') mogla v pomenu enako pretvoriti v ‚repagulum'. Tako se je mogel dalje pri nas iz pomena ‚Ruderstange, Ruderschaufel' razviti dalje pomen ‚Ofenschaufel', v češčini *(veslo, vesélko, veselce)* ‚Rührschaufel, Schiebschaufel' poleg ‚Maischschait Maischkrücke', v ruščini (*vesëlka,* veséльco) ‚Rührstock, Spatel'. Pri nas je na Notranjskem *vesla* celo ‚velika žlica'. Ti zadnji pomeni so se razvili, ker je taka lopata ali mešalo podobna veslu, ki je izprva bilo le navaden, bolj ali menj obtesan drog. Iz nemškega *Fessel* f. se *Feßlitz* ne dá razložiti, ampak je beseda ž njo v zvezi le po narodni etimologiji. Tudi na sl. *vezêla* ‚Bindbast' ali *vezilce* ni misliti, ker ‚hölzernes Gesperre' ne veže, ampak zapira.

Fleien, *Fleiden* in *Fleigen* pl. f., ‚Getreidespreu, Kleie, Spreu, Ohm'; *Fleienbett* ‚Bett mit Einsätzen, die mit Kleie und Ohm gefüllt sind'; *Fleienpolster, Fleienmatratze* ‚Polster, Matratze mit Kleie gefüllt'; *Fleiensack* ‚mit Spreu gefüllter Sack fürs Bett' (Unger 239, 240); kor.-n. *Fleidn* ‚die feinste vom Getreide mittelst einer Windmühle gesonderte Spreu' (Ueberf. 97); bav. *Flaen, Flae-w-en (flám, flaje˜, flaiwn, flám)* ‚die leichten Einfaßungen der Haberkörner, die beim Dreschen mit abfallen und durch die Handwindmühle von denselben gesondert werden; hie und da dienen sie als Füllung von Polstern und Betten; ähnliche in der Luft wehende, sich gerne an Kleider ansetzende kleine Körperchen'; *Fleibm* ‚Am, Spreu': „die *fleiden* vom Prein, die *fleuden* vom habern, Khorn, waiczen" zum Anbrühen für Schweine; das *Augnpflá˜l* ‚die Augenwimper' (Inn, Salzb.)", Schmeller-From-

mann I. 783, ki misli, da je beseda iz gn. *flaum* (to iz lat. *pluma*), pa vendar primerja tudi že slov. *pleve*, č. *pléva* ‚Spreu'. In v resnici ni izvajanje nemške besede iz slovanščine nemogoče, ker se natančno strinja pomen in pa glasoslovno ogrodje: slov. *pléva* ‚Samenbalg des Getreidekernes', nav. pl. *pleve* ‚die Spreu; Schote; Augenlied': *plêvnica, plêvnik, plêvnjak* ‚Spreusack als Unterbett, der mit Spreu gefüllte Polster'; č. *pléva, plíva* ‚ausgewürfelte Spreu, Balgklappen, Hülsen'; gs. *pluva*, ds. *plova* itd. (Miklosich, Et. Wtb. 237). Tudi prehod našega *ě* v nemški *ei* (iz tega *ai, a*) ni presenetljiv če pomislimo, da daje krajno ime *Prěsěka, Stěnica* v nemščini *Preisseck, Steinitz*; glej tudi spodaj besede *greichen*.

Vochnitze f. (st. j.) ‚eine Art Kuchen oder Weissbrot,' (Unger 244). O tej besedi sem pisal že v spisu „Zur slaw. Lehnwörterk." 7. Prvotno romanska beseda *(focatia)* je prešla najprej v nemščino *(fochenza)*, iz nemščine v češčino *(bochněc*, gen. *bochence)*. V češčini se je premenila v *bochnice* ter je odpotovala zopet med Nemce v obliki *bochniz*, h čemur je zgoranja *Vochnitze* le postranska oblika, naslonjena na starejšo: *Fochenza, Fochenz* (bav.), *Fochanze* (kor.-n.).

Fredeln in *freddeln (fröddln)*, pa tudi *freggeln* vb., ‚langsam kränkeln, langsam hinsiechen' (Unger 252). Gledé zadnje oblike z *g* prim. *Gewenge* in *Gewende* ‚Einfassungsstein bei Türen und Fenstern' in pa zgoraj (Čas. V. str. 81 in 82) opomnjo o sličnem prehajanju soglasnika *t* v *k*. Misliti se da pri *fredeln* na slovanski izvir: *vrěd*, slov. *vred* ‚Leibschaden, Verletzung, Geschwür, Eiterbeule', *vréditi* ‚verletzen, wehe tun'; *vredân* otrok ‚an einer bestimmten Krankheit leidend'.

Fratschler m. ‚Zwischenhändler mit verschiedenen Waren'; *Fratschenhandel:* „ein F. alß mit Grieß, Mell, Spökh' Schmer, Pradt, Khaß, Khorzen und Dabag erlauben"; *Fratschlerei* ‚Zwischenhandel mit Waren, Waren eines Zwischenhänd-

lers, daher *Fratschlerei* kaufen'; *Fratscheln* ‚mit verschiedenen Waren Zwischenhandel treiben'; *Fratschelweib* ‚Fratschlerin' (Unger 249). V bavarščini *Fratschler* ‚Zwischenhändler, Mäkler (mit Eßwaren') (Schmeller-Frommann II. 837). Navadno se imenuje *Fratschlerin* ženska, ki na drobno prodaja na trgu sadje in podobne stvari, ‚die Höckerin'. Zgoraj iz listin navedeno mesto, kjer se naštevajo stvari, s kterimi se bavi *Fratschenhandel*, kaže, da je pojem precej enak tistemu, ki ga ima n. beseda *Fragner* ali *Greißler*. Schmeller hoče izvajati besedo iz n. *fraischen* ‚erfragen, erforschen', holl. *vresken*, misli pa tudi na ital. *frasca* ‚Zweig als Zeichen einer Schenke', češ, ker je na Tirolskem *Fradschl* ‚die Bierschenke', *Fradschler* ‚Bierwiert'; toda pomisliti je, da je s krčmo mnogokrat združena tudi mala trgovina ali prodajalnica. Zategadelj je to misel zavrniti. Pa tudi izpeljava iz *fraischen* ‚erfragen', oziroma z navadnejšim v južnih Nemcih glagolom *fratscheln* ‚fragen' ni kaj verojetna. Kdo neki bo malega trgovca imenoval izpraševavca, pa naj bo ta trgovec še tako radoveden! Radovednost vendar ni značajna črta za njegov posel. Kakor imenujejo južni Nemci branjevca *Greißler* po *Greuße (grewsze)* ‚enthülste Körner, Grieß, Grütze', podobno je dobil svoje ime tudi *Fratschler* po stvari, ki jo je prodajal. Zato domnevam, da je beseda vzeta iz slovanščine, kjer nahajamo csl. *brašьno* ‚Speise, Nahrung', slov. *brašno* ‚Mehl, Viktualien, Wegzehrung', sbh. ‚Mehl, Speise' itd. Slovenski *brašnar* ‚Mehlhändler, Viktualienhändler' je torej oče nemškemu *Fratschler*. Glede prehajanja skupine *šn* v *šl* velja to, kar je povedano o *brusna* pod *Bassel* v Časop. V. na str. 50.

Gati, Gatje f. ‚Unterziehhose', navadno v sestavi *Gatihose* (Unger 262), na Koroškem *Gattehosen* (Überf. 108). Enako v bavarščini: *Gatyen, Gâtihosen, Gartihosen* (beim Militär, Schmeller-Frommann I. 958); na poslednjem mestu se že primerjajo slovanske besede. Natančnejše podatke gl. v

Miklošičevem Et. Wtb. 60 b pod *gatja*. Etimologija besede ni jasna.

Gantsche, Gauntsche f. ‚kleines Häuschen, Keusche' (Oststt., Unger 266). Na Spodnjem Koroškem *Kátsch·n* ‚eine schlechte Hütte, kleines Haus, schlechte Bauernhütte'. — Beseda vtegne biti slovensko *koča*, v kteri je nosnik ali še ohranjen (csl. *kąšta*) ali pa pridejan pred dentalom pozneje. V pomenu ‚altes Weib, meist als Schimpfwort gebräuchlich', tudi *Ganke* (Unger 266), pa spada beseda k bav. *Gaunkel, Gâungel, Gangl* ‚große ungeschickte Weibsperson' (Schmeller² I. 882 d., 923), prim. tudi Schuchardt, Slawod. 68.

Gamaseln vb. ‚krabbeln, langsam kriechen', ***wommaseln*** ‚krabbeln, wimmeln, prickeln (vom Gefühle eines ‚eingeschlafenen Gliedes)', ***wammseln*** in ***wammeseln*** ‚wammeln; prikelndes Gefühl in Händen oder Füssen verspüren' (Oststt., Unger 264, 617, 638). — Že v štaj.-n. slovarju se primerja pri prvem glagolu prav slov. *gomaziti* ‚kriechen' po Jarnikovem Etym. 219; slov. tudi *gomazeti, gomizljati, gomezeti, gomzeti* ‚kribbeln, wibbeln, moussieren, blaß werden'; na drugem mestu navedeni nemški glagol ima *w* za *g* pač vsled naslombe na nemške besede sličnega pomena, kakor so *wibbeln, wimmeln* (stgn. *wimidôn, wimizzen, wamezzen*, srgn. *wimmen* ‚sich regen, wimmeln'). O drugih oblikah slovanskih besed gl. Miklosichev Et. Wtb. 82 pod *gŭmŭz-*. Beseda je v slovanščini pač onomatopoetična. — Z *gomazeti* je v zvezi tudi slov. *golazen* ‚kriechendes Ungeziefer', ki stoji nam * *gomazen*: *go-* se je smatral za nekak prefiks in v drugem zlogu se je *maz-* štel za koren, ter se je v njem po narodni etimologiji *m* premenil v *l*, ker je mislil narod na glagol *laziti, lazim*.

[***Ganzroß*** m. (st. j.) ‚unverschnittenes Roß, Hengst' (Unger 267), srgn. *ganze* m. ‚Zuchteber, bav. *Ganz* ‚unverschnitten (von männlichen Tieren)', *e~ganzə* ‚ein Hengst' (Schmeller² I 927) bi se lepo dalo izvajati iz č. *kanec* (že v Žalt. Wittenb.),

kaneček, ‚Haksch, Eber', *jelenitý kanec* ‚Hirscheber, Eberhirsch', p. *kaniec* ‚kiernoz', slov. *kanec* ‚neresec, mrjasec' poleg *kan*, kar pozna tudi slovaščina in je, dasi misli Miklosich (Magyar. št. 268) nasprotno, pač iz madž. *kan* ‚das Männchen, das Manntier, der Rammler': *kanpóka*, *kanpulyka* ‚Putterhahn, *vadkan* ‚Eber', *kanca* ‚die Stute, das Mutterpferd', *kanozni* ‚ranzen, sich begatten'. Toda misliti moramo pač tudi na res mogočo zvezo z n. *ganz*; prim. slov. *celjak*, *celak* ‚Hengst'. Kajpada smatrajo nekteri germanisti besedo *ganz* za slovansko (iz *konьcь*), v tem ko jo drugi (Brugmann) izvajajo iz pragerm. * *ga-mt-a-z* ‚mit dem (vollen) Maß versehen' (IF. Anz. 5. 19, 8. 133.)]

Gibitz in *Kibitz* m. ‚Name eines genießbaren, aber nicht sehr wohl schmeckenden Blätterschwammes mit gewölbtem Hute und weißem Stiele' (Unger 291). — Beseda je slovanska; prim. čak. v Istri *gubice* ‚Art Schwamm' (r. *gubka* ‚Polyporus'); ker pa ni misliti na izposodbo iz hrvaščine, je beseda pač iz slov. *gobica* ‚Schwämmchen', kjer so najbrž, ker je izposojenka še le nova, pač vplivale tudi še oblike, kakor slov. *glivec* ‚eßbarer Pilz', *glivica* ‚genießbarer, schwarzgrauer Stockschwamm'.

Girlitz m. ‚der Fink, (Obst., Unger 293); „der *Grinitz, Grünitz, Krinitz, Krünitz* ‚der Kreuzschnabel, loxia curvirostra (Nemnich); nach Weigand I. 462 wegen der grünen Farbe" (pri Schmellerju² I. 1000). Gs. dubonóska se prelaga z ‚Grünfink, grüner *Girlitz*, fringilla serinus' in Pohlin piše: „Grilc, grilček der *Girlitz* ein Vogel, Gryllus, Avis Certhia" (Besediše). Č. dubonosek, dubonoska f. ‚loxia chloris' se prelaga z ‚Grünfink'. Po mojem domnevanju tiči v nemški besedi slovanski adjektiv *krivъ*. Krivokljunu pravijo Čehi *křivka*, dolenji lužiški Srbi *škrjenc*, gorenji *křiwka*, Poljaki *krzywonos*. In iz te zadnje oblike nam je izhajati; končni *-os* se je v nemščini spremenil v *-itz*, kakor je *-as* v *stoklas* prešel v *-itz* v kor.-n. *Stocklitz* ‚Bromus'; prim. tudi *Fernitz*

v pruski nemščini za *Firnis*. Ptice fringilla serinus, fringilla chloris, loxia chloris in loxia curvirostra se večkrat zamenjujejo. Zato je mogel slovanski * *krivonosъ*, ki pomenja prav zaprav le naposled navedeno ptico, prevzeti v nemščini pomen tudi prvih treh, in to tem bolj, ker so mladi krivokljuni samci zelenkasto rumeni, kakor grilček in zelenec. V nemščini je bila pozneje beseda po narodni etimologiji naslonjena na *grün*, *Grille* in na *girren*. Slov. *grilec*, *grilček* je kajpada izposojen iz nemščine.

Godechse (st. j.) ‚Weiberrock, Frauenkleid' (v raznih inventarjih, Unger 298); Ulrich von Lichtenstein (Frauendienst 218, 30) omenja tudi že „*gôdehse* ein windisch wîbes kleit". Beseda dozdaj še ni razložena. Domneva se mi, da tiči v nji deblo, ki je nahajamo v stsl. *kotyga*, *kotuga* ‚tunica, vestis'; ta se spravlja v zvezo z lat. *cottus*, ital. *cotta* (dim. *cottola*, od koder je slov. *kotla* ‚Weiberrock' na Goriškem), frc. *cotte*, n. *Kutte*, *Kotte*, na drugi strani stgn. *chozzo*, *kozzo*. *Godehse* bi bilo potemtakem torej * *kotuša* ali * *kotiša* (prim. nasprotno premembo sufiksa *-essa* v *-uša* v it. besedi *braghesse*, ki se na Štaj. glasi *bregüše*). Iz *s*, *š* more nastati v nemščini *-ks-*, kakor kaže: č. *kus-Kux*, *krošnja-Krachsen* itd. Na zvezo s *hodnik* ‚hodniško platno, grobe Leinwand' pač ni misliti pri naši besedi.

Glet m. f. (st. j.) ‚Hütte, Haus'; dim. *Gletel* in *Glettel* n.; *Gleter* ‚Besitzer einer Glet'; *Glettstatt* ‚Stelle, wo ein Glet steht oder stand' (Unger 294); srgn. *glêt* ‚Hütte, Vorratskammer, Keller' (Lexer s. v., Schmeller² I. 978). — Iz slovanskega *klětь*, ki pomenja v slovenščini ‚der Keller, der oberirdische Keller, die Vorratskammer'. Tudi v pruski nemščini nahajamo besedo: *Klête* ‚Nebengebäude, Vorratskammer für Getreide, Kammer', toda tam izvajajo to iz lit. *kle'tis*, pa dvojim, ali po pravici; poljščina pozna tudi obliko *kleta*. Primerjaj, kar piše o naši besedi Meringer, IF. XVI. 123 d.

Gotscheber m. ‚Hausierer mit Südfrüchten (meist aus Gotschee stammend)' (Unger 298). Iz slov. *Hočevar*, to od *Hočevje*. Slovenska oblika z začetnim *k* (Kočevar) je nastala vsled narodnoetimologične zveze naše besede s *koča*, češ, da so Hočevarji kočarji; spada li sem neka ulica v Gorici, zvana v uradni ital. *Cocevia*, ne morem presoditi. Nemško *Gotschée* je, kakor kaže že povdarek, naše *Hočévje*. To pač ne bo izpeljano iz osebnega imena *Chotъkъ* (prim. s. *Hoča* iz *Hotъča*), ampak (kakor *leščevje* iz *lěska*) od *hojka*, *hvojka* ‚die Weißtanne'; iz prvega zloga je *j* izginil vsled disimilacije, ker imamo v zadnjem zlogu drugi *j*: torej *hvojčevje* > *hočevje*. Podobno vidimo pri krajnem imenu *Hoče* iz *Hojče* (Kötsch), kakor se še sliši v narodu, in to iz * *Hvojčьje*.

Gotschel n. ‚trogartiges Gefäßchen aus Baumrinde zum Auffangen des Lärchenharzes' (Unger 298). — Iz slov. *kozół*, *kózoł* ‚posodica, narejena iz drevesnega luba, Rinderkörbchen', *kozołec* ‚korec iz smrekove kože', *kozulj* m., *kozúlja* ‚Rindenkörbchen', tudi *kozôra* f., *kozor* m. ‚Köcher, Rindenkörbchen'.

1. ***Görz***, ***Gurz*** m. (st. j.) ‚Bezeichnung eines Hohlmaßes für alle Arten von Feldfrüchten; Name eines Flüssigkeitsmaßes' (Unger 300); *Görzschaff*, Marchgörz ‚Maß für das Marchfutter' (Unger 450); bav. der *Gorz* ‚ein Getreidemaß' (Schmeller I.² 945). Beseda je slov. *korec* ‚der Scheffel, gegupfter Metzen', kar zopet odgovarja stcsl. *korьcь*, v starejših spomenikih *korъ*, in to je iz grškega κόρος, to zopet iz hebrejskega *kor*; poleg *korec* imamo na vzhodu tudi *koruš* ‚Scheffel', kar sloni na lat. *chorus* istega vira. Že v svojem spisu „Zur slaw. Lehnwörterk." 34 sem opozoril, da je besedo *korьcь* v pomenu ‚Massgefäß' ločiti od besede *korьcь* ‚Schöpfgefäß; Vasmerju (Grekoslavj. et. II. 246) se to zdi „nepravilьno". Kaj pa, če je naš *korec* iz *skorje* napravljena posoda, dalje če je naš korec ‚Hohlziegel'? S čim so krili prej strehe? Ali ne tudi s drevesno *skorjo*, ki ima prav tako podobo žlebnjakov? In slovaški *korec* ‚kozubek na jahody' je

vendar le iz skorje! Treba je torej tu res ločiti tujko od domačih besed, izvedenih od *kora*.

2. *Görz* in *Gurz* m. (?) ‚Name eines Weingartenmaßes' (Unger 300); *Goritze* f. „Die Hueben mit der Goriczen vnd Hoffstadt. Die Goriczen ist rings vmb eingereindt, guet auf anders halb Tag Pau groß. Die Goriczen vnd Pambgart ist mit villen Obstpäm besetzt" (1680) (Unger 300); *Gritze* f. ‚umzäunter Platz für Schweine' (Mittelst., Unger 306). — Vse to je iz slov. *gorica*. Prvi pomen (mera vinogradska) je *gorica* ‚Weingarten' dobila tako, kakor se še v Furlaniji meri svet po kampih (njivah), n. p. ta in ta svet méri pet kampov. Drugi pomen ima *gorica* še v mariborskem okraju, kjer je gorica ‚Hofplatz um das Wohngebäude und um die Ställe, mit Obstbäumen besetzt, vielfach als Schweinetummelplatz benützt', tako imenovana, ker jih imajo večinoma kmetje, ki bivajo vrhu goric; tretji pomen je razviden iz drugega, prim. tudi *ovčja gorica* ‚der Schafhof'; včasi je gorica celo ‚Markt-, Dorfplatz'. Najstarejša n. oblika je *Görz*, najmlajša je druga, *Goritze*, kjer nimamo več preglasa; *Gritze* si imamo razlagati po prehodnjih stopinjah: *garitze*, *geritze*, kjer je *ge-* bil vpoštevan za znani nemški prefiks (prim. *grade* za *gerade*).

Gotscherl, *Gutscherl* n. ‚Schweinchen' (Unger 298); kor.-n. *Gatschele* ‚Schwein' (Lexer). — Zadnje je Trstenjak v Kresu III. 113 primerjal s slov. *kočej*; prim. še *koča* ‚Schwein, *kocek*, *kocej*, *kočka* ‚junges Schwein, Ferkel'; *kočič* ‚Mauerassel (Schweinchen)', besede, kterih sorodnost s španskim *gocho*, frc. *cochon* itd., madž. *koca* ‚Mutterschwein, Sau', kakor pravi Schuchardt, Slawod. 68, ni prav jasna. Prim. spodaj besede *Kausch* itd.

Gockerlenze, *Gogolanze* f. ‚Nießwurz, Helleborus, niger; Küchenschelle, Anemone pulsatilla' (Unger 297, 248). Iz druge besede je pač tudi skrajšana št.-n. *Gläntsche* ‚Schneerose, Helleborus niger' (Unger 291). V slovanskih jezikih nahajamo za ‚Helleborus niger' podobno ime: sbh. *kukurnik*,

kukuriek (sts. *kukurěkъ*), slov. *kukurek*. V drugih slovanskih jezikih se s podobnimi izpeljavami zaznamujejo druge rastline: veratrum album, aristolochia, matricaria, aethusa, cyclamen itd. Iz slovanskega **kukurnica*, kar lehko nastavljamo ob sbhrvaškem *kukurnik*, je le korak do *Gockerlenze*.

Goriatsche f. ‚Tabakschwärzerstecken': „ein T., die sogenannte Goriatsche" (1801) (Unger 133). — Iz slov. *gorjača* ‚Knotenstock' („Gorjačarji, tatovi in cigani po svoje govore", Prešeren). Naša beseda je pač iz *garjača* ‚knorriger Stock', prim. *górjavka* v istem pomenu; besedo je torej izvajati iz *garati* ‚kratzen', *garje* ‚Krätze'. Od kod pa to? Najbrž iz romanščine: prim. lat. *cārere* ‚Wolle krämpeln' ital. *cardare* ‚Wolle kratzen', kar je dalo v narečjih, ki so blizu nas, *gardare;* to je moglo preiti v **gadrare* in iz tega nastati **garare*, prim. provens. *escarrassá* poleg ital. *scardassare*. Pleteršnik misli na n. *haaren* ‚der Haare berauben'; ker pa je beseda znana bolj na zapadu, je prej misliti na prvo domnevo.

Grad m., ‚Geländer unter dem Giebel des Hauses, (Unger 301). Vse kaže, da je to le slovanski *grad* ‚Umfassung', prim. še pl. *gradí* ‚der Preßkufenkranz, das Preßgesimse' in poljski *pogródka, pagródka* ‚cembrowanie w studni, deski, któremi jest obity otwór wewnątrz i zewnątrz studni' (Słownik Karłowicza- Kryńskiego- Niedźwiedzkiego I. s. v.)

Grachelitze, Gracharitze, Grachetze f. ‚Wicke (wird als Futterkraut gebaut)' (Unterst., Unger 301); *Krachetze* ‚Erbse' (Mittelst., Unger 406); *Gracherlen* n. pl. ‚frieselartiger Hautausschlag mit erbsengrossen roten Flecken' (Gamlitz, Unger 301); kor.-n. *Grächlasn, Grâchalizn* ‚die Wicken' (Ueberf. 116), *Grachel, Grachelitzen, Kracherlitzen* (Lexer). — Že Jarnik, Etymol. 226, je videl v kor.-n. besedah slovansko podstavo *grachъ* ‚Erbse', k čemur spada naravnost kor.-n. *Kracherbse* (Schmeller² I. 1360) in izpeljanke iz nje. Prim. slov. *gráholjica* ‚Zaunwicke, vicia sepium', *grahorica* ‚die

Futterwicke, vicia sativa', ‚Vogelwicke, vicia cracca'; ***gráhor*** m., ***gráhora*** f.: „koža je bila kakor z grahoro posuta". Že pri Pliniju omenjena ***cracca vicia*** ne odgovarja našemu ***grachъ***, ker je to iz ****gorchъ***. Nepovoljne domneve O. Schraderja glej v 6. izd. Hehnovih „Kulturpflanzen u. Hausthiere" str. 215—216.

Graglach in ***Gralach*** n. ‚zur Bildung der Maß überschüssiges flüssiges Eisen im Stückofen'; ***Graglachzug***: „den Graglach mit Fleiße tut man legen zusamm, welcher von dem Maßeisen im Pläofen kommt herdan"; ***Gragler*** in ***Gradler*** m. ‚Blähhausarbeiter, der den Blähofen mit Kohle und Erz füllt'; ***Gragen*** ‚bearbeitetes Eisenstück' (? pač ‚unbearbeitetes!'): „die Hamerleut solten kein verboten Eisn oder Gr. fuern" (Unger 301). V slovenščini imamo ***grodelj*** ‚das Roheisen, das Schmelzeisen, der Eisenklumpen', sbh. ***grudelj*** ‚Gußeisen, Roheisen', iz česar se dá s kolektivnim sufiksom ***-ach*** izvajati ***Graglach*** (nam. * ***Gradlach***, prim. ***Gradler***); naša beseda je najbrž izpeljana iz ***gruda*** ‚Klumpen'. Je li morda tujka?

Gramatel n. ‚Erzröststätte, in der auf eine Schichte Holz und Kohlen Erzstücke gelegt werden, hierauf wieder Holz, dann wieder Erz u. s. w.; das ganze wird mit Steinen umgeben und sodann angezündet, worauf es wochenlang fortglüht. Uebrigens ist diese Art des Erzröstens schon veraltet'; ***Gramatelholz*** ‚Holz, das für Gramatel zum Erdrösten dient' (1588) (Unger 302); kor.-n. ***Gråmatn*** ‚das Hitzen der Steine im Feuer, um mittelst derselben das Futter für die Haustiere, wie auch das Wasser zur Wäsche zu hitzen' (Ueberfelder 116), ***grommet'n*** (Drautal) ‚viel Holz zum Anzünden übereinander legen' (Lexer). – Iz slov. ***gramada***, ***gromada***, ***grmada*** ‚großer Haufe, Holzstoß, Scheiterhaufe'; ***grmaditi*** ‚aufschichten' (prim. Let. Slov. Mat. 1896. 152). O izviru slovanske besede gl. Walde 275 d.

Greichen vb. ‚sündigen' (Gamlitzer Ggd., Unger 306). Že izdatelj štaj. slovarja je prav razložil besedo iz slovenš-

čine: *grěh* ‚Sünde', po nepotrebnosti pa je naš jezik „obogatil" s spako *grechati* ‚sündigen'.

Gressling m. ‚Gobio fluviatilis, ein besonders in der Drau häufiger Fisch' (Unger 306); Schmeller pozna (I. 1381) der *Kressen* in *Kressling* ‚der Gründling, cyprinus gobio'. Beseda je pač slovanska iz **grę̇zьnikъ* od glagola *grę̇z* - ‚immergi'; češčina pozna *hřiz, hřiš, hrouz* ‚cyprinus gobio, die Kresse', stara češčina *hruz, hrúz, hryz* in *hřiz*, narečja pa *hrouz,* vse v pomenu ‚fundulus=grundele, Grundeling, Grundel, Gründling'; Bohem. 63 pri Gebauerju (Slovník) navaja *hruz* grundulus (sic!), *hřiz morský* globius (sic!). Prim. gledé pomena še slov. besedo *globoček* za isto ribo; vendar zastran té ni zábiti, da se ista riba sbh. imenuje *glavoč, glavač* in *glamoč.*

Gritsch m. ‚Grille'; dim. *Gritscherl, gritschen* ‚zirpen' (Unger 306.) Ker so te besede, rabljene na Spodnjem Štajerju in v Gleichenbergu, drugim Nemcem neznane, so pač iz slov. *čirič* ‚Weingrille, decanthus pellucens', *čiriček, čeriček, čričck* ter v začetku naslonjene na n. *Grille* in ne na slov. *kričati;* tvorba je v našem jeziku onomatopoetična. Prim., kar piše o enakih besedah Schuchardt v ZfrPh. XXXI. 16,17.

Groppen m. ‚nur in der Mehrzahl: Astholz, Prügelholz'; *Groppenhackel* ‚kleine Hacke zum Schlagen des Ast- und Prügelholzes' (Unger 308). — Prim. slov. *krópec* ‚debela, na koncu čvršasta palica'; *kropelka=krepel* ‚Prügel', *krepélec* ‚Holzprügel, Knüttel', *krepelo, kropelo* ‚Prügel', *krepelovje* ‚Knütelholz, Prügelwerk'; sbh. *krpele* pl. t. ‚Verbindungswerk der Jochpaare Ochsen am Pfluge'.

Gruden, Grude f. ‚Die Erdscholle, Ackerscholle, Erdklumpen, Brocken, Klumpen, Stück' (Mitt.-Untst.); *Grudel* n. ‚Klümpchen, Klößchen, Nocke, Nockerl'; *Grudenbleuer* ‚Holzschlägel zum Zerklopfen der Ackerschollen' (Untst.); *Grudelbäck* ‚nicht zünftiger Bäcker, der nicht lockeres Gebäck, sondern schwer genießbare Klumpen (Grudeln) liefert'; *Grudel-*

gebäck ‚schlechtes Gebäck, Erzeugnis eines Grudelbäckers'; kor.-n. *krud·n* ‚die Erdscholle' (Lexer). — Že Miklosich (pri Lexerju), Trstenjak (Kres III. 113) in Schuchardt, Slawod. 68, so spoznali, da je to zadnje slov. *gruda* ‚die Scholle, Erdscholle, der Klumpen', č. *hruda, hrouda* itd.

Grutsch m. (st. j.) ‚Hamster'; *Grutscher* ‚Verarbeiter, und Verkäufer von Hamsterfellen' (Unger 310); bav. „*Grutsch* damma, melotes"; „Dampna hamster, caper silvestris albis cornibus et latis *grütsch*" (Diefenbach); „Reht als dy grutschen und mauerwerff machten sy locher grüb und kerff" (M. Beham); poleg tega „*Kratscher, Gritscherl, Kritscherl,* Erdzeißerl Arctomys citellus, da' *Gritscha'l* Scheermaus" (vse to pri Schmellerju² I. 1018). — Beseda je slovanska, kakor je namignil že Schmeller: č. *křeč, křeček, chrček, skřeček* ‚der Hamster, cricetus frumentarius', p. *skrzeczek* ‚Hamster, Kornratte' (slov. *skriček, hrček* ‚Hamster'); v zvezi je s kor. * *krik- (kričati),* iz česar je izvedeno tudi *skrčkъ* ‚Geschrei'; slov. *hrčica* (prim. zgoraj *Kritscherl*) pomenja tudi ‚Zwergspitzmaus, sorex pygmaeus'; tvorbe s *ch* (=slov. *h*) je izvajati od *hrkati, hrcati* ‚knurren, schnarchen', onomatopoetičnega glagola, kakor *grčati,* č. *hrčeti* ‚murren, murmeln, rauschen'. Latinski *cricetus,* v klasični dobi nepoznana beseda, — dandanes živi žival le še na Nemškem, Poljskem in Ruskem — je pač prav tako slovanskega izvira, kakor n. *Grütsch.*

Gubanitze f. ‚Name einer Mehlspeise in Unterst.' (Unger 312); *Gibanze, Gobanze* f. ‚Bezeichnung für eine Art Rahmstrudel'; *Gobanzenpfanne, Gobanzenblech* (Unger 291, 297). — Iz slov. *gubanica* id. Nemški obliki *gubanitze* in *gobanze,* (prim. tržaško-ital. *gubana,* furl. *gubane*) nam kažeta, da imajo tudi št. Slovenci obliko *gubanica;* poleg nje pa govoré tudi *gibanica,* kar poznajo tudi Hrvati, prim. *gibanica* ‚prisnac, torta, panis testacius' pri Mikalji 102. Štajerska *gíbanca* torej ni iz *gübanica,* kakor sem mislil nekdaj.

Günsnik, Günstnik, Gisnik m. ‚Lichtschirm' (st. j.) (Unger 293, 315). V slovenščini je *jistje, isteje, istje* ‚Wölbung über der Ofenmündung (med ogrskimi Slovenci [Nagy ‚Návod 50] *geske* iz *jestje*)' ‚Mündung des Ofens, Ofenloch', *isti* ‚Stangen oberhalb des Herdes'. Nemški *Gisnik* bi bil torej naš **jistnik*, tako imenovan ali po obliki oboka nad istejami (pečnim žrelom) ali po mestu, ker je bila luč nameščena pri istih ali na istniku, to je zidu nad istejami (pečnim žrelom). — Iz *isti (jisti)* ‚rante nad ognjiščem' se dá morda razložiti tudi izraz *glisti (gliste)* za iste droge; *jisti* je dalo najprej **gisti* in pozneje po nar. etimologiji *glisti;* na drugi strani so iz *isti* na Goriškem naredili *listnice,* na Ziljskem *liste* (Murko, Zur Gesch. des volkst. Hauses, Mitt. Anthr. Ges. XXXVI. 21). Druge oblike besede *isteje* (mesteje, osteje, steje üsteje, histeje, üstenik, istelnik) glej v Vestniku I. 6 in 22.

Guserl! Guserl! ‚Lockruf für Enten' (Unger 315) je iz slovanščine, kakor je spoznal že Schmeller, ki navaja tudi švabski *Gussele* ‚Gänslein' (I. 951) in iz Würzburga *Goss* ‚Ganserich' (I. 949, pa to je morda le dijalektični izgovor n. *Gans*), iz Anspacha pa *Huserlin* ‚junge Gans' (I. 1183). Tudi pruska nemščina pozna *Guss, Guše, Gusche* ‚Name und Lockruf der Gans: „Guše, Gänsches, kâmt nâ Hûs!" (Frischbier I. 260). V štaj. nemščini je ime gosi (csl. *gǫsь*, sbh. *gus*, č. *hus, husa* itd.) rabljeno za pozivanje rac. Tudi neki drugi nemški klici za race so prešli v nemščino iz slovanščine, namreč *Libele! Libele!* iz slov. *liba*, kar je najbrž iz madž., in pa bav. *gátsch, gátsch* ‚Lockruf an die Enten', *Gätschel* ‚Ente', (Schmeller² I. 965), kar je iz č. *kače, kačka* ‚Ente' (prav za prav *Katarina).*

Haramien, Haramier m., nav. v pl. (st. j.) ‚Bezeichnung für jene kroat. Fußknechte, die als Grenzmiliz im 15. und 16. Jahrh. jenseits der Drau standen'; *Haramierhätsche* ‚Name einer Waffe der kroat. Fußknechte' (Unger 328). — Kajk *haramia* ‚pedes, miles pedestris' (Habdelič), ‚Soldat

zu Fuß, Fußknecht, Musquetier' (Jambrešič 684 s. pedes), tudi ‚Trabant'; sbh. *haramija* ‚Räuber, Dieb' iz turšk.-arab. *h'arami* ‚Räuber, Dieb', tudi v madž. *haramia* ‚Räuber, Straßenräuber' (Miklosich, Türkisch I. 67). Kar se tiče razvitka iz pomena ‚Räuber' v ‚Soldat zu Fuß', je primerjati isti razvoj pri turški besedi *h'ajdud* (hajduk): glavna mezda takih pešcev je bila ropanje in pa obiranje ljudi, na drugi strani so kajpada haramije, hajduki in klefte bili roparji le proti sovraženim Turkom, od kterih so se rešili v gore.

Haufnitze f. ‚Bezeichnung für ein Wurfgeschütz mit kurzem dicken Rohre auf Rädern, eine Art Haubitze' (Unger 332); pri Prevenhuberju, Annal. Styr. 150, je *Hausnitze* pač le pomota (Unger 333): v rokopisu se je bral *f* za *f*. V 15. stol. *hûfnitze, haufnitz, Haufenitz, Haufenitze.* — Beseda je iz č. *houfnice* ‚Steinschleuder, vojni leseni stroj, s kterim se je kamenje kupoma (*houfně*=glomeratim) metalo; pozneje vojni stroj, med kanonom in možnarjem': „nejprve ze silného železnými kruhy okovaného dřeva, později však ze železa. Nabíjela se kamením, kulemi i ohnivými šípy" (Kott VI. 348; prim. tudi Schmeller² I. 1056 d.). Podstava č. besedi je torej srgn. *hûfe, houfe* ‚Haufe'. Tudi oblike z *b* morajo biti slovanske, dasi se pri nas ne dado izkazati, ker bi bila nemščina sicer ohranila *f*. Iz *Haubitze* so dalje naredili Francozi svoj *obus*, Španjolci *obuz*, Turki *obuztopi*, Italijani *obizza, obice* (ben. *obizzo*, Boerio 447), kar so zopet sprejeli Hrvati v obliki *obica*. Najprej se omenjajo *houfnice* v husitskih vojskah. Prim. Matzenauerjeve opomnje v Listych fil. XI. (1884) 337.

Hetsche f. ‚Hagebutte'; *Hetschepetsche* f. ‚Hagebutte, Rosa silvestris' in ‚Fruchtbeere der Hagebutte'; *Hetschebeere, Hetscherbeere* ‚Fruchtbeere der Rosa silv.'; *Hetschepetschröserl; Hetschepetschener* (scil. Schnaps) ‚aus Hagebutten bereiteter Schnaps' (Unger 335); kor.-n. *Hetschenbetschen* ‚Hagebutte' (Lexer 140), *Hötschapötsch* (Ueberf. 136), *Oetsche-*

pötsch pri Gutsmannu 207; bav. *Hetschepetsch* ‚Hagebutte zu Brey verkocht und mit Zucker eingemacht', *Hetschelein*, *Hödschabödsch*, *Hödscha'ln* ‚Hagebutten', *Hötschi-Bötschen-Zeltel* (Schmeller² I. 1192). Že Jarnik je izvajal nemško besedo iz slov. *šipečje* (sc. jagode) od *šipek* ‚wilde Rose, Hundsrose, Rosa canina' (Etymol. 132). Besedo poznajo le alpski Nemci; *Hetschepetsch* se je Nemcu zdela zložena beseda, in zato je izluščil iz nje kot prvi del sestavljenke *Hetsche*. Prim. še Schuchardt, Slawod. 72, in Koštiál 18. Pred slovenski začetni *š* je nastopila v nemščini najbrž nemška beseda *Hecke* ali *Hag*, ker se dotična rastlina imenuje tam *Heckenrose*, *Hagebutte*. Odkod je slov. *šipъ*, še ni dognano; z ozirom na r. *šip* ‚Rosendorn', č. *šip* ‚Pfeil' vtegne biti prvotni pomen pač ‚trn, ost'. Od *šipъ* ‚trn', *šipъkъ* (prim. bolg. *Šipka*, kjer raste mnogo rož) ne smemo ločiti besed *šipraga*, *šipraka*, izprva s trnastimi rastlinami prepleteno grmovje ‚Dorngesträuch', potem še le ‚Rutengestrauch, Gesträuch' sploh.

[Huisel, *Huiserl* ‚kleine Ziege' (Obst., Unger 359) bo težko v zvezi s slovanskim *koza*, dasi se nekod govori za to *kojza*, *kojzika*; začetni *h* nasprotuje tej izpeljavi. Najbrž je to le nemško osebno ime *Hois*, *Hoisl* ‚Matthaeus', ker se živali večkrat kličejo s krstnimi imeni.]

Igawitz, *Igowitz*, *Igawitzer* m. ‚Berg- oder Buchfink' (Mittel- u. Obst., Unger 365); poleg tega tudi *Nigowitz*, *Nigowitzer* ‚Bergfink, fringilla montifringilla'; *Nigowitzbirne* ‚Bezeichnung für eine Birnengattung' (Unger 478); Gutsmann piše 559: „*Ikewitz* Vogel vikeca"; bav. *Igawitz* ‚Bergfink' (Salzb.), dol.-avst. *Nigawiz* (Schmeller² I 52). — Iz č. *jikavec* ‚Berg-, Schnee-, Wald-, Winter-, Tannenfink' (Kott), gs. *jikawc* ‚Bergfink, Zetscher, fringilla montifringilla' (Pfuhl 1073), kar je izpeljano iz (č.) *jikavý* ‚stotternd, stammelnd', č. *jikati* ‚stottern, stammeln', slov. *jikati* ‚schluchzen', *jiknoti*. *N* v začetku nemške besede je končnica členka; prim. *Nepel* pod *Epel*.

Irz m. ‚Fischotter, Wasserwiesel' (Unger 369); poleg tega *Nörz* m., *Nörzel* n. ‚kleine junge Fischotter, Wasserwiesel, auch Fell davon'; *Nörzenbalg* ‚Fischotterfell' (Unger 479); srgn. *norz, nörz, nurz, nürz* ‚der kleine Fischotter und dessen glänzender Pelz', srlat. *noerza*. — Iz slovanskega *norъcь*, ‚der Taucher, mergus, die Fischotter', gs. *nórc* in *nurc* ‚Sumpfotter, latax'; v nasprotju z *Nigawitz* je prva oblika te besede izgubila začetni *n*, ker se je štel za končni samoglasnik členka v sg. acc. O drugih oblikah te besede v nemščini glej odstavek *Nörz* v spisu Koštiálovem str. 23.

Jaar in *Jair* n. ‚Halsbespannung für Zugtiere, im Gegensatz zum Joch, der Kopfbespannung' (Mittel-, Untst.); *Jaarsprissel* ‚eiserne oder hölzerne Querstange für das Jaar'; *Jaarwit* ‚Holz für das Jaargestelle, dann auch dieses selbst, in letzterer Bedeutung mit dem Zusatz *eysern*, da die Bdtg. des *wit* im 17. Jhdt. verblaßte' (Unger 361). Zadnji razlagi pač nista natančni: *Jaarsprissel* je „Jochsprissel, d. h. der starke Stecknagel (klinec), welcher verhindert, daß das Joch von der Deichsel herunterschlüpfe", drugo ‚Jochwit' pa ‚Weidenband, welches das Joch der Zugtiere (Jaar) mit der Deichsel verbindet und am Jaarsprissel ein Hindernis zur Bewegung nach der Deichselspitze hin findet'. Že Unger 361 je spoznal v št. *Jaar* naš slov. *jarem*. Končni *m* slov. besede se je pomešal najbrž z nemško končnico slabe deklinacije *-en* in je potem odpal. Slovenska beseda spada k lat. *arma*, g. ἁραρίσκω itd. Slov. *jérmen* ‚Riemen' nima ž njo nič opraviti, kakor uči po Pedersenu Berneker v svojem Etym. Wtb. 31. Jarem ni niti danes jermen, niti ni bil prej nikoli, ampak le trd les ali deloma celo železo. *Jermen* se je razvilo iz *remen* (po n. *Riemen*) še le na slovanskih tleh: **rimen*, **rmen*, *armen*, *jarmèn*, *jérmen*.

Jaritze f. ‚Schimpfwort für Frauenzimmer in älterer Zeit: „hat geschrien: du Järizin, du Sauschererin vnd Sacra-

ment Diepin, du hast sein Geld gestohlen“‘ (Rotenfels); *Farzel* n. ‚Henne, die zum ersten Male Eier legt‘ (Mittel-, Untst., Unger 363); kor.-n. *jâretzle* ‚ein Huhn, das bald Eier legen wird‘ (Lexer 150); *Farazle*, *Farggele* ‚Hühnchen im ersten Jahre‘ (Ueberf. 140). — Tako Lexer kakor Ueberfelder mislita, da je koroška beseda nemška in v zvezi z *jâr* (Jahr). Zapeljale so ju k temu nemške tvorbe kakor *jârig* ‚ein Jahr alt‘ in *Fârling* ‚einjähriges Tier oder Kind‘ (Schöpf, Tir. Idiotikon 292). Temu se pa protivi že druga oblika, *Farggele*, ki ni nič drugega, ko naše *jarka*, kakor je prva naše *jarica* ‚eine junge Henne‘ = jara kokoš ‚im Frühling ausgebrütete Henne‘; tudi pomen št. *Faritze* se nahaja v slovenščini, kjer nahajamo *jarica* ‚mutwilliges Weib‘, kar spaja narodna etimologija tudi z *jariti se* ‚sich begatten‘, torej je *jarica* kot ‚mannsüchtiges Weib‘ res psovka.

Jauch, *Jauchwind*, warmer Wind, Südwind, Scirocco‘; *Jauckluft* ‚warme Luft, die der Südwind mit sich bringt‘; kor.-n. *Jauk* ‚der laue Süd- und Südwestwind‘ Ueberf. 141., Lexer 150); na Salcburškem *Jauchwind* ‚der Süd- und Südwestwind‘; na Tirolskem *jauchen* ‚juži se‘. — Že Jarnik (Etym. 55) je spoznal, da je beseda slov. *jug* ‚Süden, Südwind‘; prim. Schuchardt, Slawod. 69.

Jause f. ‚Zwischenmalzeit vormittags gegen 9 Uhr und nachmittags gegen 4 Uhr‘; *Jausenbrot* ‚Hausbrot aus besserem Mehl‘; *Jausenranzen* ‚lederne Tasche für das zur Jause mitgenommene Brot‘; *Jausenzeitbau* ‚Ackerfläche, deren Bestellung eine Arbeitsdauer von einer Jause zur andern erfordert‘; *jäuseln*, *jäuserln* „komische Weiterbildung zu jausnen“ (Unger 364); korn.-n. *Jausen*, *jausnan*: „Ziska, und mit ihm mehrere geben es mit Vesperbrod, dh. Abendbrod (sic!) genießen. Ich kann hierin, was Kärnten betrifft, nur einesteils beistimmen; denn bei uns hat man eine Vormittag- und eine Nachmittag-Jause, und somit glaube ich es geben zu sollen mit: Mitte-Vormittag- und Mitte-Nachmittag-

Brod; *jausnan*, dieses Brod oder was es immer ist, genießen" (Ueberf. 141). Isti pisatelj navaja s Koroškega obliko *Nojasn* ‚die Jause' (str. 190); *jaus'n* ‚Mittagsmal', *vornjaus'n*, *nàchjaus'n* ‚kleines Zwischenmal, jenes vormittags, dieses nachmittags' (Lexer 151), bav. die *Jausen* ‚Genuß eines Zwischenmales': die *Vor-* oder *Früe-Jausen*, die *Abend-Jausen*; *Jausenschlaf*, *Jausentrunk* ‚Nachmittags-Schläfchen, Trunk'; toda „also gieng es in dem saus, in dem smatzgen und dem *jaus*, bis die schusslen wurden wan" (Schmeller² I. 1210) in srgn. *jûs* ‚Zwischenmalzeit, das Schwelgen' (Lexer) ne bo spadalo sem — Davno se je že spoznalo, da je beseda slov. *jušina* izprva ‚Mittagsmal', kar se jé, ko stoji solnce na jugu. Sprva se je beseda glasila v nemščini *jûsene*, *jausen*, toda končni *n* se je kmalu začel vpoštevati za končnico slabe deklinacije in se je v nom. sg. odvrgel; že v XV. stol. imamo *jause*, *gause* (Diefenbach s. v.); prim. Koštiál 18, Schuchardt, Slawod 67. Čudna in presenetljiva je učenost v najnovejši (Hirtovi) izdaji Weigandovega slovarja, da je n. *Jause* iz slov. *jušina* (!) ‚Mittagsessen' in da spada „zu den unter *Jauche* (!!!) behandelten Wörtern".

Junz m. ‚junges Tier, Jungvieh' (Unger 370). — Slov. *junec* ‚junger Ochs', *junče*, *junè* ‚tele, ki se je začelo past hoditi'.

Jurko m. ‚Bezeichnung für ein Trinkgeschirr von gewisser Form' (Fehring, Feldbach, Murau) (Unger 371). — To je pač slov. ime *Jurko*; prim. v slovenščini izraz *štefan* za posodo, ki drži dva litra.

Kapper m., *Kapperkraut* ‚Dillenkraut, Anethum graveolens'. — Beseda nima nič opraviti z n. *Kapper* (Capparis), ampak je slov. *koper*, *koprec* ‚Dill, Gurkenkraut, Anethum graveolens', csl. *kopr*ъ, sbh. *kopar*, bolg. *kop*ъ*r*, č. *kopr*, p. *kopr*, *koper* itd. — Enako je slovanskega izvira izpeljanka iz te besede, ki se nahaja v starejšem nemškem jeziku: »*copernic* ‚mev'. Botanische Bedeutung ‚Peucedanum palustre'

Mönch." (Erik Björkman, Die Pflanzennamen itd. v ZfdWortf. III. 270); to ni drugega ko č. *koprník* ‚meum', gs. *khoprnik* ‚Bärwurz'; pri nas se že preprost dimin. *koprec* rabi v pomenu ‚Meum athamanticum'.

Katzamaika f. ‚Frauenoberkleid, Joppe' (Untst., Unger 373): „Damen haben *Casamaicas*, Rosshaarröcke, Busennadeln wie die Pflöcke" (Der Aufmerksame 1840, Nr. 11.) — Beseda je iz slovanščine: slov. *kočemajka* ‚kurzes, weibliches Oberkleid', tudi *kočomajka* in *kašomajka*; p. *kocabajka*, *kucubejka* ‚Frauenunterrock von Boi oder Fries', mlr. *kucbajka*, *kacavejka* ‚wattierter Kittel', r. *kocevejka*, *kocavejka* ‚Mäntelchen, Frauenjacke'. Slovanska beseda izvira iz n. *Kutzboie* ter je razširjena s slov. sufiksom *-ъka*. *Kutzboie* je zloženka iz *Kutze* (stgn. *kozzo*, *kozza* f.) ‚grobes Wollenzeug Oberkleid' (tudi med štaj. Nemci, Unger 619) = *Kutte*, lat. *cottus* in iz *Boi* (Karłowicz Słownik w. o. p. 284), dan. *bai*, šv. *boj* ‚Wollenzeug', holl. *baai*, to iz stfrc. *baie* (nfrc. *boie*), ital. *baietta* (iz lat. *badius* ‚kastanienbraun', prim. Falk-Torp, Norweg.-Dän. Etym. Wtb. 43); torej je *Kutzboie* pravzaprav ‚Kleid aus Kuttenwollenzeug'.

Kalastern vb. ‚hauen, schlagen, prügeln' (Unger 374), Prim. sbh. *klaštriti*, slov. *klestriti* ‚beschneiden, behacken', kar je stranska oblika našemu *klestiti* ‚behauen, behacken, prügeln'. Podobno je pruskon. *kalaschen*, *kallaschen* ‚prügeln', *Kallasche* ‚Prügel' (tudi na Poznanjskem in v Altmarki) iz p. *kołacić*, *kolatać* ‚klopfen, schlagen', *kołatać* kogo ‚turbować, bić, okładać, razić, walić, tluc, grzmocić, schlagen, prügeln, hauen, verwunden, stoßen, tüchtige Schläge versetzen'.

Kaleßingewagen n. „zwei Pfluegradeln und ain K. 1 Gulden" (Unger 375). Beseda je zložena iz *Kaleß* in iz *Ingewagen* ‚Wagengestelle'. Prvi del zloženke je slovanski *kolesa*, kar je iz češčine prešlo v nemščino kot *Kalesse*, *Kalesche*, od Nemcev pa dalje v rom. jezike; prim. Grimm II. 602, Schmeller² I. 1233. Iz rom. jezikov se je beseda vrnila k nam kot *kaleš*, iz n. kot *koleselj*.

Kaluppe f. ‚baufälliges, schlechtes, finsteres und schmutziges Haus'; *Kalupper* ‚Besitzer einer Kaluppe' (Unger 375); kor.-n. *Kalupn* ‚eine schlechte, dem Einsturz drohende (!) Hütte' (Überf. 144); bav. *kaluppe* ‚schlechtes Haus'; v Spišu *kalibe, kalupen* ‚Hütte im Wald', Grimm V. 95, Schmeller² I. 1233. Tudi prn. *Kaluppe, Galupe* ‚id.', *Kaluppner* ‚Bewohner einer Kaluppe' (Frischbier I. 330). — Iz č. *chalupa* ‚Hütte, Bauernhaus, Sölde, Weiler', p. *chałupa,* gs. *khalupa* ‚casa' tugurium', pri južnih Slovanih *koliba*, slov. *goliba:* „golibe se velijo krčme na ogrski meji, kje se je nekdaj prav dober kup živelo" (Trstenjak v Zori I. 201). V slovanščino je prišla beseda iz g. καλύβη; prim. Matzenauer v Listych fil. VII. 217, Schuchardt, Slawod 70.

Karabatsch m. ‚Rute, Stock, aus Reisern geflochtene Geißel, Karbatsche'; *karabatschen* ‚mit Ruten züchtigen, (Unger 378); bav. der *Karbatsch*, die *Karbatschen,* ngn. die *Karbatsche* (Schmeller² I. 1286); kor.-n. *kardawatschen* poleg *kardamausen* ‚derb durchhauen, züchtigen' (Überf. 146), naslonjeno na *karbatschen* ‚die Wolle krämpeln' in *Karde* ‚carduus'. — *Karabatsch* je došlo k Nemcem po posredovanju Slovanov (slov. *korbač, korabač,* sbh. *korbač, korobač, kurbač,* č. *karabač, korbáč,* p. *karbacz* itd.) iz turškega jezika, kjer pomenja *kẹrbač* ‚Ochsenziemer, Karbatsche, Reitgerte' (Miklosich, Türkisch I. 96, I. N. 62, II. N. 148), ter se je iz slovanščine razširilo skoraj v vse evropske jezike.

Kasekin in *Kassakin* m. ‚Bezeichuung für eine Art Schlafrock oder Hausrock für Männer, um 1770 in Stmk. in Mode gekommen' (Unger 381); *Hassaken* m. (st. j.): „einen alten Mansrockh oder H." (Unger 331); *Kasake* f. (st. j.) ‚gefütterte Jacke für Männer und Frauen'; dimin. *Kasäkel* (Unger 379); bav. die *Kasaken, Kasäklein* ‚kurzes Oberkleid gemeiner Frauen', srgn. *kasagân* ‚Reitrock' (Schmeller² I. 1300). — To besedo, ki je prešla tudi v rom. jezike (ital. *casacca,* trc. *casaque, casaquin,* ptg. *casaca* ‚lange Überjacke') in jo hočejo

neki romanisti izvajati iz *casa* („gleichsam eine anziehbare Hütte“ [!!!], prim. Diez s. v.), spravljajo drugi bolj prav v zvezo z ruskim *kazakinъ* ‚Kosakenrock, Halbrock‘. Tako se dá tudi lepo umevati zgoraj navedeni pomen „Reitrock“.

Kausch! Kausch! ‚Lockruf f. Schweine‘ (Unger 382), *Kosch* m. ‚schmutziger unsauberer Kerl‘ (Unger 405); pruskon. *Kusch, Kosch*, dim. *Koschke* ‚Name für Schwein, Lockruf für Schwein‘ (Frischbier I. s. v.). — Prim. slov. *koča* ‚Schwein, Sau‘, *kocek, kocej* ‚Schwein‘, *kojsa* ‚Schwein‘, poljski *koś, koś* ‚Lockruf für Schwein‘; toda pozabiti ni, da pomenja tudi že v švabščini *Kosel*, f. in n., ‚Mutterschwein, schmutziges Weib‘, *koseln* ‚schmutzen‘; prim. frc. *cochon* itd. in glej zgoraj besede *Gotscherl*.

Kepenek, Kepernigg, Kepanick m. ‚Männerüberrock, Reitmantel, Mantel‘ (Unger 382), bav. *Gebernek, Gebenek, Gepenitz:* „ain neuer weißer Gepönitz“ (1526) (Unger 271). — To zadnje je iz slov., sbh. *gabanica, kabanica* ‚manjši gaban‘, tudi za ženske ‚Art Mantel‘. Prvo pa odgovarja turškemu *k'epʼenék'* ‚Art Regenmantel von Wolle‘ (Miklosich, Türkisch I. 6), ki je pa prišel v nemščino najbrž iz madž. *köpenyeg*, ker ni misliti neposredno na p. *kopieniak*, mlr. *kepenjak*. Poleg navedenih oblik se nahaja v drugih jezikih beseda brez sufiksa *-ek, -ica;* it. *gabbano*, bav. *Gaban, Gabein, Gawan* ‚Regenmantel von Filz‘, slov. *gaban* itd. Prim. o nji Körting[2] 1683 căbannă, kjer se zopet plašč primerja s kočo!! Beseda je pač orijẹntalna; v kurdskem jeziku se nahaja v istem pomenu *k'apan, k'apanek*, staror. *kjafin, kipen* (Miklosich l. c.).

Keusche f. ‚geringste Gattung bäuerlichen Besitzes, bestehend aus einem Häuschen mit Garten und kleinem Acker, der achte Teil einer alten Hube; altes halbzerfallenes Bauernhaus, wertloses, schlechtes Häuschen‘; *Keuschenhocker, Keuschler* (Unger 385). Schmeller[2] I. 952 ima *Gaischen, Gaischler*, pa tudi: „die *Geuschen* ‚Wohnung eines Klein- oder Leerhäuslers (*Geuschler*, Lungau), jedes Bauernhaus; in Mitter-

sill *Geuschler* ‚Einwohner', d. i. Nichtbürger" ter primerja slov. *kóča*. Überfelder 149 piše pod *Keischn, Keischler:* „Ein kleines niederes Haus überhaupt. Eigentlich aber versteht man unter Keusche ein Achtel von einer Hube, dessen Besitzer *Keuschler* genannt wird. Bei jeder Subrepartition werden 8 Keuschler für eine Hube gerechnet, zB. zahlt der Keuschler 5 Kreuzer, so zahlt der Bauer 40 Kreuzer". Schuchardt, Slawod. 69, izvaja besedo iz ital. *casa*, toda v resnici je iz slov. *hiša, hiša*, kakor je razvidel že Murko v spisu „Zur Geschichte d. volkst. Hauses bei den Südslaven" (MAG. XXXVI. 94): „Nsl. *hiša* ist frühzeitig von den Deutschen zurückentlehnt worden, da es noch die Diphthongierung des *î* mitgemacht hat; *Keische, Keischler* wäre richtig zu schreiben für das in Steiermark, Kärnten und Krain im Amtsstile übliche *Keusche, Keuschler* (Kleinbauer, Häusler)". Da je Murkova razlaga istinita, je razvideti iz imena vasi *Šiška* pri Ljubljani, ki ni drugega ko *Hiška* v gorenjskem izgovoru: „in villa vocata inferior *Keissach* in theutonico, sed in Sclavonico appellatur *Chisschia* (t. j. Hiška)" (1370 l.); pozneje (1453) se ta vas nemški imenuje *Geyss, Keys, Kheis, Gheis* (t. j. Hiša); prim. S. Rutar v Lj. Zvonu 1891, 115—116. Kor.-n. *Katsch·n* (Lexer 156) je ločiti od naše besede; ta je res vzeta iz našega *kóča;* prim. zgoraj besedo *Gantsche.*

Klapotetz f. (sic!) ‚Klapper der Windmühle; Windmühle' (Untst., Unger 389). Iz slov. *klopotec* ‚die Klapper'. Da bi Nemci govorili *die* Klapotetz, se mi zdi bosa; izdatelja št. slovarja sta bila k temu zapeljana po nemškem *die* Klapper, *die* Windmühle.

[Klester, Klenster n., ‚gekrümmtes Holz, das am vorderen Ende der Anzen (gl. te besede) angebracht ist und in das der Hals des Zugpferdes kommt'; *Klesterprügel* = *Klesterholz* ‚Klester'; *Klesterkumet* (Unger 304); bav. *Klöster* (v Češkem lesu), *Kaməklêstəᶜ* ‚das Kummetholz oder Kummeteisen', (Schmeller² I. 1340, 1341). Že Jarnik 235 je mislil na to, da je beseda slovanska. V slov. imamo *klẹ̑štra*, nav. v pl. *kleštre* ‚das Kummetholz, die Kummetklammer'. Enako razlaga

besedo tudi Levstik v Erjavčevi „Potni torbi“ (Letopis M. S. 1880, 219). Ker se v bav. nahaja tudi oblika *Klauster* in pomenja beseda tudi ‚Schloß‘, št.-n. *Arbklester* ‚das Klester für ein Arb (Türschließhaken)‘, mislijo n. filologi na lat. *claustrum* ‚Verschluß‘. Določba zavoljo tega ni lehkà, ker imajo drugi Slovani v taistem pomenu oblike brez *r*: r. *kleščí* in *klëšni* ‚tiski, derevjannyja časti chomuta, račьi klešni‘, č. *kleště* do chomoutu ‚dřeva dvě, jichžto konce slovou uši, Kummetstock‘, sbh. *klešta, kliješte* ‚Zange, Kummetstock‘; v teh slovanskih jezikih je torej ta naprava imenovana po kleščah, ker stiska, ščiplje. Če je res bav. *Klöster* v pomenu ‚Schloß‘ iz *claustrum*, ni razvidno, da bi morale biti zategadelj iz latinščine tudi naše *kleštre*, če imajo poleg njih drugi Slovani *klešče;* prim. *klestriti* poleg *klestiti*. Stvar potrebuje vsakakor še nadaljne preiskave.]

Kopleinig f. (sic !) (st. j.): „Die Gabe *Kopleinig* genannt, wurde zur Zeit der Rektifikation in der Regel in die Kategorie der Sackzehente eingereiht und solches in Befund gezogen und besteuert: 4 Copleiningkh machen 1 Laibacher Stär“ (Unger 400); *Kuplenik* in *Kupleinik* (st. j.) ‚Sackzehent, bestehend in Bargeld, Hühnern, Würsten, Korn und Flachs‘ (Untstm., Unger 417). — Iz slov. *kupljenik* ‚ein Getreidemaß‘ pol vagana, od *kupiti* ‚häufen‘, torej ‚gehäufeltes Maß‘. V obliki *Kupleinik* se je iz ozkega *e* razvil v nemščini *ei* kakor v priimku *Kleinoschegg* iz *Klénovšek, Klénovščak;* prim. tudi zgoraj *Fleien.*

Koteln vb. ‚Weinstöcke bis auf die Wurzeln bloslegen, sodann Dünger in die Grube einstreuen und dann die Wurzeln wieder mit Erde umlegen‘ (Unger 401). — Iz slov. *kotliti* ‚Grübchen um ein Bäumchen oder einen Weinstock machen, um ihn zu düngen‘ (Plet.) od *kotla* ‚Lache‘, *kotel* ‚Kessel, Vertiefung im Erdboden‘. Če bi bila beseda nemška (od *kot* = Mist), bi se morala glasiti *köteln,* prim. *köten* ‚irden‘. Podstava ji je torej *kotьlъ* ‚kesselförmige Vertiefung‘. Enako je slovanskega izvira pruskon. *Kuttel* ‚tiefste Stelle in einem Gewässer; beim

Kartenspiel die gemeinsame Kasse', p. *kocieł, kotła* ‚Kessel' (prim. n. *Kessel* = Kesselloch, tiefes Loch in einem Teich, nam. als Fischlager, Bassin, Wasserbecken) in pa ‚kara składana przez tych, którzy pasują, a zabierana przez następującego grającego' (die Pinke, der „Jud"); prim. tudi p. *kotlina* ‚dolek w dnie stawu gdzie się ryby chowają'; kaš. *kutel* ‚długa matnia sieci zwanej brodnią', pruskon. *Kuttel* ‚das engmaschige Hinterende der Matrize des Niewods' spada pač tudi sem: iz slovinsk. *kùocel* gen. *kùotla* (Lorentz, Slovinzisches Wtb. I. 511).

Kontusch m. (18. stol.) ‚bis über die Hüften reichendes Hausoberkleid (meist für Frauen bestimmt), in der Mitte stehend zwischen Kleid und Mantel mit einer am Nacken beginnenden langen Falte, das weit und luftig und zum Anziehen bequem war' (Unger 471); bav. *Kontusch, Kantusch* (⏑ —) ‚veraltete Art einer städtischen weiblichen etwas über die Hüften herabreichenden Oberkleidung' (Schmeller² I. 1267); pruskon. *Kontusche* f. ‚weites fliegendes Oberkleid der Frauen, aber auch kurzer Schlafrock für Männer' (Frischbier s. v.) — Beseda je turški *kontoš*, v čemer sta že Linde in Schmeller slutila in je pred kratkim časom samostojno našel tudi naš Šuman (v Archivu XXX. 302.) g. κάνδυς ‚ein ursprünglich medisches, dann auch persisches Oberkleid mit breiten Ärmeln'. Turki so dali besedo Slovanom in severnim Nemcem so jo gotovo posredovali Poljaki, kterim je *kontusz, kuntusz* ‚zwierchnia suknia długa z wylotami' celo narodna obleka. Besedo poznajo tudi Slovenci v Žetalah na Štaj.: *kantuš, kantušek* ‚nekaka otroška obleka' (Henrik Rešek v Novicah 1857, 415) in drugi južni Slovani (sbh. *kuntoš, kontuš* itd.) in pa Madžarji: *kantus, köntös* ‚kurzes Oberkleid der Weiber, Kinder'. Beseda je prešla dalje tudi v romanščino, np. frc. itd. (Miklosich, Türkisch I. 98, I. N. 65, II. N. 151).

Koratink m. nekak denar: „in wallisch gancz vnd halben Guldinern oder Coratinkhen 18 fl." (1657, Unger 404). — Domneva se mi, da je to v slov. sufiksom -ъ*k*ъ iz ital. *caratino* izpeljana beseda, kteri je v postavo ital. *carato* ‚der Karat';

pomenjala bi torej ‚vollkaratiger Gulden'. Da so Slovani dali, pravzaprav posredovali nemškim Štajercem tudi imena za denar, je razvidno iz besed *Asperl, Petak, Blechatsche, Polturak* itd.

Kosch m. ‚Trog, Schüssel, aus der Tiere fressen; aus Weiden geflochtener Tragkorb; Ort zum Trocknen von Kukuruz' (Mittelst., Unger 405); *Beinkosch* ‚Bienenstock' (Mureck, Unger 63), *Buckelkosch* ‚Rückenkorb' (Unger 124), *Tragkosch* Tragkorb' (Unger 165), *Wagenkosch* ‚Wagenkorb' (Unger 614). — Iz slov. *koš* ‚Korb'. V pomenu srbske, kukuružnjak zvane naprave dandanes ni beseda več znana Slovencem. Primerjaj o tem moje opomnje v spisu „Käse, Käser, Kosch" (ZfdWortforsch. V. 285). Zastran št.-n. besede *Kosch* ‚schmutziger Kerl' gl. zgoraj besede *Kausch.*

Krachse f. ‚Rückenkorb; schlechtes, baufälliges Haus; wegwerfend für altes Weib; Hosenträger' (Obstm.); *krachset* adj. ‚halbverfallen, morsch' (von Holz); *Krachsner* ‚Gewerbetreibender, der mit einem Rückenkorbe voller Waren im Lande herumzieht, Hausierer' (Unger 406); *Buckelkrachse* ‚Tragkrachse' (Unger 125); *Ankrachse:* in die A. kommen ‚in eine unangenehme Lage k.' (Unger 2, 3). — Iz slov. *krosna, krošnja* ‚die Krachse, das Tragreff, der Weberstuhl', sbh. *krosne* ‚Weberstuhl, Wirkstuhl', *krošnja* ‚Tragkorb, Brodkorb, Kiepe, Tragreff, Heutrage, Graskorb'; bolg. *krosna* ‚Wiege', č. *krosna, krůsna* ‚Korb, Reff'; stč. *krósna, krósně*: decima salis trussa, quae sclavice dicitur krosna; *krosna* ‚clitella'; r. *krošnja* ‚Körbchen aus Weidenruten'. Beseda pomenja torej ogrodje koša, tudi koš sam in njegovo pletenjé; zategadelj je mogla prevzeti pomen ‚Weberstuhl'. V sorodu vtegne biti naša beseda z lat. *cratis* ‚Flechtwerk, Hürde', κάρταλος ‚Korb', κόρτος ‚Binsengeflecht, Fischreuse', stpr. *korto* ‚Gehege', ir. *crett* ‚Körper, Wagenkasten, od kor.* *qert-*, oziroma baze* *qerāt-* in sufiksa *-sn;* vendar je primerjati tudi n. *Kretzen,* stgn. *chrezzo,* srgn. *kretze* ‚Geflecht, Korb, clitella'. Nemško besedo *Krachse* je izvajati iz slovanščine, ker je znana le južnim Nemcem.

Kram m. ‚der Kramladen, die Krambude, Verkaufsstand; der Kram' (Unger 407). Enako v vseh nemških narečjih, od koder se je razširila beseda daleč na sever, celo na Švedsko in v Islandijo. Včasi se navaja kot stgn. *chrâm* (Graff IV. 608), vendar Kluge te oblike ne omenja; dokazana je po Grimmu, DW. V. 1986, v pomenu ‚Zeltdecke' že v 12. stoletju; v srednji gor. nemščini pomenja ‚Zelt, Bude, ausgespanntes Tuch, Zeltdecke, bes. die Bedachung eines Kramladens' (Lexer). Nemški *Kram* so hoteli nekteri spajati z lat. *gremium*, slov. *gromada*, stind. *grâmas* ‚Schaar' (Brugmann, Morph. Unt. I. 62 pri Waldeju 276), toda to le z ozirom na ‚Kram=Kramware', kar pač ni prvotni pomen Drugi so stgn. *chrâm* spajali s stcsl. *črěmъ* ‚Zelt' (Johansson pri Bernekerju), stind. *carma* ‚Leder' in oboje s stgn. *skerm*, *skirm* ‚Schild', iz česar so drugi šteli celo *črěmъ* le za izposojeno besedo (Hirt pri Waldeju 276); toda to ne gre, ker bi iz germ. * *skerma-* morali imeti v stcsl. vsaj * *štrěmъ*. — Pozabiti nam ni razvoja angleške besede *shop* ‚Laden', ki ni drugega kot n. *Schuppen;* v srgn. stgn. *schopf*, *schof* ‚Gebäude ohne Wände, Wetterdach, Vorhalle'; v angs. *sčeoppa* ‚Halle, Hütte', angl. *shop* ‚Laden'; iz nizoz. je frc. *escoppe*, *échoppe* ‚kleine Bude'. Enakega izhodišča, mislim, nam je iskati tudi besedi *Kram* ‚Kramladen, Zeltladen'. Nahajamo ga v slovanskem *chramъ* iz starejšega * *chormъ*. V stari (cerkveni) slovanščini pomenja beseda poleg ‚tentorium' že tudi ‚domus, conclave, delubrum, aedes, templum' in enako v veliki večini slovanskih jezikov ‚Gebäude, Wohngebäude, Haus'; toda to je gotovo še le kesneje razvit pojem in ne prvoten; stcsl. *chramъ jego domu* se razlaga z ‚atrium, Vorhalle'; sbh. *hramac* je pastirska koliba (casa pastorum, na Krku, Nem. I. 20); na Štaj. je *hram* ‚der meist hölzerne Weinkeller im Weingarten', na Krasu pa vsaka klet sploh, kar pomenja *hram* najbrž tudi v zakonu vinodolskem (7, 8, 21, 62); r. *chorómy* so ‚domus magna lignea', p. *chromina* pomenja ‚sałasz, chata, szota (Schuppen, bloß mit Dach bedecktes Ge-

bäude), buda, chałupa', mls. *chorómyna* ‚dom, chata', stesl. *chramina* ‚tentorium, domus, conclave, ergasterium, mansio', pa tudi samo ‚tectum'. Beseda je prešla tudi k Rumunom, kjer se je poleg *crambă* (=hramba) ‚transportable Bretterbude des Schafhirten' nahaja *crámă* ‚Kelterhaus' (prim. slov. *hram* na Štaj. in na Krasu). Iz navedenega je razvidno torej, da je *hram* bil sprva res le ‚Wetterdach, Vorhalle' in se je še le pozneje razvil pomen ‚izba, kambra, hiša'. Taka streha je bila potrebna prodajavcu na semnjih, in ker se je tak hram narejal zlasti za opasila ali semanje dni, je zadobil *hram* v sbh. tudi pomen semnja (Kirchmesse) sploh (prim. Rječnik III. 678, Rešetar, Štok. Dial. 235): „svetkovina je onda, kad je crkvi *hram* ili kako seljaci vele, kad im slavi crkva", „mali je gospogjin dan na Cetinju *hram* i narodni svetac"; tudi v v Rači pri Belovaru se rabi beseda v pomenu ‚Kirchweihe', toda že v nemški obliki *kram*. Da je n. *Kram* iz slovanskega *chramъ*, za to govori tudi št.-n. *Kramel* ‚altes, verwahrlostes Haus' in *Krams* ‚Schlafstelle der Arbeiter bei den Hochöfen' (Unger 407, 408); to zadnje ni nič drugega ko slov. *hramec;* prim. rezij. *hram* ‚Zimmer', enako na Gorenjskem pri Prešernu: „V hrám poglejte, Mi povejte, Zvézde, al rés ôna spí". — Beseda je prešla k Nemcem od zapadnih Slovanov, od kterih, pa ni lehko reči, ker bi dalo tako p. *chrom*, gsb. *chrom* kakor č. *chrám* in slov. *hrám* v nem. *Kram*. Oblika *Krom* pri Schmellerju (I. 1367) je pač le dijalektični izgovor oblike *Kram*. Da so besedo mogli sprejeti Nemci od Slovanov, je zelo verojetno, ker je v njih rokah bila ponajveč trgovina med temi. Pozneje se je pri njih iz prvotnega pomena razvil pomen ‚Verkaufsstand' in dalje ‚Ware, die im *chram* zum Verkaufe gelangt'. Ko so Nemci besedo po svoje pretvorili, so jo v oblikah *kram*, *krama*, *kramar* itd. vrnili zopet Slovanom ter razširili tudi med Neslovane. — Slovanska beseda sama dozdaj še ni razložena povoljno. Matzenauer (Listy fil. VIII. 224) jo spravlja v zvezo s stind. *sarma*, avest. *fšarema*

‚maison, demeure'; Kozlovskij (Archiv f.sl. Ph. XI. 384) s stind. *harmyám* ‚Haus, Palast'; toda vprašanje je, ali jo smemo sploh ločiti od slovanske besede *chrana, chraniti* ‚bewahren, beschützen'. V tem zadnjem pomenu bi ji lepo pristojal pomen ‚Schutzdach, tectum', torej isto, kar je n. *Schuppen*. Med *chramъ* in *chrana* je razloček le v sufiksu. Če je moja domneva prava, bi bilo spajati besedo z lat. *servo* ‚erhalten, beschützen', avest. *horaiti, haurvaiti* ‚hat acht, schützt', *harâ* ‚hütend', *harətar* ‚Hüter, Schirmer', *harəθra* ‚Pflege, Wartung' itd. (prim. *chrana* ‚cibus'). Od naše besede je ločiti sts. *gramъ* ‚caupona vel domus' in str. *gromьnica* (XV. stol.) ‚Caupona'; zadnje stoji pač za *gromnica* iz *grobьnica* od *grobъ*, ktero, kakor vse kaže, ni pomenjalo prej le ‚Grab, sepulcrum', ampak tudi ‚Erdhaus, Keller'. Na to kaže r. *pógrebъ* ‚Keller, Kellergeschoß, Verließ' od korena *greb-* ‚graben'. Na viši stopinji nahajamo potem od istega korena *greb-* in s sufiksom *-mos*: * *grōbmos*, kar je moralo dati *gramъ*. Pojem ‚cella vinaria' lehko prehaja v pojem ‚caupona' in nasprotno; prim. slov. *pivnica* ‚Keller'.

Krenn m. ‚Meerrettig, cochlearia armoracia', kakor v drugih južnonemških narečjih; rabi se v mnogih sestavljenkah: *Krennfleisch, krennharb, Krennhaue, Krennkoch, krennmäßig, Krennreißer, Krennsonntag, Krennwachs* (Unger. 411, 412); kor.-n. *Kreân* in *Kren* ‚Meerrettig; Zorn, Ärger, (Überf. 160); bav. *kre~*, *krêi~*, srgn. *krên*. Davno za slovansko spoznana beseda: slov. r. *chren, chrěnъ*, č. *křen*, p. *chrzan* (Schmeller² I. 1371, Schuchardt Slawod. 66, 67, Koštiál 20). Slovanska beseda pa še ni etimologično pojašnjena.

Kummet m. isto kar v pismeni nemščini; *Kummetbretze* ‚Band des Ochsen- und Pferdejoches'; *Kummeter* ‚Kummetmacher' (420); kor.-n. *kummat* (Lexer 168), bav. das *Komet, Kamət* in *Kumət;* srgn. *komat, komet, kumet*. Nemški filologi razlagajo besedo iz slovanščine: csl. *chomątъ* ‚Joch, Kummet', slov. *homôt* poleg novega, iz nemščine izposojenega *komat*, č.

chomout, p. *chomąt*, ds. *chomot*, r. *chomutъ*. Beseda je torej znana skoraj vsem slovanskim jezikom; lit. *kaman˜tai* je iz slovanščine. Vendar vse kaže, da *chomątъ* ni prvotno slovanskega, ampak germanskega izvira. Poleg te besede ne smemo namreč pozabiti na slov. *ham* ‚Kummet', mlr. *chamy*, kar ima tudi madž. *hám* ‚Pferdegeschirr'. To je iz stgn. *châmo* ‚retinaculum iumentorum', ngn. *Hammen* ‚Kummet', srlat. *chamus*; primerja se g. κημός ‚Maulkorb für Pferde', lit. *ka˜manos* ‚lederner Zaum', *kamůti* ‚zusammenpressen'. Te besede spravlja Prellwitz v zvezo s srgn. *hemmen*, stisl. *hemia* ‚zügeln, hemmen'. Če je to res, vtegne tičati v koncu besede *chomątъ* n. *Mund*, got. *mundos* ‚Mund, Maul' in bi torej prvotno germanska beseda pomenjala ‚* Hemmemund, Mundhemmer' ter bila isto, kar ‚Zaum'. Iz ‚Zaum' se je lehko razvil pomen ‚Pferdegeschirr' in nato ‚Kummet'; pomni, da je madž. *hám* ‚Pferdegeschirr' pri nas ‚Kummet'. Falk-Torp, Norw.-dän. Etym. Wtb. 376 izhajata tudi za *chomątъ* ‚Kummet' iz *ham* ‚abgeschundene Haut, Balg, Sacknetz'. Toda kako si je potem razložiti *ątъ*?

Küré m. (st. j.) ‚Bezeichnung für eine Art Männermantel mit weiten Ärmeln, wie sie im 18. Jahrh. im Gebrauch waren' (Unger 421); ***Kireh*** m. ‚Art pelzgefütterter weitärmliger Mannsrock' (Sanders); pr.-n. *Kierei* f. mantelartiges Oberkleid mit langen hängenden Ärmeln' (Frischbier I. 359). Že Adelung II. 1589 je izvajal besedo iz poljščine, kjer imamo ***kireja*** in ***kiereja*** ‚Art gefütterter Überrock; dunkelblauer wollener Regenmantel mit Kapuze; Winterpelz; übermäßig weiter Rock, Pelz oder Regenmantel' (Słownik Karł.-Kr.-Niedźw. II. 328, 341); poljska beseda je iz ruščine: mlr. *kereja*, vlr. *kirejá*, *kirójka* verchnij kaftan so stojačimъ vorotomъ; širokij čekmenъ sъ zastežkami; lisij tulupčikъ, krytyj suknomъ' (Dalj² II. 111). Beseda je prišla k Slovanom iz turških jezikov in je pač niso naredili še le Slovani iz turšk. *kyr* (*kęr*) ‚siv, pepelnast', kakor misli Karłowicz, W. o. p. 273.

Kuscher m. ‚grüne Eidechse, Lacerta viridis'; ***Kuscherhanserl*** ‚Kuscher' (Unger 421); kor.-n. *Kuscher*, *Guscher*

‚die große Gattung Eidechse; die kleine nennen wir *Peterlan, Riapalan*' (Überf. 164); *Guschger, Kuschker* ‚die grüne Eidechse' (Lexer). — Že Jarnik Etym. 227, 240 je prav izvajal besedo iz slov. *guščer, kušar, kuščar* (Schmeller² I. 1304); za *šč* je nastopil najprej *št*, pozneje *šk*. Prim. še Trstenjak, Kres III. 113, Schuchardt, Slavod. 68. S štaj.-n. *Kuscherhanserl* in kor.-n. *Peterle, Riapale* (kar hoče Überf. l. c. izvajati iz lat. *petra*, oz. *repere*, pa je le možko ime *Peter* in *Riapl* [Ruprecht]), je prim. slov. izraz *martinček*; gl. Körting³ 5978 pod Martinus, kjer se to ime navaja kot izraz za mnoge druge živali in orodja. V italijanščini se rabi *salta-martin*, v furl. *salte-martin, martin-saltari, martin-salto* v izraz nekaterih žuželek (Heuschreckenkäfer, Wassertreterwanze), pa tudi za zelenca, tako v Bellunu in v Bergamasku: bellunski *martincoz*, bergam. *martinas;* prim. opomnje Schuchardtove v ZfrPh. XXXI. 14. Della Bona piše v „Calendario per l' anno 1849, publicato della società agraria di Gorizia": „*saltamartinz* ‚lucertola' da *martinz*" (pismeno poročilo J. Koštiála).

Labaratsche, f., ‚Plaudertasche, Vielrednerin, Schwatzmaul' (Untst., Unger 421). — Beseda je v podstavi sicer nemška, v izpeljavi s formantom *-ača* pak slovenska. Narejena je iz *labrati* ‚schwätzen, plaudern', kar je sprejeto iz n. *labern* ‚Unsinn plaudern', bav. *lebrizen* ‚in leidenschaftlichem Zorne ungestüm poltern, besonders von Weibern' (Schmeller-Frommann I. 1410), švabski *läfern*. Hrvaščina pozna *lavrati* ‚schwätzen'. V slovenščini imamo še *labra* ‚geschwätziger Mensch', *labrač* m., *labrača* f.; zadnje je mati n. zgoraj navedeni besedi. Prim. več o tem v mojem spisu „Zur slaw. Lehnwk.", (Denkschriften WA. L. str. 35) pod *labrda* in pa, kar piše o besedah *lapare, lepare, lipare,* ‚schlappen', s. *laba* ‚Lippe, Gosche' Schuchardt v ZfrPh. XXXI. (1907) 644 d.

Laschitz, *Lasitz,* f. ‚Wiesel, Hermelin; Pelzwerk von Hermelin und Wiesel' (Unger 427). Beseda je znana že srgn.: *lassât, lasset* ‚eine Wieselart und das Pelzwerk davon', *lassâtîn* adj.: *lassatein* wât, ein *lessenzîn* kürsen (Lexer); bav. *Lasset,*

Lassit, Laschitz (ä. S.) ‚Art feinen Pelzwerkes': „Keine Frau darf der guten Schauben mehr haben als drey von Fehrücken, von Lasset oder von Fehwammen", „Eine fehruckene, eine *lassatme* und eine fehwammene kürsen", „Fürsten haben, so sy lehen empfahen wöllen, rot hüet auf mit lassat vnderfuettert", „mehr 789 Pelg Lassitz" itd. (Schmeller-Frommann I. 1503). Besedo pozna tudi pismena nemščina: *Laschitzen* ‚Pelzwerk von Schneewiesel', auch *Laski*-Felle, *Lasten* (Sanders). — Da je beseda slovanska, je spoznal že Schmeller l. c.: slov. sbh. č. p. itd. *lasica* ‚mustella', p. ds. *łaska* ‚mustella' in ‚putorius vulgaris'; pazi tudi na slov. obl. *pod-lastica*. Slovanska beseda še ni razložena neovržno. Matzenauer v Listych fil. 1882, 189 je mislil na sorodnost z letskim *loss, losains* ‚gelb, gelbbraun, fahl', pa vokal se ne strinja. Drugi (n. p. Šercl, Z oboru jaz. 96) so mislili na zvezo s poljskim *łasić* się ‚schmeicheln'; potemtakem bi bila torej beseda v zvezi z *łaska* ‚Liebe, Gunst' *łasy* ‚begierig, lüstern', kar je v sorodu z lat. *lascivus* in *łaska* bi bilo potem presojati tako, kakor č. *holota* ‚die Nacktheit' in ‚armes Gesindel', torej ‚die Liebe, Gunst' in ‚die Geliebte, Günstige'. Če je temu tako, je potem ta beseda tabu, kakor *medved* ‚der Honigesser'. V premnogih jezikih se namreč lasica imenuje z ljubeznivimi priimki: it. *donnola* (od domna, domina) šp. *comadreja* ‚Gevatterin', port. *dominha* ngr. νυμφύτα, νυφίτζα, ‚nevestica', stg. γαλέη, pač v zvezi z γάλως ‚svakinja'; bav. *Schöntierlein, Schöndinglein*, pri Madžarjih *menyít* ‚snaha, nevesta', pri Turkih *gelindžik* ‚nevestica', v danščini den *kjönne* ‚lepotica', staroangl. *fairy* ‚prelepa' in morda spada sem tudi frc. *belette*, ki pač nima nič opraviti s *felis* ali *meles* (gl. Walde 214). — Od zgoraj navedenih nemških besed pak je ločiti št.-n. *Lasset* ‚ein auch *Rasset* genannter Stoff im 18. Jhdt.', *lasseten* ‚aus *Lasset* verfertigt': „*lassetene* Spalier, *lassetene* Sessel" (Unger 427), kar je primerjati z ben. *rasèto* ‚sorta di stoffa sottilissima, lavorata alla foggia di raso (raso= Atlas, glattes Zeug, Sarsche)' in z angl. *lasting* ‚5 bindiges Atlasgewebe'.

Laßbrennen vb. ‚durch Brand eine Rodung herstellen' (Unterst., Unger 427); pri Pohlinu, Malu besediše sub Gaym: *Läßbrennen* sylvam purgare. Bavarci pravijo temu delu *Riedbrennen* (Schmeller-Frommann II. 60), kar je v nekaj drugačni obliki znano tudi štaj. Nemcem: *Reutbrennen* ‚abgehacktes Holz auf einem „Reute" verbrennen' (Unger 502). — Beseda je, ker je Nemci sicer ne poznajo (na dvojbeni *calasneo* ali kakor hoče Grimm *calasueo* ‚commarcanus', se ni preveč oslanjati, ker je nejasna beseda), slov. sbh. č. *laz* ‚Gereut, Neubruch, baumleere Fläche im Walde': laze delati, laze žgati, laze kopati, sbh. *laz* ‚kleines Feld zwischen Gestein, Bergfläche, Waldplatz eine Menge übereinander gefällter Bäume', *lazna* ‚der zum ersten Male geackerte Boden', mlr. *łaz* Waldwiese, r. *lazina* ‚Gereut', p. *łaz* ‚pastwisko'; *łazy* ‚Stammenden, Klötze, Buschwerk'. Pomni še č. *laz* ‚nezoraná část brázdy, ungeackerte Stelle im Felde, vůbec nevzdělané místo, lada, Lehde', *laz* hory ‚Bergfläche', *lazy* ‚vysoká místa na horách'. Slovanska beseda je prešla tudi v novo grščino λάζος, λαδιά in v albanščino *las,* s členom *lazi* (v Kalabriji ‚luogo rimasto vuoto di piante per efetto del fuoco', G. Meyer, Neugr. Stud. II. 38). Etimologije slovanski besedi še niso našli dozdaj; ali je res v zvezi z angs. *lasu (loés)* ‚pascuum', n. *Lâr, Lêr* ‚locus incultus, pascuum publicum', frc. *laris,* nizoz. *laar* ‚leeres unangebautes Feld', je težavno reči; v tem primeru bi imeli pač v slovanščini *s* namestu *z*. Primerjaj več o tem E. Lidén, Språkhistoriska bidrag 25—31. Po Joklovem zakonu bi mogla biti v zvezi z *lę̥d-ina (*lę̥d-so-s);* toda paziti je tudi na pomene ‚Klötze, Buschwerk, übereinander gefällte Bäume', s čemer se strinja srgn. *slac* ‚Holzschlag, zum Holzschlage bestimmte oder durch Holzfällen gelichtete, urbar gemachte Waldstelle'; kajpada se za got. *slahan* navadno izhaja od palatalnega *k̂*, v tem ko naša beseda zahteva *ĝ* ali *ĝh* na koncu korena.

Ledaring m. ‚frisch gemähtes Viehfutter' (Oststr.); *Ledaringgarten* ‚Wiesenfleck beim Haus, der bestimmt ist, immer frisches Viehfutter zu liefern' (Unger 431). — Beseda se mi

zdi biti v zvezi s slov. *ledina* ‚ein mit Gras bewachsener Platz, der keine Wiese ist, der Anger', sbh. *ledina* ‚Anger, Feldanger, Grasanger, ungeackertes Land', stcsl. *lędina* ‚terra inculta' itd., skoraj v vseh slovanskih jezikih. Iz *ledina* se je razvilo najprej * *Lédin, Leden*, potem s formantom *-ing* (prim. Häckerling ‚Hacksel, gehacktes Stroh als Viehfutter') * *Ledening*, z disimilacijo * *Ledering* > *Ledaring*. Tudi n. *Lehde* ‚ein nicht urbar gemachtes, wüst liegendes Land, Heide' (Sanders) bo slovanskega vira in to iz severnoslovanskih jezikov, kjer nahajamo v dol. luž. srbščini *l'edo* ‚die Ledung, unbebautes Land', *na ladach* ‚auf den wüsten Fluren' in pa krajno ime *L'eda* ‚Lehde im Kalauer Kreis' (Zwahr), gs. *lado, ladko, ladžičko* ‚unangebautes wüstes Land, Lehde', č. *ladina* ‚pole ladem ležicí' na husích ladách ‚auf der Gänseweide'. Beseda je znana vsem Slovanom, razen Poljakom. Nemški filologi izza Grimma mislijo, da imajo Nemci svoj *Lehde* iz nizozemščine: *leeghde*, toda to pomenja ‚Niederung, Tal', prim. tudi pruskon. *Lêge, Lêgde* ‚niedrig gelegene Stelle, Vertiefung in flacher Gegend', ne pa to, kar n. *Lehde*, ki se tudi v pomenu (wüst liegendes Land) strinja s slovansko besedo; nemška sorodna beseda je *Land*.

Lemesen f. pl. ‚Zimmerholz: „Andre bith umb etlich baar Sperholz vnd Lemesen" (Luttenberg); „Vrban bith zu einen Stadl etwaß Holz, ist eine 4 baar Sperholz Lemesen vnd Latten zu hackhen bewilligt" ib.; „4 Speer vnd 13 Paar Lemesen zu einem Stall" (ib.) (Unger 437.) — Slov. *lę̑mez* ‚Dachsparren'; *lemezi* ali roženice ‚Ruderstange, Ruderbaum der Flößer', stč. *lemiesz* ‚Balken, Tafel', *lemiesha* ‚Balken', gs. *lemjaz* ‚Leitersproße', ds. *lemjas, remjas* ‚die Sproße an der Leiter', p. *lemiąż* ‚drążki spojone, kładzione na wierzchowaniu dachu dla ochrony od wiatru (Karł.-Kr.-Niedźw. Słown. II. 714). Beseda bo ista, kakor *lemešь*, ki se v poljščini glasi tudi *lemięż, lemięsz* poleg *lemiesz*. To orodje pri plugu je bilo kakor soha sprva pač le drog za lomljenje zemlje, primitivno oralo: stcsl. *lemešь* ‚Pflug'; prim. tudi sl. *drevó* ‚Pflug'.

Lebzeltledel in *Lezeltledel*, m. in n., ‚Lebkuchen, der in Form eines Wickelkindes gestaltet ist' (Unger 438). — To besedo postavljam sem samo zastran prvega nje zloga *Leb-, Lebe* (srgn. *lëbekuoche, lebkuochen, lëbezelte).* Nemški filologi jo izvajajo navadno iz lat. *libum* („Wort und Sache ist vielleicht aus klösterlichen lateinischen Küchen hervorgegangen"). Po pravici se je tej razlagi uprl J. Koštiál v svoji razpravi „Slovanski življi v nemškem besednem zakladu" (program II. gimn. Ljubljana 1900, str. 22). Pozabiti namreč ni, da se poleg tega rabi tudi *Lebhonig*. Izhajati iz *libum* ali, kakor hoče Kluge, iz *leip* ‚Laib', ni mogoče. Prvo bi pomenjalo ‚Kuchenkuchen', kakoršne tvorbe se v nemščini sicer nahajajo, če je otemnel pomen prvega dela sestavljenke, pa ravno pri naši besedi ni ta domneva verojetna, ker imamo poleg *Lebkuchen* tudi *Lebzelte*, ki bi moralo potem pomenjati ‚Kuchenzelte' še manj je misliti na *leip*, ker si ne moremo misliti, kaj naj potem pomenja *Lebzelte* in *Lebkuchen* (‚Zelte, Kuchen von Gestalt eines Brotlaibes'?). In potem bi bil dalje *Lebhonig* ‚der Honig, der in einen Laib getan wird'; toda strd se rabi le za potice, ne pa za navaden kruh. Prav je torej mislil Schade (Altd.Wtb.) na p. *lip-iowy miod, lipiec* ‚Lindenhonig'. Pomislimo le, kako daleč na zapad je prihajal med iz slovanskih in litovskih dežel — in najboljši je lipov, zlasti iz Kowna — in kako so bili nemškim samostanom darovani večkrat slovanski bučelarji, da so tam gojili svojo umetnost, ki je je bilo Nemcem treba zastran meda in voščenih sveč. Glede prehajanja vokala *i* v *e* se smemo sklicevati prvič na kašubsko obliko, kjer vidimo isto: *lépa* = *lipa*, *lépœvy* = *lipowy*, *lépka* = *lipka*, *lépina* = *lipina* (Ramult 92), *läpoịstvo, läpoịzna* ‚Lindenholz' (Lorentz, Slovinz. Wtb. I. 558), drugič pa na svojstvo dolenje in pruske nemščine, da rabi za dolgi *i (ie)* rada dolgi *e*: *Wês* = Wiese, *Spêllait* = Spielleute itd. Sicer bi pač imeli te premembe tudi, če izhajamo iz *libum*, in *e* bi bil iz *ei* v *leip* še bolj nerazumljiv; moči pa je vrhu tega misliti tudi na narodno nemško etimologijo. Schmeller piše pod *Leblaib* (ta beseda zopet govori zoper

Klugeja: * Laiblaib!): „Brod, das zu Weihnachten mit eingemachten Kloetzen, Zwetschgen und Nüssen gebacken wird. Jedes Mädchen ladet ihren Liebhaber, der Wein und Branntwein mitbringt, zum Anschneiden dieses Brodes ein. Mislingt das Gebäck (der Leblaib), so muß die Bäckerin das nachfolgende Jahr sterben. Die Volksetymologie leitet das Wort von *leben* ab“ (I. 1409), V tako boljše pecivo pa se navadno deva tudi strd.

Libernik m. (st. j.) ‚Name einer venez. Silbermünze im Werte von 22 alten Kreuzern‘ (Unger 438). — Slovenski je *librnik* ‚Ding, das einen Pfund *(libra)* schwer ist‘; slov. *libra,* nekdaj tudi denar (= 20 krajcarjev), je iz ital. *libbra,* špan. *libra,* frc. *livre,* ital. *lira* ‚Name verschiedener Rechnungsmünzen‘, vse iz lat. *libra* ‚Pfund‘.

Libritze f. st. j.) ‚Name eines alten Handelsgewichtes für Gewürze, das ungefähr die Hälfte eines alten Pfundes betrug‘ (Unger 438). — Slov. *librica* ‚Pfund‘ iz ital. *libbra, libra* ‚id‘. Moja mati je do nedavna še kupovala olje, petrolej in enake tekočine po „librci“ (po starem funtu).

Lucken m. v besedah: *Pfingstlucken* „derjenige, der am Pfingstsonntage unter allen seinen Hausgenossen der letzte vom Schlafe aufsteht; will man einem so geschmähten noch was mehreres anthun, so setzt man ihm eine aus belaubten Baumzweigen und Brennesseln geflochtene Krone auf und nennt ihn dann Pfingstkönig“ (Muchar); *Pfingstlucke* f. k prejšnjemu; *Pfingstluckenbraut* ‚jene der Pfingstlucken, die mit 2 Kranzeljungfern auf einem Wagen von Burschen durchs Dorf gezogen wird‘; *Pfingstluckenkranz* ‚Kranz aus Brennnesseln, der am Pfingstsonntag Langschläfern auf den Hut gesetzt wird‘; *Pfingstluckenritt* m. ‚Ritt der Viehhirten am Nachmittag des Pfingstsonntags durch das Dorf Wagendorf, wobei als letzter der mit Birkenreisern umflochtene und bekränzte Pfingstlucken (Halter, der des Morgens mit seinem Vieh als spätester auf der Weide erschien) reitet‘ (Unger 77). — Zastran pomešanih pojmov se mi je zdelo potrebno, izpisati vse te podatke. Da je beseda slovenska, je spoznal že Davorin Trste-

njak, ki piše v Novicah 1880. str. 110: „Kdor je (na binkoštno nedeljo) prvi na pašo prignal, je bil od drugih pastirjev poslavljen; ovenčali so mu najstarejo kravo in postavili ga za *kralja gonjaša*: Venec iz pisanih cvetic spleten bil mu je krona, pisana palica-žezlo; drugi pastirji pa so mu v čast piskali na žveglicah (pišalkah) in orgljicah in pokali z biči, da je vse hrumelo po dolini. Kdor je pa slednji na pašo prignal, je bil zasramovan; njegova najstareja krava je dobila venec iz kopriv, on pa krono iz smrdljivih rož in luka (čebule) in pa priimek *lukec*. Ta navada je še zdaj po vsem Štajerskem, tudi nemškem, da posebno mladi ljudje na binkoštno nedeljo zgodaj vstanejo; kdor pa zaspi, dobi venec iz kopriv, ki se mu na kluko obesi in Nemci ga zasramujejo s psovko *Pfingstluken*.“ Trstenjakov popis jasno kaže, da je ločiti *Pfingstluken* od *Pfingstkönig*, kar je zdaj med štaj. Nemci že pomešano. Prvi se v bavarščini imenuje *Pfingstesel*, drugod *Pfingstlümmel*, štajerski Slovenci mu pravijo tudi *lukman*, kar je narejeno takó, kakor *gorman*, *racman* i. pod. tvorbe; taka pastirica se imenuje *lukmanca* (prim. Trstenjak v Novicah 1857, 98, Pajek v Črticah 5). — Navratil šteje za slovansko še neko drugo nemško ime za pojem „Pfingstesel, Pfingstlümmel“ itd., namreč besedo *Molitz*. Adalb. Kuhn pripoveduje namreč v „Märk. Sagen“ 1843, 324 id., da se v vasi Braunau blizu Salzwedla dečki pretekajo; kdor zadnji pride, tistemu nadenejo ime *Molitz*, mu obežejo koleno s povreslom ter ga vodijo po vasi, prepevaje o njem šaljivo pesem. Isti Kuhn sluti v „Nordd. Sagen“ 380 (56), da je morda beseda slovanska. Navratil misli, da je iz p. *młodzik*, zato ker pravijo v Salzwedlu takemu dečku tudi „der schmucke Junge“. Nemogoča ta domneva ni, toda iz p. *młodzik* je pot do *Molitz* pretežavna. Jaz mislim, da je to slovanski **malьcь*, ker pozna poljščina *malec* ‚chlopiec mały, chłopczyk‘ = *malczyk*.

Ludel f. ‚Tabakspfeife‘ (Unger 443); isto v bavarščini v pomenu ‚Tabakspfeife‘, pa tudi ‚Sauggefäß für kleine Kinder, weibl. Brust‘, in poleg tega *Lulle*, *lullen* ‚lambere, sugere lin-

guam, digitum etc.', *ludeln* ‚saugen, Tabak rauchen' (Schmeller-Frommann I. 1445, 1470); Beseda je iz slovanščine: slov., sbh. *lula* ‚die Tabakspfeife', slov. *lulati* saugen'. Nemščina je iz slovenskega *l*-a naredila *ll*, ta pa prehaja včasih v narečjih v *dl*, kakor nasprotno *dl* v *ll*. Schuchardt piše (Slawod. 67.): „Pol. klr. *lulka* ‚Tabakspfeife' leiten Sie (t. j. Miklosich) von nhd. *Lull*, bair. *Ludel* her; aber die Herkunft des auch in Wien wohlbekannten *Ludel* ‚Tabakspfeife' von türk. *lülé* ‚Pfeifenkopf' und zwar durch Vermittlung von serb. slow. *lula* (rum. *lulé*, ngr. λουλές), welche schon von Jungmann, Linde u. A. angegeben war, kann kaum zweifelhaft sein und in diesem Falle wenigstens hatte Hammer-Purgstall Recht, der bekanntlich den Ursprung der meisten Wiener Wörter bei Türken, Arabern und Persern suchte. Aus bair. *Lulle* (preuß. *Lulke*, *Nulk* = poln. *lulka*) wurde mit Anlehnung an *ludeln ledeln* ‚saugen' *Ludel (Ledel)*, das weiter nach Nord und West vordringend sich zu *Nudel* umgestaltete. Ganz ebenso gilt für böhmerw. — *Ludel* ‚penis' (mit kärnt. *ludeln*, *lulu* machen ‚pissen', mähr. *lulati* zusammenhängend, oder *Lull* ‚Röhre'), allgemein öst. *Nudel*, nicht wie Schmeller meint, umgekehrt" (Slawod. 67). Št.-n. *Ludel* ‚Schwegelpfeife', *ludeln* almerisch singen, jodeln, auf der Schwegelpfeife blasen oder pfeifen, Unger 443) je kakor *lullen* ‚einschläfern' onomatopoetična beseda, enako sbh. *ljuljati*, ‚*lju* prepevati', kakor se navadno poje ob zazibavanju, p. *lulać* ‚kołysać, wsypiać śpiewem' itd.

Luscheln vb. ‚falsches reden, lügen' (Oststt., Unger 445.) — Beseda je pač iz slov. *laš*, *laša* f., *lešà* Lüge'; na vzhodu se tudi govori *lugati*; vendar se je lehko v nemščini naslonila na dijalektični samostalnik *Lug* f. ‚Lüge'. Iz nemščine ni mogoče št. besede izvajati, ker bi se *g k* pred formantom *-sen, -schen (-zen* : **lugazen)* ohranil.

Luschen f. pl. ‚Hülsen von Heidekorn, die in warmen Wasser geweicht als Pferdefutter verwendet werden'; *Heidenlösche* f. ‚Abfall der Heidenfrucht, Hülsenmenge von Buchweizen' (Unger 445, 336). — Iz slov. *luščina* ‚Fruchthülse,

Samenhülse, Schotte', *lušina, luščinje* ‚Fruchthülsen, harte Obstschalen' od *luska* ‚Schale'. Razvoj je *luščina* < *lušina* < **Lúschin* < *Luschen*, oziroma *Lóschin* < *Löschen*; izposojenka torej ni prav stara, ker bi za *šč* sicer pričakovali *st* (Ščavnica-Stavenez-Stainz . . .).

Mattel, m. ‚großer, hochgewachsener Mensch' (Ennst., Unger 446). Prim. slov. *mot* f. dicke Holzstange, hrv. *motka* ‚Stange, Gerte, Baare, Zain'. Velik človek se večkrat imenuje z izrazi za ‚Stange', ‚Baumstamm', ‚Pfosten', prim. n. baumlanger Kerl, Baumlackel. Primerjaj zdaj Rud. Mucha sestavek „Holz und Mensch" v „Wörter und Sachen" I. 39-48. Slovenščina pozna besedo tudi na niži stopinji: *met* ‚Stange, Pfosten, Säule, dicke Holzstange' (v rezijanščini: dví mítь kukuší, anu den sęme petelèn ‚zwei Stangen mit darauf sitzenden Hennen und ein einziger Hahn', uganka, ktere rešitev je ‚zóbe nu jazék'). Z *mot* bi jaz spajal tudi besedo *motyka*, **motъka* ‚Haue'. Dol.-s. *motyja* ‚Rodehacke' je iz *motyka*, v kterem se je za *y*-em razvil parasitični *j*; vsled tega se je beseda štela za diminutiv in se k nji naredila nova podstava. *Motyka* je kakor *soha* in *lemež* bila najprej primitivno orodje, obstoječe iz droga posebne podobe, s kterim se je zemlja razrila, da bi se vanjo spravilo seme, ter je v zvezi z lat. *mateola* ‚Werkzeug zum Einschlagen in die Erde', stind. *matyám* ‚Egge oder Kolben' (Walde 372), v romanskih jezikih *mazza* ‚Keule, Schlägel' itd. (Körting[3] 573, št. 6000). Drugačen formans nam kaže germ. beseda *mast* ‚Stange, Sperrstange, Schiffsmast', ki vtegne prav tako kakor naš *most* ‚Brücke' (izprva ‚Prügelweg', z motmi postlana pot) spadati k istemu korenu, kakor ga nahajamo tudi v latinskem *māteria, māteriēs,* ‚Bauholz, Nutzholz, Stoff, Materie', seveda na drugačni stopinji. *Most* v prvotnem pomenu ‚mit Prügeln, Balken, Brettern belegter Boden' nahajamo še v narodnih pesmih; na njem se pleše. Da bi to bil pravi most črez reko, ni z lepa misliti (prim. moje Nar. pesmi III. 5446: „Mosti so široki, ka je nemre kolo preigrati" . . . .); to je mariveč iz

brun sestavljeno plesišče (Tanzboden), na Goriškem zvano *brjár* iz furl. *brear* od *brèje* ‚Brett'; prim. v Hennegauu *Brücke* v pomenu ‚der bretterne Fußboden', v bav. die *Bruck* ‚breite Liegestatt von Brettern am Ofen und an einer Seitenwand der ländlichen Wohnstube' (Schmeller-Fromann I. 347), iz česar je slov. *pruka, pručica,* posebno pa pruskon. *brücken, brüggen* ‚eine Straße, einen Platz mit Steinen pflastern' (Frischbier I. 111).

Manschetter m. ‚Händler mit Wein, der diesen von der Presse weg kauft und zu dem Zwecke von einem Weingarten zum anderen zieht' (Mittel-, Ust., Unger 449). — Iz slov. *mešetar* ‚Unterhändler, Mäkler', kar je iz ital. *misseto, messeto,* furl. *missete* v istem pomenu, od g. μεσίτης. Več prim. o tej besedi v mojem spisu „Zur slaw. Lehnwk." 39.

Martolos m. ‚alte Bezeichnung für die kroat. Fussknechte, (Unger 450). —Slov.-kajk. *martolos* ‚mango' (Habdelič): „martolos, kateri ljudi krade in kupuje ter prodaje"; sbh. *martolos* ‚Weiberdieb'. Martolosi so bili turški pešci, večinoma krščeni, večkrat Vlahi zvani, ki so sosednjim deželam storili mnogo kvara, ker so plenili in palili vasi, gradove in mesta ter odpeljavali nesrečni narod v sužnost. Glasovi o njih navalih so dohajali ponajveč iz Senja (prim. Lopašić, Hrv. urbari 92, pa tudi poljički statut [ed. Jagić v Mon. histor. jur. IV. 36, 37, itd., kjer se s smrtjo in drugimi strogimi kaznimi grozi tistemu, ki bi jim pomagal]. Pomen št.-n. besede se strinja najbolj z navedbo Vukovo v 1. izd. Rječnika pod *martòloz:* „Tako su se v prošlom vijeku zvali austrijski pogranični stražari prema Turskoj". Glede besede gl. Miklosich, EtWb. 184 (*martolos* ‚christlicher Soldat in türkischer Garnison'), kjer, se beseda izvaja iz g. ἀρματωλός; to zadnje se spaja navadno z latinskim *arma* ‚Waffen'.

Mauncherl n., *Maungetzel, Munketzel* ‚Stachelbeere', *Meiketsche* f. Stachelbeere und Johannisbeere', *Migetze, Mugetze* ‚Ribes grossularia' (Unger 454, 457, 461). Iz slov. *małhica małhelj* ‚Stachelbeere, Ribes grossularia' od *małha,* kar je zo-

pet iz stgn. *malha, malaha* ‚lederne Tasche, Reisetasche'. Sadu je torej dano ime torbice. Oblika *Munketzel, Mugetze* se bliža najbolj št.-slov. obliki *munkec*, ki jo navaja Cigale (II. 1527), če ta ni še le iz *mugetze* izposojena. Iz *malhica (maŋhica), malhelj* je lehko nastalo * *mauketzel*, kjer je pred guturalom nastopil potem parasitičen dental. S temi besedami pač ni v zvezi kor.-n. *meischgl* ‚Stachelbeere' in *mäuserling* (Lexer) i. t. d.; glej sestavek *meruzalka* v mojem spisu „Zur slaw. Lwkunde" 39.

Maundeln vb. ‚langsam in der Bewegung sein, schläfrig herumarbeiten, zaudernd und langweilig vorgehen'; *Maundler* m. ‚langsamer, träger Mensch, Zauderer, Faulpelz' (Unger 454). — Prim. slov. *mudljati* ‚säumen, zögern', *mudljav* ‚säumig, langsam, saumselig', *muditi* ‚säumen machen, verzögern, aufhalten'; m. se ‚säumen, zaudern'. Tudi tukaj je *n* vrinjen kakor sicer mnogokrat pred dentali.

[***Mente,*** *Menten, Mentin* in *Menteg* m., ‚Name einer Art ungarischen Pelzes' (oft in Invent. um 1600, Unger 459). — Primerjati bi se dalo slov.-kajk. *menten* ‚der Mantel'; toda oblika *Mente* kaže na to, da izvira št.-n. beseda morda kar naravnost iz madžarščine, kamor je prišla iz nemškega *Mantel*, to iz lat. *mantellum;* s poslednjo zgoraj omenjeno n. obliko prim. slovaški *mentek*. V ogrščini je zadnji *n* (* *menten*) iz * *mentel* (prim. slov. *monten* iz *montel* vsled asimilacije), izpal zato, da se loči beseda od adj. *menten* ‚ledig, frei'. Za madžarski izvir nemških besed govori vokalna harmonija: *menten* za * *manten*.

Merling, *Mirling, Mirning* in *Mirnig* m. ‚Name eines alten Hohlmaßes für Getreide (im 17. und 18. Jhdt. in Untst.) in der Größe eines alten Metzens' (Unger 459). — Iz slov. *mȇrnik* ‚Gefäß zum Messen des Getreides (gew. $^1/_2$ Metzen), der Scheffel'; stsl. *mȇrъnikъ*. Nemške oblike te besede nam jasno kažejo stopinje, kako je slovenska končnica *-nik* prešla v *-ling: -nik* > *-nig* > *-ning* > *-ling*.

Mestwe f. ‚Lederstrumpf' (nur im Invent. Tattenbach 1649, Unger 459). — Slov. *mestva* na zaplete ‚Schnürschuh', sbh. *mestva* ‚Art Fussbekleidung, scarpette, soccus' (Mikalja 250), p. *meszty*, mlr. *mešty*: iz turšk. *mest* ‚Socke, leichter türkischer Schuh'. Prehajanje pomena ‚Schuh' v ‚Strumpf' in nasprotno nahajamo tudi sicer; prim. lat. *calceus* ‚Schuh', ital. *calza* ‚Strumpf', č. *punčocha* ‚Strumpf' iz n. *Bundschuh*, n. *Socke* ‚Strumpf' in angl. *sock* ‚Schuh', ital. *socco* ‚Halbsstiefel' itd. Pomen ‚Strumpf, Socke' se je razvil še le iz pomena ‚Schuh, Halbstiefel'.

Miri in *Myri* m. (?), ‚Name eines Gewichtes für Oel, gleich 25 Pfunden' (16. Jhdt., Unger 463). — Slov. *měra* ‚Maß, Gewicht', stsl. *měra* ‚mensura, pondus' itd. v vseh slovanskih jezikih.

Motzen vb. v pomenu ‚fein regnen, nieseln, Nebel reißen' (Unger 464) je pač slov. *močiti* ‚nass machen, nässen', *moča* ‚Nässe, anhaltendes Regenwetter, Nässe, feuchtes Wetter'.

Moil n. ‚Suppe aus geronnener Milch und Weizenmehl'. — Prim. slov. *mêlja* ‚das Gemahlene, Mehl'. Ker se *e* v slov. besedi izgovarja kot *ie*, je iz tega lehko nastalo v nemški štajerščini *oi*; prim. *Moidel* poleg *Miedl* (Unger 464, Lexer 186).

Mugel m., ‚Steinklotz, Klumpen, runder Geschiebestein, große Spielkugel für Kinder' (Unger 467). — Vse kaže, da sta v tej besedi pomešani dve slovenski, namreč 1. *gomila* (iz *mogyla*) ‚Erdhügel, Erdhaufen, Grabhügel, Haufen überhaupt, Flußinsel, Sandbank, Schieferstein', *gomiljati* se ‚sich häufen, sich türmen', *gomilo* ‚(Mist-)haufen' in pa 2. *gomolj, gomoljec* ‚Knollen', *gomólja* ‚Klumpen', *gomóla* ‚Schieferton', *gomiljiti* se ‚Klumpen bilden', stsl. *gomolja* ‚maza', gs. *homola* ‚Klumpen' itd. Ime gore *Mugel* (fem.) pri Ljubnu spada pač k prvi besedi, dasi misli št.-n. pesnik Roßegger, da beseda tudi morda — nič ne pomenja: „Man braucht sich allerdings nicht unter jedem Worte etwas zu denken, das Wort *Mugel* aber will erinnern an etwas stumpfsinniges, dabei verschlagenes und trotziges" (!). Potem govori o neki „steilaufsteigenden

Kuppe der Mugel" (Heimgarten XX (1896) 64). Gora *Mugel* sestoji, kakor se mi zatrjuje, iz laporja. Prijatelj Murko je slišal od dunajskih turistov: „Wer wird auf so einen Mugel (= kleinen Hügel) steigen?"

Munke f. ‚Mus oder Brei, der aus dem Mehle getrockneter Birnen hergestellt ist' (Jakelland [Oststr.], Unger 468); že srgn. *munke* vel brey, polenta, vocab. vratisl. (pri Miklosichu, EtWtb. 201, kjer se omenja tudi pr.-n. *Mauke*); kor.-n. *munk'n, munggʻn* f. ‚eine Nationalspeise aus Hafer- und Gerstenmehl' (Lexer). — Iz slov. *moka,* sbh. *muka,* stsl. *mąka* ‚Mehl'; prim. slov. *močnik* ‚Mehlmus'.

Murke f., ‚Nebenform zu Gurke', dim. *Murkerl* (Unger 469); kor.-n. *Murgʻn* (Überf. 186); na Dol. Avstrijskem pravijo *Umûarkʻn* (Castelli, Wtb. 260), kar je iz č. *vokurka;* še druge nemške oblike so bav. *Ungarten, Mumgarten, Umgarten* ‚Gurken', v Pasovi *Ungetʻn* (Schmeller-Frommann I. 97, 109, 936). Slovenci imamo *murka* in *umurek* poleg *ogorek,* to zadnje pa je starejše; je li štaj.-n. beseda res naravnost iz našega jezika, je več ko dvomljivo, ker se ne da razložiti, zakaj naj bi bil *g* slovenske besede prešel v *m.* Če si pak mislimo, da se je starejša oblika glasila *ągorъka* t. j. *ongorka* ali *ągorъkъ*, so Nemci v začetnem *on* lehko videli *um.* Na drugi strani je č. **ohurka* iz starejšega * *uhorka* vzbujal pri dvojezičnikih misel, da je *o* prepozicija *ob,* in zato so *o* preložili v *um:* * *umhurke* je moralo potem dati * *umurke* in pozneje *murke.* Narodna etimologija je naredila potem *umgarten* itd. *Murke* je nato bilo sprejeto v slovenščino, ker v Slovencih ni saja, reja in uživanje tega sadu tolikera, kakor pri vzhodnih njih bratih, in se je k zapadnim Slovencem zanesla ta reja še le v novejši dobi iz Nemcev.

Nasarn f. ‚bewaffnetes Flußschiff größerer Gattung für die Sau und Drau'; *Nasadist* m. ‚Bemannungssoldat für eine Nasarn' (Unger 474). — Iz sbh. *nasadna* (scil. ladja), to je ‚ein Schiff, welches andere anrennt, in den Grund bohrt'; v ta namen ima na prednjem delu poseben *násad;* prim. sbh. *nasaditi*

brod ‚ein Schiff in den Grund segeln, scheitern'. Skupina *dn* se v nemščini rada spreminja v *rn*: prim. *Garn* za *Gadn, Gaden.* V besedi *Nasadist* je še ohranjen *d*, ker ne stoji pred *n*-om. Slovanska beseda *nasadъ* je v stari ruščini precej navadna in večina v Sreznevskega Materialyh II. 328 omenjenih mest kaže na to, da je to bila nekaka bojna barka; tudi *nasada*, coll. od *nasadъ* (torej nekako ‚Flotte'), je znana stari ruščini: „nasadu Pskovskuju u lovcovъ otъjaša sъ puščičami i so vsěmъ zapasomъ ratnymъ". Prav tako pozna besedo poljščina: *nasad* ‚łódź o dwu rzędach wioseł'. Pomen je zgoraj iz navedene sbh. zveze razumljiv. Iz slovanščine je prešla beseda v madžarščino: *naszád* ‚die Korvette, das Rennschiff', *hadinaszád* ‚Brigantine' (Miklosich, Magyarisch št. 505).

Oder, Otter pl. ‚Holzabteilungen für Streu und Grummet, welche auf die Tenne aufgesetzt sind und bis zu ihrer Decke reichen' (v Starih Osojah [Altaussee], baron Andrian pri Meringerju v IF. XVIII. 256). — Na navedenem mestu izvaja Meringer to besedo prav iz slovanščine in to iz *odrъ* ‚Bettgestell', č. *odr* ‚Pfahl', *odry* ‚Gerüst in der Scheune'; k tam navedenemu dodaj še p. *odryna* ‚szopa, stodoła na siano, br. vr. *odrína* ‚saraj, sěnovalъ'. *Odrъ* je v sorodu s stgn. *etar* ‚Zaun', ngn. *Etter*. Tudi dol.-avstr. *Otta* m. ‚der Torweg' (Castelli 213) je slovanski *odrъ* (ne *uta*, kakor misli Castelli in za njim Schmeller-Frommann I. 177).

Opock, Opack, Opach, Appock m. ‚Mergel, Mergelboden' (Untst., Mittelst.); *Opockbrunnen* ‚Brunnen, dessen Bohrloch durch eine Mergelschicht geht; ein O. hat meist schlechtes Trinkwasser'; *Opockfels* ‚Mergel' (Mittelst.), *opockig* adj. ‚mergelhaltig' (Unger 481). Beseda se rabi tudi na severovzhodnem Štajerju, kakor mi je pripovedoval zdaj že umrli ravnatelj meščanske šole v Fürstenfeldu, Lange. — Iz slov. *opoka* ‚Mergelschiefer', stcsl. č. p. mlr. *opoka* ‚Fels', r. *opoka* ‚Lehmboden' (Miklosich, Et.Wtb. 235: pek), torej je v zvezi s *peč, pešt*ь.

Osnak m. ‚Name einer auch in Stmk. im 17. Jhdt. gangbaren venedigischen (!) Silbermünze' (Unger 486). — Slovenski *osmak* ‚Achter'; slovensko ime pri „benečanskem" (v resnici oglejskem) denarju (pr. *petak* itd.) ni presenetljivo, ker so novci oglejskih patrijarhov bili v obhodu do Drave.

Rabasch, Rabisch, Rabusch, Rabsch ‚Kerbholz' (Untst., Unger 487), *Rosch* ‚Merkbrettchen, auf dem durch kleine Einschnitte Vormerkungen gemacht werden, bes. bei Kohlenbauern in Oberst.' (Unger 509); *die Rösche* ‚Rechnung oder Abrechnung mittelst des Rosches', *aufröschen* ‚die Rechnung bestätigen, quittieren (von den Kohlenbauern mittelst des Rosches)', *anröschen, Anröscher* ‚Oberknecht, Vormeister, Unterbaumeister, (Unger 34); *Rasch, Räschel* ‚Merkzeichen' (Unger 492); *rabuschel* ‚membrum fem.', *rabuscheln* ‚coire' (Unger 487); v bavarščini *Rabisch, Rabüsch, Rabasch* ‚Kerbholz, raitholcz' (Schmeller-Frommann II. 4), *Ramasch* (ib. II. 90). — Beseda je slovenski *rovaš, rabuš* itd. ‚Kerbholz', o kteri sem obširneje razpravljal v spisu „Zur slaw. Lehnwk." 53—57 in, kakor mislim, dokazal, da je prišla v Slovane iz madžarščine. Ker je v nemščini *Rost* prešlo v *Rosch*, to pa pomenja tako ‚Rost', kakor ‚Kerbholz', je druga oblika za pomen ‚Kerbholz' tukaj nastopila tudi za ‚Rosch' v prvem pomenu, tako da govore zdaj Štajerci *Feuerrabisch* za *Feuerrost, Bratrabisch* za *Bratrost* ‚Rost zum Braten', to je, iz proporcije *Rabisch: Rosch=Rost: Rosch* je nastala enačba *Rabisch=Rost.*

Rabler m. ‚Katotraube, Catonia corvina' (Marb. Ggd., Unger 487). — Beseda je pač narejena iz slov. *rabula, rebula, rabulina, rebulina,* kar je prišlo k nam iz ital. *rebola, ribuola,* frl. *ribuele, rabuele*; večino rebule in najboljšo prideljujejo Slovenci v Brdih in zato je izhajati od slovenske besede. Iz *rabola, rebula* je nastal tudi n. *Rainfal, Ranfler, Raifel,* iz česar je zopet slov. *ranfol, ranfolica.* Suchenwirth IV. 116, 408 poje: „Nicht ander tranck man tzu dem mal nur Wippacher vnd *Rainfal* vnd Luttenberger guten wein"

(Schmeller² II 105). Več o tem gl. v mojem spisu „Prinos k pozn. tujih besed v slov." (Letopis sl. M. 1896, 161 d. [26—27]).

Ragatsch m. ‚Teichfrosch, Rana esculenta' (Unger 489). — Beseda je, dasi onomatopoetična, vsaj zavoljo sufiksa, pač iz slovenščine: *regača*, žaba *regača=rega=raga* ‚Laubfrosch, Quaker', *regačica* ‚Laubfrosch'; spol je v nemščini premenjen, ker je tam *Frosch* beseda moškega spola; vendar imamo tudi v slovenščini *regelj* ‚Frosch' poleg tvoreb iz debla, razširjenega *z-et-: regetača* ‚Frosch', žaba *regetalka*, der quakende Frosch', *regetati* ‚quaken'. Ker je beseda onomatopoetična, je *g* ohranjen navzlic palatalnemu vokalu za njim. V sorodu so lat. *rana* ‚Frosch', kar se razlaga iz *rācnā* ‚Brüller, Schreier' od *racco* (Walde 515), s čemer se spravlja v zvezo tudi cksl. *reką, rešti* (slov. *reči* itd.); tako tudi bav. *regeln* ‚großsprechen', die Leut *abregeln* ‚die Leute ausrichten, ihnen übel nachreden' (Schmeller-Frommann II. 72), ki misli na isl. *reigiast* ‚sich steif machen, groß sprechen' in na n. *regen* ‚anregen, berühren, in der Rede berühren', kar pač ne bo v zvezi; že v Schmellerju se po pravici vzporeja z nemško besedo šlesko-n. *roegern* ‚schreien wie der Frosch' in p. *rzegot* ‚Froschgequack' (Weinhold p. 75), *rzektać, rzegotać* ‚rauh tönen, rauhen Ton von sich geben, quaken'.

Rámaten vb. ‚arg lärmen, rumoren, poltern' (Unger 490); kor.-n. *romenten* ‚lärmen, toben' (iz Firmenicha I. 181 pri Schmellerju-Frommannu II. 90). — Jeli beseda res slovanska, to je na vagalici, ker slovanske besede, ki se dado primerjati, niso prav jasne. Najbliže je n. besedi naš *romotati* ‚ropotati, lärmen, poltern'. Druge besede z *rom-, ram-* v prvem zlogu, ki pomenjajo isto ali kaj sorodnega, so: slov. *ramôvš, ramúš, ramúh* ‚Getöse, Lärm', *romon* ‚Gemurmel', *romonéti, romoniti* ‚murmeln, sprechen', č. *romoniti* ‚plappern', *rámus* ‚Lärm, Geschrei'. Tudi te besede so pač vse onomatopoetične, kakor *romplati* iz n. *rumpeln*, prim. tudi lat. *rumor* ‚jedes dumpfe Geräusch, Murmeln, Gesumme'.

Reppeln vb., navadno v sestavi z *ab-*: *abreppeln* ‚Maiskolben entkörnen' (Unger 8). Na Dolenjem Avstrijskem *rebeln:* Die Trauben *abrebeln* ‚die Beeren davon abzupfen', der *Grebeltá, Grebldá* ‚Wein aus Beeren gewonnen, welche früher vom Kamm abgeriffelt (abgerebelt) wurden, damit nicht wenn sie (! pač *diese*) mitgepreßt werden, dem Most einen herben Beigeschmack geben' (Seidl pri Schmellerju-Frommannu II. 67, ki prim. der *Rappen* ‚entbeerte Traube', *rappe* ‚racemus' itd.). Toda to je frc. *râpe* iz *raspe* ‚Traubenkamm', furl. *rapp* poleg *rasp* ‚grappolo, grappo'. Ako bi *rebeln* bilo iz *rappe*, bi pričakovali v avstrijskem izgovoru *ráp̀ln*, ne pa *rebeln* ‚reppeln'. Zategadelj izhajam rajši iz slov. *robiti* ‚schlagen, abschlagen', odkoder imamo dalje *robkati* ‚von der äußern Schale entfernen, schälen; entkörnen z. B. Mais; abkratzen (die Mauer), *robiti* se, *robkati* se ‚sich raufen'; odtod *robína* ‚grüne Nußschale, čak. *robinje, rūbȁk* ‚nux matura' (Nemanić I. 26); slov. *robad* ‚zelene orehove lupine'. Pomisliti je, da je *robkati* pri nas v pomenu ‚entkörnen' vedno diminutiv, kakor n. *reppeln, rebeln.* Iz *robiti* je moralo nastati v nemščini **röben*, kar daje v dim. obliki v avstrijskih Nemcih *rebeln, repeln* (prim. zg. *Epel: Öpel*<*oplẽn*). K *robiti, robkati* spada tudi sbh. *korubati* ‚den Kukuruz auslösen' in vse vkupe gré pod *rombȕ* (Mikl., Et.Wtb. 281, Matzenauer v Listych fil. 1890, 165).

Roacht m. ‚Teichfrosch, Rana esculenta' (Unger 506). — V slovenščini nahajamo v istem pomenu *rûjht, rujhtáč, rûjhtelj, rohtáč, rohtan, roktelj* in poleg tega tudi *rahtan* ‚der grüne Frosch', kot glagol pa *rûjhtati=regetati, ragljati* ‚schreien wie die grünen Wasserfrösche, laut gackern', *râhna* ‚zungenfertiges Weib'; češčina pozna *rochotati, rochtati, rochati, hrochati, chrochati* ‚kraken, quaken, knallen, krachen, rasseln grunzen', gs. *rjechtać* ‚wirlen, quaken': žaba rjechta, p. *rzechot rzechotać, rzegot, rzekot, rzekt* ‚rauhes Getön, Gequak, Klirren' itd. Besede so v slovanskih jezikih onomatopoetične; korenski vokal se menjava po glasu, ki ga meni narod slišati

iz regljanja, ter je zdaj *a*, zdaj *e*, zdaj *o*, zdaj *u*. V *rûjht* je *j* novejši vdevek, kakor mnogokrat za padajočim akcentom. Prim. tudi zgoraj besede *Ragatsch*.

Robeln vb. ‚raufen' (Eunstl. Unger 506); bav. der *Robler* (na Salcburškem in v tir. gorah) ‚Bursche, der sich auf seine Stärke im Ringen und Raufen was zu gute tun darf, Raufheld', *Roblerin* ‚die tüchtigste Almkuh' (Schmeller-Frommann II. 10). — Prim. slov. *robiti* ‚hacken, hauen, schlagen, zuschlagen, *robili* so se = bili so se ‚sie rauften' (na Ziljanskem); prim. tudi *robkati* se ‚streiten, raufen'; č. *roubiti* ‚sekati; nepřátele šavlemi r. „mečem svým je roubal" (Kott III. 99). Besedo so dali Bavarcem najbrž Čehi in ne mi. Prim. tudi *reppeln*.

Robot f. v raznih sestavah: *Handrobot* ‚Arbeit, die mit eigener Hand zu leisten war, wie zB. fast alle Feldarbeiten' (Unger 326); *Jagdrobot* ‚Hilfeleistung der Untertanen bei der Jagd der Grundherrn' (Unger 392); *Landrobotgeld* ‚Name einer um die Mitte des 17. Jhdt. von den Untertanen statt der Arbeit eingehobenen Steuer' (Unger 425); *Spannrobot* ‚Robot, die mit einem Ochsen oder einem Pferdegespann zu leisten war' (Unger 522); *Zugrobot* ‚Spannrobot' (Unger 656); *Robotsalzstock* (Unger 506). Druge nemške oblike te besede v Nemcih so *Robat, Robold, Robald* ‚Frohndienst' (Schmeller-Fromann I. 10). — Že davno je znano, da je to slovanska beseda, ki je prešla k Nemcem nekaj iz severnoslovanskih jezikov (č. *robota* itd.), nekaj pa pač tudi iz slovenščine (*rabȍta*; edino ta oblika je pri nas upravičena, *robota* je mogoče razlagati le po vokalni asimilaciji vokala v prvem zlogu na vokal v drugem zlogu). Beseda je, kakor znano, sorodna z n. *arb-eit*.

Sadian m. v sestavah *Sadianfell, Sadianhaut* ‚gegerbtes Bocksfell' (Unger 515). — Beseda je ista, kakor *safijan;* bolg. *sahtijan*, s. *saktijan*, r. *safbjanъ*, p. *safjan*, madž. *szattyán* iz turšk. *saγtian* ‚Saffian, plattierter Maroquin'. Nemški obliki *Sadian* je najbliža madžarska, ki je nastala pač iz srbske. *Saffian* je v nemščini še le novejša izposojenka, najbrž iz Rusov prek Poljakov.]

Spaucken vb. ‚vertreiben, fortjagen, verjagen' (Ober-, Mittstm., Unger 523) je že zaradi pomena ločiti od kor.-n. *spauck·n* ‚bedächtig gehen, hin und her schleichen' (gn. *spucken*, bav. *spuchen*? Lexer 235, št.-n. *spacken*, Unger 520). — Beseda se strinja s slov. *spokati, izpokati* ‚davonjagen, vertreiben' od kor. *ponk-* prav, za prav ‚mit der Peitsche knallend jagen, davonpeitschen'.

Spechar m. ‚Speckverkäufer': „Der Besuch von Speckwaren-Käufern aus Pettau am Marburger Wochenmarkt ist eine neue Erscheinung, da von dortiger Gegend eine große Zahl der ‚Specharen' kommt" (Grazer Tagespost 1893. Nr. 18 pri Ungerju 523); *Specharzen:* „Gegen die *Specharzen*. Die hiesigen Fleischer und Selcher fühlen sich durch die Konkurenz der *Specharzen* empfindlich geschädigt und bemühen sich daher schon seit langem, dieselbe von den Wochenmärkten am Hauplatz zu verdrängen. Unter der Bezeichnung *Specharzen* versteht man Bauern und Händler aus dem Draufelde des Marburger und Pettauer Bezirkes, welche sich auf Privilegien aus der Zeit der Kaiserin Maria Theresia berufen, nach welchen ihnen gestattet ist, auf den Wochenmärkten der beiden Städte Schweinefleisch, Speck und Würste zu verkaufen." (Grazer Volksblatt 1901. Nr. 300 1. Nov.) — Slov. *špehar, špeharec* ‚Händler mit Speck, Speckverkäufer'; to iz *špeh*, kar je iz n. *Speck*: *ch* (oziroma *ch* in *s*) kaže na slov. izvir zgoranjih n. besed.

[Schargan, Scharkan m. ‚Bezeichnung für eine gewisse Art von Gewehren (Unger 533); *Schakan, Tschákan, Tschakan* ‚Reiterhammer' (Unger 532) je ločiti od onega; prim. Časopis V. 89 pod *Tschakan*. Beseda pač ni naravnost iz slov. *šarkan* ‚Drache', ampak iz tega madž. podstave *sárkány* ‚der Hahn, Hammer einer Flinte oder Büchse, eig. Drache'.]

Scharrátzel n. ‚Anas querquedula' (Ennst., Unger 434). — V drugem delu nemške besede tiči pač slov. *raca*, o kteri besedi gl. moj spis „Zur sl. Lehnwk." 50. Da bi vse bilo iz *šara raca* ‚bunte Ente', ni verojetno, ker bi Slovenec in Slovan to izrazil drugače: **šarica, šarka*.

Scheike, Tscheike f., ‚Flußplätte, wie sie auf der Drau in Gebrauch sind' (Unger 536). — Iz slov. sbh. č. b. r. *šajka* ‚Barke', oziroma č. p. mr. *čajka*, kar je prešlo tudi v madžarščino: *sajka, csajka* in je vzeto iz turšk. *šajka* ‚Barke'; prim. Miklosich, Türk. II. 60 in Türk. N. II. 38, kjer se pravi: „Der Ursprung dieses in den Ländern der Untern Donau sehr verbreiteten Wortes ist nicht aufgeklärt: auf türk *kajęk* läßt sich *šajka* nicht zurückführen".

Schéstak m., ‚scherzhafte Bezeichnung für ein altes Sechs- und neueres Zehnkreuzerstück' (Unger 537). — Iz slov. ali č. *šesták* ‚ein Sechser'; prim. zgoraj *Osnak*.

***Schinácke*l** m., 1. ‚Kahn, Nachen', 2. ‚großer plumper Schuh' (Unger 539); kor.-n. *Schinakl* ‚Kahn' (Überf. 212), *schinakl* ‚Nachen' Lexer; bav. *Schinákl* ‚Nachen, schlechter Kahn; Ainbaum' (Schmeller-Frommann II. 426). — Slov. *čolnjâk*, sbh. *čûnjak* ‚Kahn', poleg slov. *čolnâk* ‚Schiffchen', dandanes zlasti ‚Weberschiffchen'; prim. Schuchardt, Slawod. 68. Ta oblika je mlajša izposojenka kakor n. *Zille, Zülle*; o besedi glej zdaj tudi Berneker, Et.Wtb. 167.

[Schirk, Scherk, m. ‚gemeiner Stör, Accipenser stellatus' (Unger 575, 540). — Beseda je pač iz madž. prevzeta: *söreg* ‚sturio secundus, Accipenser stellatus, Schörgel', *söröge* ‚Accipenser serratus', turkm. *süiruk*, r. *sevrjuga;* prim. Miklosich, Magy. št. 728. — Z n. *Schirke, Schörke* ‚Gryllus domesticus' se strinja slov. *ščurek, ščürek, šurek* (Matzenauer, Cizí sl. 340), *schirken*, kor.-n. *tschîargazn* ‚zirpen' (Überf. 82), toda ta beseda je v obeh jezikih pač onomatopoetična, prim. Schuchardt, Zeitschr. f. rom. Phil. XXXI. 17.]

Schlabutzig adj. ‚ärmlich, fadenscheinig, schäbig, abgetragen' (Unger 540). Zeitschr. f. d. A. VI. 202 se navaja *schlawetzik*. — Prim. slov. *slab, slaboten* ‚schwach, schwächlich'; slaba obleka ‚schäbige, ärmliche Kleidung'; sbh. *slabuš*=slabić ‚Schwächling'.

Schlibowitz, Schliwowitz, Schligowitz m. ‚Zwetschkenbranntwein' (Unger 544); bav. *Schliwowitzer* ‚Branntwein',

Schlickewitze ‚Branntwein, Schnaps', *Sliwowitzer* (in Oest.), ‚Zwetschgenbranntwein'. Da je beseda slov. *slivovica, slivovec* ‚Zwetchkenbranntwein', je spoznal že Schmeller-Fromman II. 539, 540 in 505. Oblike z *g, k* so tvorbe narodne etimologije, ker se je beseda spravljala v zvezo z *schlucken*, dijal. *schlicken*, češ, to žganje se pije le požirkoma.

Schmand m. (Unger 546), *Schmund* (Scheuchenstuel, Idiotikon der Berg- u. Hüttensprache 216) ‚Sammelausdruck für Mineralien, die durch Nässe aufgeweicht sind, wie sie in den Pochwerken (Pochschmand) vorkommen, in der Grube aber das Gestänge und die Fahrten überziehen, weshalb man zur Grubenbefahrung stets eigene Grubenkleider über die gewöhnliche Kleidung anzieht'. — Beseda bo pač slovanska, prim. cksl. *sъmętъ* ‚commixtio', slov. *môt* ‚das Trübe, der Satz', *motíne* ‚Bodensatz einer Flüssigkeit', sbh. *smuta* ‚Schneewetter', cksl. *sъmętiti* ‚confundere'. K istemu deblu spada tudi srgn. *smant* ‚Rahm', v tem ko vse kaže, da je n. *Schmette, Schmetten* prevzeto iz slovanskega *smetana*, kar si imamo navzlic rumunskega *smîntînă* razlagati iz korena *met-* (* *sъmeta-na*) ‚das Zusammengeworfene, der Aufwurf, Auswurf'; *n* je v rum. obliki pač le sekundaren pojav, navaden pred guturali in dentali; drugači uči Miklosich, Et.Wtb. 189 b; prim. Schuchardt, Sld. 66.

Schrette f. ‚sumpfige Wiese' (Weststeierm., Unger 566). — Iz slov. *črета* ‚morastiger Ort, Ried', *čret, čretnik, čretina* ‚id.', sbh. *čret* ‚Sumpfwald', mlr. *čeretnyća* ‚Riedgras', r. *čerët*ъ ‚Schilfrohr', *očeretь* ‚Schilf, Binse'. Več o besedi gl. Berneker, Et.Wb. 150.

Startín m. ‚Name eines älteren Maßes für Flüssigkeiten (bes. Wein); er faßte 7½ Rademer oder 5 große oder 10 kleine Grazer Eimer oder 20 Cillier Eimer = 565·959 Liter'. — Iz slov. *štrtín* ‚10 avstrijskih veder', kar je skrajšano iz *četrtin*, poprej četrti del prav velikega soda (negotove mere).

Star in *Starick* m. in n. (st. j.) ‚Name eines Getreidemaßes, das zwischen 30 und 74 Litern schwankte' (Unger 570); *Ster* ‚Name eines Trockenmaßes von beiläfig 180 alten Wiener

Pfunden' (Unger 574). — Iz slov. *star* ‚der Scheffel, ein Getreidemaß (= 2 Metzen)'; *starič* ‚neka davščina, Sackzehent'; sbh. *star*: „opat je dužan dati jedan star kostanja" (Kastavski stat., Mon. hist.-jur. IV. 191), *starìć* ‚mensurae genus' (Nemanić I. 39). Beseda je v slov. in sbh. jeziku iz ital. *starìo* (danes *stajo*), furl. *star* ‚la sesta parte del congio', ‚una misura di granaglie' kar je iz lat. *sextarius*; prim. Miklosich, Et.Wb. 320, Körting² 8677. Zanimiva je št.-n. oblika *Starick* s *k* za *č* (iz *ć*) kakor v starejših krajnih imenih n. p. *Peggau : Pećevje*. Iz tega bi se smelo sklepati, da se je *ć* na Štaj. dolgo časa ohranil.

Stocklitz m. Trespe'; *Stocklitzreiter* ‚Trespensieb' (Unger 579); kor.-n. *Stocklitz* (Unterk.) ‚bromus', *stöggläs* ‚eine Gattung im Getreide wachsender Schmielen' (Lesachtal, Lexer 242). — Beseda je slov. *stoklas* m. *stoklása, stéklasa* f. ‚die Trespe (bromus)', kar je spoznal že Jarnik, Etym. 235. Slov. oblika *stéklasa* je iz **stáklasa* (z *á* -jem za odprti *ó*) enako kakor v *sténoga, ténoga* ‚Tausendfüßler' iz *stanoga, stonoga*. Končni *-as* so Nemci sami prevrgli v navadnejši jim *-itz*, ki so ga sicer videli pri slovanskih tujkah in imenih; prim. tudi pr.-n. *Moritz* za lat. *Mores* in opomnjo v Časopisu VI. 8 d. Priimek *Stoklasa* so Nemci v novi dobi samovoljno premenili v — *Stocklasser!!*

Skodel n. ‚Brettchen, Schindel' (Untst., Unger 597). — Iz slov. *skodla*, sbh. *skudla*, stcsl. *skądьla*, to iz lat. *scandula*, prav tako, kakor n. *Schindel*, stgn. *scintula* iz lat. *scindula;* prim. Meillet, Études sur l' étymologie et le vocabulaire du vieux slave I. 184.

Supan m., *Dorfsupan* ‚Dorfrichter, Dorfamtmann' (Unger 161). Že srgn. *suppân, sôpan, sûpan* m. ‚slavischer Edelmann, Fürst, Verwalter eines Gutes'. — Iz slov. *župan*, stsl. *županъ*, kar so že drugi našli. Slovanska beseda je narejena iz korena *geŭp-* (prim. Brugmann IF. XI. 111, Hujer, Listy fil. XXXI. 1904, 105 in XXXVI. 1909, 60). Da bi bila beseda tuja, kakor misli Brückner, Rozprawy Akad. umiej. v Krakowie, wydz. hist.-fil., Ser. II., tom. X. 1898, 331 in IF. XXIII. 217), nikakor

ni verojetno; njegovą domneva o krajšanju te besede se da podpreti k večemu z madž. *ispán*, o kterem bi se moglo trditi, da je *i* pritaknjen v odpravo dvojnega konsonanta na začetku te besede; toda stč. *hpan*, ki se ne da odpraviti kar tako, se iz **špan*, *špan* ne da razložiti glasoslovno.

Wabe f. „wegwerfend für ‚Weib'" (Unger 612); *Sandwabe*, ‚Sandweib, Hausiererin mit Scheuersand' (Unger 517), *Höllwabe* ‚Schimpfwort unbestimmter Bedeutung für Weiber' (ibid. 354), *Mistwabe* id. (ibid. 463). — Beseda je zelo razširjena med Nemci; kor.-n. *Wabe* ‚ein altes Weib' (Überf. 241), *wâb'n* altes, schlimmes Weib' (Lexer 236); srgn. *bâbe*, *bôbe* ‚altes Weib'. — Iz slov. č. itd. *baba* ‚altes Weib'. Da nemška beseda ni iz *Weib (wîp, wîbes)*, kaže že izgovor korenskega *a*, ki je tak kakor v *Waberl, Wawerl, Wabadle* (Überf. 241) iz *Barbara*, ne pa *ai (Waip, Waib'folk)*. Prim. tudi Schuchardt, Slawod. 70. *Bâbe* je starejša izposojenka kot *Wabe*.

Waiet, Woiet, Waietstrick m. ‚alte Bezeichnung für Seil, Strick, Tau' (Unger 615); kor.-n. *wojet* ‚Leitseil' (Lexer 259). — Ta beseda je le po viru slovanska. Slovansko besedo so namreč Cigani, znani prekupci in tatje konj, širili dalje v Nemce; iz sbh. *vogja* ‚Zügel', *vogjica*, p. *wodza*, *wodze* ‚Zügel' (prim. cksl. *povodъ* habena, slov.-hrv. *vojka* ‚Leitseil', blg. *vodilo* ‚Zügel', ds. *wocka, wodzka* ‚Leine', mlr. *vašky* ‚vodilo, Leitseil', br. *vožka* ‚Lenkseil', r. *vozža, vožka* ‚Lenkseil') so naredili Cigani svoj *vódja, vod'a* (morav.-slešk.), *vodia, vod'a* (Wrat. 168) ‚Zügel, Lenkseil', *vodjengero (vodëngero)* ‚Riemer' in iz tega dalje *voida* ‚Halfter' (wrat. 135), *waida* ‚Lenkseil, Halfter, Riemen' (Liebich 167, 206 pri Miklosichu, Zigeuner I. 45, III. 27); mimo tega govore za to *kantari* (Miklosich, Zigeuner II. 46). Iz cig. *vo-ida* (trizložno) so naredili Nemci *woiet* itd. in dali to nam: *vajet* ‚Zügel', *vajati* ravnanja, ‚Ruderbande' (pri Küzmiču, Apost. XXVII. 40). Prehajanje pomenov Zügel-Leitseil-Halfter-Zaum ni presenetljivo, prim. turški *jular* ‚Leitseil, Zügel, Zaum', sbh. *ular, jular* in gs. *wohlojca*, sbh. *oglav*, č. *ohlav* itd. v istih pomenih.

Wetsch m. ‚der Gerichtsdiener' (Oststm); ***Wetschpfennig*** (st. j.) ‚Wiener Pfennig; Abgabe der Untertanen in Wiener Pfennigen' (Untstm., Unger 622); die ***Wetschen***, die ***Wötscha*** ‚Banntaiding. Bannpfennig': „Die Wetsch ist aufgesetzt zur bestättigung des landgerichts" (Kaspret, Časopis III. 215, 225). Beseda je, kakor se omenja na naposled navedenih mestih, slovenska, ter odgovarja cksl. *věšta* iz * *vēt-jā*, sbh. *vijeća* ‚Rat', č. *věce* ‚Volksversammlung', p. *wieca* ‚Adelsgericht'; čak.-istr, *većevati* se, ‚den Proceß fortsetzen' (Novice 1851, 135). V pomenu ‚Gerichtsdiener' bi *Wetsch* kazalo na **vēt-jos* ‚der Ansager, Verkünder, Bote', toda podobne tvorbe slovanski jeziki ne poznajo in zato mislim, da so jo Nemci še le sami naredili iz kake svoje sestavljenke n. pr. * *Wetschdiener, Wetschbote,* kakor so naredili der *Polizei*=‚Wachmann' iz *Polizeidiener*, *Polizeimann* in druge podobne besede. Da bi *Wetschpfennig* pomenjalo res ‚Wienerpfennig', kakor uči Unger, se mi ne zdi resnici podobno. Citat pri Kaspretu kaže samo na ‚Bannpfennig, Zinspfennig' zadnje še na Koroškem; pomisliti je, da se tudi še druga davščina zaznamuje z besedo podobnega pomena kakor *věča od vět-* ‚sagen, festsetzen', namreč ***rok, obrok, urok*** ‚Abgabe, stipendium, tägliche Kost' od ***rešti*** (reči). Ta okolnost je vzroka dovolj, da smemo Hirtovo misel, da bi *rokъ* bila tujka iz germ. *rahha* odločno zavrniti. Izpisovavec listin je pri besedi *Wetschpfennig* najbrž mislil na ime mesta dunajskega, ki se v vzhodnih Slovencih, Srbohrvatih, Madžarih itd. imenuje *Beč*. — Matzenauerjeva etimologija iz madž. *becs* ‚pretium' (Cizí slova 365), pa moja poprejšnja iz *Wette*, stgn. *wetjan, wetti* (Archiv f. sl. Ph. XIV. 551 d.) je ponesrečena.

Witsch m. ‚aus Weidenzweigen geflochtene Karbatsche, die am Tage der unschuldigen Kinder zum „Frisch- und Gesund Sagen" verwendet wird' (Gamlitz, Unger 632). — Iz slov. *bič* Geißel, Peitsche'. Ta izposojenka je prav mlada, v tem ko je *Peitsche* prevzeta iz iste slovanske besede že v starejši dobi, ker jo je zadel že prehod *î* v *ei*.

Witsche f. ‚Flasche von bestimmter Form, Pitsche; vagina mulierum'; ***Pitsche*** ‚kleines Holzfäßchen; Trinkgefäß aus Holz: Milchkanne'; ***Weinpitsche,*** ‚hölzerne Weinflasche, 4 bis 5 alte Viertel Weines fassend', dim. ***Weinpütschel*** (Unger 632, 82, 626). Tudi na Bavarskem ***Butschen, Bütschen [Bidschen]*** ‚kleines mit einer Handhabe und einem Deckel versehenes Gefäß in Form eines abgestutzten Kegels, das bey zahlreichem Hausgesinde als ein wohlfeiles, haltbares und ergiebiges Trinkgeschirr gebraucht wird. Ehmals nannte man Bütschen auch eine Art Gefäß, in welchem Salz verführt wurde' (Schmeller-Frommann I. 312). — Št.-nemški *w* stoji za slov. *b*; pa tudi za *p* nastopa v št. nemščini *w*, prim. ***wudl, wudl=putte, putte*** ‚Lockruf für Geflügel' (Unger 639). N. beseda se da spraviti v zvezo s slov. ***buča*** ‚bauchiges Gefäß, bauchiger Krug', ***bùč*** ‚Faß', ***bùček*** in ***beč, beček*** ‚Fäßchen', kar bo iz ital. ***boccia.*** V pomenu ‚vagina mulierum' pak je ***Witsch*** slov. ***pica, pička*** ‚weibliche Scham' kar je razlagati iz ***pica*** ‚Henne', kakor slov. gs. ***kurica*** (prim. moje opomnje v Archivu f. sl. Ph. XXVII. 50 d.)

/Witschker m. ‚Name einer Art langer beilförmiger Messer'. — Beseda je pač prevzeta neposredno iz madž. ***bicska,*** kar je kakor ***bicsak*** in sbh. ***bičkija*** izposojeno iz turšk. ***bičak bẹčak*** ‚Messer'./

Wildschur m. in f. ‚gewöhnlicher, billiger Pelz, roher Reisepelz (meist Wolfspelz)' (Unger 634). — Beseda je prešla v nemščino iz p. ***wilczura,*** č. ***vlčura*** ‚Wolfspelz' ter je sprejeta tudi v knjižni jezik. Narodna etimologija jo je spravila v zvezo z *Wild:* „die Wildschur wird meistens aus den Pelzhäuten wilder Tiere als Wölfe, Füchse verfertigt", Überf. 245, kjer se beseda napak razlaga, kakor tudi v Schmidovem Schwäb. Wtb. 483; prava poljska oblika je ***wilczura*** in ne ***wilczur,*** kakor navaja Andresen (Über d. Volksetym.[5] 290).

Wuchtel f. ‚Name einer mit Germ bereiteten Mehlspeise; großes Schwein' (Unger 638). — Prvo je iz č. ***buchta*** ‚Schmalzkuchen', drugo iz slov. ***buhta,*** ki ima različne pomene, med,

drugim tudi ‚Weib mit aufgedunsenem Gesichte', prim. č. *nabouchaný* ‚korpulent'. Glej Berneker, EW. 97, 98

Wuger (st. j.) ‚Tonerde für feine Geschirre'; *wugern* ‚aus Wuger verfertigt' (Unger 638, 639). — Iz sbh. *bokara, bukara* ‚vrč, boccale, urceus, trulla, lagena', *bòkar* ‚poculum majus'. Od posode je ime preneseno na snov, iz ktere je posoda narejena; na *Bakar* (*Buccari*) ni misliti. Prim. zgoraj *Bukarageschirr.*

Wuscherl n. ‚Laus' (Untstm., Unger 640); kor.-n. *wûsele* ‚Laus' (Kinderspr., Lexer 340). — Iz slov. *uš, vuš,* cksl. *vъšь* v istem pomenu.

Zap in *Zappa* m. ‚Bezeichnung für eine Art gestippten Leders' (Unger 641); bav. *Zapp* ‚Chagrin als Benennung einer Art gestippten Leders, türk. *sagri* (sagrę)'; „*Zappeleder* ‚corium camelinum', *zappern* ‚über etwas seinen Unwillen zeigen, auslassen'; der *Zapp* (Augsb.) ‚Unwille, Verdruß, frz. chagrin'", Schmeller-Fromman II. 1141; književnon. *Zapp* ‚ein schwarzgekörntes Leder' (Sanders). — Vse to je iz slov. sbh., č. p. r. *cap* ‚Bock, Ziegenbock' kar hoče G. Meyer EW. 387 razlagati iz alb. *tsap,* češ, ‚da stoji za **sap* = lat. *caper,* stisl. *hafr.* Vasmer pa izvaja besedo bolj prav iz turšk. *čap* ‚Ziegenbock' kar je zopet iz perz. *čapiš* ‚Bock' (Grekoslovjanskije etjudy, III. 222 v Sborniku II. otděl. tom 86.) Usenje je imenovano po živali, iz čegaver kože je narejeno; torej je prvi pomen prav za prav ‚Ziegenbockleder'. Beseda je prešla tudi v madž. *capbör* ‚Bockleder'. V pomenu ‚Unwille, Verdruß' hoče Schmeller-Frommann l. c. primerjati n. *sappern* „von *Sapprə* Sacrament" ((II. 317) torej ‚sakramentieren, mit Saprament fluchen'; toda tudi v tem pomenu je beseda ista, kakor v prvem. O nji velja namreč to, kar o frc. *chagrin,* ki se je razvilo iz turšk. *sagrę* po pomenih: Kruppe — die die Kruppe bedeckende Haut — rauhes, mit Senfkörnern gepreßtes Leder — Korduanleder — Gram — Kummer. O tem piše Miklosich (Archiv f. slaw. Ph. XI. 111): „Die Vermittlung ist in der Vorstellung des Reibens durch einen rauhen

Gegenstand zu suchen; Diez führt auch genuesisch *sagrina* nagen und ital. *lima* an, das einen nagendem Kummer ähnlichen Sinn vertritt. Man darf auch bulg. *griža* Sorge von *gryz-* nagen vergleichen."

Zaucke f. ‚läufige Hündin, liederliche Dirne' (Unger 644); kor.-n. *Zaukn* f. ‚läufige Hündin, Hündin überhaupt' (Überf. 253); bav. *Zauck, Zaugg, Zauche, Zauch, Zôhe* ‚die Hündin, die Hundemutter' (Schmeller-Frommann II. 1076, 1080, 1109); srgn. *zohe,* stgrn. *zoha* ‚Hündin', *Zohensun* ‚filius caniculae'; pr.-n. *Suck, Zock, Zocke, Zogg, Zogge, Zuck, Zucke* ‚Hündin', preneseno ‚liederliches Frauenzimmer' (Frischbier II. 497). Od poslednjega je ločiti *Zugg, Zauk* ‚Art Handschlitten', kar je n. *Zug* od *ziehen,* prim. slov. *vlake* ‚Schlitten, Schleife' od *vlěšti.* Nemški filologi spravljajo besedo v prvem pomenu večkrat v zvezo z dol.-n. *tewe, teve, tiffe* ‚die Hündin', gottinški *tache,* šv. *tacka* ‚Schafmutter, Schweinsmutter, Weibsperson'. Toda vokalizem se temu protivi; št.-n. *seickin, sückin,* bav. *Suckel* ‚Schwein', *suckeln* ‚unrein sein' itd. se pa v pomenu ne strinja ter izhaja iz lat. *sucula* ‚Schweinchen'. — Najnaravneje se nemška beseda v pomenu ‚Hündin, liederliches Frauenzimmer' razlaga iz slovanščine: r. p. *suka* ‚Hündin, polab. *seuko* ‚Hure', *seukar* ‚Hurer' iz idg. **pk'oukā,* prasl. **psuka,* ki je sorodno s **pek'u,* lat. *pecus* (prim. Osthoff, Der Hund im Indogerm. IA. XII. 346). Iz slovanščine je prešla beseda tudi v rumunščino in madžarščino, iz prve tudi v narečje moravskih Vlahov (Miklosich, Et.Wtb. 328, 329). S staron. psovko *Zohensun* prim. še zlasti enako r. *sukinъ synъ.* Tudi št.-n. *Zeckel* n. ‚leichtlebiges Frauenzimmer, liederliches Mädchen' (Unger 646) bo is *suka;* prehodnja stopinja je najbrž * *Zöckel.*

Zeischke f. ‚Zirbenzapfen' (Ob. Murtal, Unger 647); na salcburškem *zeischgen* ‚Zapfen im Zirbelbüschel', Schmeller-Fromann II. 1158, ki že primerja slov. *šiška* ‚Gallapfel'; tudi stsl. *šišьka* je ‚galla'; č. *šiška* pa že ‚Baumzapfen, Strobel', p. *szyszka* ‚Tannen-, Fichtenzapfen, Zapfen der Nadelhölzer', r. *šiška* ‚Knollen, Knorren, Zapfenfrucht, Fichtenzapfen' itd.

Ločiti je od tega *Tschurtsche*, o čemer glej opomnjo zgoraj pod to besedo.

Zeisel n. v sestavi *Erdzeisel* ‚Zieselmaus, Arctomys citellus' (Unger 204); bav. *Ziselmaus* ‚cricetus', *cisimûs, cismûs* ‚glis'; srgn. *cisemûs, zisemûs* ‚zisel' etc. pri Schmellerju-Frommannu II. 1157. — Beseda je iz slovanščine, kakor je našel že Schrader (IF. XVII. 29): č. *sysel* ‚Erdzeisel', r. *suslъ, suslik* ‚mus citellus', b. *sъsel, sъsar* ‚Ratte' od *sysati, syskati, susati* ‚zischen', slov. *siskati* ‚durch die Zähne zischen'; prim. še moje opomnje v Archivu f. sl. Ph. XXVIII. 516.

Zipraga f. (st. j.). Unger 749 ne vé besedi pravega pomena; v Inv. Leisser 1600 se bere: „ain Schwarz alt tiechener Fligmantel mit Zipraga". — Besedo nam bodo pojasnile pač tele navedbe: sbh. *čamprage* ‚Kinnkette, Hemdheftel am Halse, fibula'; *m* je vtaknjen, kakor kaže v akad. rječniku citat iz Rapića: „Ah da bi ti taknuo u ona puca i čaprage srebrne i pozlaćene!" in pa dim. *čapražice* v neki oporoki. Tudi ta beseda ni prvotno slovanska, ampak turška: *čapraz* ‚Knopfborten, Schnürenbesatz an einem Uniformrocke' (Miklosich, Türkisch I. 36, Na. I. 20 Na. II. 93). Toda odkod imamo za *z* turške besede v slovanščini gutural: bolg. *čaprak* ‚Schnalle', sbh. *čamprage* ‚Hattel', mlr. *čaprjaha, čepraha, čypraha* ‚Spange, Klammer'? V turški besedi so videli Slovani plural, v kterem se pred i-jem spreminja *g* v *z* (*dz*); zategadelj se je iz oblike na *-zi, -dzi*: bolg. *čaprazi, čapradzi* napravila singularna oblika *čaprag, čaprak* in pozneje, morda z naslombo na besede *čabraka, čabraga* ‚Pferdedecke' tudi *čapraga, čampraga*; grški τσαπράζι je zategadelj najbrž iz bolgarščine in Bolgari so bili potemtakem morda prvi, ki so besedo začeli širiti dalje tako, kakor so jo spremenili oni.

Zille f. v sestavljenki *Roßzille* (st. j.) ‚Flußzille kleinerer und kleinster Gattung' (Unger 511); kaj je *Zillkette*, Unger 652 sam ne vé (‚zu einem Kahne, einer Zille gehörige Kette?'); *Zile* in *Zülle* ‚Holzknechthütte' (Unger 652) nima z našo besedo nič opraviti, ker je to isto, kar *Sille, Selle, Selde* ‚Unterstands-

hütte auf Alpen', torej skoraj isto, kar *Knechtselde* ‚Holzknechthütte beim Schlage' (Unger 397), ki se imenuje v novejšem času celo *Kasárn* (Unger 379); kor.-n. *zille, zülle, zill'n* ‚kleiner Nachen, Kahn' (Lexer 265), *Ziln* ‚ein Kahn, kleines Fahrzeug auf Flüssen' (Überf. 254); dol.-avstr. *Züln* f. ‚der Kahn, der Nachen', pri Horneku tudi *Zullen* (Überf. l. c.); bav. die *Züllen (Zịln, Zuin)* ‚das Schiff, vom kleinsten Nachen oder Fischerkahne an bis zu der größten Art, wie sie auf dem Inn und der Donau vorkommen'; „westlich nicht über das Donaugebiet, setzt es sich im Osten nach regelrechten sprachlichen Analogien mehr oder minder entstellt durch alle slawischen Dialekte fort" (Schmeller-Frommann II. 1115, 1116). — Beseda je torej, dasi Schmeller še ni popolnoma bil prepričan, ker je še mislil na n. *Kiel*, naš slovanski *člнnъ*, slov. *čoln*, slovaški *čln* itd. (prim. Berneker Et.Wtb. 167 d.). G. Meyer, Alb.Et.Wtb. 395 pod *sul'e* ‚kleines Bott' bi hotel spravljati besedo v zvezo s saks. *culis* ‚navis longa', toda stvar se mu zdi povse nejasna, ker ne vé, kako naj bi beseda prišla potem k Škipetarjem; tudi ni navis longa isto, kar Zülle, Zille. Schmeller ne vé, zakaj stoji v n. besedi zdaj *ü*, zdaj *i*. Prvo je narodno, drugo pismenemu jeziku prikrojeno; saj je znano, da avstrijski in bavarski Nemci govoré za *spielen Spiel* le *spülen Spül*. Turški *čęrnęk* ‚Schiff, Kahn' je iz slovanščine: *člнnъkъ*.

Zirei, Sirei f. (st. j.) ‚fistelartiges Geschwür' (Unger 653), bav. *Sirei*: „Jucken, Beißen, Syrey"; „ain Pflaster über die *sirey*, da ist ain Krankheit wan ains ain maus besaicht" „Für die *syrein* haiß dir gewinnen die grüen Frösch"; „für die *syrey* oder feul"; „Salvawasser vertreibt die *Siray* und die Filteln (? Fisteln) und die masen; ob die Sirey am Mund war und gar durchl. bis auf die zenn, so leg ein dünn geschlagen bley zwischen den zenen und den schaden"; „die Schaden unter den Augen, die hart rufen haben vnd weiter fressen als die *Zirey* oder Frantzosen . . ." Te in še neke druge primere ima Schmeller-Frommann iz raznih spomenikov (II. 322, 323). Mimo njih pozna nemščina podobne izraze, ktere pa se mi zdi

ločiti od oblike *Sirei, Zirei;* tako imamo v srgn. *siure,* ki pomenja ‚Milbe, Kratzmilbe', tudi v št.-n. *Seurl* ‚Hitzblaschen' (Unger 594), to se razlaga iz srlat. *siro,* frc. *ciron* (siron) in ima v bavarščini oblike *Soi'l, Sui'l, Soiə'l, Sui'el,* v švabščini *Suirlé* (izg. sъrrle) ‚Hitzbläschen, Eiterbläschen auf der Haut, beissende bletterle, teredo', tudi die *Seur,* švic. *Süre,* vzhodnjefriško *Sier,* holl. *zier, ziertje:* Krätzen, Aussatz, *Syr,* „wann man an den Händen *Seyern* oder Reidlieser hat"; „surigo *sewär*", „*seyrin* cirilus", „*siere* acarus". Prvo se mi zdi, kakor je primerjal že Schmeller in za njim DW. X. 1231, slovanska beseda, in to slov. *čirâj* ‚majhno ulje, ki nima nič vršiča, Hitzblatter', b. *čirej,* r. *čirij, čirej* (čirьjь), *čireček* ‚veredъ, boljačok, steržnevoj naryvъ, Euterbeule, Geschwür', sbh. *čirjak, čiraj* ‚tvur, možel, poganac, postema, apostena' (Mikalja 40, 851), *čiràlj* poleg *čilèr* ‚apostema, ulcus', *čirljić* ‚ulcusculum' (Nemanić I. 29, 37), narejeno kakor *tečàlj,* ‚cardo', *otročalj, kačalj* ‚blatta orient.' itd. za *tečaj, otročaj, kačaj* (Nemanić I. 19, 69, 19). Druge podobne tvorbe so slov. *čirjak* in *čir,* sbh. *čir,* p. *czyrek, czerjak,* mlr. *čyrjak, čyrka, čirjakъ,* vse več ali menj isto: ‚Geschwür, Eiterbeule, Apostem, Furunkel, Burzeldorn, Wimmerferm'. Poleg besed s *č* na začetku imamo v slovanščini tudi oblike s začetnim *šč;* slov. *ščirjevec* ‚tvor, ulje', č. *štiràk* ‚čast, těla od poštípnutí naběhla, uher, trud, Finne', *štirík* ‚Ausschlag, Wimmerl'. Te zadnje nas po svojem pomenu silijo, da jih ne smemo ločiti od prvih; toda kako jih razložiti? Berneker jim EW. 157 ne ve postanka. Pomisliti je treba, da se za ‚Geschwür, Finne, Furunkel' rabijo večkrat imena nekih živali, ki rijejo pod zemljo ali pod kožo, ker one včasi povzročajo dotično oteklino zares ali le po mnenju narodovem: prim. slov. *ôgrec* ‚Beule, Finne, Mitesser, Hautblüte, Masern, Blattern' in pa ‚Engerling', ‚Finnen im Gesicht', sbh. *ugrk* ‚ono što živi ljeti u goveda ispod kože', p. *węgry, wągry,* r. *ugorь* ‚kleine Beule' in ‚oestrus equi' in pa n. *Engerling* sam, ki je istega korena kakor naš *ągrъ*; gs. *m'adw'edk* ‚Gerstwurm, Werle, Engerling', r. *medvědok,* slov. *medvedec,* sbh. *medvedac* prav

tako ‚Maulwurfsgrille'; slov. *bramor* ‚Maulwurfsgrille' in pa ‚Beinfraß, Skrofeln, Fingergeschwür, Wurm', č. *krtice* ‚Skrofeln' in ‚Maulwurf'; sl. *želva, šova* ‚Schildkröte' in pa ‚Fistel, Skrofeln, fistulöse Geschwüre', č. *žluva, žluna* ‚Schlauchgeschwulst' itd. Povsod se rabi zdaj za znano bolezen ime *cancer, rak, Krebs,* in v pr. nemščini je *Ackerkrebs* ‚Gryllotalpa' (Frischbier I. 176). Če pa je tako, smemo tudi za *čirъ*, iz česar je r. *čirej*, slov. *čirâj* narejeno s sufiksom *-ьjь* (gen. v r. *čirьja*), in za *ščirjevec, štirák, štirík* izhajati od enake podmene, da tiči namreč v nji ime kake živali. Najverojetnejše je izhajati od onomatopoetične tvorbe za *čvrčka* ‚Grille', zlasti ker vidimo, da se posebno Gryllotalpa v jeziku premnogokrat rabi v poznamenovanje oteklin, žov, tvorov in ules. In v resnici imamo primernih tvoreb v slovanščini: slov. *čirič* ‚Weingrille, Decanthus pellucens' iz starejšega *čir* poleg *črič, čriček, čerič, čeriček; čiriti* ‚zirpen'; r. *čirkatь* ‚schlarren, schlurfen, zirpen, melken', *čirikatь* ‚zwitschern, zirpen'. Poleg glasu *čir-* pa slišijo Slovani v glasu te živali tudi *ščir-* in *ščur-*, in *cvr-, cyr-*. Zategadelj imemo v slovenščini: *ščirič* ‚Weingrille', *ščurek* ‚Feldgrille, Hausgrille', *ščuric* ‚Weingrille', sbh. *šturak* ‚Grille, Feldgrille', *šturic* ‚Feldgrille', *štur* ‚Molch'; *šturiti* ‚zirpen', č. *štir, štirek, štireček* ‚gryllotalpa, die Erdgrille, Maulwurfsgrille' in ‚Skorpion', na Moravskem *ščúr, štúr, ščour, štour;* tudi ‚Molch, Salamandereidechse' (zastran tega pomena prim. slov. izraz *kuščarji* za Mandeldrüsengeschwür; poljščina pozna le *czyrykać, czyrkać;* r. *ščurъ* pomenja ‚Uferschwalbe' in Kernbeißer', pač po glasu teh ptic, in pa ‚Regenwurm', kar zopet kaže na črva, ki rije. Tudi Tolminci pravijo krtovici *črv;* da bi pa bilo to le pokvarjeno iz *čir*, čes, da se je to kratko povdarjalo, ni misliti, ker je tudi v pr. nemščini *Ackerwurm* isto kar *Engerling* (Frischbier I. 15); r. *čirokъ* ‚Knakente' kaže prav tako na **čirъ*. Enako ima lit. *čiras* m. ‚narostъ (gubka na berezě)' in *čiuróti* ‚grać na skrzypcach'. Iz navedenega je torej dovoljeno posneti, da n. *Zirei, Sirei* lepo odgovarja slovenskemu *čirâj*, r. *čirej*, in da to pomenja sprva čvrčka. *Č, c* lehko

prehaja v *s, z,* kar vidimo iz krajnih imen, n. pr. *Čemernik-Semering.* Podobnega postanka pa so tudi zgoraj iz Schmellerja na drugem mestu omenjene nemške besede, samo da ni v njih videti izposojenek iz slovanščine. Schuchardt je v ZfrPh. XXXI. 16 d. zasledoval razvoj onomatopoetičnih izrazov za glas cvrčkov, skržadov, kobilic in enakih živali, ter je našel *čir, čirč-* tudi v baščini, v norveščini, švedščini in srd. nemščini; jaz bi ga pa iskal tudi v srgn. *siure,* srlat. *siro,* fr. *siron* (ciron). Razvoj pomena bi bil potem isti, kakor sem ga razložil gori za slovanski * *čirъ, čirьjь.* Ko beseda ni več bila narodu onomatopoetična, se je morala spreminjati po glasovnih pravilih: *siur-* < *seur-* itd.

Zesel n., ‚Füllen: „bei großen Bauernhochzeiten war es in alter Zeit üblich, ein Pferdefüllen, *Zesel* genannt, zu schlachten und zu verspeisen; Kaiser Josef II. soll diese Gepflogenheit durch einen Erlaß aufgehoben haben, um die Pferdezucht zu heben"; *Ziserl* ‚saugendes Füllen' (Untstm., Unger 649, 653). — Iz slovenščine, kjer imamo *cizek, čišlek, cuzek* ‚saugendes Füllen, Hengstfüllen'; *ciza, cuza, cuzika* ‚Stutenfühlen' od *cizati, cuzati* ‚saugen'.

Zudeln vb., ‚rieseln (vom Wasser); pissen, harnen' (Obstm., Unger 655); kor.-n. *zudln* in *tschurln* ‚Urin lassen, pissen' (Ueberf. 258, 83), d.-avstr. *zudl·n* (Castelli 274), sleški *schirlen, schurlen, schullen,* miš. *schollen;* (Schuchardt, Slawod. 65); bav. *zurlen, zuddeln* ‚rieseln, froptenartig fließen', der *Zurl* ‚seiherartiger Ansatz an der Röhre einer Gießkanne (Schmeller-Frommann II. 1166, 1151); v ogrskih gorah *Tschulolo* ‚penis'. — Iz slovanščine: slov. *curljati* ‚rieseln', dim. k *curati* ‚pissen, harnen', v sbh. ‚rinnen, lecken', o kterem je pisal že Schuchardt, Slawod. 65. V nemščini prehaja *r* pred *l*-om v *dl,* glej Časopis V. 65. Da bi bila beseda nemška, bi imeli v slovanščini **cudljati.* Tu se nahaja namestu začetnega *c* tudi *č*: č. *čurati,* mlr. *čurity, vyčurity* ‚rieseln' (Miklosich, Et.Wtb. 30 b in 417), let. *čurēt,* enako v madžarščini: *csur-og-ni, csur-*

on-ni. Beseda je pač onomatopoetičnega postanka. Primeri tudi še zgoraj *Tschuri, Tschurl.*

[Zweschpe f. ‚Zwetschke' (Unger 659). — Matzenauer, Cizí slova 340. misli, da imajo Nemci *Zwetschke, Zwetschke,* itd. od Slovanov; toda ravno nasprotno je res. Nemški filologi (n. p. Kluge) razlagajo to besedo iz *damaskin,* čemur pa nasprotujejo nepremagljive glasovne ovire. Najprej ne vemo, zakaj naj bi *d* prešel v *s* v času križarskih vojsk, ker ob tej dobi je baje sliva *prunum damascenum* prišla v Italijo in na Nemško; angl. *damask plum, damson, damsin plum* nam kaže, da bi morala beseda tudi v nemščini, če bi bila ista, hoditi isto pot. Na sedmograški *mašen, mäšen* (pri Klugeju), kjer bi bilo pridejati tudi bav. *Maschen* ‚Art großer Pflaumen, (Nürnberg, Schmeller-Frommann I. 1180), se ne moremo sklicevati, ker je to iz ital. *a-mascino* (začetni *d* se je štel za prepozicijo). Jaz mislim, da smemo izhajati edino le od *(prunus) sebastica;* poleg slive damaščanke je prišlo ob križarskih vojskah tudi več drugih vrst sliv iz Sirije v zapadno Evropo. Ena izmed teh je bila *sebastica* t. j. iz *Sebaste,* kakor se je zvalo neko mesto v Samariji. *Prunum sebasticum* je torej *sebastska sliva,* ne pa ‚cesarska, žlahtna' sliva, kakor je mislil Perger (Leunis, Synopsis der Bot. 420). Iz *sebástica* se dadó lehko izvajati vse nemške in iz teh slovanske oblike tega sadeža. Najprej je, ker se je prvi zlog občutil kot nekak prefiks, izpal v tem slogu *e* (prim. *bleibenbelîben, gnade-genâde* itd.); *b* se je praviloma premenil v *w* in *a* se je zavoljo nastopnega *i* moral preglasiti: **swestke.* Iz tega je nastalo na eni strani **šwestke,* kar je prešlo v češčino in poljščino kot *švestka, szwestka, szweska,* na drugi strani pa je iz **šwestke* po disimilaciji nastalo **sweštke* in po dentalizaciji začetnega *s* ter metatezi glasovne skupine *štk,* ki je pretežavna, *zwetške.* Iz * *zweštke* se je dalje izcimilo na drugi strani po premembi sufiksa *zweštpe, zwešpe,* iz *zwetške* pa sta, ker se je v nekih krajih zdel *ke* dimin. sufiks, oziroma ker je v * *zweštke t* izpal(**zweške*), nastali obliki

zwetsche in *zwesche*. Na podobnih, toda ne popolnoma tako jasnih premembah sloné druge nemške dijalektične oblike: turing., vzhsrn. *quatšge*, renskofr. *kwekšt*, koburg. *quakštr*, *quetsche*. Iz * *zweštke*, *zwetške* je najbrž vsled asimilacije nastalo najprej * *tšweštke*, v kterem se je prvi *š* v olajšavo izreke odpravil: * *tweštke*, kjer je potem *tw* prešlo v *kw* (*qu*), po asimilaciji s *k* drugega zloga. Nastopanje vokala *a* v nekih naposled navedenih dijalektičnih oblikah je v zvezi z obravnavanjem preglasa v teh narečjih. Iz takega narečja je posneto tudi poljsko *szwaszka*, *szwaczka*. Bav. *Zweschpn* je prešlo v slovenščino, kjer imamo *čvešpa*, *čvešpeljni*. Tukaj se je po prvem konsonantu *t* izvrgel *v* (prim. *trd*, *torilo*, *storiti*...) in je nastala oblika *češpa*, *češplja*, ki je prešla tudi v istrsko čakavščino (*čèšpa*) in v furlanščino (*cièspe*). Ako bi hoteli izpeljavati č. *švestka* z Matzenauerjem naravnost iz srlat. *sebastica*, bi si ne mogli razlagati niti *š*, niti ne izpada vokala *e* (*seb-*), niti ne *v*, niti ne vokala *e* v povdarjenem zlogu za *a*.]

Zwitschker m. ‚unterkrainischer Wein von rötlicher Farbe und großer Säure' (Unger 660). — Iz slov. *cviček* poleg *cvič*, *cvičar* v istem pomenu, čak. *švik* ‚vinum acerbum s sufiksom *-er* razširjeno, ki je v nemščini sploh navaden za razne vrste vina. Slovenska beseda sama je nemškega izvira, izpeljana iz *zwicken*, *zicken*; prim. moje opomnje v „Prinosu k poznavanju tujih besed v slov." 6—7 in v spisu „Zur slaw. Lehnwk." 12.

Zwielen, ***zwülen*** vb. ‚quitschen, quitschend schreien, grunzen' (Unger 660). — Iz slov. *cviliti* ‚quieken, winseln, wimmern', *cvil* ‚Gewinsel, Gequieke, Gewimmer', cksl. *cvilěti* ‚plangere' in *cviliti*. Gl. Miklosich, Et.Wtb. 150.

Zwurn f., Unger 611 ne vé pomena besedi: „Naglmeyer 3 mahl in sein Heystadl khumen und jedesmahl ein Zwurn Hey weckhgetragen"; korn.-n. *Zurre*, *Zürrl* ‚großer Sack von grober Leinwand': *Stroazurre*, *Léckzurre* (Lexer 267); *Zurn* f. ‚ein Hopfensack', *Zurre* f. ‚ein *Futter* oder

Getreidesack' (Veberf. 259). Da je št.-n. in kor.-n. beseda ista, je torej gotovo. Jarnik piše str. 123 svojega Etymol.: „*sura* ‚die *Zurn*, der Heusack'". — Pa tudi, da je nemška in slovenska beseda ista, je očividno. Jarnik razlaga slovensko s ‚Heusack', Janežič s ‚Strohsack, Futtersack', Caf pri Pleteršniku z ‚großer Sack'. Kteri jezik si jo je izposodil? Da nima nič opraviti z bask. *zorro* ‚Sack' (v špan. *babazorro* ‚Bohnensack, ungeschliffener Mensch', prim. Körting[2] 1123, ktero besedo zdaj romanisti razlagajo vse drugači, prim. Schuchardt v ZfrPh. XXXI. 24), to je že zavoljo oddaljenosti baščine pač na dlani. Enako je zavrniti, kar navaja Trstenjak v Kresu III. 115, in to iz teh razlogov: Prvič ne pišejo Jarnik in drugi *šura*, ampak *sura*, in drugič ne nahajam nikjer zaznamovane r. besede *ščura* ‚Sack', potemtakem ne more tudi kor.-n. beseda biti ž njo v zvezi. Začetni *z* v nemški obliki za *s* slovenske oblike govori za to, da jo imajo Nemci iz slovenščine, kar uči tudi Schuchardt, Slawod. 69, v tem ko sem jaz prej v Archivu für slawische Phil. XIV. 542 trdil nasprotno, ker se mi beseda ni zdela jasna gledé postanka. — Ker pa nam št.-n. oblika *Zwurn* kaže v početku konsonantično skupino *sv-*, bi jo zdaj izvajal iz **sъvora*, *svora*, ki sicer v tem pomenu v slov. jezikih ni ženskega spola, kar pak ne prihaja zelo v poštev; bolj nevaren je moji razlagi prefiks *sъ*. Češčina pozna *vor* ‚Art Sack' in ‚plachta přez celý vůz, do které se obilí sype m. pytlu', *vorek* ‚měch, pytlík, Sack' (na Moravskem, v Šleziji in na Slovaškem, Kott IV. 790), poljščina ima *wór*, *worek* ‚Sack'. Misliti bi si torej morali, da je poleg nesestavljenke *vorъ* ‚Sack' nekdaj bila v sorodnih slovanskih jezikih navadna tudi s *sъ* sestavljena oblika, kakor imamo v češčini poleg *vor* ‚Floß' tudi *svor*, torej tako, kakor pravi Nemec za ‚das Geschlossene, Schließbare' tudi ‚das Zusammengeschlossene, Zusammenschließbare', oziroma ‚Zusammenschliessende'. — Iz **svora* je prehod v *zurre* prav lehak, ker je v slovenščini *o* ozek; enako je v hočevščini iz slov. *svora*, *sora* ‚die Langwiede beim Wagen' postalo prav tako *zure*.

Kot nosilo za seno se večkrat rabi nekaka plahta ali ponjava, ktere ogli so pritrjeni na križema nameščenih lesenih drogih; ta priprava je lehko bila imenovana **sъvora*. Ubogi Kraševci so nosili, kakor še pomnim, prodajat seno v Trst v ponjavah. — Slovenska oblika *sovora* ni **sǫvora*, ampak je iz *svora*, ker drugi slovanski jeziki ne pripuščajo prve oblike. Iz *svora* je nastalo najprej *sovra* (to je: *ǫo* je prešel *uǫ*, ta v *oǫ*) in *sovra+svora* je dalo potem kontaminacijo *sovora*. Iz zadnje oblike je nastala po predevku zlogov *vosora*, iz ktere se je abstrahirala oblika *osora*, ker se je štel *v* le za labijalizacijo prvotnega začetnega *o*.

K. Štrekelj.

Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabriela.

Donesek k zgodovini kmetske vojne l. 1573.

Upori slovenskih kmetov so počeli v drugi polovici petnajstega in prenehali h koncu osemnajstega stoletja. Vseslovenska je bila kmetska vojna l. 1515., po velikem delu slovenskega ozemlja se je razširila kmetska vojna l. 1573., drugi upori pa so bili omejeni na razne dele, pokrajine in graščine Notranje Avstrije. Ves čas pa je tlela upornost stiskanih kmetov in manjši ali večji upori so se vneli zdaj tu zdaj tam.

Prve upore in veliko kmetsko vojno l. 1515. so provzročili graščaki, ki so kmetom samolastno in brez višjega pooblastila vzviševali davke in opravke ali pa nalagali proti „stari pravdi“ nove naklade in nenavadno tlako. Glavni vzrok poznejših uporov pa je bila krivična, nezakonita uprava in brezvestna zloraba gosposke oblasti. Namen vsem večjim uporom pa je bil, razbiti stiskave spone fevdalstva in podreti graščakov oblast, ki je stala med kmeti in deželnim knezom, zakaj slovenski kmeti so često naglašali, da radi žrtvujejo imenje in življenje za deželnega kneza, da mu hočejo radovoljno dati vse, česarkoli bi zahteval naravnost od njih[1].

Prava katastrofa je bilo za Slovence odmrtje celjskih grofov. Ta slavni rod, ki je sčasoma spravil večino graščin

[1] Mitt. d. M. V. f. Krain, 1889. str. 138.

na slovenskem ozemlju pod svojo oblast, je bil drzen, celo silovit proti tistim, ki so nasprotovali njegovim naklepom, a milostljiv proti podložnikom. Saj se je njih bogastvo in moč opirala na pridno dlan slovenskega oratarja in koščeno pest slovenskih junakov. Nadstoletno, neprestano gospostvo je stesnilo zvezo med Žovnečani in njih podložniki, kajti v vsaki graščini so živeli kmeti, ki so bili ali sami, ali njih očeti in pradedi spremljevali svoje gospode v vojne in boje in širili njih slavo. Prav radi te ozke dotike z ljudstvom so Slovenci ohranili Žovnečane v blagem spominu in jih še danes proslavljajo v narodnih pesmih in pripovedkah.

Te razmere so se izpremenile po smrti poslednjega celjskega grofa Ulrika II. (1456). Mnogoštevilne in obsežne graščine Žovnečanov so po dedni pogodbi pripadle Frideriku V. Ta in njegovi nasledniki so jih zastavljali plemenitim dvorskim služabnikom, vojaškim poveljnikom in državnim dostojanstvenikom. Čisti dohodki po odbitku upravnih stroškov so bile obresti v blagajno deželnega kneza uložene zastavščine (glavnice). Vsak imetnik zastavne graščine si je prizadeval vzvišati dohodke. Samoastno nalagati nove davščine, ni bilo varno po izkušnjah l. 1515., tem bolj so pa množili izredne dohodke s pristranskim pravosodjem in krivično upravo in sploh izkoriščali gospodstvo v škodo podložnim kmetom. Take gospode je visoko presegal stattenberški graščak Fran Tah, kateremu so zgodovinarji po pravici vzdeli priimek „oderuh vseh oderuhov“.

Stattenberška graščina je v 16. stoletju obsegala svet na obeh straneh srednje Dravinjske doline. Sestavljena je bila iz treh delov: en del je bila last deželnega kneza, drugi je bil fevd salcburškega nadškofa in krškega škofa, grad, pristave, ribniki, lovišča, sodišče in druge regalije je pa bila last (alod) dotičnega graščaka[1].

[1] Po urbarskem izpisku l. 1575. so pripadali graščini:

a) deželnoknežji fevdi: Machsenau ambt, enhalb Machsenau (Stranjske Makole), Petschke (Pečke), Jeloulach, Globoggan (Globoko)

V srednjem veku so se graščinski posestniki često menjavali. V 14. in 15. stoletiu so to graščino posedovale rodbine: Strassberger, Ortenburger, Wildhauser, Wallsee, Prueschenk in Hardegg. Leta 1524 28. dec. je Ferdinand I. po-

---

Jernenem (Jermanje), Am Feiß (Na fajsovem), Im Seger, Unter-Rasnig, Im Kar, Im Duoll (Zdole), Heinrichsdorf (Variša vas), Am Töttnberg, Mattersdorf (Matanje), Radislaw, Am Sdegonem, Jelschobetz (Jelševec), Nobäkhendof (Novake), Crasnig (Krasno), Craestowitz (Hrastovec), Oberlaßnitz (Zgor. Ložnica), Niederlaßnitz, Altndorf, (Starše), der Lichtenbergerbauer (Podlehnik), Lubetschnberg (Ljubično), Kerschpach (Črešnjevec), Obernaw, (Vrhloga), Lapra (Laporje), Verhoulach (Vrhole).

Po urbarju Turjaćanov in ročnem urbarju tedanjega oskrbnika so zaznamovani še naslednji fevdi kot deželnoknežji: Pustulas, Oberfeistriz, Walkersdorf (Lukovnjak), Hollenstein, Pöltschach, Kleindorf, Luchsndorf (Lušečka vas), Lasach (Laze), St. Bartlme, Oberwodras, Unterwodras samt der huben zu Bresina oder Birgo, Mlatschach, Grueb, Gupf.

b) Krški fevdi (po zapisku komisarjev): Prelosah, Jablana (Jablane), Schikoulach (Šikole), die bauern, vom pfarrer zu St. Lorenzen erkauft, Supp in Caur (zu Zerouetz), Am Bregl, Drachsendorf, Oberwellen, Niederwellen, Laschan, Unterm Plat, Niedergaberg, Gabrovetz, Am Rain, Wodras, Jelschovetz, Laschanberg (Laže vrh), Suino, Reichenberg, Supp am Pacher oder am Gübl, Amt Mansrecht, Vom Zehent vnd anderm am Gübl, Weitenstein, Bauern bey St. Anna am Berg. Vogtdienst von Studenitz. (Po opombi komisarja je morda izvzeta gornina in župa na Pohorju).

c) Salcburški fevdi (po fevdnem pismu): Bey vnser Frauen in der Stauden, (Sv. M. v Grmovju) St. Larenzen, Saukendorf (Župečja vas), Radlas (3 domci) recte Radislaw. Opomba: V urbarju niso imenovani: gornina zu Sowinschkin (Savinsko), 4 kmetje ‚zu Schwinnzen' in domci ‚in Pücheln'; te je morda Volf Engelbert Turjaški prodal obenem z graščino Wildhaus Lukežu Sekelju l. 1555.

d) Graščakova last: Getreidtzehent im amt Maxau, 1/3 gehört dem pfarrer zu Kerschbach.

Weinzehent: in Verbennaberg, Wrumetzberg, Schegaberg (Šega), Jelloflachperg (Jelovec), Pleschberg (Pleš), Deschnoberg (Dešno), Doullerberg, Matterdorfberg (Matanje) vnd Fuxberg; darin hat der pfarrer von Kerschbach den dritten theil; item ein zehent zu Süssenberg, darin gehört zwen theil gen Stattenberg

Weingärten: drey weingarten bei Feystritz, ein weingarten zu Schmidtsdorf, item zu Jostroblach zwen, item beim schloß Stattenberg zwen weingarten, einer am hausberg, der andere beim maierhof, item zu Pöltschach ein weingarten.

delil fevdno graščino Stattenberg Ivanu Turjaškemu, ki jo je bil s privolitvijo Maksimilijana kupil od grofa Henrika Hardegga (Linc, 18. dec. 1505). Toda že sin Ivana Turjaškega, Volf Engelbert je l. 1556. za 25.000 gl. prodal Stattenberg

---

Mühlen: eine gemauerte müll bey Maxau an der Traan.

Meierhöfe: ein mayerhoff beim gschloß Stattenberg, item ein mayerhoff zu Pöltschach, ein im Traafeld, Jablana genannt, item ein mayerhoff beym schloss Radislaus.

Wiesen: ein wiesl vnter dem schloss Stattenberg gen Jeuloulach bey den straßen gelegen; ein wiesen bey Jeuloulach im Schegaberg gelegen; ein wiesen enhalb Maxau neben der Traan gelegen, ein wiesen bey Lapria; drey wiesen zu St. Lorenzen, drey wiesen bey Walkersdorf in Kerschbacher supp, deren zwen dem Gaisrucker (W. Feistritz) zinsbar, die dritt der herrschaft Stattenberg.

Wälder: ein aych- vnd puchwald, Rohitscherwald genannt; in Pacher ein wald von föchten & puchenholz, bey Kerschbach vnd Lapria zwei aichwälder, ein aichwald bey der Laßnitz, ein puchwald bey Pomarnig, item zu Jablana ein Forst oder gehütz von allerlei holz, item im Wotsch ein wald von puchen und feichtenholz.

Fischweiden: bey der herrschaft ist ein vischwaidt, die Traan genannt, zu Pöltschach ist ein gemein vischwaidt, auch an der Traan, darin hat zu vischen die herrschaft Stattenberg, die priorin zu Studenitz, dergleichen von Plankenstein; item ein vischwasser an der Losnitz, item bei Walkersdorf ein vischwasser, item ein vischwaid an der Pulska, item zu Oplotnitz ein Ferchenbach.

Teiche: bey Langenberg sind drey teicht, ein großer vnd zwen mittler, vnter dem schloß Stattenberg sind zwey gruebl. Po urbarju grofa Hardegga iz l. 1490. je bil en ribnik cesarjeva last.

Schloß Stattenberg; auch ist in der stadt Feystritz ein öder gemauerter thurm, von Gräßlein herrührend, gleichfalls ein öder gemauerter thurm in Pacher am Gübl.

Geyad vnd wildpann auf allen herrschaftlichen gründen.

Die gewöndlich robot bey allen vnterthanen; die ordinari robot wird mit gelt gedient vnd hievor vnter das trukengeld einkommen; vberdies sein sy schuldig den zehent vnd bauwein, auch das zehenttraidt, item die mayerhofgründt vnd wismad zu arbeiten, zu fechsnen vnd einzubringen.

Item das Landgericht an den orten, wie im vrbar begriffen vnd sonderlich zu Tschodermble (Čadram). Cf. Dr. A. Starzer: Die landesfürstl. Lehen in Steiermark 1421–1546. in Beiträgen zur Kunde steierm. Gesch. 32 J. 1902 str. 145—177 in 316 in 317 in Anton Mell und Viktor Thiel: Die Urbare und urbarialen Aufzeichnungen des landesfüstl. Kammergutes in Steiermark in Beiträgen zur Erforschung steiri-

ogrskemu baronu Franu Tahu in malo potem (1558, 22. marca) mu je cesar Ferdinand I. na prošnjo prodajalčevo podelil graščino kot fevd. Za tega graščaka je napočila stattenberškim podložnikom in sosednim graščakom doba krutega nasilstva[1].

Toliko da je posedel Stattenberg, je vzel graščaku v Slov. Bistrici, Kristofu Ehrenreichu pl. Idungspeugen, travnik. Ta je namreč dovolil nekaterim stattenberškim kmetom iztrebiti goščavo pri Lukovnjaku, ki je pripadala bistriški graščini, napraviti iz nje travnik in ga ograditi s plotom. Ta travnik so uživali stattenberški kmeti za primerno odškodnino že za Volfa Engelberta Turjaškega, ki se ga ni nikoli prisvajal. Toda Fran Tah se je drznil uporno in nasilno, brez pravnega naslova in brez kake pravice vzeti travnik in ga priklopiti stattenberški graščini (1557). To krivično ravnanje je obsodilo pristojno sodišče v Gradcu in prisodilo sporni travnik bistriškemu graščaku Juriju Gaisrucku (1575).

Ta stvar še ni bila poravnana, ko je že storil drugo krivico, in sicer samostanu v Žičah. Dne 7. junija l. 1566. si je s pomočjo kmeta Matije Sušnika zlobno in zločinsko prisvojil ribji potok Zgornjo Oplotnico in siloma vzel vršo in drugo ribiško orodje samostanskemu ribiču Jakobu Koscu. V naslednjem letu (1567, meseca novembra) je samolastno ugrabil samostanu dve tretjini vinske desetine pri Studenicah, v Cerjah, pri Polj-

scher Geschichte 36. Jahrg. 1908; nadalje Levec V.: Pettauer Studien. III. M. d. Anthrop. G. 1905., Dopsch Alfons: Die ältere Sozial- u. Wirtschaftsverf. der Alpenslaven, Weimar 1909 in Die landesf. Gesamt-Urbare der Steiermark aus dem Mittelalter, 1909.

[1] Akti, na katerih temelji naslednja razprava, so: pravdni spisi sosednih graščakov, tožbe in pritožbe podložnikov iz l. 1571 in 1573., urbarski izpiski, inventarji in cenilni registri, suplikacije Tahovih sinov in dedičev, poročila deželnoknežjih komisarjev in drugih vladnih organov, naročila in mandati nadvojvode Karla II. Pisani so v nemščini in latinščini. Velik del tožb in pritožb kmetov je spisan v južnoštajerskem nemškem dijalektu (bo barst du?) in je poln slovenizmov, kar pač dokazuje, da so jih spisali domačini. Vse to gradivo se nahaja v arhivu štajerskega namestništva (Stattenberger Handlungen).

čanah in v Ponovniku. Nadalje si je Fran Tah prisvajal tretji del žitne desetine v Pečkah, ki je bila od starodavnih časov last samostanova. V prvih dveh tožbenih dogodkih je sodišče obsodilo Taha, v tretjem slučaju je pa izreklo, da nima tožitelj (Tah) pravnega povoda tožiti. Leta 1568. dne 8. avgusta je Fran Tah s studeniškim hišnikom in drugimi podložniki pridrl z orožjem v roki pod kap žiškega dvorca v Poljčanah in siloma in zločinsko razbil vrata in ugrabil šest kop pšenice in jih brez vsake pravice odpeljal. Radi tega zločina je bil obsojen na 105 gl., 3 š., 28 p. denarja. Vzlic temu ni niti popravil krivice, niti povrnil ugrabljenega blaga.

Še večjo škodo je Tah prizadeval sosedom, da je jemal od njih posojila, ne da bi mislil na povračilo. Videti je, da je bil kupil graščino samo z navadnim nadavkom, ves drug denar pa je dolgoval prodajalcu. Že leta 1556., ko je bil kupil Stattenberg, si je 17. februarja izposodil od Gola Bohoriča, premožnega tržana Na gori, 400 ogrskih cekinov, ki jih ni povrnil. Večjo svoto mu je Mihael Močangrad posodil, namreč 700 gl., en del v gotovem, z drugim delom pa je pokril Tahu neki dolg. Nadalje je dolgoval Nikolaju Sembtsinu, tedanjemu župniku v Črešnjevcu, 50 ogrskih cekinov, ki so po župnikovi smrti pripadli priorki studeniškega samostana. Tahov glavni upnik pa je bil Lukež Sekelj in po njegovi smrti (1574) sina in dediča Mihael in Jakob, ki sta Tahove dediče tožila radi nepovrnjenega posojila 5000 gl. Zavolj teh tirjatev so tekle še po Tahovi smrti tožbe pri pristojnem sodišču v Gradcu. Tahovim dolgovom je še prištevati zaostalo davščino 6859 gl. 1 š. 1 p., katero je nadvojvoda Karel II. l. 1574. uplačal v blagajno štajerskih stanov.

I. Kako sta Fran Tah in njegov sin odirala in trapila stattenberške podložnike.

Fran Tah si ni samo pri sosednih graščakih, ampak tudi pri svojih podložnikih izposojeval denar. Imel jih je zato v dobri razvidnosti; kmeta, ki je prodal živino na sejmu ali iz dru-

gih pridelkov izkupil denar, je povabil v grad in mu izvil večje ali manjše posojilo; pošiljal je pa tudi na njih dom oskrbnike, ki so izposojevali denar v graščakovem imenu. Svote, za katere je kmete oškodoval, so bile v onih časih, ko je bilo huda za denar, primeroma velike. Mihael Kotnik v Dolah mu je posodil 137 gld., vdova Doroteja Cvirnar 100 gld., Filip Zorko, župan v Lukovnjaku, tudi 100 gld., Tomaž Vršič v Gabrijah 22 gld., Gregor Kašič v Makolah 36 gld., in manjše svote več drugih podložnikov. Vse izposojene svote je graščak kmetom na dolgu ostal in gorje tistemu, ki se ga je drznil „ponižno prositi", naj mu vrne denar. Ko je Luka Bračko iz Črešnjevca opomnil tirana na dolg, ga je ta z gorjačo izpokal iz gradu. Omenjeno vdovo Dorotejo Cvirnar je s pečatom pozval v grad, ji vzel dolžno pismo iz rok in ga na male kosce raztrgal rekoč: „Poberi se!" Kaj slabo jo je pogodil Juri Pizde v Gabrijah, kateremu je graščina dolgovala 25 gld. Da bi nekoliko omečil trdo srce graščakovo, je prinesel v grad ko darilo lepo rejenega kozlička. Graščak je sicer sprejel (!) darilo, a namesto plačila ga je dal hudo natepsti in vtakniti v „kajho". Enako ali slično je nasilni oderuh ravnal z drugimi kmeti, ki so ga tirjali za dolg.

Po stari navadi je smel graščak zahtevati tlako samo za svoje osebne ali domače potrebščine, ne pa za obrtno ali drugo podjetje, ki nese manj ali več dobička. Ko so pa jeli zapisovati davke in opravke podložnikov v graščinske urbarje, se je določilo, kakšno tlako in koliko dni v tednu mora kmet tlačaniti. Ako je zahtevala graščina delo, ki ni bilo zaznamnjeno v urbarju, je bilo navada, da je primerno odškodila podložnika. Fran Tah pa je zahteval proti „stari pravdi" prekoredno tlako, ne da bi bil kmeta ali rokodelca primerno odškodil. Najemal je za razna dela rokodelce, obrtnike, težake, voznike in posle, ne da bi jim plačal primerne mezde. Brez potnine je odpravil Jurija Detička iz Poljčan s pismi v Zagreb, Tomaža Vršiča s Pohorja in Luka Jenčiča, župana v Črešnjevcu, v Gradec, celo na Kranjsko je odposlal Nikolaja Koprivo s svoto denarja, katero je dol-

goval Turjačanu Volfu Engelbertu ter mu dal za ježnino in popotnico 90 (!) krajcarjev. A tudi brez vsake potnine je pošiljal Tah „ponižne“ kmete s pismi in naročili v bližnje kraje in gradove.

Veliko škodo so trpeli kmeti, ki so za tlako naprodaj nosili ali vozili graščinske pridelke v Slov. Bistrico, Ptuj ali Celje. Tu so bile maksimalne tržne cene, nad katerimi ni bilo dovoljeno, prodajati živila. A graščina je brez ozira na tržni red zahtevala in jemala od kmetov višja naročena izkupila. Graščak je ukazal Jurku iz Poljčan dva soda rib (karpov in ščuk) peljati v Ptuj in prodati funt karpov po 8 kr., ščuk pa po 6 kr. Toda po ptujskem tržnem redu je bilo dovoljeno prodajati funt karpov samo po 7 kr., funt ščuk pa po 5 kr.; vrhutega mu je v poletnem času poginilo mnogo rib. Vzlic temu je moral kmet plačati graščaku polno naročeno svoto 23 gl.; in ker se je sprva obotavljal, ga je radi nepokorščine dal pehniti v ječo, kjer ga je tako dolgo ječil, da je položil ves denar. Enako se je godilo Juriju Detičku, županu v Poljčanah, ki je v Slov. Bistrico peljal dva centa rib in 700 rakov. Tudi tu je bila ista tržna cena in isti tržni red, in kmet je moral pod zacenjeno vrednostjo prodati blago in trpeti škodo 10 gl. Tudi za prodano žito in sir je graščina jemala od kmetov skupila, ki so bila večja od tržnih cen; semtertje pa je graščak opeharil neprevidnega kmeta tudi s krivo mero in utežmi. Sčasoma pa so bili kmeti oprezni in so odklanjali take tlačanske posle. Nekoč je grajski pisač povabil kmeta Lovrenca iz Groblja v grad ter ga prežavno vprašal: „Prijatelj, ali veš, kje bi se dale v tem času ribe lahko spečati“. Kmet, dobro vedoč, kam meri vprašanje, je to in ono ugibal, a določno ni hotel odgovoriti. Zdaj se razjari pisač, ukaže ga odvesti v grajsko ječo, mu prisodi (!) globo 2 tolarjev, zgrabi težek bokal (Viertelkandel) in mu ga zažene na glavo. Siromak je bil radi hudih bolečin šest tednov nesposoben za delo.

V omenjenih slučajih so kmeti graščinsko blago vozili na prodaj v mesta in trge in precenjeno izkupilo izročali

graščaku. A Fran Tah je tudi brez blaga in denarja pošiljal podložnike v mesta in trge, da so zanj jemali na up specerijsko in manufakturno blago, ki so ga morali naposled plačati sami. Po tem potu je dobival pohlepni grajščak razna sladila in dišave, kakor sladkor, poper, klinčke in drugo blago; privoščil si je tudi velecenjenega malvaškega vina, seveda na stroške ubogega kmeta. Največjo škodo sta imela pri tem Andrej Krajnar, kramar v Slov. Bistrici, in Martin Vajc v Makolah, ki je moral poplačati specerijsko blago in sukno ptujskemu trgovcu I. Mindorferju.

Kakor podložne kmete je Tah odiral tudi podložne rokodelce in obrtnike. Nekateri so mu 10 in še več let zvesto služili, a niso prejeli nobenega plačila, še izdatkov za sirovine in druge priprave jim ni povrnil. Linhartu zidarju s Ptujske gore, ki je postavil nov grajski stolp, je bil dolžen 54 gl.;[1] Filipu pečarju iz Poljčan, ki je bil postavil nove peči v Tahovih gradovih v Stattenbergu, Stovigi, Susedu in Jablani, 42 gl., Urbanu kovaču v Makolah, ki je izdelal, kar je bilo potrebno za grad in pristave, in često kupil s svojim denarjem železo, 120 gl., Mihaelu Brumcu v Makolah, ki je 12 let popravljal in izdelaval voze in kočije, 100 gl., Štefanu Sivaku, ki je 14 let brez plačila za graščino tesaril in mizaril, 54 cekinov; manjše svote je še dolgoval čevljarju Gregorju Pusku v Lukovnjaku, Filipu Tkavcu v Makolah in krznarju Janžetu Zlodeju.

Enako je Tah oškodoval graščinske služabnike, hlapce in druga družinčeta. Med drugimi se je pritožil Kete iz Suseda, ki je služil 12 let v Stattenbergu, ne da bi bil prejel mezde 21 gl., prav tako je dolgoval Luki Lepi iz Kleka za štiriletno službo 29 gl. in Lovrencu Koprivi v Makolah, ki

[1] Sklep prošnje na deželnega kneza nadvojvodo Karla II. se glasi: „Jaz, moja žena in moji otroci, vsi bodemo iz nedolžnega srca vse žive dni molili in prosili, Vsemogočni dolgo živi Vašo svetlost in daj blažno vladanje in vsekdašnjo blagovitost, samo naj ne pozabi na me in usliši mojo prošnjo".

je leta 1566. tri mesece služil kot vojak z opremljenim konjem v Kaniži. Največjo škodo pa je trpel Nikolaj Kopriva v Makolah. Sprva je bil ključar, potem graščinski sodnik in naposled deset let konjik. Ko je tirjal plačilo v znesku 668 gl., mu je graščak vzel prsni oklep, železne rokavice, dve puški in ga odslovil. Krivica je bila tem večja, ker je graščak za vojake, ki jih je pošiljal na bojišče, sprejemal iz vojne blagajne primerno plačilo.

Pravična uprava je steber države. To pravilo je veljalo tudi za deželske graščine, ki so obenem oskrbovale politično upravo in pravosodje. Zato se je zahtevalo, da ravnaj graščak vestno, pravično in blagosrčno s svojimi podložniki, saj je bila njegova sreča odvisna od njih blagostanja! A to, kar nam poročajo kmetov tožbe in pritožbe o njegovi upravi in njegovem pravosodju, skruni čast, poštenost, pravico in dostojnost.

Mnogo kmetov se je pritožilo, da graščina ni vestno zabeleževala opravljenih davščin; in če se je kmet tudi skliceval na priče, nič mu ni pomagalo, še enkrat je moral plačati davek. Tako je oškodovala graščina kmeta Mihaela Brumca v Makolah in Matevža v Mlačah, ki sta morala dvakrat plačati žitno desetino.

Točilno ali krčmarsko pravico so takrat imele deželske graščine, toda s tem pridržkom, da so smeli kmeti svoje ali na graščinskem ozemlju priraslo vino točiti samo po zimi, in sicer od sv. Mihaela do sv. Jurija, po leti pa, ko je žeja večja, so bili dolžni točiti samo graščinsko vino. In ta pridržek je graščina dobro izkoriščala: zalagala je kmete s nakislim vinom, pravim cvičkom, zavrelko in drugo brozgo. In ker ga gosti niso hoteli piti, so morali krčmarji sami škodo trpeti. Pri Primožu Štefanu je graščinski oskrbnik v enem letu uložil tri štrtinjake zavrelke in mu s tem prizadel škodo 9 gl.; še večjo škodo je imel Luka Sodja v Gabrijah, pri katerem je graščak dal uložiti tako slabega vina, da je izgubil pri tem 30 gl.

Krivično, prav za prav nasilno, je postopal Tah kot zemljiški gospod. Preziral je zapisane pravice in sklenjene

pogodbe in neusmiljeno odiral kmete in kočarje, vdove in sirote. Z dednozakupnimi kmetijami (kupnicami) je prav tako ravnal kakor z mitnicami: če ni dedič iznova plačal zakupnine, mu je vzel posestvo in ga prodal drugemu. Posebno je prežal na dediščine nedoraslih sirot: pograbil jim je kmetije in vinograde in odgnal konje, goved in druge živali. Kaj nepošteno je Tah postopal, kadar je oddajal odvzete vinograde. Ker so se kmeti branili kupiti krivično pridobljeno posestvo, jih je vtikal v ječo in tako dolgo ječil, da so naposled vendar položili denar. A tudi s tem si ni kmet zavaroval posestva; ko je Tah sprejel denar, je zopet odvzel kmetu vinograd in z ječo prisilil drugega kmeta, kupiti posestvo. Večkrat pa omenjajo kmetov tožbe in pritožbe, da jim je Tah brez vsakega vzroka siloma izvil vinograde, in če je tudi gorščakov zbor po gornem pravu prisodil dediču gorico, mu jo je Tah vzlic temu vzel in z njo razpolagal po svoji volji.[1]

Še večjo silo je delal Tah ubogim kmetom, da jim je siloma jemal premično imovino. Brez pravega vzroka je dal zdaj temu zdaj onemu kmetu odgnati živino iz hleva, kakor konje, vole, krave, teleta, prašiče, svinje, koze, in odpeljati žito, salo, koltre, platno, skrinje, konjsko oprego, sedla itd. Kmet, ki je poslal hlapca s konjem na tlako, ni bil nikoli varen, da mu domu prižene žival, kajti Tah je hlapca in konja s težko naloženim vozom odpravil ali v Gradec, Sused ali v kak drug kraj; navadno se je hlapec sam vrnil domu. Ko je Luka Sodja tlako opravljal v Stattenbergu, je Tah njega sinovoma Gabrielu in Baltižarju siloma vzel kobilo, ji naložil težko železno opremo in na nji tako dolgo po strnišču jezdil, da je vsa izpehana žival cepnila na tla. Ko je Martin, Urbanov sin v Ložnici, nekega dne vozil gnoj na njivo, so prišli graščinski

[1] Oškodovani so bili naslednji kmeti: Janže Kotnik v Črešnjevcu, Gašper Brumec v Makolah in Luka Jenčič, župan v Črešnjevcu, katerim je odvzel dednozakupne kmetije; Štefan Sivak v Lesičji vasi, Janže Zlodej v Lukovnjaku, Šimon Lisjak (Fuxl) v Brezjah, Matija Žumer v Jelovlah, Nikolaj Adam v Makolah, katerim je ali odvzel vinograde ali pa jih prisilil, da so morali iznova kupiti posestvo.

hlapci, izpregli konja in ga gnali na Stattenberg. Še hujše se je godilo Martinu, Jakobovemu sinu v Lesičji vasi, kateremu je Tah ugrabil voz, konja in dva vola, Urbanu Kovaču v Kostrivnici tri konje, žrebe, štiri krave in vola, Juriju Detičku v Poljčanah konja in kravo in Jurku v Mlečah dva konja. Kakor pričajo pritožbe, je Tah na ta način oškodoval tudi mnogo drugih kmetov. Kadar ga ni bilo na Stattenbergu, je njegova zakonska polovica, gospa Tahova, po moževem vzgledu odirala kmete. Kakor nam poroča Andrej, krojač v Vrholah, mu je Tahovka, dasi je po smrti svojega zeta plačal vse dolgove, desetek in davščine, še siloma izvila dva vola, konja in kravo.

Spričo teh dejstev je pač dognano, da je bilo za Frana Taha pravosodje, sosebno kazensko, v stattenberški graščini pristransko in krivično. Pravosodna oblast mu je bila prav za prav molzna krava, od katere je hotel imeti kar največji dobiček; zakaj nasilno prisvajanje krivičnega blaga in razno oškodovanje kmetov je bilo le mogoče, ker je graščak kot sodnik imel posilna sredstva, s katerimi je dosegel, kar je hotel. Najvažnejše posilno sredstvo mu je bila grajska „kajha“ v stolpu, v kateri je vsakega protivnika „ukrotil“. Kdor je le črhnil besedico nevolje, tega je dal takoj radi „nepokorščine“ ali „upora“ zapreti. Pravico, nalagati globo in prisojati ječo, je izvrševal celo graščinski pisač. Navadno pa se mu je kmet, ki ga je hotel odreti, že udal, če mu je nagrozil ječo. Tako je Tah silil Filipa Zorka, župana v Lukovnjaku, da bodi njegov župan (officialis) v Črešnjevcu, a ta se je odločno branil, sprejeti to „čast“. V 16. stol. niso kmeti naravnost oddajali davščine graščaku, ampak polagali so ob določenem času žito in druge davke pri graščinskem županu ki je bil torej odgovoren za to, da je vsak kmet vestno in točno opravil desetino. A tisti kmeti, katerim je bil Tah ugrabil denar ali jih drugače oškodoval, niso opravili vseh davkov, marveč so zahtevali, da se jim pri pologaju uračuni škoda. A v to ni dovolil Tah, ampak je županom naložil dolžnost, izročiti mu ves davčni znesek. Zato so kmeti odklanjali graščinsko županstvo, dobro vedoč,

da bi moral vsak iz svojega žepa pokriti pomankljaj. Tako je ravnal tudi Filip Zorko, a Tah mu je zagrozil: „Če nočeš, pa pojdeš v kajho!“ In mož se je udal nasilju in pokril iz svojega premoženja davčni pomanjkljaj 52 gl.

Velika hudodelstva so bila, kakor je razvidno iz kazenskih zapisnikov nekaterih deželskih graščin, v 16. stoletju kaj redka, niti tatvine ne sporočajo viri, pač so se semtertje pretepali. Navadne ravse in kavse, pri katerih ni drug drugega vidno oškodil na telesu, so kmeti brez posredovanja graščinskega sodišča sami poravnali. Ko je pa Juri Detiček, župan v Poljčanah, ločil dva pretepača, ne da bi bil temu ali onemu prizadel kako telesno oškodbo, mu je Tah vendar radi tepeža prisodil globo 6 gl.; vrhutega ga je še pahnil v ječo in izpustil, ko je bil položil 58 gl. Nekoč je graščinski lakaj hotel za norca imeti in sem in tje vlačiti Blaža Fegengasta v Spodnji Ložnici, a ta se je otresil poredneža. Zatoženi kmet se je zagovarjal rekoč: „Toliko da sem se ga doteknil s komolcem, pa je že ležal na tleh“. Zato je moral plačati graščaku globo treh tolarjev, lakaju pa en tolar. Često pa je dal Tah kmeta, ki se ni takoj pokoril njegovi volji, iz gole hudobije in zlobnosti na licu mesta pretepsti ali pa namazati — s palico.

Frivolno zlorabo pravosodne oblasti razvidimo iz naslednjega slučaja. Fran Tah je Lukežu Jančiču, županu v Črešnjevcu, naročil, v graščinskem gozdu (Schwanberg, sedaj Schlamberg) posekati debele hraste in jih pripeljati v Jablane za novo pristavno poslopje. Kar se je graščak izpremislil in ustavil delo; obenem je ukazal županu, da mora vse stroške sam plačati; in da bi gotovo izsilil denar, mu je še prisodil zapor treh tednov. Za obče spoštovanega župana, ki je bil vsem občanom zanesljiv svetovalec in zvest zaščitnik, ni bila mala kazen, sedeti tri tedne v temni in smrdljivi kajhi in ob hrani, ki je bila primernejša neki domači živali nego človeku. Še med zaporom je prišel županov porok, ki je graščaku odštel 24 gl. Ko je pritekel poslednji dan zapora, je prišla županja v grad, da bi prva pozdravila in potolažila svojega moža

Človek, ki ima le nekoliko blagega čuvstva, mora pripoznati nje zvesto vdanost in globoko sočutje. Ne tako Tah! Kaj je storil, ko je zagledal županjo? Izpustil je sicer župana, a zato je pahnil županjo v ječo ter jo ječil cel teden!

Nasilno so graščinski gospodi ravnali z ženskim spolom tudi v drugem oziru. Graščak je bil sicer dolžen, paziti na dober red, lepo vedenje in nravnost vseh podložnikov. Toda Tah, njegovi razposajeni sinovi in služabniki so bili prvi, ki so zaslužili kazen radi pregreškov zoper javno nravnost. Taki pregreški se sporočajo le v izrednih slučajih, navadno so nesrečni roditelji iz lahko umevnega vzroka molčali in se zadovoljili, če je pohotnik vsaj plačal postavno odškodnino. Na kakem glasu je bil Fran Tah v tem oziru, kaže ime, ki mu ga je kmet vzdel; naravnost ga imenuje: „Vzgled nesramnosti.“ Oskrunjeval je mlade deklice in posiljeval ženske brez razločka stanu in starosti. Po izpovedbi Ilje Gregoriča, glavnega poveljnika vstašev, je imel Fran Tah med drugim tudi to razvado. Kadar so kmetske hčerke in dekle na tlaki plele žito ali opravljale drugo poljsko delo, je prijezdil Fran Tah in si vsako dobro ogledal. Katera mu je dopadla, to je ukazal odvesti v grad. Tu se je morala sleči in okopati. Potem je ravnal z njo — po svoji volji. Če se je pa branila, jo je tako pretepal, dokler se mu ni udala. Samo iz ene graščine se je osebno pritožilo pri vladnih komisarjih štirinajst deklic, ki so bile žrtve Tahove pohotnosti. Vse druge krivice, muke in nasilstva bi še bili kmeti prenašali, samo posiljevanje in oskrunjevanje deklic jim je bilo neznosno. Gregorič je pravo pogodil, rekoč: „Nesramnost Frana Taha in njegovih sinov in služabnikov je bil glavni vzrok upora.“ (Starine VII. str. 295).

Po Tahovem „vzgledu“ so se ravnali sinovi in graščinski služabniki, kakor je razvidno iz tožbe Jurka, Pankracijevega sina v Poljčanah. Ta se glasi: „Graščinski pisač je po vzgledu nesramnega Taha mojo pastorko, ki je kopala na bregu, ob jasnem dnevu odvedel in siloma gnal in tiral v mlin, kjer je z njo ravnal, kakor je on hotel! Ker jo je onečastil in

oskrunil, sem se pri graščaku zelo pritožil in prosil za postavno odškodnino; dasi je bil obljubil, plačati globo, vendar ni še doslej izpolnil svoje dolžnosti. Zato je Tah, kakor je prav in se spodobi, dolžen dekletu opraviti odškodnino. Priče te pregrehe sta bila Martin Zalar in Jakob Vršič v Poljčanah."

Prav barbarsko hudodelstvo, ki spominja na grozovladje Hunov in Obrov, pa je storil graščakov sin, Gabriel Tah. Prizadel ga je Lovrencu Koprivi v Makolah, ki je leta 1566. kot konjik služil v Kaniži, ne da bi bil prejel vojno plačo 36 gl. Mogoče, da je bil Lavrenc brat ali sorodnik Nikolaja Koprive, ki je, kakor je bilo že omenjeno, trinajst let služil graščaku in stopil iz službe, ker mu je ta pridrževal zasluženo nagrado 668 gl. Morda je Tah zavoljo teh diferenc toli sovražil nekdanjega služabnika. O grozodejstvu Gabriela Taha sporočajo viri to-le:

„Lovrenc Kopriva se je na Veliko nedeljo l. 1571. po stari navadi po polju sprehajal in gledal, kako je žito prezimilo. Ko je obstal pred posekano vrbo, prijezdi Gabriel Tah, ki se je z dvema spremljevalcema od vojnega pregleda iz Celja vračal domov, in ga začne nenadoma od zadi sekati s sabljo. Hudo ranjen, se je zgrudil in ležal kakor mrtev na tleh. Nato so ga razpasali, mu s pasom zadrgnili vrat in ga pripeli h konju, ki ga je kake dve dolgi njivi vlekel za sabo. Potem so ga položili na konja, pripasali poprek in jezdili z izrednim „plenom" proti gradu. Ko so se pa bližali Makolam, se je Kopriva zopet zavedal. Napel je, ker je šlo za smrt in življenje, vse žile: srečno se izmuzne iz zadrge, zleze s konja in zbeži v vrt. Tah in spremljevalca so udrli za njim in gotovo bi ga bili ubili, ko bi ga ne bili tržani oteli. Moški in ženske so privreli iz hiš in se moško postavili v bran! Ko je Tah videl, da proti toliki množici nič ne opravi, je odjezdil, na ves glas vpijoč: „Čaj, s tvojo in krvjo tvojih sosedov si bom umival roke, ne boste mi utekli!" — Ranjeni Kopriva je srečno okreval in ozdravel. Zahteval je v pritožbi za bolečine, zdravniško pomoč in zamujene zaslužke

samo 20 gl. in pripomnil: „Saj mu nisem vse žive dni nič žalega storil!“

Ta zločin Gabriela Taha še ni največji. Tožbe in pritožbe kmetov nam še poročajo, da je grozovito okrnil Pavla Jurkoviča, kmeta v Županji vasi. O povodu tega zločina nimamo jasnega poročila, toda iz kratke opombe (Starine VII. 304) je sklepati, da je Jurkovič zato silno sovražil Tahe, ker mu je Fran Tah ugrabil in oskrunil hčerko ter jo odvedel na grad Stubico. Nesrečni in ogorčeni kmet mu je morda brezobzirno očital nesramnost in s tem vnel sovraštvo Tahovega sinu. Ta je nekega dne kratko malo potegnil goli meč, sekal kmeta po licu in mu iztaknil oči (l. 1571. ali 1572). Siromak je sicer okreval in prišel ob palici vodnika v Gradec, kjer je osebno pri pristojnem sodišču tožil tirana. Lahko si mislimo, da se je vest o tem hudodelstvu hitro razširila po slovenskih in sosednih deželah; kamorkoli je prišel ubogi slepec z okrnjenim obrazom, bil je živa priča grozovitega zločina. Sodna razprava je bila meseca marca leta 1574. v Gradcu, in Ivan pl. Scharfenberg, deželni glavar in predsednik sodišča, je dne 16. marca 1574. l. *in contumaciam* obsodil Gabriela Taha, da je dolžen plačati Jurkoviču za prizadeto telesno poškodbo 1853 gl. 5 š. 20 p.

Na podlagi te razsodbe je slepi in okrnjeni kmet pet let prosil vladni svet v Gradcu in nadvojvodo Karla II., naj vendar ukrene, da mu Tah izplača prisojeni denar. Dosegel je samo to, da mu je stattenberški oskrbnik po ukazu deželnega kneza (1574, 19. VI.) iz graščinskih dohodkov izplačal 300 gl. Na nadaljne pismene in osebne prošnje je Karl Tahu samo podaljšal plačilni rok. Zato je Jurkovič l. 1576. dne 9. oktobra zopet pisal Karlu II.: „Prav žal mi je, da moram Vašo svetlost zopet nadlegovati; ljubše bi mi bilo, da ne. Od prisojene globe 1853 gl. 5 š. 20 p. sem prejel doslej samo 300 gl. iz graščinskih dohodkov, vse drugo je še na dolgu. Jaz ubogi, slepi kmet nisem z ukazom Vaše svetlosti ničesar opravil; ker ne vidim ne ceste, ne pota, ne brvi, ne mosta, potujem toli težavno in po-

trošno, da se Bogu usmilim. Zato prosim, Vašo svetlost blagovoli milostljivo ukreniti, da se mi ostala svota takoj izplača, da porabim denar zase, za ženo in otroke. Naveličal sem se težavnih potov, rad bi si prihranil popotne stroške in nerad nadlegujem oblastva v Gradcu, samo mir in pokoj bi rad imel". Šele 1579. leta so mu komisarji po knezovem povelju izplačali iz graščinske gotovine še 500 gl. Ko je potem zopet prosil, da se mu izplača še ostali dolg, mu je Gabriel Tah rekel: „Če se ne pobereš iz grajskega dvorišča, te dam z gorjačo namazati". (Jurkovičeva suplikacija l. 1579. 24. XII).

V zadnje leto Tahovega tiranstva spada še hudodelstvo, o katerem nam kratko poroča priorka studeniškega samostana. Gabriel Tah je nekega dne po neimenovanem samostanskem podložniku tako dolgo z golim mečem udrihal, da ga je usmrtil.

Dolgo so kmeti prenašali hudodelstva in prizanašali tiranu, a zdaj je bila mera polna. Ker ni imela njih pritožba l. 1571 pravega uspeha, pomagali so si sami. Shajali so se tu in tam in se na skrivnem posvetovali, kako bi se znebili krutega nasilstva.

Zgodovina stattenberškega upora in njegovih vzrokov je bogata zanimivih dramatskih prizorov, žalibog da nimamo natančnih poročil o najbolj zanimivem dogodku; kajti dogovor in priprava za napad, oboje je ostalo tajno. Imamo pa dve opazki, ki nekoliko razjasnujeta stvar. V intercesiji hrvaških stanov (1573. 18. I.) stoji: „castrum *fraudulenter* (zvijaško) interceptum est per rusticos colonos." Mogoče je, da so zarotniki zvijaško izvabili graščane iz gradu in potem planili v grad, ali so jih pa v gradu samem nenadoma napadli. V suplikaciji stattenberških kmetov (l. 1579. 26. marca) stoji še naslednji stavek: „Eden izmed Tahovih nasprotnikov, kateremu so zoper poštenost, pravico in pravičnost ugrabili vse premoženje in vsa zemljišča, jim je, ker so bili skrajno neprevidni, nenadoma izvil grad". Ta nasprotník je bil ali Lovrenc

Kopriva, katerega je bil Gabriel Tah privezal na konja, ali pa Nikolaj Kopriva, ki je trinajst let služil Tahom in naposled izgubil mezdo in vse premoženje. Verojetno je, da je zviti in osvetoželjni Nikolaj Kopriva, ki je posebno dobro poznal navade in razvade v gradu, zvijaško zvabil „skrajno neprevidne“ graščane v nastavljeno kletko.

V stattenberškemu gradu, ki so ga bili posedli kmeti, je bila grajska oprava dražja in krasnejša, kakor v marsikateri knežji palači. V mali gosposki sobi je bila pisalna miza, blagajna, truge, omare in omarice, polne pisem, knjig in listov. V veliki dvorani so bile stene zagrnjene s turškimi preprogami; tu je stalo 12 postelj, ena z nebom, in mnogo miz, trug in dr. V gospejski sobi je bilo jezdilno orodje: sedla, meči, okovani s srebrom, uzde z zlato žvalo, oklopi in oprsniki, jezdilne žametne hlače, suknje, obrobljene s tafetnimi traki, jezdilne čepice in rokavice za gospode in gospice. V stranskih sobah so bile druge gospejske obleke, postelje in obleka za lakaje, ki so spremljevali gospodo. Na dolgem hodniku je stalo zaporedoma d v a j s e t trug, v katerih je bilo shranjeno kaj raznovrstno blago, kakor dragocene gospejske obleke iz žameta, žide, damasta, atlasa, tafeta, obšite ali prešite s srebrom in zlatom, v raznovrstnih oblikah in barvah; samo eno obleko iz srebrnobelega atlasa z ušitimi zlatimi rožami so cenili na 50 gl.; nadalje razne zlatnine in srebrnine, lepotine in dragotine, biseri in krasotine, med drugim žepne ure, srebrni konjički, biserni venci, nojevo jajce, vsajeno v srebro in z zlatim okrivalom (60 gl). Na stotine pa je bilo navadnih in finih ruh, odej (kolter), krušnic, brisač in prtičev. Smelo rečemo, da se je v stattenberškem gradiču krasota pohišja turških palač merila z ličnostjo italijanskih pohištvenih izdelkov. Cena vsega premakljivega blaga je bila 2442 gl. 7 š.8 p[1].

[1] Cenilni register dne 15. dec. 1575. Najvojvoda Karla II. je pooblastil naslednje cenilce: Juri pl. Collauß, imenovan Watzler, ptujski glavar, Klement Welzer Ebersteinski, Ivan Helfenberg, upravitelj celjskega vicedomstva, dr. Ivan Linsmayer, kamorni prokurator, Wiljem

Kmeti, ki so posedli grad, bi se bili lahko odškodovali z dragocenim pohištvom in drugimi premičninami; da tega nisto storili, kaže, da so plemenito mislili in prav in pošteno ravnali[2].

Ko so si bili zarotniki osvojili grad, so bojeviti moški, ostavivši starčke, žene in otroke, odšli in se pridružili drugim upornikom Južne Štajerske[3]. Obenem je mnogo kmetov na Dolenjskem zgrabilo za orožje. Kakor znano, je dobro oborožena vojska deželskih stanov premagala kmete pri Kršk em in 5. feb. l. 1573. pri Piljštanju, kjer je nad 1000 kmetov obležalo na bojišču.

II. Kako so Tahovi sinovi posedli stattenberško graščino.

Ko je bilo odpravljeno Tahovo gospostvo, so kmeti odposlali poslance v Gradec, ki so nadvojvodu Karlu II. izročili tožbe in pritožbe in ga prosili varstva. Knez je uslišal njih prošnjo in ukazal Ivanu Helfenbergu, namestniku celjskega glavarja in vicedoma, upravljati stattenberško graščino, ki je pripadala celjski grofovini. Tega so nadlegovali graščinski služabniki in pristavniki, ki so tirjali dolžno mezdo; mnogo podložnikov, ki so za Frana Taha kupili pri trgovcih v Slov. Bistrici in Ptuju raznovrstno blago, je zahtevalo, da se jim povrne denar; delavci in obrtniki, kakor Linhart Zidar, ki je

Steinkircher, mesti sodnik v Celju, Juri Reuß zlatar, Juri Pauman krznar, Konrad Mayr krojač in trije ptujski meščani.

[2] Gabriel Tah je sicer pozneje dolžil kmete, da so izmeknili nekaj denarja. Toda možu, ki je vedoma neresnico pisal v prošnjah do cesarja in nadvojvode, ni verjeti.

[3] Kmeti, ki so se pridružili puntarjem, so nosili za klobukom „Wintergrün", zimzelen (vinca minor) ali beršlin (hedera); kadar so puntarji pozvali župe (občine), da se jim pridružijo, so jim poslali p e t e l i n o v o p e r o, kot znamenje bojevitosti. Kaj slovesno so se kmeti sprejemali v punt. Med kranjskimi vstaši je bilo navada, da se začrtali velik krog na tleh. Kdor je naznanil pristop, je stopil z desno nogo v krog, vzdignil desno roko in slavno prisegel zvestobo in pokorščino puntarskim poveljnikom. V boju so si dajali znamenja z dolgo leseno trobo. Poveljnik Gregorič je s seboj nosil Kolomonov žegen (Wundsegen), ki ga je vzel župniku pri Sv. Petru pod sv. gorami.

bil postavil grajski stolp in preddvor, so zahtevali plačo. Kaj mnogo županov se je branilo, opraviti žitno desetino 200 korcev, katero jim je bil graščak odpustil za razna dela. Računi oskrbnika Jakoba Prokna so bili v takem neredu, da ni bilo mogoče dognati, ali je graščina njemu, ali on graščini dolžen. Med tem so se izgnani ali pobegli kmeti, ki so v vojni srečno utekli smrti, vračali k zapuščenim kmetijam in prosili, naj se jim vsaj za eno leto odpuste davki in opravki[1].

V tej zmedi ni Fran Tah držal križem rok. Poslal je štajerskim deželnim stanovom prošnjo, naj posredujejo pri Karlu II. in izposlujejo povelje, da se mu takoj vroči graščina, katero je sedemnajst let brez vsake zmede posedoval. „Ko bi me pa kdo izmed štajerskih deželnih stanov hotel tožiti, temu bom že vedel odgovarjati, na Hrvaškem kralju samemu ali pa banu, kot kraljevemu sodniku. V tem času se tudi na pravico ne morem opirati, kajti dandanes se kratijo svoboščine in prezirajo zapisani zakoni. Niti deželnemu knezu, niti Vam ne morem plačati, kajti vse, kar sem imel na Štajerskem, je sedaj v rokah Njih svetlosti; zato Vas prosim in prosim, potegnite se in prosite za me pismeno ali ustno“[1].

Vsa prošnja kaže njegovo brezpomočnost in uboštvo, nesramnost, češ, odirani kmeti so krušili deželne svoboščine, razburjenost in globoko srd do podložnikov, ki so ga bili strmoglavili in osramotili pred plemstvom. Podpirali so ga hrvaški stanovi, ki so se že l. 1573. 18. I. potegnili pri štajerskem deželnem zboru za svojega deželjana. Toda štaj. deželni odbor je odklonil intercesijo in vse prepustil deželnemu knezu rekoč: „Na te prošnji bi bili radi sami odgovorili, a ker ni bilo časa in prave prilike, prepuščamo vse Vaši svetlosti, ki dobro ve, kakšen odgovor se taki prošnji prilega“ (1573, 4. V). Nadvojvoda je

[1] Promemoria Ivana Helferberga na vladno kamoro v Gradcu 1574, 8. decembra.

[1] Ta suplikacija brez datuma in kraja je edini akt z lastnoročnim podpisom Frana Taha in spada v čas pred 4. majnikom l. 1573. Okorna, debela in robata pisava kaže, da je bolj znal sukati meč tirana nego pero!

pravo ukrenil: ukazal je (l. 1573. 8. VI.) kamornemu prokuratorju dr. Ivanu Linsmayerju proti Franu Tahu vložiti tožbo pri dvorskem sodišču (Hofrechten), pozvati ga na odgovor in posebno delati na to, da se Njih svetlost in vsa dežela iznebita Taha in njegovih sinov, ki so povzročili tolik upor in punt. Da je deželni knez v živo zadel Tahove sinove in dediče, pričajo pač njih naslednje prošnje.

Najstarejši sin Gabriel Tah je namreč v svojem in v imenu svojih bratov prosil cesarja Maksimilijana II., njegovo soprogo cesarico Marijo in cesarja Rudolfa II. intercesije pri Karlu. Cesar je pisal bratu, naj se „kolikor mogoče“ izkaže dobrotljivega, da bo Tah „čutil“ njegovo intercesijo (1574, 13. II., Dunaj). Itak je cesarica Marija pisala svakinji Mariji v Gradec (1574, 14. IV., Dunaj) naj prosi v njenem in svojem imenu soproga Karla II. milosti, zakaj krivec je že umrl in njegovi sinovi so, kakor sami trdijo, nedolžni (?); zato naj jim iz prirojene dobrotljivosti prepusti brez pravde graščino, da ne bodo nedolžno (!) trpeli radi tega, kar je oče zakrivil, marveč živo čutili protekcijo ogrske kraljice. V enakem smislu je tudi cesar Rudolf II. intercediral (1574, 18. IV., Dunaj) ter prosil Karla II., da brez pravde izroči Tahom grad in graščino. Naposled je tudi Gabriel Tah kot zastopnik svojih bratov uložil prošnjo, v kateri ponižno in odločno odklanja vsako pravdanje z deželnim knezom, češ, ne spodobi se podložniku pravdati se s svojim gospodom, »*sicut propheta David dicit: non itres in iudicium cum servo tuo*« (1574, 31. XII).

Vse te intercesije niso ta čas imele povoljnega uspeha, zakaj dvorsko sodišče je l. 1575. bržčas meseca februarja objavilo razsodbo[1]: „Ker je Fran Tah nekrščansko ravnal s podložnimi kmeti, provzročil njih upor in kršil deželne postave, in ker je zamudil, o pravem času prositi za podelitev tevda,

[1] Razsodbe ni sicer med akti, toda iz drugih listov, ki se nanašajo na njo, ni težko dognati točke, na katere se opira. Glej pismo Jurija Zrinjskega štajerskim stanovom l. 1575. 10. decembra.

je zapravil stattenberško graščino. Kar je fevdnih zemljišč deželnega kneza in pa dokodkov od dne upora, vse to pripade Karlu II. Ta torej ukreni, da sekvester vroči v štirinajstih dneh vse podložnike in kmetije, ki so zaznamovane v fevdnem listu Ferdinanda I. (1558, 22. III.), deželnoknežji kamori; hkratu je izdati pismo pokorščine (Gehorsambrief) za stattenberške podložnike" (1575, 20. II. Gradec).

Malo potem so se deželnoknežji komisarji in kamorni prokurator dr. J. Linsmayer napotili na Stattenberg (meseca nov. ali dec. l. 1575), da izvršijo sodbo. Karel II. jim je bil ukazal, ceniti grajsko premičnino in na njo napotiti upnike, ki so imeli pravnomočne sodbe; ko bi pa ta ne zadoščala, jim je nakazati salcburške in krške fevde. Vse drugo pa pripade deželnemu knezu, ki ni dolžen, kaj oddati (praes. 1575, 4. XI). Toda na Stattenbergu so nastale velike težave, zakaj poleg trojih fevdnih zemljišč je pripadala graščini tudi prostolastna imovina (alod): grad, pristave, ribniki, lovišča, sodišče in druge regalije, katere je bil Turjačan svoj čas prodal Tahu kot prosto last. Komisarji so bili zato, da se ta loči od fevdov, a dr. Linsmayer je rekel, da je sam seboj odgovoren o vsem. Nato so komisarji privolili, da se prostolastna imovina spoji z deželnoknežjimi fevdi. K temu je veliko pripomoglo, da so se morali komisarji ozirati na župane in kmete, katere so bili pozvali v grad. Ti sicer niso vedeli, da je del graščine alod, a ko bi bil zastopnik deželnega kneza s prisego zavezal samo tiste kmete, ki so bivali na deželnoknežjih fevdnih zemljiščih, bi bili drugi, meneč, da ostanejo še nadalje Tahovi podložniki, zagnali velik hrup in trumoma hiteli v Gradec k nadvojvodi Karlu. Razburjeni kmeti niso hoteli niti Tahovega imena slišati: ko je počil glas, da se bo graščina prisodila Tahovim dedičem, so vsi izrekli, da pošljejo v tem primeru poslance v Gradec h Karlu II., in rajši žrtvujejo vse kakor da bi še dalje prenašali Tahovo tiranstvo. In ko so jih komisarji pomirili, rekoč, vsi kmeti prisežejo zvestobo samo deželnemu knezu, so zavriskali od veselja. Ko je bila stvar poravnana, so deželno-

knežji komisarji (1575. l. dne 15. dec.) v smislu razsodbe dvorskega sodišča na javnem sodišču (mahlstatt im schlos), kjer so bile po stari slovenski šegi veče (kmetski sodni zbori pod lipo), prisodili vpričo zbranih kmetov in njih županov grad in graščino Stattenberg kamornemu prokuratorju dr. Linsmayerju, ki jo je vzel v posest v imenu deželnega kneza. Nato so zbrani župani prisegli zvestobo. Bil je slovesen prizor: župan za županom je stopil pod lipo pred zastopnika deželnega kneza, mu slavno segel v roko ter v svojem in v imenu župljanov obljubil zvestobo![1]

Vzlic pravnomočni razsodbi dvorskega sodišča in izvršenemu prisojilu niso mislili Tahi, da je izgubljena njih stvar. Gabriel Tah je zopet naprosil veljavne politične faktorje, da so se zanj potegnili. Prvi je bil Juri Zrinjski, sin slavnega sigetskega junaka in nečak Tahovih sinov[1], ki je iz Kaniže (l. 1575, 10. IV.) pisal Karlu II.: „Tahovi sinovi so moji sorodniki; Gabriel je služil na cesarskem dvoru, sedaj pa opravlja vojaško službo na hrvaški granici, Štefan Tah pa služi pod mojim poveljstvom v Kaniži. Prosim, da blagovoli Vaša svetlost utešiti mržnjo *(indignationem)* do njih in uslišati njih prošnjo".

Meseca aprila l. 1575. je zboroval hrvaški zbor v Zagrebu. Gabriel Tah je osebno prosil zbrane stanove pomoči, rekoč: „pomagajte mi, da se mi izroči grad in graščina stattenberška, ki jo poseduje danes Karl II. brez vsakega pravega vzroka, proti pravici vsega krščanstva in proti svoboščinam štajerske vojvodine!" Zbor je sklenil odposlati v Gradec dva posebna poslanca, graničarska stotnika Simona Keglevića in Petra Ratkaja, da intercedirata pri štajerskih stanovih in osebno prosita kneza milosti (1575, 17. IV. Zagreb).[1]

[1] Ta stara šega je majhen, a važen donesek o imenitnosti pravic in dolžnosti starih slovenskih županov. Vso razpravo sem posnel iz poročila deželnoknežjih komisarjev (l. 1575. dne 18. dec.) in kamornega prokuratorja dr. Linsmayerja (1576 dne 9. januarja), ki se popolnoma ujemata.

[1] Soproga Frana Taha je bila sestra Nikolaja Zrinjskega.

[1] Primerjaj poročilo o roparju in plenivcu P. Ratkaju in J. Dornbergerju v Starinah VII, str. 232.

Radi turškega hrupa sta šele po zimi odšla v Gradec. Ali sta bila v avdijenci, ne vemo, a v uloženi prošnji (praes. 1575, 19. XII.) do Karla in štajerskih stanov pravita: „Prosiva v imenu hrvaških stanov, da se graščina in grad Stattenberg, ki so ga razposajeni in zlobni kmetje izvili Tahu, izroči njegovim sinom. Vaša svetlost blagovoli pomisliti, da so Njih predniki vedno milo vladali in se rajši posluževali tudi pri velikih hudodelstvih milosti, nego ostrega meča; s tem se niso samo na veke proslavili, ampak so tudi z milim, sladkim, zmernim in pravičnim vladanjem pridobili mnogo kraljevin in dežel. Tahovi sinovi so lepo rejeni, dobro zrasli in viteško izvežbani vojaki, kakršnih je v današnjih bojnih časih malo in redko sejanih; oni bodo poravnali, kar je njih oče morda zamudil ali zakrivil, in z življenjem in imenjem pošteno zaslužili milost Vaše svetlosti!“

Enako prošnjo sta odposlanca v imenu hrvaških stanov izročila štajerskim stanovom, (de dato 1575, 14. IV.), pri katerih je tudi Juri Zrinjski osebno in pismeno intercediral (1575, 10. XII.), rekoč: „Če je Fran Tah res zakrivil upor kmetov, (kar pa ni dognano [!]), naj sinovi radi tega ne trpijo škode. Njih svetlost se dobro spominja, da je oče Tah vladarski rodovini zvesto služil, sosebno za Ferdinanda I. Vrhu tega so Tahi sinovi sestre mojega ranjkega očeta in že radi tega sem dolžen, jih podpirati“.

Nato so štajerski stanovi naznanili Karlu II., da bi sicer radi podpirali prošnjo, toda premisliti je, če je varno kratko malo izročiti Tahom posestva, zakaj mnogo upnikov bi izgubilo denar. Ker se pa drugač hrabro bijejo proti Turkom, bi vendar prosili, da se jim vrne graščina, toda naloži se jim dolžnost, prodati jo kakemu štajerskemu plemenitašu in iz izkupila poplačati očetove dolgove in vojne stroške.

Največ je izdala prošnja Jurija Zrinjskega, ki je meseca novembra prihitel v Gradec in dne 9. novembra v avdijenci prosil Karla II. milosti za svoje varovance. Dan potem (1575, 10. dec. Byldon) je še pismeno obnovil prošnjo rekoč: „V

kratkem bo prišel Gabriel Tah zase in za svoje brate pred Vašo svetlost; prosim tedaj prav ponižno, da mu Vašo svetlost, če ne radi očetovih, tedaj vsaj radi mojih zaslug in neumorne marljivosti v službi ne odreče povoljnega odgovora. Ves ogrski narod bo zato Vaši svetlosti hvaležen".

Spričo teh intercesij je nadvojvoda Karel ukazal zapisati na prošnjo hrvaških stanov: ker se cesar in drugi kaj močno potegujejo za Tahe, naj se vladni in kamorni svet prav pridno posvetuje, ali in kaj je jim milostno dovoliti; zakaj tako mogočne intercesije ni lahko prezreti (1575, 21. XII. Deispach). Na to so vladni svetniki Karlu II. oddali mnenje, da bi bilo nevarno Tahom izročiti graščino, kajti kmetje bi se iznova uprli. Svetovali pa so, ukazati Tahom, da prodajo vsa posestva, katera so bila prisojena Njih svetlosti, kakemu štajerskemu deželjanu od stanu, ki bi bil knezu po volji. Iz kupnine je plačati vse upnike (Luka Sekelj, oziroma njegovi nasledniki, samostan v Žicah in pl. Idunspeug) in zadovoljiti tudi Pavla Jurkoviča in vdovo ubitega studeniškega podložnika. Prav tako je iz kupnine pokriti dolžne gospoščine, globo (2000 cekinov), katero so bili štajerski stanovi naložili Franu Tahu, in pa stroške za zadušenje kmetskega upora. Ob tej priliki je ločiti preklicno ali začasno vojdstvo (Bittvogtei) stattenberške graščine nad studeniškim samostanom in ga prisoditi deželnemu knezu, kateremu po svoboščinah Habsburžanov itak pripada (1576, 15. I).[1] Enako mnenje je Karlu II. predložil štajerski deželni zbor (1576, 14. I).

Ob istem času so se oglasili tudi stattenberški kmeti ter prosili Karla odškodbe rekoč: „Mi ubogi, izsesani in ogulj e n i kmeti smo že l. 1571. in 1573. izročili upravitelju celjske grofovine svoje prošnje, da nam izplača, kar nam gre po božji in človeški pravici. Radi smo potrpeli, ker je nas Vaša svetlost vzela v očetovsko varstvo, in ker smo otresli Tahov tiranski jarem. Prosili smo še enkrat vladne komisarje, a dosegli nismo ničesar. Posebno

[1] Studeniški samostan je dajal za vojdstvo stattenberški graščini na leto 300 korcev ovsa.

se pa pritožujemo, da nismo dobili za velike krivice, ki smo jih prenašali z velikansko škodo, nobene odškodnine. A ker je Vaša svetlost nam podelila to milost, da ne bomo niti mi, niti naši sinovi in nasledniki na veke več trpeli pod Tahovim nasilstvom, hočemo vse to voljno prenašati; vse drugo pa izročamo vsemogočnemu Bogu![1] Kakor je razvidno iz partikularij, je ves denar, ki smo ga Tahu za nakup graščine ali drugač prisilno posodili, kar smo pri kramarjih in trgovcih zanj izdali ali na posodo vzeli, in kar nam je živine ugrabil, še na dolgu. Zato prosimo prav lepo in ponižno, Vaša svetlost se nas usmili in ukreni, da se iz Tahove zapuščine poplačajo naše tirjatve, in da ne pridemo nikoli več pod njegov živinski jarem. Zato pa bodemo desetino in druge davščine vestno in dobro opravljali in s tem dvignili vrednost graščine. Vsemogočni Bog pa bo Vaši svetlosti vse to obilno poplačal. Mi, naše žene in otroci pa bodemo brez prestanka molili in prosili: Vsemogočni živi dolgo Vašo svetlost in Njih soprogo kneginjo in rodne dediče!" (1576, 15. I.)

Gabriel Tah, ki je morda izvedel malo ugodne nasvete vladnih svetnikov in štajerskega deželnega zbora, je drugič pisal cesarju Maksimilijanu II. ter ga kleče prosil pomoči (1576, 24. I). In cesar se je „nedolžnega" suplikanta usmilil in ga drugič priporočil bratu Karlu II. (1576, 24. I., Dunaj).

Spričo te in drugih intercesij je Karel II. dne 26. februarja l. 1576. izdal resolucijo, v kateri je Tahe pod naslednjimi pogoji pomilostil. „Dasi smo pravico imeli osvojiti si vso graščino, smo se vendar rajši poslužili milosti nego ostrega meča (!). Toda spričo mogočnih intercesij cesarja, cesarice in hrvaških stanov in spričo tega, da bodo Tahi to, kar je njih oče in kar so deloma tudi sami zakrivili in pregrešili, pošteno zaslužili v vojni službi, izkažemo jim to-le milost: Tahovi sinovi so dolžni, prodati graščino in jo najprej ponuditi Ivanu Turjaškemu; iz

[1] Te obljube ni v aktih, bržčas je Karel II. to obljubil kmetskim odposlancem v Gradcu, ali so pa v njegovem imenu obljubili komisarji, kajti drugače bi je ne bili kmeti postavili v suplikacijo.

kupnine je poravnati vse dolgove (M. Sekelj, Pavel Jurkovič, pl. Idunspeng, priorka studeniška in drugi). Pred vsem pa je zadovoljiti Njih svetlost radi 2000 cekinov globe in 6859 gl. 1 š. 1 p. na dolgu ostalih davkov, katerih je namesto Tahov bil plačal deželni knez v blagajno štajerskih stanov. Nadalje se morajo pogoditi radi stroškov za ukrotitev puntarjev z deželnimi stanovi. Ker je tudi Njih svetlost imela veliko stroškov v kmetski vojni, bi lahko zahtevala, da tudi Tahi prispevajo. Da bi pa ti prav „živo čutili“ knezovo milost, se jim naloži samo prispevek 2000 gl. poleg prej omenjenih cekinov“.

Gabriel Tah se je v svojem in v imenu bratov zahvalil za izkazano milost in obljubil, da bo vedno milo in pravično ravnal z ubogimi kmeti in se viteško vedel v vojni, samo da mu knez prepusti očetovo dedščino. Ker pa je odlagal od meseca do meseca prodajo graščine, mu je Karel določil rok do sv. Martina dne; če dotle ne proda graščine, bo deželni knez vse milosti preklical in iz zastavščine poplačal dolgove (1576, 28. VIII., Gradec.) Gabriel Tah se je izgovarjal s tem, da ne more zapustite granice, ker jo hočejo Turki prav zdaj napasti (?); poleg tega je nesrečno padel s konja in se hudo pohabil (!); samo zato, ne pa iz nepokorščine, ne more odpotovati. Ko je pa potekel dovoljeni rok, so Tahi iznova vložili prošnjo (1576, 20. XI.), v kateri naglašajo velike zasluge svojega očeta za domovino in Habsburžane; prav radi tega ga je Ferdinand I. priporočil štajerskim deželnim stanovom, da so mu podelili inkolat. „Naš oče je bil jako prijazen in priljubljen gospod, samo v poslednjih dnevih ga je zapustila sreča, (!) zakaj ta je opoteča in nihče ni varen, da ga ne zadene nesreča. Ne da bi kaj zakrivil (?), so se spuntali njegovi podložniki v Susedu in naščuvali podložnike sosednih graščin; tako so mu uporni in zlobni kmeti izvili tudi Stattenberg. Jaz in moji brati smo pri tem čisto nedolžni (sic), zato upamo, da ne bomo škode trpeli radi očetove nesreče, in če je tudi kaj pregrešil, ni bilo namišljeno, in take „nezgode“ se sodijo milo, ne ostro, zlasti ker je vedno zvesto služil domovini in pošteno (?) in pra-

večno (?) postopal. Vaša svetlost blagovoli pomisliti, da vzdržujem na granici iz očetove zapuščine nad 70 konj in še nekaj plemenitih vitezov, s katerimi sem se posebno v minulem letu kaj hrabro bil s Turki, kar lahko potrdijo hrvaški in kranjski stanovi in vitezi. Moja viteška dela pač lahko poravnajo škodo, ki jo je provzročil kmetski upor. Ker je Vaši svetlosti dobro znano, da so nam kmetski puntarji prizadeli veliko škodo, in da tudi po očetovi smrti žrtvujemo ostalo imovino za obrambo skupne domovine in bomo še nadalje žrtvovali, prosimo prav ponižno, pokorno in živo: Vaša svetlost blagovoli nam spričo cesarske in kraljeve intercesije in prošnje hrvaških stanov milostljivo prepustiti Stattenberg. Ker smo skoro vse izgubili, bodi nam ta grad dom in zavetje! Ko bi se pa Vaši svetlosti zazdelo, da bi bila ta milost nevarna, bodemo v Stattenbergu postavili nemškega oskrbnika, ki bo dobro čuval nad graščino in gradom in nam od leta do leta ali v Ptuju, Mariboru ali Slov. Bistrici na podlagi obračunov izročeval graščinske dohodke. Tako hočemo preprečiti vsako nevarnost in se ogniti vsaki krivici, da, niti na zemljo stattenberške graščine ne bomo stopili. Dasi je naše premoženje potrošeno in prazne naše mošnje, bomo vendar zadovoljili vse upnike (sic) in ne bomo nikoli več nadlege delali niti vladnemu svetu, niti sodiščem, niti drugemu oblastvu".

Ni suplikacije v celem konvolutu, ki bi imela toliko samohvale, praznih obljub, zvijanja in — milo rečeno — očitnih neresnic, kakor ta uloga Tahov. Največja nesramnost pa je, da se je drznil Gabriel Tah, ki je Koprivi s pasom zadrgnil vrat in polmrtvega s konjem vlekel po njivi, ki je Pavlu Jurkoviču z mečem razsekal lice in iztaknil oči, ki je usmrtil studeniškega podložnika, naglašati svojo nedolžnost v prošnji na deželnega kneza, kateremu so bila dobro znana hudodelstva, radi katerih je bil po izpovedbi mnogo prič Tahe obsodil štajerski deželni zbor, kakor dvorsko sodišče.

To nedostojno ulogo bi bil deželni knez rešil dostojno, ko bi bil iz zastavščine, ki je bila v blagajni vladne

kamore, izplačal upnike in prodal graščino. Bržčas so ga visoke intercesije naklonile, predložiti jo vladnemu svetu, da izreče o njej svoje mnenje. Ta mu je odločno odsvetoval prepustiti graščino Tahom, ki bodo tudi z nemškimi oskrbniki odirali kmete (1576, 20. XI). Nato je Karel II. ukazal Tahom za mesec dni prodati graščino, če pa bodo še dalje odlagali, bo preklical vse milosti (1576, okoli 30. XI). Vzlic temu ostremu ukazu in ultimatu je Karel večkrat podaljšal rok, zakaj Gabriel se je izgovarjal s tem in onim, da ne more ostaviti granice: zdaj je bilo huda zima, da je drevje pokalo, zdaj grozno blato, da sta konj in voz obtičala, zdaj so hudo pritiskali Turki, in braniti je moral z „imenjem in življenjem domovino in krščanski svet". Podpiral ga je Ivan Turjaški, ki je pisal Karlu, da se pogaja s Tahom, in v kratkem bosta sklenila kupčijo (1577, 9. I). Naposled si je ta dobro premislil stvar in odklonil nakup. To so baje tudi drugi graščaki storili. Seveda je bila odklonitev Gabrielu Tahu zelo po godu: bila mu je povod, zopet prositi deželnega kneza milosti. Tah je hotel osebno izročiti prošnjo Karlu II., a ta je bil meseca junija (11. VI.) odpotoval na Bavarsko. Takrat so bili Turki upepelili mesto Hrastilnico ob Savi blizu Siska in si hoteli osvojiti deželo med Savo in Kolpo. Ker so turški boji zadržavali Taha, je poslal v Gradec Pavla Kralyocza, naddijakona in kanonika v Zagrebu, ki so ga bili vzgojili njegovi starši. V poverilnem pismu (1578, 5. II.) toži Tah, da je moral radi Stattenberga vsa posestva v Slavoniji zastaviti, in da mu zato ni moči odpotovati v Gradec. Ivan Turjaški in drugi graščaki so odklonili vsako posojilo, kajti v tako burnih časih noče nihče posoditi denar. „Za božjo voljo in Marije Device prosimo, Vaša svetlost se nas usmili po tolikih bridkostih in nam povrni graščino, da ne bomo ubožci, katerih predniki so zvesto služili Avstriji, prisiljeni naš vsakdanji kruh beračiti od hiše do hiše, od vrat do vrat. Sveto obljubimo, da bomo spodobno in pravično ravnali z našimi podložniki, ne bomo jih več nadlegovali ali odirali. S sosednimi graščaki bomo v miru živeli in pošteno poplačali

dolgove našega očeta. Tiranstvo, poškodbe, oskrunitve in druge „diference“ bomo poravnali po pravu in pravici“.

S to prošnjo, ki se pa vse drugač glasi, kakor nedostojna uloga l. 1576., so Tahi vsaj deloma uspeli. Spričo visoke protekcije in obljube, da bodo še dalje zvesto služili na granici, jim je Karel II. milostno prepustil graščino, če poprosijo vsi stattenberški podložniki enoglasno zánje in izjavijo, da jih radovoljno spremejo za svoje gospode in oblastnike; če dajo nadalje poroštvo, da bodo vedno pokorni deželnim postavam, da ne bodo nikoli več odirali in trapili podložnikov, in da bodo poplačili vse dolgove in zadovoljili vse upnike (Resolucija 1578, 5. febr.) Da bodi konec večnega nadlegovanja, je Karel II. ukazal svojim komisarjem, oditi na Stattenberg in pozvati kmete v grad. Tu jih naj izprašujejo, kako mislijo o Tahih, in naj jim v svojem, ne pa v njegovem imenu prigovarjajo, da prosijo zanje. Silno nevoljen je bil Karl II., ker niso Tahi reagirali na njegovo resolucijo iz dne 5. februarja; zato jim je ukazal do binkošti izvršiti knezov sklep; če bodo pokorni, blagor jim (sey mit hayl), če pa ne, bo izvedel, kar bi že bil zdavna lahko storil (1578, 11. aprila). Šele nato so izjavili Tahi, da se pokorijo ukazu; samo prvih dveh pogojev ne morejo sprejeti. Da bi puntarski kmeti, ki so svojemu gospodu siloma izvili grad in zakrivili toliko „hudodelstvo“, zanje posredovali pri deželnem knezu, je proti pravicam in svoboščinam plemenitašev. Prav tako ni moči, izvršiti pogoja glede poroštva. „Zato prosimo kleče (ad genua provoluti) i s povzdignjenimi rokami pri božji milosrčnosti, Vaša svetlost se nas usmili po tolikih in tako dolgih mukah, stiskah, revah in nadlogah. Naposled je vendar ozira vredno naše in našega očeta zvesto službovanje v turških bojih, posebno v zadnjem času je bil hud boj pri Petrovi gori, kjer so Turki upepelili mesto Štenišnjak in ujeli najmlajšega brata Mihaela s 13 podložniki in 25 konji, medtem ko je starejši brat Stefan po gozdovih srečno utekel. Zato ponovimo

prošnjo, Vaša svetlost nam blagovoli izpregledati neslišana in težka pogoja“ (1578, 23. maja).

Kakor se vidi, je bila izvršitev Karlove milosti odvisna od dobre volje kmetov. Dne 29. junija 1578. l. so se vladni komisarji napotili na Stattenberg. Koj drugi dan so se vsi podložniki zbrali v gradu, kjer so jih komisarji opominjali in jim prigovarjali, naj vendar prosijo pri Njih svetlosti za Tahe. A vse je bilo zastonj: vsi so izjavili, da se jim nikdar ne pokorijo, marveč hočejo ostati pod varstvom deželnega kneza, razen ko bi Karel prodal graščino kakemu štajerskemu plemenitašu. Komisarji so bili uverjeni, da se kmeti zopet vzdignejo in provzročijo nove zmede. Zato so svetovali Karlu, prodati graščino domačinu in iz kupnine zadovoljiti upnike. Vendar se naj Tahom za pogajanje s kmeti dovoli odlog. (Poročilo 1578, 1. in 21. julija). Prav v tem smislu se je izjavil tudi deželni glavar Ivan pl. Scharfenberg (1578, 28. julija). A tudi Gabriel Tah, kateremu je bilo znano složno mišljenje vseh kmetov, je pisal Karlu rekoč: „Samo nekateri hujskači in zapeljivci, ki so bili l. 1572. naskočili grad, pačijo druge s praznimi obljubami in jim odsvetujejo pokorščino, velika množica pa je voljna(?) pripoznati naše gospostvo. Zato prosimo, Vaša svetlost blagovoli nam spričo zaslug našega očeta in ujetja najmlajšega brata takoj in brez odloga (!) izročiti graščino; zakaj mi smo v velikih stiskah: naši podložniki v Slavoniji so v žrelu Turkov, vse drugo smo zastavili; tako ne moremo dalje živeti. Postavili bomo v Stattenbergu nemškega pravičnega oskrbnika, in kdor noče služiti našemu gospostvu, ta si poišči drugo graščino. In ko bi komu storili krivico, nas lahko kaznuje Vaša svetlost; čestitamo k rojstvu sinčka[1] in prosimo poslednjikrat: Vaša svetlost se blagovoli bolj ozirati na nas, ki se bojujemo za domovino in vladarsko hišo, nego na nekatere hudobne in perverzne (!) kmete“ (1578, 14. julija). Še drzneje je pisal

[1] Ferdinand II. je bil porojen dne 9. julija l. 1578.

Gabriel Tah knezu nekoliko dni potem, ko si je bil sam ogledal Stattenberg (praes. 24. julija). „Kmeti nimajo pravega vzroka (!), odreči mi pokorščino, branijo se me le, ker so jih drugi, bržčas komisarji, ki v nič devljejo naše zasluge, nadražili. Vaša svetlost naj ukaže komisarjem, da vsakega kmeta posebe vprašajo, zakaj je nepokoren; nadalje naj poedinca ostro posvarijo, da se mora knezovi volji pokoriti. Če je Vaši svetlosti mar za nas, bo to ukazala!“ In Karel je res po Tahovem ‚navodilu‘ ukazal komisarjem, zaslišati poedine kmete in sicer tako, da bi ti menili, komisarji jih zaslišujejo v svojem, ne pa v imenu deželnega kneza; nadalje jih naj prigovarjajo, da zopet pripoznajo Tahe za svoje gospode (1578, 1. julija Ptuj). Seveda bi bilo tako postopanje oplašilo kmete. Ti so, izvedevši Tahove naklepe, izjavili Karlu II., da hočejo samo njega pripoznati za milostljivega gospoda, zakaj njemu so prisegli zvestobo, njemu so se zavezali z življenjem, imenjem in poštenjem, in to bodo držali do smrti. „Kar pa Tahi obetajo, je silno obtežno in nevarno. Kako so nas namišljeno odirali in trapili, kako so posiljevali naše žene, otroke (!) in družinčeta, kako so grabili naše imenje, vse to je še nam živo pred očmi in nam globoko sega v srce; radi tega smo vsi ubožali, nekateri so bili s smrtjo kaznovani, nekateri pa so izgubili imenje, življenje in pošteno ime. Naša razburjenost je še tolika, da ne moremo vsega povedati; a sklenili smo enoglasno, takoj odposlati poslance v Gradec, da z našimi pritožbami pokleknejo pred deželnega kneza in ga prosijo, da nas nikdar ne izroči Tahovemu tiranstvu“ (1578, 1. avgusta).

Karel II. je ukazal suplikantom sporočiti, da ne misli tačas izročiti Tahom graščino; „bodite torej pokorni in mirno pričakujte odločila. Njih svetlost ne bo vas pozabila.“ (1578, 4. VIII.)

Med tem so prišla razna priporočila graničarskih poveljnikov v Gradec, ki so se potegnili za Tahe. Tem so se pridružili kranjski stanovi, ki so s posredovanjem deželnega

glavarja Vajkarta Turjaškega Karlu II. priporočili Tahe (1578, 21. XII.). Skoro ob istem času so tudi Tahi predložili Karlu II. suplikacijo, v kateri navajajo koncesije, ki jih hočejo podeliti kmetom. Obljubili so po pravu in pravici ravnati s kmeti, jim odpustiti vse dolgove do zavzetja gradu, povrniti škodo, izpregledati vse kazni, ki so jih bili radi upora zaslužili, in postaviti nemškega odgovornega oskrbnika. (1579, 19. I.) Vladni in kamorni svet je nato izrekel mnenje, da bo na podlagi teh obljub lože pregovoriti kmete (1579, 23. I). Zato je Karel II. iznova ukazal komisarjem oditi na Stattenberg; naj se kolikor mogoče potrudijo pregovoriti kmete k pokorščini do Tahov in naj sporočijo, kar bodo dognali (1579, 26. I). Komisarji so res po Tahovi in Karlovi želji (15. III) izpraševali poedine kmete, njih zaupnike in varuha in jim prigovarjali, naj vendar obljubijo, pripoznati Tahe za svoje gospode. A vse to ni imelo drugega vspeha kakor izjavo, ki kaže, da so jim radi dolgega, nečloveškega odiranja srca tako otrdela, da nočejo niti čuti Tahovega imena, še manj pa jih pripoznati za oblastnike. Nekateri so celo očitno izjavili, da rajši zapustijo zemljišča, da rajši umrjejo, nego bi to storili (1579, 17. III).

Ta sklep naglašajo kmeti tudi v prošnji, ki so jo njih poslanci v Gradcu kleče izročili deželnemu knezu. „Mi ubogi kmeti prosimo za božjo voljo, Njih svetlost blagovoli nas uslišati. Vse obljube Tahov so prazne in goljufive, zakaj ravnali bodo z nami vse drugače, kakor govorijo, pišejo in obetajo. Kakor znano, so nas Tahi vpregli v živinski jarem in proti vsem krščanskim in deželnim postavam oškodili na imenju in življenju in iz gole razposajenosti in pohotnosti posiljeval in oskrunjevali naše žene in otroke (!), samo da so si ugasili poltno poželjenje. Nekateri izmed nas so izgubili radi njih ne samo imenje, ampak tudi pošteno ime in življenje. Mi, ki smo vse to dolgo prenašali, poznamo jih dobro; zato lahko rečemo, da ne bodo nikdar držali obljube, marveč odirali in trapili bodo nas, kakor poprej. Njih tiranstvo, ki ne pozna nobene meje, nam mozeg in kosti pretresa in nas v srce skeli;

zato ni pričakovati, da bi z nami drugače ravnali. Prosimo torej našega premilostjivega deželnega kneza, kateremu smo z imenjem in življenjem prisegli zvestobo in vdanost, da nas ubožce za božjo voljo ne zapusti v tej stiski. Kar smo v našo veliko žalost čuli od komisarjev, v to ne moremo nikdar privoliti: nikoli ne bomo niti prosili za Tahe, niti se vrnili pod njih gospostvo. Vse to smo komisarejm enoglasno, pismeno in ustno izjavili."

„Kakor znano, je l. 1571. eden izmed Tahovih nasprotnikov, kateremu so bili nepošteno in proti vsaki pravici in pravu ugrabili imovino in kmetijo, vzel grad. Ker ni bilo gospoda nad nami, smo se zatekli v zavetje Vaše svetlosti, k pravemu deželnemu knezu, in ta je nas, naše žene in otroke in vso našo imovino milostljivo sprejel v svoje varstvo. Pod tem varstvom hočemo ostati vse žive dni, in če bo treba, hočemo za to žrtvovati svoje siromaško imenje in življenje. Zato prosimo Vašo svetlost, našega milostljivega gospoda in deželnega kneza kleče in s povzdignjenimi rokami, da nas ubožce in zvesto vdane podložnike ne zapusti in ne izroči krvolokom, ampak blagovoli spričo naših prošenj in nato izdanih deželnoknežjih ukazov nas oteti tiranskega jarma. Mnogi, ki so bili popolnoma nedolžni, so medleli v težki ječi, in kdor se ni ukazu krutega tirana takoj pokoril, tega je dal iz gole hudobije in zlobnosti natepsti ali pa — namazati s palico. Ker so Tahi mnogokrat prelomili deželni red in deželne postave in prešerno in nasilno kljubovali Vaši knežji svetlosti in podrejenim oblastvom, ker so z nami ubogimi kmeti nekrščansko ravnali, so zapravili graščino ne enkrat, ampak večkrat. Vaša svetlost in vladni svetniki blagovolijo pregledati naše uloge (pritožbe), iz katerih je razvidno, zakaj se ne moremo podati Tahovemu gospostvu. Prosimo torej, Vaša svetlost blagovoli milostljivo in po očetovsko posredovati in ukreniti varnost našega siromaškega imenja in življenja, da zamoremo v miru obdelovati zemljo in polja in vzlic veliki draginji v pravem času opravljati davščine. Tudi upamo, da nam graš-

čina odškodi vse, kar so nam Tahi prizadeli. Ko bi pa Vaši svetlosti vendar ne sodilo, nas uboge podložnike še dalje v deželnoknežjem varstvu obdržati (česar se pa nadejemo), prosimo za božjo voljo, da nas ne izroči tiranskemu jarmu Tahovih dedičev ali drugega ogrskega gospoda, ampak kakemu viteškemu gospodu deželjanu. Temu bomo pokorno dajali vse davščine in izpolnjevali tudi druge dolžnosti; saj smo rojenjaki tega gospostva, pod tem smo se postarali, pod tem bi radi v miru in pokorni služnosti tudi učakali smrti!" (1579, 26. III.)

Kaj je Karel II. odgovoril kmetskim poslancem na to prošnjo, ki obsega v jedru vse tožbe in pritožbe iz prejšnih časov, o tem ne poročajo akti; brškone je bil odgovor malo povoljen, zakaj deželni knez se je nagibal, prav za prav že nagnil na stran Tahov. K temu ni malo pripomogla izjava štajerskih stanov, zbranih pri deželnem in dvorskem sodišču: „Po našem mnenju bi bilo nevarno in škodljivo, ko bi smeli kmeti po svoji volji in želji izbirati ali odklanjati gospode[1]. Sicer ne moremo svetovati, da bi se mlademu Tahu kot drugonarodniku po tako nevarnem puntu izročila graščina; vzlic temu je vendar usmiljenja vreden, zlasti ker si doslej ni upal noben deželjan, kupiti graščino. Če pa hoče Vaša svetlost vendar prepustiti graščino Tahom, bi sodilo to samo s tem pogojem, če dajo poroštvo, da ne bodo nikoli več odirali kmetov, da bodo prizanesli vse spore z očetom Tahom in jih sodili po štajerskih, ne pa po ogrskih

[1] S tem krivičnim očitanjem so prizadeli štajerski stanovi stattenberškim podložnikom najhujši udarec. Kmeti so sicer odklanjali graščaka, ki je ko tiran po božjih in človeških pravicah in postavah „ne enkrat, ampak večkrat" zapravil gospostvo, niso pa po svoji volji in želji izbirali gospodov, ampak želeli so si samo poštenega, viteškega graščaka. To zlobno zvijanje resnice pač kaže, da so štajerski stanovi v Gradcu gojili globoko zaničevanje in sovraštvo do podložnih kmetov. To krivično in zlobno očitanje je največ zakrivilo, da je Karel II. odslej ostro ravnal s stattenberškimi podložniki.

postavah, in inače z njimi ravnali, kakor se spodobi. Ko bi pa ne mogli dati poroštva, bi bilo bolje prodati graščino. (1579, 11. IV.)"

Spričo te izjave in visoke protekcije je Karel II. izrekel odločilno besedo in bržkone v avdijenci prepustil graščino Gabrielu Tahu in njegovim bratom. Ti so nato oddali izjavo, v kateri se zavežejo, da bodo vedno z imenjem in življenjem zvesto služili deželnemu knezu, poplačali dolgove in pravično ravnali s kmeti. Samo točke, da pripade graščina zopet deželnemu knezu, kakor hitro prestopijo le eno določilo pogodbe, niso sprejeli[1], H koncu še zahtevajo komisarje, ki so jim po volji; tem je naročiti, da takoj izročijo z vsemi pritiklinami graščino in grad, kakršen je bil pred rabuko l. 1572., da ocenijo vso škodo in odločijo od fevda alod. Naposled naj kmeti in gradnik popravijo vso škodo in druge tirjatve, sosebno pa zahtevajo, da kmeti povrnejo mline, vinograde in njive, katere je bil njih oče spojil z dominikalnimi zemljišči (1579, 17. V). S kratka Tahi so postopali od tega časa ko pravi lastniki, saj jim je Karel II. skoro vse dovolil, kar so želeli. Kolikor jim je vzvišal milost, prav toliko so poskočili v svoji predrznosti in nesramnosti.

Dne 24. majnika l. 1579. so Tahi dosegli, za kar so se potegovali šest let: posedli so graščino in iznova vklenili kmete v tiranski jarem. Ta dan so prišli deželnoknežji komisarji na Stattenberg, kjer so natanko po Karlovem navodilu (1579, 17. V.)[2] postopali. Najprej so sestavili po konceptu, ki ga je jim poslal vladar, zavezno pismo (obligacija), v katerem je Gabriel Tah v svojem in v imenu svojih bratov obljubil in se zavezal, da bo vestno in natanko izpolnjeval vse dolž-

[1] „Inauditum et miserabile esset, propter aliquem improvisum casum vel ex alicuius inepti servitoris malicia simpliciter castrum amittere".

[2] Komisarji so bili: Jakob Sekelj, gospod ormoški, Juri pl. Collauß imenovan Walzer, Klement Walzer Ebersteinski, Ivan in Josip Dornberger. Poslednja dva sta bila gotovo zaupnika Gabriela Taha.

nosti, omenjene v izjavi dne 17. majnika. To pismo so lastnoročno podpisali Gabriel Tah ko stattenberški graščak, in komisarji ko priče. O vsem tem, kar se je v gradu godilo, niso smeli kmeti po Karlovem navodilu ničesar izvedeti, kajti vlada se je bala, da ne bi kmeti še drugič naskočili grad in izgnali Taha in — komisarje. Šele naslednji dan (25. V), ko je bila posedba dognana stvar, so bili vsi podložniki, župani kakor župljani, pozvani v grad. Očividno je hotela vlada postaviti podložnike pred *fait accomplí,* ki se ne da več izpremeniti. Nekateri so slutili, zakaj so pozvani v grad, in so ostali doma, večina pa se je odzvala ukazu. Komisarji so imeli s kmeti velike težave. Po Karlovem navodilu so se jim najprej prilizovali in sladkali in jih polagoma in skrivnostno ravnali k odločilu deželnega kneza. Ko so radovedni kmeti, stoječi okoli lipe, očividno težko čakali novice, je nastopil komisar in začel glasno brati patent, po katerem podeli deželni knez Tahom, ker so vedno zvesto opravljali vojaško službo na granici, in ker so oče in deloma tudi sinovi izpokorili grehe, iz deželnoknežje milosti graščino Stattenberg, nadejaje se, da jih bo ta milost nadalje izpodbujala k hrabrosti. Obenem resno ukazuje deželni knez vsem podložnikom brez vsake izjeme, da se vdajo njegovi volji in dobrovoljno pokorijo Tahom. Kdor se ukazu upre, bo brez ozira in usmiljenja kaznovan. Vsi kmeti naj se zanašajo na zavezo, po kateri so Tahi dolžni, nastaviti nemškega oskrbnika; niti ta niti oni ne bodo jih radi davkov in opravkov proti stari pravdi več odirali ali trapili, marveč se zadovoljevali s tem, kar gre graščini po stari navadi. V tem jih bo ščitil in branil deželni knez, ki jim odpusti vse zastanke in dolgove do časa, ko je prešla graščina pod deželnoknežjo oblast in upravo. In če se je kdo za rabuke in upora pregrešil ali storil kaznivo dejanje, ta je pomiloščen, in se mu ni treba radi tega ničesar bati."

Že med branjem so nekateri kmetje živahno ugovarjali, a ko jih je komisar v knezovem imenu naposled pozval, naj prisežejo Tahu zvestobo, je večina zagnala hrup: „To pa ne", „Tahom se ne vdamo!" in hotela takoj oditi. Nato so jim ko-

misarji z lepa prigovarjali, posebno onim, ki so bili znani kot trdovratni uporniki, naj vendar opuste nesmiselno nakano. Naposled so jim zažugali hudo kazen, ki jih bo zadela radi nepokorščine in jih opomnili, v kako bedo, uboštvo in stisko bodo zabredli sami in tudi njih žene in otroci. In na ta opomin so se vendar izpremislili. Kajti nepokornim kmetom in podložnikom ni ostajalo nič drugega, kakor zapustiti dom in domači svet, in se preseliti na razne bližnje in daljne graščine. Da bi mogla sprejeti toliko preseljencev samo e n a graščina, na to ni bilo misliti. In kateri graščak bi bil hotel naseliti toliko nepokornežev! Izselitev bi bila tudi razvezala župno skupnost, razbila spone sosestva in prijateljstva in manj ali več razdružila bližnje in daljne sorodnike. In naposled se jim je vendar tožilo zapustiti ljubo domovino: „tu so bili rojeni, tu so doživeli stare dni, tu bi radi učakali tudi smrti!“ Vse to je prisililo kmete, da so se vdali vladarjevi volji in podali Tahovemu gospostvu. Samo trije kmeti so bili, ki so kar najodločneje odklonili Tahe in vzlic vsem opominom zmerjaje odšli.[1] Vsi drugi so pa ostali in prisegli zvestobo.

Natančna poročila vladnih komisarjev ne omenjajo, da je bil Gabriel Tah navzoč pri obravnavi, kajti njega navzočnost bi bila komisarjem prizadela še večje težave. Zato mislim, da se je šele „pokazal“, ko so se bili kmeti udali in obljubili se podati Tahovemu gospostvu. Pač razna čuvstva so se vnela v kmetih, ki so zagledali znanega krvoloka. Potem je podložnik za podložnikom stopil pod lipo na sodišče in vpričo komisarjev segel v o k r v a v l j e n o Tahovo roko ter obljubil zvestobo. V tem slučaju se niso komisarji zadovoljili z obljubo in prisego županov, ampak so jo zahtevali od vsakega podložnika posebej.

A s tem še ni bilo delo dokončano. Karel II. je v navodilu naložil komisarjem, poravnati tudi vse tožbe in tirjatve, katere so bili kmetje uložili l. 1571. in 1573. Z njih posredovanjem so se pogodili Tah in podložniki; nekateri dolžniki so koj plačali,

[1] Podložniki, ki so menili, da se jim je storila krivica, so v starih časih izražali svojo nevoljo z besedami: „To je hudičeva pravica“.

drugi pa so dali varščino. Tožbe kmetov so se tudi nanašale na tlako in gornino. Pritožili so se, da Tahi jemljejo in merijo gornino (vinski mošt) s preveliko vedrnico, kar ni bilo pod prejšnjimi graščaki. Gabriel Tah je to krivico takoj odpravil in obljubil, da ne bo več „skubil“ mejašev. Po teh razpravah so komisarji Tahom izročili na podlagi inventarja vse drugo, kakor žito, vino, živino na pristavah, grad z vsem pohištvom in po Karlovem ukazu tudi 400 gld. iz graščinske blagajne[1].

Samo radi tlake se niso pogodili, kajti kmeti so trdili, da so dolžni opravljati samo redne davke in redno tlako[2]. Nato se je Gabriel Tah pritožil v Gradcu in nadvojvoda je iznova komisarjem naročil, da v smislu deželnoknežjega patenta strogo ukažejo kmetom, opravljati tlako, ki je tudi drugod na Štajerskem v navadi. Obenem naj poravnajo spor radi mlina na Pohorju in nekaterih zemljišč, katera si je prisvojil Gabriel Tah, „da bo enkrat konec prepirov in nadlegovanja, in da bodo Tahi in podložniki drug poleg drugega mirno živeli (1579, 18. XII)“.

Večjo skrb so prizadeli Karlu II. trije kmeti razgrajači, ki niso hoteli 25. majnika niti poslušati deželnoknežjih komisarjev. Očitno nepokorščino zoper ukaz deželnega kneza ni hotela vlada prezreti, kajti tako vedenje bi lahko izpridilo tudi pokorne kmete. Zato je Karel naročil komisarjem, da se zopet napotijo na Stattenberg in poizvedo, ali so se ti in drugi, ki niso bili pri razpravi dne 25. V. navzoči, že pokorili Tahu. Potem naj pozovejo nepokorneže v grad, jih strogo pokarajo in jim ukažejo, da vpričo prosijo Tahe odpuščenja; ko bi pa dva ali več še vendar vztrajalo v trdovratni nepokorščini, te naj takoj — vtaknejo v grajsko temnico, dokler kaj drugega ne ukrene. Kako se je ta ukaz izvedel, o tem ne poročajo naši viri. Kmeti so pač izprevideli, da ne izpremeni vladarjeve naredbe niti prošnja niti nepokorščina. Zato so se vdali neodvratni usodi.

V Gradcu, 22. aprila 1909. *Anton Kaspret.*

[1] Opis predaje graščine temelji na Karlovem navodilu za komisarje dne 17. V. l. 1579. in na poročilu komisarjev dne 26. V. 1579.

[2] O uredbi tlake pri stattenberški graščini glej prvo opombo pod črto stran 73.

Književna poročila.

Klaić Vjekoslav dr. prof.: Antonii Vramecz, Kronika. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Scriptores V., Zagreb 1908. Jugoslovanska Akademija znanosti in umetnosti.)

Životopisni podatki o Vramcu (Glaser I. 126, Sket 74) so bili dosle prav nedostatni ali krivi; posebe ni bilo jasno, kako stališče mu je odkazati do protestantizma. Bolje poučil nas je letos o Vramcu zagrebški vseučiliški profesor Vjekoslav Klaić s svojo študijo „Antonii Vramecz: Kronika." Knjiga obsega 52 strani uvoda z jezičnim zgledom iz „Postile" in z dvema arhivnima viroma in pa popoln ponatisk „Kronike". V študiji je faksimile Vramčevega rokopisa, faksimile dveh strani teksta in naslovnega lista.

Naj navedem tu glavne rezultate te zanimive študije.

Vramec se je narodil l. 1538. Teže nego rojstno leto je dognati rojstni kraj. Po vsej priliki je bil iz Vrbovca v samoborski župi, torej sosed Podsusedu; pozneje je bil posestnik v Rigoncah v dobovski župi poleg Brežic. O dobi njegovih študij se ne ve nič (kaj, ko bi bil študiral v Bohoričevem zavodu na Krškem?). Od l. 1565.—1567. je „Vramiz" kaplan svetojeronimskega zavoda v Rimu. Po zadušeni seljaški buni leta 1573. je kanonik v Zagrebu in arhidijakon varaždinski; leto dni pozneje je razen tega že tudi župnik Sv. Marka v Zagrebu ter prisostvuje veliki zagrebški sinodi, na kateri je bil Mihajlo Bučić kot privrženik kalvinizma izobčen iz katoliške cerkve. Istega leta (1574) je Vramec prenehal biti arhidijakon varaždinski, a podeljen mu je bil arhidijakonat bekšinski. Okoli Novega leta 1576 je prestal biti župnik Sv. Marka, in to očividno vsled sporov z meščanstvom. Sedaj se začne njegovo književno delovanje; ali je takrat bival v Zagrebu ali v slovenskih zemljah, ni gotovo; mogoče da je že l. 1576. ali 1577. postal župnik v Brežicah; vsekakor je 1578 v Ljubljani pri Mandelcu izšla njegovo „Kronika", prva v hrvatskem (slovenskem) jeziku spisana zgodovina. Ali so si ga Brežice same izbrale za župnika ali pa ga je Ivana Ungnada sin Krištof pozval tja, se ne more reči, a pomniti je treba, da meje proti Štajerski in Kranjski v 16. stoletju niso bile določene. Dasi se je l. 1578. še podpisoval kot župnik v Brežicah, je ipak takrat redno bival v Zagrebu. Leta 1580. je postal arhidijakon dubiški; po 1. sept. 1582 in pred aprilom 1584 je prenehal biti kanonik zagrebški in arhidijakon dubiški; očividno ga je odstavil zagrebški škof in to zaradi — žene. Vramec je bil brez dvoma oženjen in je imel zakonskega sina. Novi zagrebški škof Herešinec, ki je bil Vramcu dober znanec, pa mu je l. 1585. zopet dal službo, in sicer mesto župnika v Varaždinu, kjer je mogel občevati z znamenitima literatoma Pergošićem in zlasti Škrinjarićem ter je izdal „Postilo", tiskano pri Mandelcu v Varaždinu. Tekom leta 1587. je umrl.

Svojo „Kroniko" je Vramec posvetil in priporočil staležem in redovom kraljevine Hrvatske; bal se je najbrž, da bi ne preganjali dela in njega samega, in sicer zato, ker je kot svečenik napisal knjigo posvetnega

značaja, in pa zato, ker ga je izdal v narodnem, a ne v posvečenem latinskem jeziku; zakaj kar je bilo dosle pisano v narodnem jeziku, je poteklo od kranjskih ali medjimurskih protestantov. Posebno si je za svojo knjigo mogel biti v skrbeh, ker jo je tiskala protestantska tiskarna.

Ohranila sta se te knjige samo 2 primerka, eden v Ljubljani, a drugi v Zagrebu, ki pa se na enem mestu ne ujemata; v ljubljanskem primerku manjka ta Zagrebčane karajoči pasus: „Vezda je luctvo vunem nezložno i okorna i trda vrata, malo imajući gizdavi, učenim i mudrim ludem nepriateli i protivnici jesu". Treba se je pač spomniti njegove pravde z Zagrebčani 2 leti prej. Dosle se je mislilo, da je zagrebški eksemplar, ki mu manjka naslovni list, prvo izdanje, a ljubljanski drugo izdanje, ker ima v naslovu besede „znovič spravljena". A v istini je Vramčeva kronika doživela samo eno izdanje — in tega edinega izdanja sta ohranjena 2 primerka, ljubljanski in zagrebški. Beseda „znovič" pomeni tu, kakor kažejo slični naslovi, toliko kakor: na novo, to je, prvič. Gori navedeno razliko v besedilu si je tolmačiti tako, da je Vramec za dotični list dal napraviti dva stavka — za Zagrebčane enega z navedeno zabavljico. Vzorec njegove „Kronike" ni znan: najbrž je gradivo za svojo popularno knjižico vzel iz več obsežnejših kronik. Da pa je delal samostalno, svedočijo podatki iz slovanske, posebe iz hrvatske zgodovine. Madžarsko „Kroniko" je l. 1559. v Krakovu izdal Štefan Székely (Sekelj), a je povsem drugače urejena nego Vramčeva. Na Sekeljevo delo opozori človeka Vramčeva zveza z rodbino Sekeljev sploh. „Zakonitemu sinu" Vramčevemu, Mihajlu, ki je bil ob smrti očetovi še nedorasel, je dal zaščite ormoški vlastelin Mihajl Sekelj (kum Mihajlu Vramcu?) in tega Mihajla Sekelja imenuje Vramec v Kroniki „dobrega gospodina"; sploh so Sekelji pobirali neke dohodke tudi v Rigoncah, kjer je imel očividno i Vramec posestvo.

Iz uvoda „Postile", ki jo posvečuje škofu Herešincu, 1586, je videti, da je vsaj takrat bil Vramec pravoveren katoličan.[1] V tem uvodu omenja druge narode, ki so latinske spise prevedli v materinščino „ad obfirmandos contra haereses simplices plebis animos"; zato je tudi on hotel nekaj doprinesti „ad firmandos in orthodoxa fide fidelium animos", to je, „(in) sacrosancta religione catholica". Morebiti je seveda Vramec pravovernost svojo naglašal tem bolj, ker je knjigo tiskal v — sumljivi tiskarni. „Postila" obstoji iz dveh delov, ki sta izšla oba l. 1586.

Študija o Vramčevem jeziku utegne pojasniti še to in ono (gl. mojo razpravo ‚Hrv. utjecaji u starim istečno-štaj. tekstovina', „Rad" 162. knj. 1905).

Končno naj izreče na tem mestu slavni zgodovinar Vitezović dostojno pohvalo Vramcu, ki je v oni stari dobi napisal zgodovinsko delo v maternem jeziku.[1] *Dr. Fr. Ilešič.*

[1] Prijateljeval je ipak s strastnim privržencem kalvinizma, ormoškim graščakom Mihajlom Sekeljem.

[1] V „Izvestjih Muz. društva za Kranjsko" XVII, 41 navaja dr. Gruden novomeškega glagoljaša z imenom „A. Vuranac" (Zagrebčana) okoli 1582.

Društvena poročila.

Poroča društveni tajnik.

1. Odborova seja dne 23. januarija 1909.

Navzoči: dr. Turner, H. Schreiner, prof. Kožuh, prof. Kaspret, dr. Pipuš, dr. Stegenšek, dr. Vrstovšek, prof. Kovačič. Odobri se zapisnik zadnje seje. Sprejmejo se novi udje: Bartol Ant., notar. kandidat v Ljubljani, Tomaž Ulbing, provizor v Žel. Kaplji na Kor.

Dr. Pipuš poroča o pogajanjih z mariborsko posojilnico zaradi muzejskih prostorov v Narodnem domu. V zmislu pogodbe društvo dvorano v drugem nadstropju primerno predela.

Na znanje se vzame dopis c. kr. namestništva v Gradcu, s katerim se je društvo povabilo, da se udeleži mednarodnega arheološkega kongresa v Kairi. Kot delegat se določi c. kr. konservator dr. A. Stegenšek.

Sprejme se zamemba z listom „Ukrainische Rundschau".

Blagajnik dr. Pipuš predloži račun za l. 1908, ki se glasi:

A. Dohodki:

Prebitek iz l. 1907	K	946·63
Udnina	„	1487·95
Podpora c. kr. učnega ministerstva	„	400·—
Podpore denarnih zavodov in občin	„	300·—
Za prodane tiskovine	„	83·78
Obresti od naloženega denarja	„	18·20
Skupaj ...	K	3236·56

B. Izdatki:

Tiskanje 4. snop. „Časopisa" za l. 1907	K	379·90
Ponatisi	„	24·30
Pisateljske nagrade za l. 1907	„	283·—
Vezava „Časopisa"	„	72·96
Nakup in prevoz starin	„	249·46
Izkopavanje starin	„	73·—
Nakup knjig	„	78·44
Nakup pohištva	„	64·—
Upravnina	„	57·40
Skupaj....	K	1282·46

Ako se od dohodkov ..... „ 3236·56
Odštejejo stroški ..... „ 1282·46
Ostane .... K 1954·10

Vrh tega je v muzejskem skladu . K 246·90

Blagajnik izrečno pripomni, da je to stanje le navidezno tako ugodno, v resnici pa še ni vračunjeno tiskanje „Časopisa“ l. 1908, ker tiskarna ni pravočasno poslala računa. Na to se določijo nagrade sotrudnikom in uredniku za l. 1908 v skupnem znesku 625 K.

Na predlog dr. Stegenšeka se po daljši debati sklene, da se l. 1909 „Časopis“ tiska v 800 izvodih.

Prof. Kovačič predloži svoj rokopis zgodovine središkega trga, ki se izroči dvema ocenjevalcema, prof. Kaspretu in dr. Stegenšeku.

Dr. Stegenšek predlaga, naj se društvo loti izdajanja arhivalnega gradiva po raznih skupinah, za prvi zvezek priporoča listine, tičoče se Zajčkega samostana. Predlog se načeloma sprejme in predlagatelju naroči, da izdela natančneji načrt.

2. Odborova seja 16. febr. 1909.

Navzoči: dr. Turner, H. Schreiner, prof. Kaspret, dr. Pipuš, prof. Majcen, prof. Kovačič. Po odobrenju zapisnika poroča tajnik o predlogu, ki ga je stavilo „Muz. dr.“ v Ljubljani, da bi obe društvi priobčevali svoje razprave v skupnem glasilu. O predlogu se razvije podrobna debata, katere se udeležijo vsi navzoči odborniki. Po vsestranskem pretresu se sprejme naslednja resolucija:

1. Odbor „Zg. dr.“ načeloma pozdravlja in odobrava skupno delovanje obeh društev in je pripravljen, stopiti v tem oziru v ožje dogovore;

2. toda v dejanskih razmerah nikakor ne kaže, da bi „Zg. dr.“ opustilo svoje glasilo, ker bi si s tem zadalo smrtni udarec.

G. dr. Pipuš predloži posamezne točke pogodbe, ki se naj sklene z mariborsko Posojilnico zaradi muzejskih prostorov v Nar. domu, ob enem pa proračun za potrebna mizarska dela v

znesku 300 K. Predlog se sprejme in g. dr. Pipuš pooblasti, da sklene pogodbo v tem zmislu. — Za društveno knjižnico se naroči Bernekerjev Slavischesetymolog. Wörterbuch.

3. Odborova seja dne 26. maja 1909.

Navzoči: dr. Turner, dr. Pipuš, dr. Stegenšek, prof. Majcen, prof. Kovačič. Po odobrenju zapisnika poroča dr. Pipuš, da je pogodba z mariborsko posolilnico zaradi muzejskih prostorov formelno sklenjena in dvorana v 2. nadstropju že primerno predelana. Predelava je stala 371·42 K. Prof. dr. Stegenšek predloži načrt za razvrstitev predmetov v dvorani, ki se z majhno izpremembo sprejme. Tajnik prof. Kovačič poda osnovne misli za poslovni red v muzeju. Muzej se izrecno proglasi za last „Zg. dr.“ Občinstvu je odprt ob nedeljah in praznikih od 10—12 ure proti vstopnini 20 v, druge dni pa proti vstopnini 1 K v prid muzejskega sklada. Prost vstop v znanstvene svrhe sme predsedništvo dovoliti strokovnjakom, ki pa smejo muzejske ali arhivalne predmete rabiti le v muzeju in v navzočnosti kustosa ali njegovega namestnika. Uradni čas za kustosa je ob pondeljkih od 11—12 ure. Blagajniku se naroči da najme postrežnika ali postrežnico za muzej.

Odbor na to sklene, muzej začasno otvoriti o priliki velike svečanosti Ciril-Metodove podružnice dne 6. junija 1909. Otvoritve se udeleži odbor, kolikor mogoče, korporativno. Prof. Kovačič se določi, da v slavnostnem govoru razloži postanek in pomen muzeja.

Ureditev muzeja prevzamejo prof. Kovačič, prof. Majcen. in prof. Stegenšek. Definitivno se muzej otvori šele v jeseni. Med tem se naj pridno dela na to, da se pridobi čim več starinskih in narodopisnih predmetov.

Nadalje poroča dr. Stegenšek o rokopisu središke zgodovine prof. Kovačiča ter nasvetuje več sprememb glede razdelitve in da se sprejme še več slik v knjigo. Na poročevalčev predlog sprejme odbor rokopis s pogojem, da ga pregleda še drug recenzent. Tiska se naj knjiga v 800 izvodih.

Konečno se določijo nekateri okraji, ki se naj ob letošnjih počitnicah v starinoslovskem oziru preiščejo. Prof. Majcen naznani, da bo imel predavanje pri Mariji Snežni o ondotni krajevni zgodovini, drugo predavanje pa naj bo v ljutomerskem ali ormoškem okraju o 100letnici rojstva Stanka Vraza.

4. Otvoritev narodnega muzeja.

Otvoritev muzeja je slavnostni odbor sprejel v splošen vspored svečanosti; ob $^1/_2$ 4. uri je tedaj g. predsednik dr. P. Turner pozdravil navzoče občinstvo in priporočil novo podjetje v vsestransko podporo. Na to je dal besedo prof. Kovačiču, ki je govoril najprej splošno o nujnosti narodnega muzeja in potem o posameznih skupinah razstavljenih predmetov. Razločuje se lahko dvojni namen muzejev: strogo znanstveni za specialiste in praktični za ljudsko izobrazbo in vzgojo. Govornik se je omejil le na drugi namen. Domoznanstvo, poznavanje domače zgodovine, zemlje in ljudstva je eden najvažnejših činiteljev občne ljudske izobrazbe. K temu pa veliko pripomaga muzej, ker *a*) nazorno predočuje preteklost in sedanjost naroda in zemlje, *b*) vzbuja narodno samozavest in ponos in s tem moralično moč naroda, *c*) goji estetiški čut ljudstva, uči ceniti starine in umetnine, ki se mnogokrat vandalski razdevajo vsled pomanjkanja historično-estetiškega čuta; *d*) naposled je velikega pomena za omikance, ki bi naj bili voditelji in vzgojitelji ljudstva. Zbiranje in raziskavanje domačih starin in narodopisnih posebnosti nudi mnogo hvaležnega pozitivnega dela, daje priložnost spoznavati ljudstvo, ceniti njegove šege, zbližnje in vzbuja inteligentne moči, ki se sicer izgube v strastnem razdiravnem delu ali zatope v malenkostnih razmericah.

Kar se tiče doslej nabrane muzejske zbirke, je pač le skromen početek, vendar v klici so že zastopane in označene vse dobe in panoge zgodovinsko-narodopisne vede. Razne okamenine iz tercijalne in diluvialne dobe predstavljajo najstarejšo obliko naše ožje domačije, neolitski predmeti iz raznih krajev nam predočujejo najstarejšo kulturno stopnjo prebivalcev da-

našnje Spod. Štajerske ter nam s prstom kažejo, kod nam je iskati najstarejših naselbin. Zastopana je z raznimi izkopinami kovinska prazgodovinska doba kakor tudi rimska iz ptujske in celjske okolice. Zanimiva je zbirka iz staroslovenskih grobov iz Hajdine in Središča. Iz srednjega veka ima muzej nekaj kodeksov, znamenitih slik (zlasti krasen relijef iz slonove kosti, predstavljaječ vnebohod Kristusov, v romanskem slogu, po priliki iz 11. stoletja, last g. mag. Ferka v Mariboru), listin in orožja; novejšo dobo označujejo: Dalmatinovo sv. pismo, razne listine, nekaj orožja in staro, zanimivo pohištvo. V narodopisnem oddelku je bilo zastopano kmetijstvo: stari plug, vinogradniško orodje, kmetica v narodni noši z Murskega polja, peče s srebrnimi pasovi iz Sav. doline, kolovrati in drugo orodje za prejo; obrt: zanimiva stara peč v obliki hrastovega debla, razni ključavničarski, kovaški in pasarski izdelki.

Tudi društvena knjižnica ima že lepo število knjig, zlasti zgodovinske vsebine, arhiv pa več listin.

Namen te muzejske razstave je bil, občinstvo opozoriti, kako in s čim lehko podpira to velevažno kulturno podjetje. Razstavljeni predmeti so bili ob enem kažipot, česa še manjka in kar bi lehko prišlo še v muzej.

K spisu «Slovanski elementi v besednem zakladu štaj. Nemcev».

Popravki in dostavki.

(Druga številka pomenja vrsto.)

V „Časopisu“ V. je popraviti:

Na str. 38, 9. od spodaj *Asl* nam. *Ast.*

Na koncu članka *Asperl* na str. 46 pristavi še: Primerjati je zastran te besede še Vasmer, Grekoslavj. etjudy II. 222 v Izv. II. otděl. tom. XII, 2. vyp., in srlat. *albus* (sc. nummus) ‚Weißpfennig, seit 1360 geschlagene Münze in Westdeutschland‘

zuletzt im Kurfürstentum Hessen im Werte von 9 Pfennigen' (Weigand, DW.[6] 36).

Na str. 49 je v v. 19 nam. ta beseda brati: ta beseda v tem pomenu. Na koncu dotičnega članka pristavi še: Slovanski * *pętrъ*, *pętro* hočejo izvajati nekteri (Vondrák) iz *pьn-*, drugi zavoljo oblik z *r*-om (Mikkola) pa iz *pręt-*, toda vse kaže, da nobeno ne bo prav. Beseda je pač iz istega korena, kakor *pątь*, lat. *pons* ‚Brücke' ter odgovarja v korenskem vokalu lit. *pintis* ‚Weg' in je s formantom *-ro-* razširjen *pųt-*. Naš **pętrъ*, *pętro* je torej takorekoč ‚brückenartige Bühne' in na to še le ‚Decke, Raum über der Scheune' in ‚oberes Stockwerk'.

Dalje popravi: 50, 19: **bässnlîn* (nam. *bassenlîn*) — 50, 20: **basll* (nam. *basll*) — 51, 17: navaden (nam. navadni) — 52, 4: „benečanski" (nam. benečanski) — 52, 19: stgn. (nam. srgn.) — 52, 24—25: končnica *en* se namreč šteje (nam. končnico *en* sta namreč izdatelja štela) — 52, 26: (*-ina*) (nam. *-ena*) — 53, 7: *Petschat* (nam. *Peschat*) — 53, 11: **Petsch* (nam. *Petsch*) — 54, 10: fossilis (nam. forsilis) — 56, 16: **Pipkerl* (nam. *Pipkerl*) — 57, 3: Zastran (nam. Za stran).

Na str. 61, 6 je pristaviti na koncu: ital. *pomolo* ‚kleiner Apfel'; prim. tudi sbh. *balega* ‚Viehkot' iz * *bagola* in to iz ital. *bacca* ‚Beere', in pr.-n. *Kaffeebohne* ‚Kotkügelchen der Schafe' i. t. d.

K str. 62: Vprašanje, so li dali besedo *Bodengrett, Bongret, Bogrita, Bogŕât* Nemcem Slovenci ali Čehi, ni še jasno popolnoma. Nemške oblike z *e* in *i* govoré za Slovence, oblike z *a* bi govorile za Čehe, vendar ni pozabiti, da je tudi pri nas vsled asimilacije in naslombe na *grad, graditi, ograda* lehko nastopil *a*. Izvajati moramo namreč to besedo od *gręda*, ki ne pomenja v slovenščini samo ‚trabs Balken', ampak tudi ‚lectus, lectica' (Habdelič) in dalje tudi ‚areola, Beet'; toda ta poslednja diferencijacija je od *gręda* ‚lectus' samo sekundarna, kakor je tudi v nemščini *Bett* in *Beet* izprva ista beseda. Paziti nam je tudi na pomen mlr. *hrydy (hrjady)* ‚das Gerüst'. Naš *pograd* v pomenu ‚Art geflochtene Zwischenwand' je seveda ločiti

in izvajati od *gord-: graditi;* ta tvorba je, mislim tako vplivala na starejši *pogred*, da je ta premenil svoj vokal, kar se je zlasti moglo zgoditi v gen. sg. *pogreda* in v koroških narečjih. *Pogred* se prav lepo strinja z lit. *pagrindas,* nav. v plur. *pagrindai* ‚das Brückholz, die Bohlenlage im Stalle‘, kar je s prefiksom *pa-* (=našemu *po-*) izpeljano iz *grindìs* ‚Diele, Bretterboden der Stube, des Stalles‘.

Dalje beri 66, 30: Nemci (nam. Nemcih) — 68, 25: sbh. *praća* (nam. *praća*) 72, 10: Gliederreißen (nam. Gliederreisen) — 74, 32: prejšnjih (nam. prejšnih) — 74, 35: **čьbrьnica* (nam. **čьbrnica*) — 75, 20: klebriger (nam. klebiger) — 76, 13: Abraham (nam. Abrahama) — 80, 8: *daigau* (nam. *daigan*).

K str. 82. Gledé etimologije besede *drěnъ* iz baze **dereu-* opominjam, da izvaja Hirt tudi nemško ime tega drevesa ali grma t. j. *Hartriegel,* stgn. *harttrugil* v zadnjem nje delu **trugilin* iz idg. **dru* ‚Eiche, Baum‘, torej iz iste baze (Weigand, DW.[6] 815).

K str. 85. Beseda *Trischack* ni iz slovanščine in jo je torej prečrtati. Vzeta je namreč, kakor piše Frischbier I. 150 po Vilmarju, iz francoščine: „*tréjaques* (richtiger *tre sciacchi*)“ ‚ein Hazardspiel, Dreikart, Brelan‘; *treschacken, traschacken, draschacken* ‚einen dritten in diesem, im Anfange des vorigen Jahrhunderts sehr üblichen Spiel sein Geld abnehmen, ihn gehörig schneiden‘, ‚durchprügeln‘.

K str. 89. V članku *Tschakan* je za citatom iz Ungerja dodati: bav. *Zschägin*: „Erstlich ein glit reiter mit Tigerheiten und eisen hackhen oder Zschägin“ (Schmeller-Frommann II. 1168).

Dalje beri 90, 33: *scâri* (nam. *scari*) — 90, 35: tvorba pri takem pomenu (nam. tvorba).

Na str. 93, 35 je pristaviti na koncu: Prim. tudi št.-n. *Euldukaten* mit dem Bilde einer Eule (Unger 207). — Na str. 94, 20 je za besedami (Unger 20) pristaviti: *Zutsche* ‚Fruchtzapfen von Nadelbäumen (bes. Zirbelkiefern)‘ (Unger 655). — Istotam je na koncu 24. vrste pristaviti: *Ziezn* in v v. 25 za številko 1166 vstaviti še številko 1167.

Na str. 95, 11 pristavi: Primerjaj tudi sbh. *svor* ‚Knorren'.

Dalje beri 95, 11: *csuranni* (nam. *csurenni*) in 97, 1: *tschûdele* (nam. *tchûdele*).

K str. 97, 8: Poljska beseda *dutek* je originalna in ne prevzeta iz dol.-n. *Düttke, Düttchen.* To je dokazal Edw. Schröder v spisu „Duttchen. Geschichte eines Münznames" (Jahrbuch des Vereins für niederd. Sprachforschung XXXIII, Norden u. Leipzig 1907, str. 107–118). Orel na penezih se je namreč dovtipno prekrščeval z imeni navadnejših, izrednih ali grdih ptic, n. p. z imenom vrana, papige in tako tudi z imenom *dudka* t. j. vdeba. Primerjaj o tem referat Aleks. Brücknerja v Pracach filol. VI. 611 d., in kar je povedano zgoraj na str. 93 pod *Tschuketz* in v pristavku k temu članku.

Dalje beri 100, 16: že (nam. še).

V »Časopisu« VI. je popraviti:

Str. 4, 9: iz osmanske turščine (nam. turščine). — Na str. 22. je pristaviti na koncu članka *Jurko:* Pruski Nemci imenujejo v šali veliko posodo za pitje *Michel,* kar hoče Frischbier II. 63 razlagati iz stgn. *michil* ‚groß'; z ozirom na slovenska izraza *jurko* in *štefan* to pač ne bo obveljalo. — Na str. 29, 20 pristavi še *Kopfkrachse* (Unger 400) — 31, 23: *hràm* (nam. *hrám*).

K str. 33, 10—19: Moja domneva, da tiči v 2. delu besede *chomątъ* n. *Mund* ‚os' ne bo prava. Zdaj se mi zdi bolj resnici podobno, da je to staronemški sufiks *-munt,* ki odgovarja lat. *-mentum* (**-mn̥-to-*): *vestimentum, testamentum, cognomentum* (Willmanns, DGr. II. 354, Brugmann VGr. II. 234 d.). Praoblika bi bila torej **kam-mn̥-to-* ter bi pomenjala ‚Hemmittel'.

K str. 42, 32: Zastran mosta, ki se na njem pleše, opozarjam na ital. izraz *ballatojo* v pomenu ‚terrazzino, verone, Balkon', in na furl. *saltador* v istem pomenu.

Str. 43, 28: kjer se (nam. kjer, se) — 45, 3: Fußbekleidung; — (nam. Fußbeklaidung), — 45, 30: Rosegger).

Na str. 61, 27—29 je brati prav: grški τσαγράζι je naravnost iz turščine, kakor tudi rum. *čjaprag* in *čaprezar.*

Na str. 66, 1 beri: *an-ni* (nam. *on-ni*).

Druge malenkosti popravi lehko vsakdo sam.

Kazalo

obravnavanih, oziroma razloženih besed.

(V ta spisek so sprejete nemške besede v abecednem redu slovarjev nemškega knjižnega jezika in pa tiste slovanske in drugih jezikov besede, kterih postanek, vir in razširjenost sem poskusil določiti, ali sem jih v semazijologičnem oziru potreboval v dokazovanje. Rimska številka V stoji pri oznamenilu tistih strani iz V. letnika „Časopisa“, ki se ponavljajo tudi v „Časopisa“ VI. letniku, to je od strani 43. do 69. Na besede v oceni Unger-Khullovega slovarja, natisnjeni v letniku V. 37—44 pod črto, se v tem spisku nisem oziral. Za številko stoječi *d.* pomenja „in dalje“.)

I. Nemške besede v ožem zmislu:

Aba V 43. Abendjausen 22. Ackerkrebs 64. abplasen V 58. abregeln 49. abrebeln, abreppeln 50. Ahorn V 46. Amse V 45. Anatzen Ainitzen, Ainitzen V 44 d. Ankrachse 29. anröschen 48. Anze, Änz, Anz'n V 44. Appock 47. Arbeit 51. Arbklester 27. Asperl V 46, 115 d. aufplunzen V 59. Aufröscher 48. Augnpfla͡l 5. Auer V 46.

Bâbe 56. Badling V 65. Badstube 100. Bager 47. Bai͡l V 60. Balda V 48. bamachla, bamächlig V 65. Bankrat V 62. Barte V 48. báschln, bäscheln V 67. baseln, Baselarbeit V 67. Bassel V 50. basteln, Bastler V 67. Bastlitan V 68. Beißker, Beitzker, Beizger V 54. Beinkosch 29. Besniz V 55. besten V 67. Bettbogreta V 62. Bidschen 58 Bieng, Biengen V 54. Bissack V 57. Bissen V 47. Bißgurre V 54. Blaschen, Blässe V 59. blech, Blechatsche V 58. Blotzen V 58. Böba'l V 60. bôbe 56. bochniz 6. Bodengret, Bogerat, Bogritte, Bongret, V 61 d., 116 d. Boi 23. Bolle V 61. bomali V 65. Bömelein, Bönlein V 60 d. Borl V 65. Bösnitz V 55 d. Bosniak V 65. Botschger V 47. Bracke, brücken, bracko͡ V 68. Bragoni, Bragusche V 69. Bramflechten V 69. Branzder 70. Bratsche V 68. Breinen 70. Brücke, Brücken 43. Buckelkosch 29. Buckelkrachse 29. Budizn V 63. Bugetschen V 63. Bukara-geschirr, -erde 72. Bundschuh 45. Bunke V 55. Buri 72. Butschen, Bütschen 58.

Calasneo 36. Casamaica 23. châmo 33. chrâm 29. chrezzo 29. cisimûs 61. copernic 22.

Dafernitz 74. Dalken, dalket 75. deigen 79. Deisme 80. Delsterling 84. Delze 83. Dernlein 82. Dese, Deste 79. Dest 78. Destalling 79. Dëstn, Dêstl 79. Dierniz 98 d. Dierlein 82. Dîglitz, Dilitz 82. Diradey, Dirdenday 80. Dirnlbaum, -holz, Dirnlein 82. Direnzen 82. Dirniz 98 d. Disack 102. Dock 83. dolken, dolkezen 76. Dölze, dolzig 83. dolsta'n 83. Dönns 102. Dorlenbaum 82. Dorfsupan 55. Dornitze, Dörnse, Dornitzen, Dortzen 99 d. Doss, Dose, Döse, Döste 79. Dros, Drosel 86. Drosger, Droskher 85. Dudeck 97, 118 Dudel, dudeln 97. dulken 76. dumm 76. Durnitz, Dürnitz 98 d. Dusak, Dussack 102. Dutich, Düttchen, Düttcke, Dutteck 97, 118 Dutz 81.

Eiertutschen, -kutschen 81. Einniz V 45. Elen, Elch, elhent 2. d. Engerling 64. Engerz 3. Enz V 45. Epel, Eppel 1. Erdzeisel 61. Euldukaten 117. Eunitze V 45.

Fasel V 51. feitschen V 35. Fernitz 10. Fessel, Fesslitz 4. Flecken 2. Flaen, Flaewen, Fleibm, Fleiden, Fleien, Fleigen, Fleugen 5. fochenza 6. Fradschler, Fradschl, Fratschenhandel, Fratschler, Fratschlerei 6. freden, freddeln, freggeln, fröddeln 6. Frülejausen 22.

Gaban, Gabein 25. Gaischen, Gaischler 25. Galupe 24. gamaseln 8. Gantsche 8. ganz, ganze, Ganzroß 8. Gasböbarl V 60. Gati-, Gatte-, Gatjehosen, Gartih. 7. Gatsch, Gätschel 17. Gatschele 12. Gaunkel, Gauntsche 8. Gawan 25. Gebenek, Gebernek 25. Gei͡z'n V 45. Gepatter V 48. Gepenitz 25. Gerebelter 50. Geuschen, Geuschler 25. Geyss 16. Gibanze 16. Gibitz 9. Girliz 9. Gisnik 17. Gläntsche 12. Glet, glêt, gleter, Glet(t)el 10. Gobanze 16. Gockerlenze 12. Godechse, gôdehse 10. Gogolanze 12. Goriatsche 13. Goritze 12. Gorz, Görz 11, 12. Gotscheber, Gotschee 11. Gotschel 11. Gotscherl 12. Gracharitze, Grachel, Grachelitze, Gracherlen, Grachetze 13. Grad 13. Gradler, Gragen, Graglach, Gragler 14. Gramatel, grâmatn 14. Grebeltà 50. greichen 14. Greißler 7. Greßling 15. Grille 15. Grinitz 9. Gritsch, Gritscherl, gritschen 15 d. Gritze 12. grommet'n 14. Groppen 15. Grude, Grudel, Gruden 15. Grünitz 9. Grutsch, Grutscher, Grütsch 16. Gubanitze 16. Günsnik, Günstnik 17. Gurz 11, 12. Guscher, Guschger 33. Guserl, Gussele, Guss, Gusche 17. Gutscherl 12.

Haaren 13. Haba V 43. Hadžilojawecken V 66. haidipritsch 71. Hammen 33. Handrobot 51. Haramien 17. Hassaken 24. Haubitze, Haufnitze, Hausnitze 18. heidelpanzen V 49. Heidenlösche 41. hemmen 33. Hetsche, Hetschepetsch, Hetschenbetschen 18. Hirschverschnig 4. Hof 101. Höllwabe 56. Hödschabödsch, Hötschapötsch, Hötschpötschen 18, 19. hûfnize 18. Huisel, Huiserl 19. Huserlin 17.

Igawitz(er), Igowitz 19. Irz 20.

Jaar, Jair 20. Jagdrobot 51. Janze V 45. Jârazle, Jaretzle, Jarggele, Jaritze, Jarzel 21. Jauch, jauchen, Jauk 21, 73. Jauche 22. Jauer V 46. Jause, jäuseln, jausnan 21, V 52. Junz 22. Jurko 22. jûsene 22.

Kalibe, Kaluppe, Kalupp(n)er 24. Kalasche, kalaschen 23. kalastern, 23. Kaleß-ingewagen 23. Kamət 32. Kaməklêstə' 26. Kantusch 28. Kapper 22. Karabatsch, karabatschen, Karbatsch, kardamausen, Kardawatschen 24. Karbatsche V 53. Kasagân, Kasake, Kasäkel, Kasekin, Kassakin 24. Kátsch'n 8. Katsch'n 26. Katzamaika 23. Kausch 25. Keder 91. Keischen, Keischler, Keissach, Keusche, Keuschler, Keys 26. Kepanick, Kepenegg, Kepernigg 25. Kheis 26. Kibitz 9. Kierei 33. Kindertschatsch 87. Kirch 33. Klapotetz 26. Klauster, Klester, Kleuster, Klöster 26 d. Klête 10. Komat, Komet 32. Kontusch(e) 28. Kopfkrachse 29, 128. Kopleini(n)g 27. Koratink 28. Kosch, Koschke, Kosel 25, 29. koteln 27. kozzo 10, 23. Kracherbse, Krachetze, Kracherlitzen 13. Krachse, krachset, Krachsner 29. Kram, Krams 30 d. Kratscher 16. Krean, Krenn 32. Kressen, Kreßling 15. Kretzen, kretze 29. Krinitz 9. Kritscherl 16. Kruden 16. Krünitz 9. Kumet, Kummat

Kummet, -er 32, 118. Küré 33. Kuscher, Kuschker 33. Kutte 10, 33. Kuttel 27, 28. Kutzboie 23. Kwekšt 67.

Labaratsche 34. läfern 34. Landrobotgeld 51. Lâr 36. Laschitz, Lasitz, Laski, lassât, lasset, Lassit, Lasten 34 d. Laßbrennen 36. Lasset. 34, 35. leben 39. Lebzeltledel, -honig, -kuchen V 56, 38. Ledaring 36. Lêge 37. Lehde 37. leip, Laib 38. Lemesen 37. Lêr 36. Libele 17. Libernik 39. Libritze 39. Lösche 41. Lug 41. Lucken 39. Ludel, ludeln, Lull, Lulle, Lullen 41. luscheln 41. Luschen 41.

Malha, malaha 44. Manschetter 43. Marchgorz 11. Martolos 43. Maschen 66. Mattel 42. Mauke 46. Mauncherl, Maungetzel 43. maundeln, Maundler 44. Meiketsche 43. Mente(n), Menteg, Mentin 44. Merling 44. Mestwe 45. Michel 118. Migetze 43. Miri 45. Mirling, Mirning, Mirnig 44. Mist' wabe 56. Moil 45. Molitz 40. Motzen 45. Mugel 45. Mugetze 53. Mumgarten 46. Mund 118. Munke 46. Munketzel 43. Murg'n, Murke 46. Myri 45.

Nàchjausn (Nojasn) 22. Napel, Nepel 1. Nasadist, Nasarn 46. Nigel 1. Nigowitz(er) 19. Nörz, Norzel 20. Nudel 41.

Ochsenanze V 45. Oder 47. Opach, Opack, Opock, opockig 47. Opel 1, Osnak 48. Ötschepötsch 18. Otta, Otter 47.

Pâasn V 47. Pabian V 46. Pager V 47. Paier V 53. Paisen, Paißen, Paißel V 47. Panterbrücken 48. panzen V 49. Pápotschen, Paputschen V 46 d. Paripel V 49. Parl 100. Pasatze, Pastatze V 58. päseln, pöseln Pâslack, pâslacken, Passlack (-erei), pässeln V 66 d. Paß, passen, Passer V 50. Pásteck V 56. pasteln V 67. Pästniz, Pästling V 55. Pastuch V 51. Pater V 48. Patschen, Pawotschen V 46 d. Pébol V 60. Peier, Peierich V 53. Peitsche V 53. Penken V 54. Pepperl V 60. PernikelV 55. Perwak V 55. Pesenal 72. Pestack V 55. Petak V 52. Peterlan 34. Petschat, Petsche, Petscheten, Petschier, petschieren V 52 d. Petschnigg V 52 Pezzen V 52 Pfingstkönig, -esel, -lucken 39 phister V 56. Pickerl V 56. Pieng, Pienk(en) V 54. Pikez V 56. Pischgertz, Pischgritz V 56. Pisn V 47. Pistoute V 56. Pitsche 58. Plas, plaseln V 58, Plätz V 58. Plautz, Plautze, plautzig V 59 d. plechin V 58. Pleschke V 59. pleseln, pleiseln V 58. Pletz-e V 58. Plösche, Plotze. Ploze V 58 d. Plunz, Plunzen, plunzet, plüssig, plûzig, Plûz V 59 d. pobeln V 61. Poganze V 68. Pogatsche, pôgaz, Pogazn V 63. Pograden, Pograt V 61 d., 116 d. Polaunitze, Polenitze, Polonik, Polonitze V 64. Polturak, Poltrak V 64. pomali, pomadi, pomadig V 65. Pongrat V 61 d., 116 d. Pöpalan, Pöpelein, Poppen, poppeln, Pöpperl, Pöpplein V 60 d. Posatz V 58. Poß, poßeln, poßler, posteln, Postler V 66 d. Potitze(n) V 63. Potschen V 46. Pracke V 68. Prag 68. Pralaz, Praliz V 69. Prans, Präns, pransen, Pranser, pranstern, prassen V 69. Prater V 48, 116. Pratsche V 68. Preinen 70. Preißelbeere V 50. Prescherleute, preschern, Preschischauen 71. Pribeck 71. Prilez V 69. Pritsch, Pritschling, pritscht 72. Priweken 71. Protin 72. Pünken, -loch, punken, pünket V 55. Puran 72. Pusatz V 58. Pusikan 73. Putize V 63.

Quakšt, Quatschge, Quetsche 67. Quittendest 79.

Rabasch, Rabisch, Rabsch, rabuscheln, Ramasch, Rasch 48. Rabler 48. Räbler(ein)dukaten 93. Ragatsch 49. Rainfal, Raifel, Ranfler 48. rámaten 49. Rappe, Rappen 50. regen 49. regeln 49. reppeln 50. Riapalan 34. Reutbrennen, Riedbrennen 36. Riemen 20. Roacht 50. Robat, Robald, Robot, Robold 51. robeln, Robler, -in 51. roegern 49. romenten 49. Rosch, Rösche 48. Roßanze V 45. Roßzille 61. Rost 48. rumpeln 49.

Sadian, Saffian 51. Samə͡-Pépəln V 60. Sandwabe 56. Schakan, Schargan, Scharkan 89, 52. Scharratzel 52. schebern 93. Scheike 53. Schepper, scheppern 93. Schergant 84. Scherk 53. Scherke 90. Schestak 53. Schinakel, Schinakl 53. Schirk, Schirke 53. schirlen 65. schlabutzig, schlawetzig 53. Schlammbeißer V 54. Schlickewitze, Schligowitz 53 d. Schmand, Schmette(n), Schmund 54. schollen 65. Schöndinglein, Schöntierlein 35. schopf, schof 30. Schörgel, Schörke 53. Schrette 54. schullen 65. Schuppen 32. Schuri, Schurimuri, Schurrmurr 95. schurlen 65, 97. Seickin 60. Semering 65. Seur, Seurl, sewär, seyrin, Sier, Siere, Sirei, Sirey, siure 62 d. Skodel 55. skern, skirm 30. slac 36. smant 54. Soi'l, Soie'l 63. Sôpan 55. spacken 52. spaucken 52. Spannrobot 51. Speck, Specharen, Specharzen 52. Star, Starick 54. Startin 54. Stocklitz, Stögglas 55. Suck, Suckel, suckeln, Sückin 60. Sui'l, Sui'el, Suirlê 63. Supan, suppân 55. Süre 62 d. Surtschen 94. Syr, Syrein 62 d.

Tabelke 74. Taber, Täber, Tabor 73, 77. Tache 60. Tafernitz 74. Talken 75. Tamdoli 77. Tamer 77. Tampel, tampelt, Tamperl 76. Tantowinatraube 77. tapfer 83. Tapolkabaum 74. Targes, Tarkes 77. Tarraß 78. Täste 79. Teber 73. Teig 79. Telz'n, telz 83. Tarkus 77. Terrant 78. Terschinke 78. Test, Testen 78. Teufelspitsche V 53. tewe, teve, tiffe 60. Thafernitz 74. Thiesack 102. Thörnitz, Thürnitz 98 d. Tidelteitscheg 80. Tiliz, Tilniz 82. tirnpauma 82. Tissek 102. titscheln 80. tober 83. Tock 83. Tollam 83. Topolkha 74. Trabant 84. träckeln, trakln, tragen, trâge, Tragatsch 84 d. Tragkosch 29. [Trischack, trischacken 85, 117.] Trobenka 85. Troßger 85. trudnen 86. Tschadl, Tschak 92. Tschakan 89, 52. Tschaltar 90. tschandern 87. tschappen 86. Tschaper, Tschapra 86. Tscharker 90. Tschartak 90. Tschatsch, tschatscheln 87. Tschedra, Tscheder, -pfeife 91. Tschaike 53. Tschentscher 87. Tschepper 93. Tscherga 91. Tschertscherpfeife 91. Tschetter 91. Tschikan 89. Tschis(ch)men 91. Tschoi 92. Tschorga 91. Tschorl 96. Tschreapn, Tschreppe, tschreppet 92. Tschûdele, tschudeln 97. Tschugg 94. Tschuketz 93. Tschulolo 65. Tschundel 94. Tschungel, Tschunkel 94. tschureln, Tschurl, tschurln 97, 65. Tschuri 95. Tschurimuri 95. Tschurtschken, Tschurtsche 91, 61. Tschutter(n), Tschutra 93. tudeln 97. tuln, tullen, tulletzen 97. Tumpe, tumpet 76. Turbitz(e) 97. Turnitz, Türnitz 99 d. turtschen, tutschen, tütscheln 81.

Umgarten, Umuarken, Unget'n 46.

Valenze 4. vaselrint V 51. Verschnig, Verschnik 4. vîssen, vist V 84. Vochnitze 6. Vornjausen 22.

Wabe 56. Wagenkosch 29. Waiet 56. wammaseln, wammeseln 8. Weinputsche, -pütschel 58. Wetsch, -pfennig, Wetschen 57. wibbeln 8.

Wicher 73. wimmeln 8. Witsch 57. Witsche 58. Witschker 58. Wildschur 58. Wisag, Wisatz V 58. Woiet, Wojet 56. wommaseln 8. Wötscha 57. Wraguschen V 69. Wuchtel 58, Wuger. wugern 59. Wuscherl 59.

Zakan 89. zänselen 88. Zap, Zapp, Zappa, Zappeleder, zappern 59. Zapra 86. Zauche, Zauch, Zaucke, Zauck, Zaugg, Zaukn 60. zaunscheln 89. Zatschsilber 87. Zeckel 60. Zesel 65. Zeisel 61. Zeischgen, Zeischke 60. zens(z)elen 88 d. Ziezn 117. Zikan 89. Zille 53, 61. zinselen 88 Zipraga 61. Zirbentschoi 92. Zirei, Zirey 62. Ziselmaus, Zisemûs 61. Ziserl 65. Zugrobot 51. Zullen. Zülle, Züllen, Züln 53, 62. Zundel 94. zünzeln 89. züschen, Zutsche, Zützen 94, 117. zurkn, Zurl, zurlen 89, 65. Zurn, Zurre, Zürrl 67. Zweschke, Zwéschpe, Zwetsche, Zwesche 66 d. zwielen, zwülen 67. Zwitschker 67. Zwurn 67.

II: Germanske besede razen nemških:

Hol. baai, dan. bai, šv. boj 23. angl. bubble V 61. ags. dragen 84. stekand. fura 65. stisl. hafr 59. angl. fairy 35. dan. kjönne 35. stsaks. kulis 62. niz. laar 36. angl. lasting 35. niz. leeghde 37. ags. sċeoppa, angl. shop 30. angl. sock, (n. Socke) 45.

III. Slovanske besede:

Aba V 43. aspra, asprica V 46. ągorъkъ 46.

Baba 56, 89. bąbel, bbùlj V 61. bačkory V 47. baza V 47. balega 116. balta V 48. basen, basn, basma, basnь V 50. bèč, béček 58. beganca V 58. bič V 53, 57. bičkija 58. bisaga(e), bisak V 57 d. bob V 60. bobelka, boblina, bobljati, boubel, -atý V 61. bochnice 6. bokara V 59, 72. borъ V 65. Bošnjak V 65. braguše V 69. bramor 64. brašnar, brašьno 7. breguše V 69. brin, břinka 70. brjar 43. brusna V 50. bubla, bublina, -nka, bublanka, bubulj, -ica V 61. buča, buč, buček 58. buganica V 68. buhta, buchta 58. bukara V 59, 72. burja 72. buzdihan, buzdahan, buzdovan, buzykán 73.

Cac, caca, cacać, cácal, cackać 88 d. celak, celjak 9. cizek, cuzek, ciza, cuza, cuzika 65. cukrant 84. cjacja 89. cura, curla, curati, curiti, curljati 95, 96, 65. cvič, cviček, cvičar 67. cvil, cviliti, cvileti 67. cvrček 64. cvrk 95. czac, czacz 88 d. czakan 89. czerjak 63. czyrkać 64.

Čabrenica, čabrica 75. čač, čača 88 d. čadora 91. čajka 53. čakan 89. čampraga 61. čapra 87. čaprag, čaprak 61. čardak 90, čeča 89 d. čedra 91. čekan 89. čemnata 100. čenča, čenčura 89. čepa 93, čerdak 91. čertъ, čeretnyća 54. čerga 91. čerič, čeriček 15, 63 d. češpa, češplja 66 d. četa 91. čič, čiča, čičo 89. čiler, čir, čiraj, čiralj, čirič, čiriček, čirikatь, čirjak, čirokъ 15, 63 d. čižem, čižma 91. čižlek 65. čьnъkъ 62. čoln, čolnak, čolnjak 53, 64. čoltar 90. čotara 93. črěmъ 30. črěpъ, črepa, črepnja 92, 93. čret, čreta 54. čriček 15. črš, čršje 94. čuk, čukati 93, 94, čunjak 53. čurati, čuryty 65. čurčel, čurčelj 95. čurimuri 96. čutura, čutara 93. čuvikati 94. čvešpa, čvešpeljni 66. čvor, čvorkelj 95. čvrš 94. čyrjak, čyrka 63 d. čьbьrъ 75.

Ćuk, ćuknuti 94.

Dčbernice 75. detek, detk 97, 117. deza 80. deža 79, 80. dideldaj, -ček, direndaj 80. diža, dižva 79 d. dober 83. dolama 83. donda 89. drob 84. dren, drenulja, -ica 82. drěvo 82, 37. drevenka, drevianka 85. duda, duditi, dudliti, dudlati, dudić 97. dudek, dutek, dytek 97, 117. dvornica 98. džadža, džidža, -li 89.

Frnikola 55.

Gaban, gabanica 25. garati, garje, garjavka 13. gąsь 17. gibanica 16. glamoč, glavoč 15. glisti 17. glivec, glivica 9. globoček 15. gobica 9. * godeše 10. golazen 8. goliba 24. gomil-a, -o, -jati se 45. gomol, -a, gomola 45. gomaze(i)ti, gomizljati, gom(e)zeti 8. gorica 12. gorjača 13. gorьnica 100. gradi 13. grah, graholjica, grahor, -a, -ica 13 d. gramada 14. gramъ 32. grčati 16. greh 15. gręda 116. grilec 10. grmad, -a, -iti 14. grodelj 14. gromada 14. gromьnica 32. gruda 14, 16. grud, -elj, -alj 14. gubanica V 68. 16. gubice 9. gus 17. guščer 34.

Haba 43. haramija 19. histeje 17. hiša, hiška, hiža 26. Hočevje, Hočevar 11. Hoče 11. houfnice 18. hpan 56. hram, hramec, hramac 30, 31. hrana 32. hrcati, hrček, hrčica 16. hren 32. hřiz, hřiž 15. hruda, hrouda 16. hruz, hrouz 15. hus, -a 17.

Chalupa 24. chomątъ, chomutъ, chomout, chomot 32 d, 118. chrček 16. chrěnъ 32. chram, chrom 31 d. chrzan 32.

Isti, isteje, istelnik 17. izpokati 52.

Jabolka V 61. jadrna 3. jarica, jariti se, jarka 21 d. jarьmъ 20. jaspra, jašper V 46. javor V 46. jermen 20. jikati, jikavý, jikavec, jikawc 91. jisti 17. jug 21, 73. junec 22. jurko 22. južina V 52, 22.

Kabanica 25, kacavejka 23. kače, kačka 17. kaleš 23. kanec, kaniec 8. kantuš 28. kar(a)bač 24. kąšta 7. kažomajka 23. kepenjak 25. khalupa 24. khoprnik 23. kiereja, kireja, kereja 33. klaštriti 23. klestiti, klestriti 27. klešče, klešči, klešti, klešte 26. d. kleštre 26 d. kleta, klětь 10. klopotec 26. kocabajka, kocavejka 23. kocej, kočej 12, 25. kociel 28. koča 8, 12. kočič 25. kočemajka 23. kojsa 12, 25. kojza 19. kołacić, kołatać 23. kolesa, koleselj 23. koliba 24. kontusz 28. konьcь 9. kopanja 80. kopar, koper 22. kopieniak 25. kopr. koprec, koprnik 22 d. * koratinek28. korbač, kora(o)bač 24. korьcь 11. korubati 50. koruš, korъ 11. koš 12, 25. koš 29. * kotiša 10. kotel, kotla, kotlina, kotliti 27 d. kovikati 94. koza, koža 87. kozoł, kozulj, -a, kozor, -a 11. kram, -a, -ar 31. křeč 16. křen 32. krepel, -o, -ovje, -ec, krpele 15. krivъ, křivka, křiwka 9. krop, -ec, -elka, -elo 15. krosna(e), krošnja 29. krtice 64. krzywonos 9. kucbajka, kucubejka 23. kuči 81. kukurěkь, kukurnik 12. kuntusz 28. kůocel 28 kupljenik 27. kurbač 24. kus 10. kuščar, kušar 34. kuščarji 64.

Laba, labra, labrač, -a, labrati labrda 34. ladina, lado, ladko 36. lala, lalka 89. lasica, łaska 35. lasić się, łasy 35. laz, lazy, łaz, łazy 36. laž, laža 41. ledina, lędina, l'edo 36 d. lělja 89. lemešь, lemiesz, lemiez, lemiezha, lemięž, lemiąž 37. lépa, lépka, lépina 38. liba 17. libra, librica, librnik 39. lipiec, lipowy (miod) 38. listnice 17. ljuljati 41. loni 3. lugati 41. lukec, lukman, lukmanca 40. lula, lulać, lulati, lulka 41. luščina, lušina 41 d.

Malec 40. małhelj, małhica 43 d. martinček 34. martolos 43. mąka 46. medvedec, medvedok 63. melja 45. mentek 44. mera 45. mernik 45. mesteje 17. mestva 45. mešetar 43. moča, močiti 45. mogyla 45. mojškra V 57. moka 46. monten 44. most, mot, motyka, motyja 42. môt, motine 54. mudlja-ti, -v, muditi 44. mudrlant 84. muka 46. munkec 44 muren 96. murka 46.

Nasadъ, nasada, nasadna 46 d. natolcati, -evati, natucati 76. norьcь, norc, nurc 20.

Obica 18. odrь, odry, odrina, odryna 47. očeretъ 54. ogorek 46. ogrec 63. ojnice 44 d. oplěn, opljen, oplin 1 d. opoka 47. osmak 48. osora 69. osteje 17.

Pablon, paplan, poplun V 46. pagač, pagačina, pagačar V 63. pagródka 13. panj, panjač 55. papuč, papuča(e) V 47. parip V 49 d. poslak V 66. pastuchъ 51. pasti V 51. pasti, paziti V 50 d. pecen V 52. peča V 52. pečat V 53. peč, -ena, -ka, -etina V 52, pejcz V 53. penj, penjek, peň V 55. peskarъ, peskozob, peskoroj. piskarь V 54. petak V 52. petar, peter, pętrъ, pętro. patro, piętro, przęter V 48, pica, pička, V 53. pipa, pipka, V 56. pir, -a, -ih, -ih, -ika, -jevica 53. pisker, piskrec V 56. piskati, piskorь, piskoř, piškur V 54. pižnar 72. pjeńk V 55. plavž 86. plaz V 58. plecháč V 58. plěšь, pleša, pleška V 59. pléva, pleve, plevnica 6. pliš, pliška V 59. plotica 59. pl'uca, pljuča, płuca V 60 d. pogača V 63 d. pogred, pograd 62, 116 d. pogrodka 13. pohrada, pohrádka V 62. polovnica, polovnik V 64. polturak, poltrak V 64. pomalu, pomali V 65. poskonik, poskonnice, płoskon 55 d. posuda 94. posъlъ V 66. potica V 63. pověseň, pověsmo, povesmo V 47 d. prača, pračka, praczyk V 68. prag V 68. praka V 68. pralica, praljka V 69. pramen, pram V 69. přatra V 48 d. prezati, opręzati 70. pręža, prežar, prežati 71. prěběg, pribeg 61. protin 72. přo~trü, přo~trpü 49. pruka, pručica 43. prvak V 55 pryč 71. punčocha 45 puran 72. pursti 72. pyro, pýř 54. pьňь 55. pьrati, perą 69.

Raca 52. rabota 51. rabul-a, -ina 48. rabuš 48. ragljati, rahna, rachtan 50. ramovž, ramus, ramuš, ramuh 49. rebula 48. regelj, regetača, regetalka, regetati 49, 51. remen 20. robota 51, robina, robinje, robiti, robkati 50, 51. rohtač, rohtan, roktelj 50. rochati, rochotati, rochtati 50. rokъ 57. romotati, romoniti, romplati 49. roubiti 51. rovaš 48. rubak 50. rujht, rujhtati 51. rzegot, -ać, rzechotać, rzekot, rzekt, -ać 49, 50.

Safijan, sahtijan 51 sądъ 94. scuko, scukar 60. sevrjuga 53. skřeček, skrzeczek. skrěkъ 16. skodla 55. skorž 94. skudla 55. slab, -oten, -uš 53. slivov -ec, -ica 54. smetana 54. smuta 54. sod 94. soja 92. spanec, spancati V 49. spokati 52. sprzętr V 49. stanoga 55. star, -ič, -ić 54 d. starž 94. steje 17. steklasa, sténoga, stoklas, -a, stonoga 55. storž, strčati 94. sud, suka, sukin syn 60. sura 68 d. suslikъ, suslъ 61 svor, svora 68 d., 118. svrg, svrž 94. swaczka 66 d. sysel 61. sъmątъ, sъmątiti 54. sъsądъ 94. sъsel 61. szwaszka, szwestka 66 d. szyszka 60, 90.

Šajka 53. šap-a, -ati, -niti 86. šarkan 52. šarka 90. šar, šara 90. ščap 86. ščijca 96. ščirič, ščirjevec 64 d. ščur, -ek, ščour 53, 64. šesták

53. šipečje, šipek, šipъ, -kъ, šipraga, -ka 19. šiška, šišьka 60, 94 d. Šiška 26. škribant 78. škrjenc 9. šoja, šoga 92. špehar, špeharec 52. štefan 22. štir, -ek, štour, štur, -ak, -ic 64 d. štrtin 54. šurek 53. šuri-muri, -buri 95 d. švestka 66. švik 67.

Tabor 73 d., 77. tantovina 77. tamar, tamor 77. tarask, taraska 78. tąpъ 76. tejza 86. ténoga 55. teràn 78. tesák 102. těsto 79. tilčati, trčati 81. tlku, tluku, tlouci 76. toke 83. tolči 81. tolkovatь 76. tolst, tlustý 84. tlъkъ 76. top, -a, -ec 76. topol, -a, -ka 74. torb-a, -ica 97. tragač, trak-ač, -ař, -ati, -ovati 84. trcati, trč-ati, -kati, -ljati 81. trestin-a, -ka 78. třesk 78. třišák 85, 117. trk, -áč, -ati 77, 81. troska 85. trud, -iti 86. trъstъ, trestina 78. trulant 83. tuliti 97. tylec, tylъ 82. tyza 80.

Uš 59. üsteje, üstenik 17.

Vajeti 56. vdolek, vdůlek 75 d. věce, věča, večevati 57. velenac 4. vesla, veslica, veslo, veselko, vesělka, vezela, vezilce 5. vihér 73. vijača V 63. vogja 56. vokurka 46. vrěd, -iti, -án 6. vršnik 4. vtragati se 84. vuš, vьšь 59.

Wągry, węgry 63. wieca 57.

Zapasátь V 51.

Želva, žluva, žluna, žova 64. župan 55 d.

IV. Romanske besede:

Amascino 66. albus 115. arma 20. aula 101.

Babazorro 68. babouches V 46. baga V 61. badius, baietta 23. bastire, bâti V 68. belette 35. bersac, -ca V 57. beta V 52. bissacium, bisaccia, bissace, bissac, bisuk, bisuog V 57 d. boccale 72. boccia 58. braccio 68. braconi, bragoni, braghe, braghesse V 69. brear 43.

Calceus, calza 45. cannone 78. capra 87. caper 59. carato, caratino 28. cardare, carere 13. casa, casaca, casaque, casaquin 24 d. caterva 91. chagrin 59. chàvri 87. chanza 88. charivari 96. chevron 87. chorus 11. ciancia, -re 88. ciaprag 118. ciespe 67. cioncia 88. tšircap V 57. ciri-miri 95. ciron 65. cochon 12, 25. corte 101. cottus, cotta, cottola 10, 23. craeca 14. crambă, crámă 31. cratis 29. cricetus 16. cucumis 89.

Damascenum 66. deságă V 57.

Escarassá 13. escoppe, échoppe 30.

Faba V 60. faber 83. felis 35. ferire 65, 70. fingo 79. figo 80. focacia, fogazza, fugazza, fogúča V 64. furnus 100.

Gabbano 25. gardare 13. gocho 12. gremium 30.

Intuzzare 81.

Laris 36. lascivus 35. libra, libbra, lira, livre 39. libum 38.

Magistra V 57. mateola, materia, materies, mazza 42. meles 35. misseto, missete, messeto 43.

Noerza 20.

Obus, obuz, obizza, obizzo, obice 18.

Pappucia V 46. parhippus V 50. passer V 50. passer le temps V 68. pecus, 60. penis V 51. perik, -a 54. pezza V 52. pisinale 72. pistrina V

56. planca 2. pomo, pomolo V 61, 116. populus 74. * preminocca V 55. pressa 71.

Racco, rana 49. râpe, rapp, rasp 50. rabuele, rebuola, ribuola, ribuele 44. rintuzzare 81. rumor 49.

Scandula, scindula 55. scardassare 13. scrivano 78. sebastica 66. sergeant 84. serenus, seresco 90. servo 32. sextarius 55. siro, siron 65. smîntînă 54. socco 54. specio V 51. spirare V 54. stajo, star, stario 55. sucula 60.

Talpon 74. terrano 78. topon 74. tragun, trágula, traho 84. treasc 78. tréjaques, tre scacchi 117. trudo 86. tumere 82. Valessio 4.

V. Grške (staro- in novogrške) besede:

ἀραρίσκω 20. ἄσπρον V 46. αὐλή 101. βελέντσα 44. βισάκι V 57. γαλέη 35. δισάκιον, δισάκκι V 57. εὖδειν V 49. ἐφάπλωμα V 46. καλύβη 24. κάνδυς 28. κάρταλος 29. κόρος 11. κύρτος 29. ξηρός 90. πάπλωμα 46. πάριπι, πάριππος V 50. πέλεκυς V 48. πλακίς 2. πλάτη, πλαάνη 2. περάω V 69. σκέπτομαι, σκοπός, σκώψ V 51. τσούτρα 93. τύλη 82.

VI. Litovske, letske in staropruske besede:

Lit. čiras, čiuroti 64. let. čurēt 65. daigau 80. lit. ja˜voras, jo˜varas V 46. stp. korto 29. lit. ka˜pas, kapóju 80. let. loss, losains 35. lit. o˜varas V 46. pagrindas 117.

VII. Albanske (škipetarske) besede:

k'eprε, 87. pašε V 51. sulé 62. širi-miri 95. toka 83.

XIII. Staroindske besede:

bhrīnāti 70. grámas 30. hármyam 32. kšārás 90. matyám 42. páçyati V 51. pásas V51. picchorâ V 54. sarma 31. spáçati V 51.

IX. Avestske in perzijske besede:

Cakuš 89. fšarema 31. horaiti, haurvaiti, harâ, harətar, harəθra 32. perz. čapiš 59.

X. Ciganske besede:

Vodia, vodja, voida, vodjengero 56.

XI. Irska: crett 29,

XII. Madžarske besede:

Bagó V 47. bicska 58. bocskor V 47. buzgany, buzogany 73. capbör 59. csacska 88. csajka 53. cserga 91. csicsa 89. csizma 91. csoltár, csotár 90. csurogni, csuranni 95, 65, 118. csutora 93. hám 33. haramia 18. ispán 56. kan 9. kantus, köntös 28. koca 12. mente, menten 44. menyit 35. naszád 47. papucs V 47. paripa V 50. sajka 53. sarkany 52. söreg, söröge 53. szattyám 51. tarack 78. velence 4.

XIII. Turške (osmanske in severnoturške) besede:

Aba V 44. aspré V 46. baga V 47. bičak, bečak 58. bozdurgan 73. čač, čadž 88. čap 59. čaprag 61. čardak čartak, 90. ček'an 89. čérgé 91. čévré 87. černek 62. čizmé 91. čoltar 90. čotura, čotra 93. doka 83. doloma, doloman, doliman 83. džidžé, džidži 89. gelindžik 35. h'ajdud 18. h'arami 18. kajek 53. kaval 78. kontoš 28. ker 33. kerbač 24. [k'apan, kapanek 25]. lülé 41. mest 45. obuztopi 18. papuš, papudž V 47. pupla V 46. satian 51. süiruk 53. šajka 53. toka 83. velenče 4.

XIV. Drugojezične:

Bask. zorro 68. babil. asir. sumer, pilakku. 48.

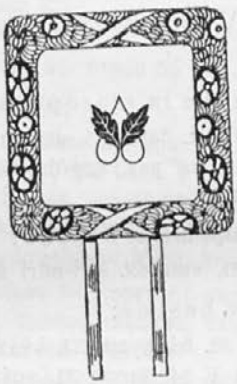

O gotskih freskah pri Sv. Mohorju na Kozjaku.

Dober del naših srednjeveških cerkev je bil gotovo slikan, a do dandanes so se ohranili le redki ostanki, ki pa tudi še niso vsi popisani.[1] Celo neznano pa je, da obstoji še popolnoma poslikan in precej dobro ohranjen prezbiterij in sicer v cerkvici sv. Mohorja na Kozjaku. (Sl. 1.) Pisatelja je nanj opozoril vlč. g. Martin Ulčnik, župnik v Doliču.

Sl. 1. Cerkev sv. Mohorja na Kozjaku od severovzhoda.

Sedanja cerkvica sv. Mohorja obstoji iz ladje, prezbiterija in zvonika na vshodu zadi za velikim oltarjem, pozidala pa se je l. 1870., izvzemši zvonik, ki je še star. Prej se je s slavolokom odpiral proti tedanji ladji, ki je bila približno enako razsežna ko sedanji prezbiterij, a mnogo nižja in z lesenim

[1] Pisatelju znane freske se nahajajo v Solčavi in Ljubnem na župnijskih cerkvah, potem pri Sv. Janžu poleg Rečice in Sv. Joštu nad Sv. Martinom za Dreto (prim. pisateljevo poročilo v Mitteilungen der Zentr.-Kom. f. K. u. h. D. 1903 in istega Dekanijo gornegrajsko na dotičnih mestih ter sl. 151), potem pri Sv. Miklavžu v Koritnem nad Čadramom (prim.

stropom. Oltar je tedaj stal pod stolpom[1]. Ljudje se še tega deloma spominjajo, pričajo pa o tem tudi sledovi sedanje stavbe. Zid prezbiterija nima proti vshodu podstavka (prim. sl. 2) kakor vsi drugi deli nove stavbe in severni kos je do višine pribl. 3 metrov še star, ker je zunanja stena na neuglajen omet zbeljena, ne pa z desko izlikana. Čudno! Tudi zvonik so samo ometali in nič zgladili, zato pa se seseda na njem vsepovsodi prah in črnoba. Na podstrešju cerkvenem se pa pozna na zvonikovi steni v ometu še odtisek nekdanje ladjine strehe. Bila je za 2·40 *m* nižja in s klanimi skodljami krita. Cerkev je imela raven lesen strop in sicer tako visok, kakor je sedanji obok v zvoniku (starem prezbiteriju); iz podstrešja se je skozi sedaj zazidana vrata (gl. presek sl. 3) prišlo v prvo nadstropje zvonika. V zvonik itak ni bilo treba mnogokrat iti, ker je vrv od edinega zvonca visela skozi obok pred oltar[2]. Zvonik pa je imel 4 odstavke ali 3 nadstropja. Pritličje je obokano s plitvo banjo

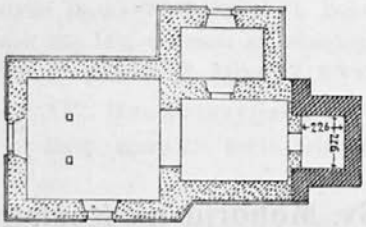

Sl. 2. Tloris cerkve sv. Mohorja. Merilo 1 : 400.

„Konjiško dekanijo" str. 119 in tabl. 28), nadalje v vitanjski župnijski cerkvi, kjer je pisatelj našel, da je vsa severna stena znotraj poslikana, zgoraj najbrž z zgodbami iz življenja Zveličarjevega, spodaj pa s prizori iz svetniških legend, slednjič v špitalski cerkvi v Slovenjem gradcu. Za osnaženje zadnje imenovanih fresk je nakazalo ministerstvo za uk in bogočastje 850 K, vršijo se tudi pogajanja za obnovitev fresk v Koritnem in Vitanju. Po poročilu g. župnika A. Šebata je stara freska tudi za velikim oltarjem cerkve sv. Valentina v Žusmu. Sledovi fresk s svetniki so tudi v prezbiteriju cerkvice sv. Boštjana v Rajhenburgu pribl. iz l. 1523, potem pri Sv. Antonu v Škornem iz l. 1526. (Prim. Orožen, VI, 402.) Upamo, da se bo našlo še enkrat toliko stavb s srednjeveškimi nastenskimi slikami.

[1] V menzi sedanjega velikega oltarja je vzidana mala peščena plošča s konsekracijskem križem; najbrž je od oltarčka pod stolpom.

[2] V zvoniku še visi prvotni zvon, ki je gotski in ima napis: ✲ mathevs ✲ marcvs ✲ iohannes ✲ lvcas ✲

s potlačenim ostrim lokom, zgoraj pa so leseni podi na tramovih. Podi so se večkrat izpremenili. V pritličju je ozka ostroločna lina proti vzhodu, proti jugu pa okrožnoločna, a se je v novejšem času razširila; mala, okrožnoločno završena in prvotna lina je še v južni steni prvega nadstropja. Tri velike line v najvišjem odstavku pa so izgubile prvotno obliko, vendar pa je ves zvonik od tal do vrha enotna stavba. Vsepovsodi je v njem isto kamenje, isti omet, ki je postal rdečkast vsled železnih primesi med apnom in se da med prsti zdrobiti, isti način zidanja; line, ki so se pozneje razširile, kažejo celo drugačen, bel in jako trd omet. Zanimivo je še, da se na več mestih v zvoniku vidi red po 1 *dm* debelih lukenj, ki segajo skozi zid notri do zunanjega ometa; nahajajo se tudi pri starih grajskih zidovih in so menda služile, da se je zid bolje presušil. V višini prvega stropa (slika 3, a) so ležali celo v vseh štirih stolpovih stranicah tramovi, ki so bili zvezani med seboj in so nosili strop. Sedaj so že večinoma sprhneli, a nekdaj so držali zvonik skupaj. Ta strop, ki je tudi ščitil obok, da ni mogel nihče nanj stopiti, so odstranili šele l. 1870. in predrli luknjo v oboku, skozi katero se sedaj hodi na zvonik.

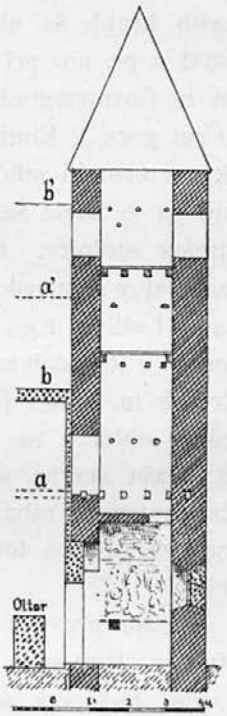

Sl. 3. Presek stolpa od zapada proti vshodu.
Pri *a* je ležal strop prvotne stavbe, pri *a'* je sleme, vrh oboka sedanjega prezbiterija je pri *b*, sleme pa pri *b'*. (Zvonikova streha je prenizka.)
Merilo 1 : 200.

S stavbinskega stališča imamo torej tukaj vzorec starinske podružnice z malo ladjo in štirivoglatim prezbiterijem pod visokim stolpom. Stavba je tembolj važna, ker je nov in sicer pozen primer za te vrste priprostih

cerkev, ki so tembolj zanimive, ker zvonik v srednjem veku v naših krajih še ni bil običajen. Samostojen zvonik se ni nahajal n. pr. niti pri romanskih troladjastih bazilikah v Mariboru in Gornjemgradu, niti pri gotskih stavbah v Solčavi in na Črni gori. V Konjiški dekaniji so, izvzemši štiri slučaje, vsi cerkveni zvoniki mlajši ko dotična cerkev, v gornjegrajski dekaniji pa je imela še okoli l. 1650. večina cerkev samo lesene nastrešne stolpiče. Kvadratičen prezbiterij pod stolpom pa se je nahajal v romanski cerkvi v Vuzenici, v cerkvi prehodnjega sloga v Laškem trgu, potem v gotski cerkvi sv. Ilja pod Turjakom in v Radečah na Kranjskem, slednjič nekoliko bolj razvito v Zrečah in, kakor je videti, tudi pri Veliki Nedelji. V takih izrednih oblikah se javljajo kulturne vezi s sosednjimi deželami. Naša stavba je iz druge polovice XV. stol., o čemur priča vzajemna raba ostrih lokov (pri vshodnem okencu in banjastem oboku) ter polukrožnih (pri južnem okencu in slavoloku).

Ljudje pravijo, da je služila nekdaj kot grajska kapela za Irštajn (Hirs-stein ali Hirsch-stein), čegar razvaline se vidijo na vrhu bližnjega strmega hriba. Na specialnem vojaškem zemljevidu se čita Hirschstein kot ime hriba, grad in cerkev sv. Mohorja pa nista zaznamovana. Obzidje je $1^1/_2$ *m* debelo, slabo in iz drobnega kamenja zgrajeno ter se v obliki pravokotnika (25 *m* : 10 *m*) razteza od juga proti severu; počezen zid se pozna le eden, ki deli 4 *m* široko sobo na jugu od pravotnika. Ves notranji prostor je nasut in zasipan ter s travo porašćen in vrh zida se ne vzdiga nad travnik. Zgodovinskih poročil o gradu ni bilo mogoče dobiti; ne omenja se v tiskanih virih, pa tudi iz urbarjev se ni dalo kaj dognati.[1] Ne more se niti reči, iz katere dobe je grad, in zato je prazno vsako domnevanje, je-li so imeli graščaki kako zaslugo, da se je postavila naša cerkvica koncem srednjega veka, ali ne. Iz slik ne sledi nič, že zato ne, ker se je tak okras nahajal tudi pri

[1] Glede urbarjev se je prosilo ravnateljstvo štaj. dež. arhiva za pomoč.

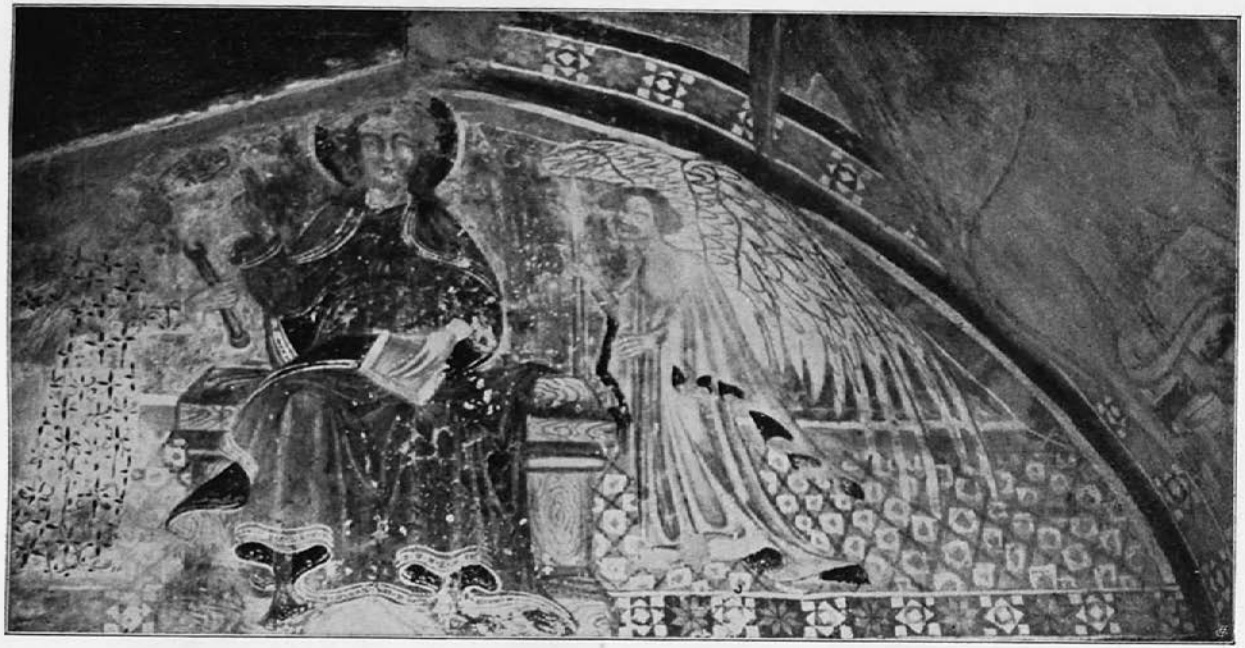

Sl. 4 Sv. Mohor na Kozjaku. Zveličar med angeloma.

takih cerkvicah, kjer jih gotovo ni naročil kak graščak, potem pa tudi, ker med naslikanimi svetniki ni nobenega izrazitega grajskega zaščitnika. Sicer pa so slike znamenite, ker je to edini vzgled na Slovenskem Štajerskem še popolnoma ohranjenega in nikdar prebeljenega gotskega prezbiterija.

Že razdelitev oseb je značilna. Po starokrščanskem načinu stoluje nad oltarjem — v luneti pod obokom — Kristus med dvema angeloma, znamenja evangelistov, ki spadajo k njemu, so na oboku, svetnike pa, ki se mu v starih mozaikih z venci v rokah klanjajo, nadomeščata dve svetnici na spodnji strani slavoloka. Obračata se proti Kristusu in mu poklanjata pridevke, ki jih držita v rokah. Na treh stenah pa stojijo svetniki takorekoč v paradi kakor je to že tudi od starokrščanskih dob običajno. Na vshodni steni se vidita na levi od okna sv. Fortunat in sv. Mohor, na desni pa sv. Udalrik in sv. Ahacij (?), severno steno je zavzela Devica Marija med sv. Katarino in sv. Marjeto, na južni steni pa je bil na vsaki strani poleg okna po en svetnik s palmovo vejo, ki se je sločila slede zgornjemu robu zaokroženega okna — bila sta ali sv. Janez in Pavel ali pa sv. Primož in Felicijan.

Kristus (sl. 4) je še mladenič brez brade in sedi na široki gotski klopi iz lesa, a brez blazine in naslonjala, ter nosi prepasano zeleno obleko in črnopodvlečen rdeč plašč. Na kolenih drži zaprto knjigo, z dvema prstoma povzdignjene desnice pa blagoslavlja. Slikoviti angel na desni nosi zelenkasto, črno podvlečeno obleko z dolgo vlečko in frfrajočimi zgornjimi rokavi, beli, rdeče zarisani peruti pa izteguje, kakor če bi hotel vzleteti. Čeprav drži v desnici bridko sulico, mu vendar igra sladkomil nasmeh na drobnem obrazu z bogato frizuro. Njegovega tovariša na nasprotni strani so nekoliko zamazali, ko so predrli luknjo na oboku, vidi se pa še, da je bil v vsem popolnoma podoben desnemu angelu, samo da je nosil belo opravo s črnimi križci in je v roki imel bič. Tla segajo do ene tretjine modrega ozadja in so tlakana s štirivoglatimi ploščami z belimi vložki. Okvir posnema mozaična dela laških

Cosmatov: osmerožarne zvezde se menjujejo s kvadrati, v katerih leže prek voglov manjši kvadrati.

Pod Kristusom sta na levi strani oba cerkvena zaščitnika (sl. 5); obračata se drug proti drugemu, gledata pa po vernikih. Mladi diakon Fortunat ima veliko tonzuro, nosi pa vrh bele, rumeno risane albe zeleno, temnordeče podvlečeno dalmatiko ter knjigo v levici s črnimi platnicami. Sv. Mohor s kratko ostro brado, škofovsko kapo in palico ima belo albo in bel plašč z rumenimi gubami ter vijoličasto, rdeče podloženo škofovsko dalmatiko. Na rokah nosi rokovice in z dvema prstoma povzdignjene desnice blagoslavlja. Njegov tovariš — sv. Udalrik — na nasprotni strani je ravnotako opravljen, samo barve so nekoliko različne. Dalmatika je rdeča, zeleno podvlečena, izrazito gotski mašni plašč pa je vijoličast in rumeno podložen. V roki drži ribo, ker se je nekoč kos mesa, ki ga je nekemu poslancu podaril nevede, da je petek, spremenil v ribo, ko je hotel poslanec svetnika dolžiti hinavščine. Mladi svetnik poleg njega nosi dolgo, do kolen segajočo rdečo suknjo (nemški: Schecke), ki se mu okoli pasa trdo prilega, da mu je pas odveč. Dragoceni, z biseri okrašeni pas (nemški: Dupfing) je pritrjen radi lepšega nižje (pod kolkoma) na suknji. Suknja ima še gizdave viseče rokave, noge pa tičijo v vijoličastih suknjenih nogovicah, ki segajo čez kolena, in v zašiljenih črnih čevljih, ki so zgoraj razparani ter z jermenom povezani. Glavo pokriva vijoličast klobuk s krajci, okrašen s kožuhovino. Ta noša, posebno še do kolen segajoča suknja, je iz druge polovice 14. in začetka 15. stol. V 15. stol. se je suknja vedno bolj krčila in slednjič se je tudi pas vrnil na naravno mesto nad kolki. Kdo je ta svetnik? Ali je še mladenič ali že bolj postaren mož, se iz slike ne sme sklepati. Brade tedaj niso splošno nosili, mladeniški izraz v licu pa je sploh lasten gotskim osebam. Bil je vitez, ki je umrl mučeniške smrti; obglavili so ga, saj nosi meč po koncu. Najbrž je to sv. Ahacij (Ἀκάκιος — Brezmadežnik), Kapadočan po rodu in stotnik v bizantinski vojski; obglavili so ga v Bizanciju de 8. maja, najbrž l. 311.

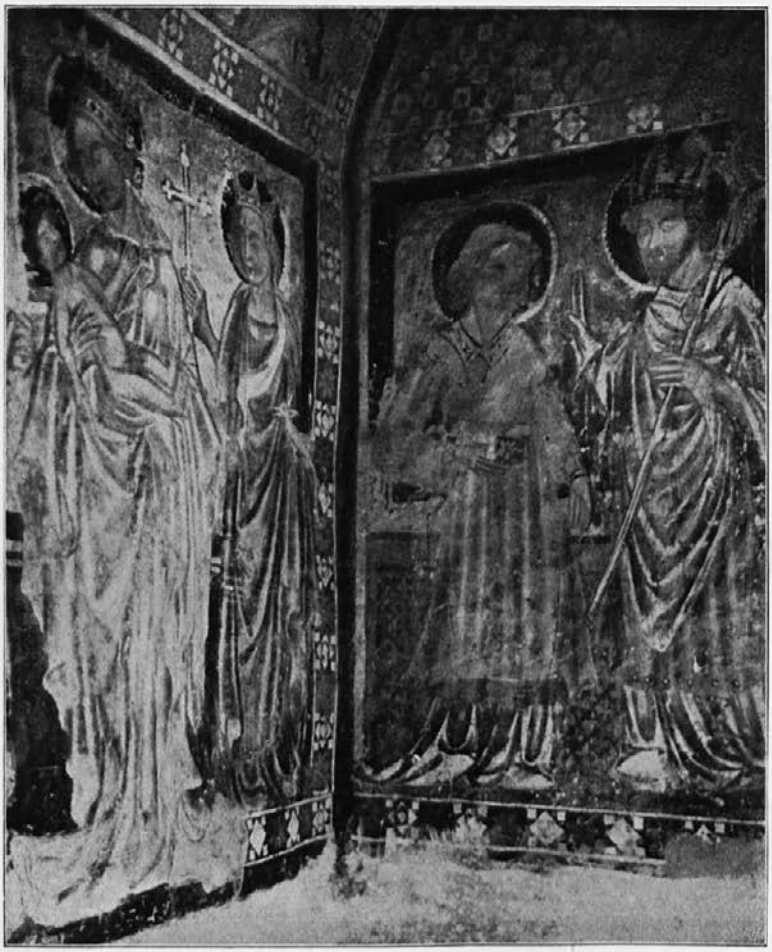

Sl. 5. Sv. Mohor na Kozjaku. Sv. Marija in sv. Marjeta, sv. Fortunat in sv. Mohor.

V slovenskih deželah se je koncem srednjega veka mnogo častil. V bližini — pri Sv. Ilju pod Turjakom — ima tudi zanimivo gotsko cerkvico z ravnim stropom v ladji in z značilnim lesenim stolpičem na strehi. V isti župniji — v Dovžah — ima tudi sv. Udalrik svojo cerkev, ki pa je popolnoma zgubila starinski značaj. — Ozadje za štirimi svetniki je zeleno, v spodnji tretjini zagrnjeno z rdečo preprogo z drobnimi gotkimi čveterolisti.[1]

Slika na severni steni ima enako ozadje, samo preproga je brez risbe. Ob straneh stoječi svetnici ostaneta v okvirju, Marija pa, ki je v sredi, prekosi tovarišici po rasti in sega s krono v zgornji okvir, po spodnjem pa pada njena obleka v valovitih gubah. Sv. Katarina na levi nosi rdečo spodnjo obleko in vijoličast plašč, ki je spet na levi rami. Desnico polaga na šesterodelno kolo (brez zobov), s katerim je bila mučena, v levici pa drži meč po koncu. Trolistna krona je krasi glavo. Telo drži naprej, prsa pa nazaj, kakor je predpisavala moda začetkom 15. stol., iz čednega obraza pa ji sije pristna gotska milina. Sv. Marjeta ima vrh rumene obleke temnordeč plašč z zeleno podvleko, v levici nosi martinčku podobnega belega zmaja, z desnico pa povzdiga prazno znamenje križa. Ko je bila v ječi, pripoveduje legenda, jo je hotel hudobec v podobi zmaja prestrašiti, a ga je pregnala z znamenjem križa. Navadno se nahaja zmaj v večji obliki pri njenih nogah, način naše slike je videti izreden.[2] Marija Devica ima temnozeleno obleko z rumenim, rdeče osenčenim plaščem. Njeno dostojanstvo se kaže v tem, da ji je vsa oprava prevelika in preobilna in jo zagrinja v mnogih in raznovrstnih gubah ter se še po tleh razprostira v valovitih črtah. Glavo s peterolistno krono je pobožno sklonila proti Detetu, ki ji leži

[1] Tudi na licih oken je zid z velikimi rdečimi čveterolisti na rumenem polju poslikan.

[2] Detzel, Ikonographie II. str. 508 ne navaja nobene take podobe. Pač pa ima Eva na portalu rheimske stolnice (ok. l. 1250) zmaja v naročju kakor naša Marjeta.

golo v naročju in z desnico grabi za obleko, z levico pa se menda hoče dobrikati materi.

Mladi svetnik na levi od južnega okna ima belo haljo z vijoličastim plaščem (palium), v desnici drži knjigo, v levici pa palmovo vejo. Ozadje je isto ko na vshodni steni. Znamenja evangelistov na oboku so po dvoje in dvoje na severni in južni obokovi plati v okvirju iz akantovih vitic sestavljena in imajo na belih trakovih napise v gotski minuskuli. Na jugu sta angel (matevs) in vol (lvcas), na severu pa orel (iochannes) in ostanki Markovega leva, ki je izginil, ko se je prebil obok. Z dekorativnih vzrokov je slikar spremenil red evangelistov ter je postavil poleg Kristusa leva in vola, ker si simetrično odgovarjata in sta ti dve mesti gledalcu vedno pred očmi. Glede barv pa se ni oziral na naravo. Orel je temnordeč z belimi perutmi, rumeni vol pa ima rdeče peruti kakor angel, ki pa nosi zeleno obleko. Od vsake svetnice na slavoloku se je ohranila samo polovica telesa po dolgem. Imata enaki kroni ko sv. Katarina in Marjeta, v roki pa drži južna svetnica stolp, je torej sv. Barbara, severna pa spleteno košarico z belo in črnopikasto vsebino, bo torej sv. Doroteja.[1]

Iz katere dobe so slike? Omenili smo že, da noša sv. Ahacija govori vsaj za prvo polovico 15. stol. Za isto dobo je značilno, da nosijo svetnik poleg okna ter sv. Magdalena in Marjeta antično nošo, ne pa sodobne (n. pr. avb, dolgih rokavov i. t. d.), kakor so se slikale svetnice v drugi polovici 15. stol. Ravnotako naredi Kristusova podoba starinski utis in vsa tehniška izvršitev, ker prevladuje risba.[2] Vendar pa moramo vpoštevati, da se še dandanes valovanje okusa, ki se javlja in

[1] Njuni nimbi so rujavi, ostalih svetnikov pa črni, prvotno najbrž temnomodri, a se je barva razkrojila.

[2] Kako je slikar delal, se dobro vidi pri obrazu sv. Udalrika. Ploskev za obraz je izpolnil z inkarnatno barvo, konture je zarisal z rujavo, sence z rumeno, luči z belo. Zenici sta rumeni, brada in uho sta rumena in rujava, lasje rumeni, ustna temnordeča. Roke je svetniku tudi rujavo obrisal in rumeno osenčil.

Sl. 6. Sv. Mohor na Kozjaku. Sv. Udalrik in sv. Ahacij (?).

odločuje v velikih kulturnih mestih, šele čez nekaj desetletij pri nas na deželi pojavi,[1] torej bo to tembolj veljalo za konec srednjega veka. Zato lahko stavimo naše slike v poznejšo dobo, v sredino 15. stol., ali morda celo v drugo polovico, za kar govori tudi arhitektura. Okrogel lok v sicer gotskih stavbah najdemo n. pr. pri portalih v Solčavi (cerkev se je dokončala l. 1485) in Svetini (pred l. 1483), pa tudi v Laškem trgu (iz neznanega leta).

Slikar ni bil samouk, kakor se dandanes dogaja, da marsikatero naših stavb pokvari „umetnik" z nezadostno izobrazbo.[2] Vsled organizacije po cehih ni nihče mogel samostojnega dela prevzeti, ako se ni izučil kot učenec in pomočnik pri mojstru. Zato je tudi v naši cerkvici odsev velikomestne cerkvene umetnosti. Prostor je dobro razdeljen, figure lepo razstavljene, barve se dobro menjajo, dekorativni utis je prav ugoden in — kar je največ — duševno življenje se zrcali raz lica. Marsikateri naših sodobnih freskantov ne zadene teh vedrih in jasnih, včasih smehljajočih se lic! Seveda težjih problemov tudi naš slikar ni znal rešiti. Od vsakega predmeta da najznačilnejši pogled. Križ sv. Marjete se vidi od spredaj, škofovski palici od strani. Čudna je glava Lukeževega vola, ki se vidi od spredaj, gobec pa od strani. Škofovsko kapo pa je tako zasukal, da pride njena sredina nosilcu nad sence in ne na sredi čela, od svetničinih kron pa pridejo zanj le spredaj stoječi zobci v poštev. A mož je samostojen, ker če bi bil kopiral predloge, bi ne bil tako spretno risal in bi bil tudi vedel z rokami kaj napraviti, katere pa v svoji priprostosti pusti večkrat brez

[1] Pri nas se stavi n. pr. še v zgodovinskih slogih, romanskem in gotskem; kot ideal za cerkveno opravo velja, da mora biti enotna v slogu in se strinjati s slogom dotične stavbe in se zato morajo iz tega stališča neskladni predmeti odpraviti, kar se vse v umetniških krogih že dolgo smatra kot zastarelo in škodljivo stališče.

[2] Najnovejši vzgled za to je n. pr. cerkev v Središču, kjer so figure zadnje večerje otroško risane, da ne govorimo o tem, da se dekoracija ne strinja s stavbo. Da se mož štuli za umetnika, ki ne zna niti figure pravilno narisati, je mogoče le dandanes, ko je umetnost svobodna, ne pa rokodelstvo kakor v srednjem veku.

dela. Tako visi prazna roka ob boku sv. Fortunatu in sv. Ahaciju, angel drži prazno levico pred se, Katarina pa se komaj dotika z desnico kolesa, tako da to pravzaprav v zraku visi. Nesrečna roka sv. Marjete pa je risana z rumeno barvo in je najbrž delo koga drugega.[1] Ker je bil mož samostojen, zato je tudi spretno porabil prostor in figuram dal simetrično enako veliko rast in enake kretnje. Tako si odgovarjata angela v zraku, štirje svetniki na vshodni steni, dve svetnici na severni. Tega gotovo ni bilo v predlogi, to je moral sam napraviti. Bil je torej samostojen slikarski mojster, najbrž iz katerega bližnjih mest n. pr. Slovenjega Gradca, Celja, Maribora ali celo iz Ljubljane. Šele kadar bodo objavljeni tudi drugi naši slikarski spomeniki in obenem izčrpani arhivalni viri, se bo dal dognati kraj njegovega sedeža, morda še ime. Pa tudi kakor sedaj stvari stojijo, lahko rečemo, da imamo pri Sv. Mohorju kos domače pokrajinske in sicer še precej dobre slikarske umetnosti.

Na južni steni je na raznih mestih s kakim šilom ali bodalom vrezanih v slikani omet več letnic in podpisov, ki spominjajo na duhovnike, ki so tukaj maševali. Enako se je ovekovečil l. 1539. zgodovinsko znan duhovnik Peter Sumragkh v prezbiteriju cerkve sv. Ilja pod Turjakom.[2] Pri Sv. Mohorju je torej nekdo v spodnjem levem robu severne slike vrezal l. 1534. — ann(o) Do(mi)ni (15)34, naslednje leto, ko se je zopet vrnil, je nad prvo beležko postavil drugo — anno (15)3V, in tako še dvakrat — „anno 3VI“ in „An(n)o 39“. Pri sredi podobe sv. Marjete se je l. 1536. ovekovečil Gašpar, pomožni duhovnik pri Sv. Vidu nad Valdekom, obenem pa je pristavil,

[1] Izmed drugih hib omenimo, da je Dete slabo zarisano, posebno noge, da je angel sv. Matevža prekratek, angel poleg Kristusa pa nima skoro nič prs, ustnici sv. Katarine sta čisto shematični in spodnji rob Marijine krone je ravnotako shematično zasukan. Lepo pa je, kako Marija z obrazom polnim miline poveša oči, Katarina gleda na Marijo, Marjeta pa na Jezuščeka.

[2] Voditelj. 1909, str. 58

da blagruje tistega, ki se upa premagati hudi veter pri Sv. Mohorju. Čitamo torej:

15 · 36
Salus. Quisquis venti no-
strorum superavit vos nat(os?)
Caspar, qui vocatur
coadiutor s. Viti.

V bližini stoji podpis drugega svečenika, s pobožnim vzdihom, naj Bog okrepi njegovo dušo:

Anno 1581
Hic fuit Jacobus Kokal
Deus refrig(er)a[1] a(nimam) m(eam)

Da je bila naša duhovščina večinoma slovenskega roda, mislila in pisala pa je latinski, se vidi tudi iz sto let mlajšega podpisa Martina Janšiča:

SVM
MAR
IANSIChICFVIT
ANO 687

Poleg line za vrčke se čita še:

An(n)o LXVI (?) [1566]
Thomas Warl.

Slednjič je še iz 17. stol. vrezano ime REZNIG, a brez letnice, pri južnem oknu pa „Anno dni IXVIII“ (1568). Nekaterih novejših imen s svinčnikom ne zabeležimo, ker so brez pomena in le škodujejo slikam.

Dr. Avg. Stegenšek.

[1] Ali pa „reficiat“.

Iz prazgodovine središkega trga.

Središče, najvzhodnejši trg ob ogrsko-hrvaški in štajerski meji, je s svojo okolico v zgodovinskem in narodopisnem oziru zelo zanimiv. Zgodovinar lahko zasleduje tukaj človeško naselbino od današnjih dni v sivo davnino novokamenene dobe. V našem „Časopisu“[1] je že opetovano bil govor o srediških izkopinah rimske in srednjeveške dobe, v kratkem zagleda beli dan tudi knjiga, ki bo obsegala skupno zgodovino župnije in trga.

Tukaj se omejimo le na dve točki:

1. Kje je iskati rimska postojanka „In medio Curta“?
2. Ime Središče — Polstrau.

Ne namerjavam o vsem tem izreči kategorične sodbe, to in ono stavim za sedaj le kot več ali manj verjetno podmeno, želeč izzvati strokovnjake, da izrečejo svoje mnenje.

1. »In medio Curta«.

Ob rimski cesti iz Petovija v Sabarijo navaja antoninski potopis[2] kot prvo postajo, 31 r. milj od Petovija, kraj „In medio Curta“; peutingerska tabla (iz konca 4. stoletja) pa ob cesti Poetovium-Sabaria omenja kot prvo postajo „Ad vicesimum“ in sicer 33 milj od Ptuja. Kje je iskati „In medio Curta“? Starejši kronisti Janez Jordan (Apparatus Geograph. sect. 26., n. 307), pavlinec Mat. Fuhrman (Vetus et Nova Austria III, knj. 4, pogl. 3) in po njih pavlinec Bedeković (Natale solum

[1] L. 1907, str. 229—233; l. 1908, str. 176—185.

[2] Spisan za časa cesarja Antonina Karakala (211—217).

divi Hieronymi) stavljajo rimski kraj Curta na mesto današnjega Ormoža, Muchar[1] v Čakovec, dr. Kos[2] pa zopet v bližino Ormoža, v okolico Središča pa postajo „Ad vicesimum".

Stvarnih razlogov za svojo trditev ne navede nobeden, zatorej je njih mnenje le domneva, iz katere sledi k večjemu to: *Mogoče je, da je „Curta" bila nekje tam, kjer je danes Ormož ali Čakovec.* Z enakim pravom pa smemo mi trditi: Mogoče pa je tudi, da je „Curta" stala v okolici današnjega Središča. Iz tega, da sta dandanes Ormož in Čakovec znatnejša kraja kakor Središče, pač ni dopustno sklepati, da je tudi v rimskem času bilo tako. Mnogokje so dandanes čisto neznatni kraji, kjer so nekdaj stala rimska mesta, in nasprotno, kjer v rimskem času ni bilo znatne naselbine, so dandanes cvetoča mesta. S samim domnevanjem in umovanjem v tem vprašanju ne pridemo dalje od gole možnosti. Tu je treba nastopiti empirično pot: vzeti lopato, merilo, pa si z zdravimi očmi ogledati kraj in pozvedovati po krajevnih imenih. Po tej poti je pisatelj prišel do trdnega prepričanja, da je v okolici današnjega Središča stala rimska postaja „In medio Curta". Evo razlogov za to trditev:

a) Izkopine pri Središču kažejo sledove večje naselbine. Že v „Časopisu" 1908, str. 183, sem izrazil misel, da obsežno izkopano poslopje ni v tem, za Rimljane dokaj nevarnem kraju, moglo stati samo, ampak je tu bila večja rimska postojanka — mansio ali mutatio. Med tem sem opetovano prehodil grabsko in središko polje, spodaj na ravnini in zgoraj ob rimski cesti, severno od Obreža, Grab in Središča do Preseke, pozvedoval sem tudi pri ljudeh,[3] ki so mi pripovedovali, da po ondotnem polju na mnogih krajih zadenejo na zid ali tlak. V okolici Središča torej v rimski dobi nikakor ni bilo le kako zakotno zaselje ali nekoliko osamljenih hiš, ampak prava nasel-

[1] Gesch. d. Herz. St. I, 86. Njegova trditev (I, str. 16), da je Pultovia bila v okolici središki, je menda tiskovna pomota.

[2] Letopis M. Sl. 1897, str. 11—12.

[3] Zlasti mi je pri tem bil izkušen vodnik g. Dogša, posestnik na Grabah, ki me je na marsikaj opozoril.

bina. Razvaline se zasledujejo po grabskem, središkem in preseškem ozemlju, kar je razumljivo. V novo osvojenih deželah si je najprej rimski vojak v bližini stare naselbine premaganih prebivalcev postavil svoje taborišče, okoli taborišča je nastala večja ali manjša rimska naselbina, ko so se pa pozneje naseljevali naši pradedje Slovenci, so navadno napravili svoje selišče *poleg* stare rimske naselbine. Zato je naravno, da sledovi starih naselbin iz predrimske, rimske in porimske dobe zavzemajo velik obseg.

Kar se torej tiče obsežnosti, nas sledovi rimskih razvalin opravičujejo do sklepa, da je tu bila znatnejša rimska postojanka. Razen tega se je prav tu, med Ormožem in današnjim Središčem odcepila na desno rimska cesta. Velika cesta, katere sled se prav lepo vidi od Ormoža do Preseke, se namreč zavije na levo, na severovzhod proti Štrigovi; da je to bila prava državna cesta in ne morda le postranska panoga, kaže njena širokost in pa miljniki, ki so se našli ob njej v bližini Huma, miljniki so namreč stali le ob glavnih cestah. Druga velika cesta pa je vsekako šla v ravni smeri proti vzhodu, po rodovitni medjimurski ravnini, ker sledovi rimskih selišč se zasledujejo okoli današnjega Macinca,[1] Nedeljišča, Čakovca, in sploh ni verjetno, da bi bili Rimljani ravni in rodovitni dal današnjega Medjimurja pustili brez ceste.

Muchar je na svojem zemljevidu prav začrtal dve rimski cesti med Ptujem in Muro, le v tem ni pravo zadel, da se tista panoga, ki gre čez Štrigovo, loči že v Ptuju in gre potem čez hribovje nekje mimo Sv. Tomaža proti Štrigovi. Ni tako, ampak ona cesta, ki je šla čez Štrigovo, se da popolnoma jasno zasledovati po Dravskem polju, potem pa od Ormoža do ogrske meje in dalje. In od te ceste se je — ne v Ptuju — ampak nekje okoli Ormoža ali Središča ločila desna panoga, ki je šla proti Čakovcu. Pripomniti je tudi, da noben potopis ne omenja Štrigove, ki je sicer bila gotovo znaten kraj; morda zasleduje potopis le ono progo, ki je šla proti Čakovcu in od Ptuja proti

[1] Pred nekaterimi leti so našli tu rimske cekine.

Radgoni, ali pa v Štrigovi ni bilo prenočišče in spremenišče (mutatio) za rimsko pošto, ker je bila preblizu med „In medio Curta“ in pa „Halicanum“.

b) Razdalja od Petovija do „In medio Curta“. Potopis nam razločno pravi, da je „In medio Curta“ bila 31 rimskih milj od bližnjega glavnega mesta Ptuja. Za rimsko miljo računajo naših 1480 m,[1] torej je Curta bila oddaljena od Ptuja naših 45.880 m. Kajpada to ne znači zračne linije, ampak dejansko dolžino ceste, ki je tu in tam imela večje ali manjše ovinke, dasi rimske ceste, kjer je le mogoče, gredo v ravni črti. Ker je rimski Petovij stal na desni strani Drave, na planoti proti današnji Hajdini, moramo od ondod začeti meriti. Vzamimo navaden zemljevid Andreevega atlasa[2] z merilom 1 : 1000.000 t. j. 1 *mm* na zemljevidu = 1 *km* v naravi, tedaj imamo do Ormoža zračno linijo 23 *mm* t. j. 23 *km* ali 23.000 *m*, torej niti zračna linija ne doseže 31 rimskih milj. Pri današnjem Ormožu potemtakem ni mogla biti „In medio Curta“. Od Ptuja do današnjega Čakovca imamo okroglo 45 *km*, torej 880 *m* manj kot 31 rimskih milj. Na prvi pogled to naravnost govori za trditev, da je „Curta“ bila pri današnjem Čakovcu. Toda ni verjetno, da rimska cesta od Ptuja do Čakovca ne bi imela več ovinkov kakor za 880 *m*. Četudi postavimo rimsko Curto med sedanji Čakovec in Nedeljišče, po priliki tje, kjer sedaj stoji čakovski grad, tedaj dobimo po priliki 43—44 *km*, kar je še vedno premalo za naravno dolžino ceste. Poglejmo sedaj razdaljo med Ptujem in Središčem! Zračna linija od Ptuja pa do današnjega Središča meri 32 *km*, torej manjka nekaj čez 13 *km* do 31 rimskih milj. Na 1 *km* zračne linije bi se potem moralo pridejati okoli 406 *m* dejanske daljave, ali na vsakih 10 *m* 4·06 *m* več, kar pač tudi za sicer ravne rimske ceste ni preveč, zakaj če samo v svoji sobi pri zračni daljavi 6 *m* napraviš majhen ovinek, dobiš kmalu 7 *m*.

[1] Forrer, Reallexikon d. prähist., klassischen und frühchristl. Altertümer ad v. Meile.

[2] L. 1899.

Razdalja torej ni zoper našo trditev, ampak jo potrjuje. Vsled tega pa tudi ne moremo pritrditi dr. Kosu, ki v okolico Središča stavi postajo „Ad vicesimum“. Ta naziv pač ne more drugo pomeniti, kakor 20. miljnik (od Ptuja) t. j. 20.000 rimskih korakov ali 20 milj, po našem 29.600 *m*. Četudi potisnemo rimsko postojanko nekoliko višje od Središča in torej skrajšamo zračno linijo, si ne pomagamo s tem nič, 20 rimskih milj ne doseže nikakor niti zračne razdalje med Ptujem in Središčem, kamo li, če vštejemo ovinke. Vrh tega „In medio Curta“ in „Ad vicesimum“ nista mogli biti postojanki ob *isti cesti*, ker bi bili preblizu skupaj, ampak „Ad vicesimum“ je iskati ob neki drugi ptujsko-sabarski cesti (v smeri proti Radgoni).

c) Ime. Za čudo se je ime „Curta“ ohranilo kot krajevno ime v središki okolici do današnjega dne. Obrnil sem se na priznanega veščaka v jezikoslovju, g. vseuč. prof. dr. Karola Štreklja s prošnjo, naj mi razloži besedo „Curta“. G. profesor dvomi, da bi to ime bilo latinskega izvora, v katerem slučaju bi pomenilo po priliki to, kar naša beseda „kurtast“, torej po priliki „Kračino“, ampak „Curta“ je najbrž beseda nekega predrimskega naroda, in se nje korenika ravno tako ne da popolnoma dognati kakor korenika Ptuja, Celja itd. Slovenec bi pa po glasoslovnih pravilih svojega jezika Curto spremenil v * „Krto“. Res je tako! V srediških listinah in v najstarejših zemljiških knjigah od l. 1797.[1] se opetovano omenja neka gozdna parcela pod imenom *Kurtak*. Ker v občinski mapi ni zaznamovano to ime, sem vprašal g. župana in druge osebe, ki dobro poznajo domače krajevne razmere, kje je Kurtak. Za odgovor sem dobil, da se dotična parcela (389, 390 *a*, *b*) imenuje za pravo Krtak, ali po domačem izgovoru K'rtak ter leži tik ob ogrski meji, večinoma je gozd in deloma travnik. Zanimivo je, da je v bližini parcela „Lojpa“, ker je tam nekdaj bila lopa za kontumacirane potnike ob času kuge, torej je v

[1] Tudi v poznejših.

starih časih bila tukaj večja prometna cesta, dandanes je tod le navadna gozdna cesta. Ker so sedanjo veliko cesto po polju bližje Drave na Ogrsko proti Čakovcu in Varaždinu nadelali šele koncem 18. stoletja, je pač lahko mogoče, da je stara cesta, morda še iz rimljanskih časov, šla nekoliko višje, v bližini „Kurtaka“. Izpod središkega trga še sedaj gre v tej smeri poljska cesta med njivami, ki se imenujejo „pri stezi“. Zakaj ravno tukaj „pri stezi“, ko je vendar enakih poljskih cest najti vsepovsod? To nas opravičuje do sklepa, da je tod nekdaj šla večja prometna cesta proti Kurtaku. Kurtak ali Krtak je torej svet ob Kurti ali Krti.

Potem pa „In medio Curta“! Če bi Slovenec po svojem imenoval kraj antoninskega potopisa, bi rekel: v *sredini* ali v *središču* je Kurta (Krta). Na dolgem potu iz Akvileje v Sabarijo najdemo le še eno postajo v jeruzal. potopisu, imenuje se „Ad Medias“ in je bila v sredini med Adrante (sedaj Trojano) in Celjem, po dr. Kosu blizu Gomilskega, po Knablu[1] blizu Polzele. Pri Curti ne bo razdalja od kakega večjega mesta razlog, da se imenuje „in medio“, ampak lega, oziroma že uveljavljeno ime. Kakor se je torej v slovenskem Logatcu ohranila stara rimska postaja Longaticum, tako (po pomenu) v Središču staro „in medio“.

Povzamimo še enkrat, kar smo navedli: obsežne razvaline in drugi sledovi rimske naselbine, rimska cesta, primerna razdalja, in celo obojno ime, če je to vse slučaj, potem je res Središče srečen kraj, kjer si je „slučaj“ postavil svoj dom!

A kakor v rimskih časih, ima še sedaj ta trg dvojno ime — Središče in Polstrau.

2. Ime.

Že Schönleben se peča z razlago imena Središče. Sklicujoč se na Strabona, Apijana in Plinija, pravi, da so stari Skordiski prebivali po današnji požeški in zagrebški županiji

[1] Letop. 1897, str. 11, op. 2; Mitth. d. H. V. f. St. 17, 70–72.

pa tudi po Spodnjem Ogrskem, in se mu zdi, da na Skordiske, panogo galatskega plemena, spominja še kraj Središka nižje Karlovca.[1] Medjimurski zgodovinar Bedeković pa sklepa iz tega dalje, da so Skordiski prebivali tudi v današnjem Medjimurju, med Muro in Dravo ter da na njih spominjata še kraja ob Muri in Dravi, namreč Mursko in „Nemško“ Središče.[2] Potemtakem bi se to ime moralo glasiti za pravo Skordišče. Da so nekdaj po teh krajih prebivali Skordiski, je več ali manj gotovo, toda spravljati Središče v zvezo s Skordiski, za to manjka zgodovinske in jezikoslovne podlage, ker bi se potem moralo glasiti Skradišče, ali Skrdišče (prim. Scordona — Skrad v Dalmaciji).

Ime *Središče*, nem. Polstrau, novejši čas različno razlagajo. Davorin Trstenjak[3] je mislil, da slovensko in nemško ime pomeni isto, namreč kraj, ki je stal na središču ali na otoku Drave. Osredek ali osrečec pomeni na mnogih krajih otok ali sploh svet, ki ga je nekdaj obkroževala voda, tudi livado med njivami in gozdič med travniki. Nemško besedo *Polstrau* izvaja Trstenjak iz pol-ostrov, kar pomeni polotok. V staroslovenščini, v ruščini in hrvaščini je ostrov istoznačna (sinonimna) beseda za otok. Z ozirom na krajepisno lego je ta razlaga navidezno verjetna ali iz drugih razlogov izključena. V starodavnih časih je namreč Drava (ali vsaj en dravski rokav) drvila svoje valove tam, kjer sedaj stoji župna cerkev in spodnji del trga. Nižje Ormoža pa do ogrske meje in še dalje se razločno pozna staro dravsko obrežje; ime „pod čapljami“ v trgu krog sedanje šole spominja na nekdanje močvirje, ki je bilo ostanek stare dravske struge. Našli so se celo lanci in mlinski kameni blizu trške podružnice. Zapustiti je pa morala Drava to svoje korito, preden je trg prišel na svoje sedanje mesto.

[1] Antiquae Carnioliae Apparatus. Labaci 1681, str. 172. Misli pač staro trdnjavo Središče ob Kolpi.

[2] Natale solum. — str. 208.

[3] Tako Danjko v svoji kroniki velikonedeljske dekanije. To razlago si je prisvojil tudi Slekovec. Kapela Ž. M. b. str. 4. Enako Janisch, Topogr.-stat. Lexikon, Polstrau. (Članek je pisal Slekovec.)

Nekje pri Ormožu je en dravski rokav krenil na levo, desni rokav pa se je v starodavnih časih valil po sedanjem polju nad Varaždinom mimo Petrijanec, kakor še sedaj kažejo ondotni jarki in dnike. Svet pa južno od Središča, kjer je železnična proga, je neprekopan, torej je res Drava tukaj tvorila nekak otok, ki so ga dravske struge dobro varovale proti sovražniku. Nekdanja rimska postaja, katere sledovi so se zadnji čas odkrili, in rimski tabor sta tedaj res bila obkrožena od dveh dravskih strug, ki sta nekdaj bili prav daleč narazen. Znano je, da so Rimljani radi stavili svoje tabore blizu vode in tako je bilo, če je rimski tabor stal tam, kjer sedaj stoji Gradišče.

Hofrichter[1] pravi, da je „po izročilu“ središki trg dobil ime od gradu — Sredec ter se sklicuje na bolgarski Sredec (Sofija) in sklepa, da so prebivalci ormoškega okraja prišli iz Spodnje Ilirije, iz današnje Srbije in Bolgarije. Tudi za ime Runeč pri Veliki nedelji misli, da je bolgarskega izvora. Res je, da so Bolgari l. 827. privihrali v naše kraje, toda to je bil le hipen pohod in ni verjetno, da bi bili Nemci dopustili, da se nepozvani gostje stalno naselijo na meji nemške države. Enakih krajevnih imen se nahaja več po slovenskem jugu, kar kaže pač narodopisno zvezo, ne pa kolonijalne.

Rajni velikonedeljski dekan Peter Danjko, ki je spisal obširne kronike za vse župnije svoje dekanije, pa izvaja nemško ime Polstrau od latinske besede „Plaustrum“, kakor Sauritsch od Zavrč, kar naj pomenja zavrt ali zaprt kraj. Plaustrum in Zavrč bi torej pomenilo „zaprto mejo med tremi deželami“, Štajersko, Ogrsko in Hrvaško. Ta razlaga imena Polstrau je popolnoma napačna. Latinski „plaustrum“ nima nič opraviti z zaprtjem meje, ker plaustrum pomeni tovorna kola; verjetnejša bi bila ta razlaga, če bi se kraj imenoval „Claustrum“. Sicer pa početek Središča in torej tudi ime sega v sivo davnino, ko o meji med Ogrsko, Hrvaško in Štajersko ni bilo ne duha ne

[1] Luttenberg, str. 56.

sluha, zatorej se ime Polstrau nikakor ne more izvajati od zaprtja mej.

Odkar so nam izkopine nedvomno pokazale, da je pri sedanjem Središču stala rimska naselbina, ni nemogoče mnenje, ki ga tudi Danjko omenja, ne kot svoje, ampak drugih (Mehrere geben vor . . .), da Polstrau izhaja iz latinščine in sicer od besede „palustris", močvirnat kraj. Da je naselbina v rimski dobi imela neko ime, je gotovo, da je svet okoli Središča močvirnat, je tudi resnično, torej je mogoče, da bi Polstrau slonelo na latinski koreniki. Vendar so tudi proti tej razlagi tehtni pomisleki. Poprej smo že s precejšnjo gotovostjo dokazali, da se je kraj v rimskih časih imenoval „In medio Curta", ki je za časa preseljevanja narodov bila vničena. Pa če so se ostanki naselbine in ž njimi ime tudi rešili iz strašne povodnji ljudskega preseljevanja do tistih časov, ko so Nemci začeli po svoje prikrajati naša krajevna imena, bi bili pač Slovenci poprijeli staro ime, kakor imamo vzgled pri Ptuju, Celju i. dr. Ako so si tedaj naši pradedje skovali posebno ime, je znamenje, da v imenu Polstrau ne tiči staro ime „palustris", ampak je iskati razlago drugod.

Nezmiselna je razlaga, ki jo že Danjko označuje kot neverjetno, da Polstrau izhaja od Polster-Au! Ker slovensko ime Središče izgovarjajo ljudje (ker glas *ě* prehaja v *i* in potem izpada) Srdišče, je nekaterim prišlo na misel, kakor pripoveduje Danjko, da Središče izhaja od besede srd in pomeni sovražen kraj, ker so se tukaj bili srditi boji z Ogri in Turki. Tudi ta razlaga podira sama sebe.

Najnovejšo razlago podaja g. dr. A. Stegenšek,[1] ki misli, da je *mogoče* slovensko ime v zvezi z dnevnim imenom sreda, sklicujoč se na medjimursko Središče, katero Madžari zovejo Mura-Szerdahely (Mittwochs-ort) in ker je ravno v ozemlju panonskih Slovencev mnogo krajev, ki imajo imena od dnevov. Torej bi bilo Središče nastalo tako kakor Sobotišče in Nedeljišče. Ta razlaga je sicer mogoča, a dokler nimamo za

[1] Časopis 1908, str. 37.

njo trdnejših dokazov, ji ne moremo pripisovati večje verjetnosti, ampak dajemo prednost razlagi iz krajevne lege.

V starih listinah se nahajajo sledeče oblike imena Polstrau: V Otokarjevi kroniki l. 1310 (za 1305) Pulstrouwe[1], l. 1322 Polstrow, 1433 in 1471 Polsteraw, l. 1500 Sredischa, l. 1398 vest Polstraw.[2]

Z ozirom na te oblike ne moremo pritrditi razlagi, ki Polstrau izvaja iz pol—ostrov=polotok. Prvič Drava tukaj nikdar ni tvorila polotoka, ampak le otok (ostrovo=osredek). Kako bi bil torej Nemec vzel iz slovenščine predložnico „pol“? In če bi Polstrau bilo nastalo iz polostrova, tedaj bi bili Slovenci morali kraj tako imenovati, ne pa Središče. Če bi se kraj nemški imenoval Ostrau (prim. Mährisch-Ostrau), slovenski pa Ostrovo ali slično, potem bi bila zveza očividna. Sedaj je pa nedoumno, kako je Nemec posegel po polostrovu, dočim je Slovenec kraj imenoval Središče.

Izvajanje besede Polstrau iz slovenske korenike pol in ostrov je naravnost nemogoče. Zloženka polotok in polostrov se v slovanskih jezikih da zasledovati šele od 19. stoletja dalje. Pri Poljakih jo rabi prvi Slowacki, pa tudi starejši ruščini in češčini je pred 19. stoletjem neznana. Celo nemški Halbinsel se prvič zasledi še le l. 1537. (Weigand-Hirt).[3] Popolnoma je torej izključeno, da bi bili naši predniki v tisti davni dobi, ko je nastalo ime Polstrau, govorili polostrov. Zloženk polbrat, polsestra itd. se še dandanes ljudstvo izogiblje in pravi rajši: na pol brat (sestra). Le po vplivu šole in knjige se bolj

[1] Monumenta Germ. V, II. str. 1106. Zahn (ONB) ima Pulstraw.

[2] Zahn, ONB str. 54.

[3] Pojasnilo gosp. profesorja dr. K. Štreklja, kateremu bodi tu iskrena zahvala za njegove opazke: Besede, katerih prvi del je pol-, polu-, polo- so bile prvotno le sintaktične zveze, tako zvane sklopljenke (Zusammenrückungen), iz katerih so se zloženke razvile še le v novejši dobi. Izprva so govorili le: o polu noči, po polu dve i. t. d., druga beseda (noč, dan) se je začela sklanjati, ko se je pozabilo, da je za pravo le rodilnik, in tako smo dobili poldan, polnoč. Zadnje besede so potem zlasti z ozirom na nemške besede s halb- dale nove zloženke: polubrat, polusestra i. t. d. Sem spada tudi polotok in polostrov.

in bolj vdomačujejo te in slične zloženke. Miklošičev staroslovenski slovar ima zloženke poluvjerije (haeresis) itd. polugriv'na (mera), poludne itd., polunoštije itd., poluopona (dimidium cortinae), poluprst, in s pol- pol'dijakon, pol'd'nina (poldne), pol'krožnik (polkrog).[1] — Pomisliti je treba, da je ta naselbina z gradičem postala večjega pomena po odgonu Madžarov kot mejna in obrambna točka. Podložna pa je bila nemškim gospodom v Ptuju, oziroma v Ormožu. Zatorej nas že zunanje zgodovinske okoliščine opominjajo, da nam je Polstrau izvajati iz nemške korenike. Ziemann navaja iz srednje visoko-nemščine besedo pôl, kar pomeni Pfuhl, močvirje, tudi latinski lutum= blato. V psalmu 17, v. 43. je v srednji visokonemščini latinski „lutum" preveden s „pôl".[2] Sicer ima ta beseda v srednji nemščini obliko phûl in pfûl, a vetaravsko narečje tudi Pull, iz latinskega palus=stoječa voda, mlaka, močvirje. Res da je nemščini bolj priljubljen ph ali pf kakor p, a če ima srednja nemščina putze in phutze, stara visokonemščina pa puzza in buzza (mesto puzja, buzja)[3] za Pfütze, je pač lahko mogoče in verjetno, da je takratna nemščina spodnještajerske nemške gospode rabila pri pôl—pul p. mesto ph (pf). Končnica strau ali v starih listinah strouwe, strow itd. pa utegne imeti svoj izvor v srednje-visokonemški besedi ströuwe, strowe, kar pomeni našo steljo (streu), potem pa tudi ležišče (po—steljo), latinski stratum, stramen, bett, lager für menschen. Pomeni pa tudi to, kar mi v sedanjem književnem jeziku imenujemo mostišče: auf hölzernen jachbrücken besteht die strowe aus den schwachen querhölzern womit die balken belegt werden. (Ziemann, n. d. str. 439).

Beseda ströuwe—strowe je tudi v ozki zvezi z besedo Stroh, v srednji vis. nemšč. strô, včasi strouw=Strohlager, staro visokonemški strô, najstarejše strao od straw.[4]

---

[1] Lexicon palaeslovenico-graeco-latinum. Vindobonae 1862—1865 k bes. polu in pol.

[2] Ziemann, Mittelhochdeutsches Wörterbuch 299.

[3] Weigand, Deutsches Wörterbuch, Pfuhl Pfütze.

[4] Istotam, bes. Stroh.

Krajevnemu značaju se obojno prilega. Le zamislimo se nekoliko v one starodavne čase. Kraj je bil močvirnat, kakor še dandanes spričujejo sledovi, in tu so bile priproste slamnate kolibe, najbrž je tudi najstarejše branišče na „Gradišču“ obstajalo le iz lesenih palisad in kake primitivne slamnate koče. Glavna bramba je bilo močvirje — proti madžarskim konjikom. Torej bi bilo Polstrau ležišče ali bivališče v močvirju. Stvarno pomenita slovensko in nemško ime blizu isto: kraj med vodovjem. Zaradi tega, če Polstrau sloni na nemški koreniki, pa Središče ne izgubi od svojega slovenskega značaja prav nič, dejanske zgodovinske razmere se ne dado spremeniti in te so vplivale tudi na krajevna imena.

V slovenskih krajih, ki so jih zasedli Nemci, se dajo imena gradov razdeliti v tri skupine[1]: 1.) čisto slovenska imena, ki so tudi v nemščini ostala več ali manj nespremenjena; 2.) polslovenska, t. j. po izvoru in pomenu slovenska, a po duhu nemškega jezika prekrojena; 3.) čisto nemška imena, ki jih pa večkrat srečavamo vsporedno s slovenskim imenom istega kraja. V zadnjo skupino spada Središče. Naselbina je po prebivalstvu in imenu prvotno slovenska in starejša od nemškega gospodstva, grad pa je pozidan kot branik proti Madžarom kje začetkom 13. veka od ptujsko-ormoških gospodov in je od njih dobil nemško ime, ki pa ni moglo spodriniti domačega, starejšega. V to skupino spadajo sploh gradovi, ki so si jih postavili v 12. stoletju (in 13.) cerkveni in svetni visoki velikaši pa deželni vladarji na svojih obsežnih posestvih.[2] Pri Središču se tudi to vjema z zgodovinskimi razmerami.

Tudi ne kaže imena Polstrau razlagati iz Puls—Trau (m. Drau). Nemški puls (od latinskega pulsus — pellere) se nikoli ne spreminja v pols, pač pa pôl v pul in pful. Prej bi bilo mogoče verjeti zloženki pul—Pfuhl in pa trow—Drava, toda odkod je prišel s vmes? Ime Drave pa se v listinah 12.

[1] Zahn, Styriaca. Neue Folge II., 39 i. d.
[2] Isti str. 52.

in 13. stoletja nikoli ne imenuje Trau, Trouwe ali Drouwe, ampak Tra ali Traha. Potemtakem bi za sedanji Polstrau pričakovali v starih listinah obliko Pulstra ali Pulstraha, a o tem ni sledu. Ravno tako je nemogoče Polstrau spraviti v zvezo s puls in strom, ker za sedanji nemški Strom ima stara nemščina le oblike strâm, strûm, stroum, straum, nikoli pa ne strouwe, ali strowe.[1]

Pisatelj v jezikoslovju ni strokovnjak, a zgodovinski razlogi so ga naravnost prisilili poseči po tej razlagi, besedo pa imajo sedaj jezikoslovci; toda zgodovinske razmere in krajevno lego bo moral vpoštevati tudi najspretnejši jezikoslovec.

F. Kovačič.

Slovarske drobtinice,

nabrane iz starih urbarjev, aktov in listin.

II. kupek.[2]

brigada, f., die zusammengesetzte Schafherde.

Župe kožljaške graščine so dajale za graščinsko pašo vsako leto o sv. Heleni hlebec sira (Helenenkäs) od vsake sestavljene črede, ki je štela okoli 40 ovac. Pomolzli so enkrat ovce, izdelali iz mleka sir in ga izročili graščini. Če je pa vsak pasel svoje ovce posebej, so jih enkrat zgnali, pomolzli in dali sir graščini. Poročilo kožljaškega oskrbnika iz l. 1782. v turjaškem arhivu. Še danes v Istri ‚brigada' grex (Nemanič, Studien II, 38) iz ital. brigada ‚Gesellschaft von Personen'[3].

jurjevica, f., das Jörgenrecht.

Kmeti so dajali za uživanje gosposkih zemljišč (pašnikov) jurjevico sc. ovco. Vsak podložnik, ki je imel v enem letu deset ali več desetinskih jagnjet, je dajal o sv. Juriju jurjevico in natura (= živa jurjevica), pozneje pa v denarjih. Kdor pa je imel devet ali še manj desetinskih jagnjet, ali pa sploh nobenega, ta je en dan brez hrane samotež tlačanil, in to jurje-

[1] Weigand, n. d. — Strom.

[2] Gl. Časopis, IV, 222.

[3] Za jezikoslovne pripomnje izreka pisatelj gosp. prof. K. Štreklju iskreno hvalo.

vico so imenovali mrtvo. To in ono davščino, ki so jo dajali po vseh slovenskih deželah, nahajamo že v najstarejših virih. (Lupoglavski urbar iz l. 1620. v turjaškem arhivu.)

klen, m., der lebendige Weinstock.

Besede ni ločiti od klen, ‚Feldahorn'; v vinogradništvu, prej navadnem po Primorskem, se je v plantah še mnogokrat tupatam nahajal po kak klen, katerega se je trta ovijala. Zakupna pogodba o čepiškem zemljišču iz leta 1794., 5. nov. v turjaškem arhivu.

list, m., v zvezi ***veli list*** in ***mali list,*** der große und kleine Botengang.

Graščinski podložniki so imeli med drugim tudi dolžnost, nositi pisma ali liste sosednim graščakom, deželnoknežjim namestnikom (v Gradcu, Celju, Ljubljani), in iz avstrijske Istre v primorska mesta kakor na Reko, v Lovrano in druga pristanišča. Liste z važno vsebino (cesarske liste) so nosili samo župani ali podžupani, druge pa razni podložniki po določeni vrsti. Veli list je bil n. pr. pot iz čepiškega samostana v Sv. Peter v Šumi, Pazin, Lupoglavo, Moščenice in v Bršeč, mali list pot v Paš, Belaj, Sušnjevico, Novo vas, Kožljak, Kršan, Šumbreg, Pičan, Gračišče in druge sosedne kraje. Listar je prejemal potnine za veli list dva hlebca črnega in poldrugi hlebec belega kruha pa polič vina, in prav toliko, kadar se je vrnil; za mali list pa ob odhodu in prihodu hlebec črnega in belega kruha in masljec vina. Prim. tudi Štrekelj, Dvoje glagoliških zapisov, Časopis II. 154. (Inventarij čepiške užitnice iz l. 1803. v turjaškem arhivu.)

morel, m., vide ***spod.***

mužana, f. (musana), die Melkgerechtigkeit.

Graščine ob meji ali na potu v inozemstvo so imele ali mitnice, ali pa pregonsko pravico; po tej je dala graščina ovce ali koze, ki so jih gonili po graščinskem svetu, pomolsti in si je pridržala mleko. Semtertje pa je dajala molznino v zakup. Tožbe in pritožbe kožljaških podložnikov iz l. 1784. v turjaškem arhivu.

ogorščina, f., die Feuergebühr, das Rauchgeld, der Ofenpfenning, it. foccolare.

Ta davek je prištevati takoimenovanim prvotnim denarščinam (Gelddienste). Opravljali so ga kmetje že v starih časih za vsako ognjišče, t. j. za vsako kmetsko selišče (bäuerliches Wohnhaus) na graščinski zemlji. V tem smislu odgovarja ogorščina seliščnini. V hrvaščini ognjišćina = dimnica, daća od kućnog dima (Lopušić, Urbari = Mon. hist. jur. VI. 87). Urbar pazinske grofovine iz l. 1498.

paličur, m., Gemeindekorporal und Gehilfe des Supan und Podsupan.

Paličurji so v raznih poslih podpirali župane; iztirjavali so često neplačane davke. Beseda bo izpeljana iz palica ‚Stock', torej ‚Stockträger'. Tožbe kožljaških podložnikov iz l. 1782. v turjaškem arhivu.

palikar (paličar?), m., der Gehilfe des Supan.

Prim. paličur ibidem od palika in palka ‚Stock'.

pasji, adj., v zvezi ***pasji snop,*** der Hundszehent.

Ta davek so opravljali kmeti v žužemberški fari na levi strani Krke: trg Žužemberg, vas Zafaro, Vrhova, Trebška vas in Sadinja vas. Znašal je osminko navadne žitne desetine (Getreidezehent). Pravdni akti žužemberške graščine l. 1714. v turjaškem arhivu.

pojezda, f., der Stifttag.

»Auf Paulustag, so durch den hauptmann, pfleger oder amtmann die pojesda oder stiftag gehalten wird.« (Devinski urbar iz l. 1524.)

povaljek, -ljka, m., der alte Weinstock.

Sbh. povaljek = povaljenica ‚barbatella di vite, margolato, Ableger, Absenker' (Parčić), od povaliti. Prim. klen. Čepič, Zakupna pogodba iz l. 1775. v turjaškem arhivu.

prema, f., das Gespann von vier Ochsen.

Podložnik, ki je imel četver volov, je pripeljal o božiču v grad voz drv. Kolikor četveric volov je bilo v župi, toliko vozov drv so pripeljali v grad. Sbh. prema f. ‚un secondo timone del carro per aggiogare altri due buoi' (Parčić); v slovenščini je prema ‚jeder der beiden Wagenteile' (Pleteršnik) od prěmъ ‚gerade' (Mikl. Etwtb. 263). Preiskovalni zapisnik o pritožbah kožljaških podložnikov l. 1782. v turjaškem arhivu.

skavéc, -vca, m., der Tresterwein.

Vino za domačo rabo iz slabega grozdja ali iz tropin. Tožbe podložnikov v Pasu iz leta 1782. v turjaškem arhivu. Štrekelj, Arhiv 14, 541. It. scavezzo, furl. schavezz, ‚Treberwein, erzeugt durch Aufguss von Wasser auf die Trebern'.

spod, m., dem. ***spodič,*** das Weinmaß von 40, bezw. 20 Pokalkrügen.

Spod je bil ozek bedenj, ki so ga na dan sv. Ilja nepristranski preskusili in v meroskusno črto zabili dva žeblja. Vsakemu spodu vinske desetine je moral vinski desetinec dodati kot unesek (calo) še dva bokala, ki sta pripadala grajskemu oskrbniku. Da ni bilo treba teh dveh bokalov posebej dajati, so izumile graščine paličko. To je graščinski oskrbnik ali berič po koncu postavil na dno spodovo; nato so vanj nalili 40 bokalov in še dva bokala mošta, in doklej je segala površina vina, so vrezali v paličko znamenje. Zaznamovano palico so imenovali morel (iz ben. morèlo: legni de' morèlo = legni di misura). Po tem zaznamovanju je graščina jemala vinsko desetino (spod) z uneskom vred, ne da bi dva bokala za kalo posebej merila. Da je graščak dovolil oskrbniku, naravnost od kmetov jemati del mezde, že to je bilo nedostojno. Vrhutega je bila vsa naredba kakor nalašč ustvarjena, da so lože opeharili desetinca; zakaj nihče ni mogel grajskega oskrbnika ali beriča nadzirati, ali se je res konec palice dotikal dna nalitega spoda, in če jo je le nekoliko dvignil, je moral vinogradnik vrč vina ali še več doliti. Zato je graščina v Kožljaku (Istra) to merjenje odpravila l. 1784. Opombe vredno je, da se v Pasu za stsl. ą govori *o*; drugi Istrani imajo spud ‚modius quo vinum metiuntur' (Nemanić, I. 13) iz stsl. spądъ. Poročilo grajskega oskrbnika iz l. 1784. o vinski desetini v Pasu. Turjaški arhiv.

sprat, m., die ganze Bekleidung.

Po jutrnji dne 17. aprila l. 1795. je kmet v Kožljaku dal hčerki, ki se je možila, tri sprate, to je dva iz finega sukna, jagnetine (oprsnik iz jagnjetine) in navadnega platna, enega pa iz hodničnega platna, sivega sukna in navadnega platna. Vrhutega je še obljubil 12 ovac in en cekin. Po istem redu je bila v starih časih jutrnja sestavljena na Kranjskem. Kmet

v žužemberški graščini je l. 1685. zapisal sinu ženinu irhaste hlače (!), plug, par volov in 20 gold. Pogodbe podložnikov v turjaškem arhivu.

sprega, f., ein mit sechs Ochsen bespannter Wagen.

Kmeti, ki niso imeli 6 volov, so o sv. Mihaelu sestavili toliko volov, da je to dalo eno sprego in s to so opravljali vozno tlako in druga župna dela. Župa (Supangemeinde) Čepič je imela 7 takih spreg; od *sъpręga, sbh. sprega ‚aggiogamento di cavalli o buoi', Parčić. Pritožbe čepiških podložnikov l. 1784. v turjaškem arhivu.

stražica, f., die Brunnenwache.

Vsak podložnik v graščini Lupoglavu je bil, kadar je prišel na vrsto, dolžen, poslati v grad žensko, ki je pazila, da ni nihče kalil vode in da so po določenem redu podstavljali posode in v pravem času odnašali studenčnico. Vrhutega je nosila sama vodo v grad in, če je bilo treba, opravljala tudi druga dela. Zato je za noč in dan prejemala četrtinko vina in funt kruha. Lupoglavski urbar iz leta 1620. dne 5. septembra v turjaškem arhivu.

strop, m., der aufgeschichtete Holzstoß.

Istrske graščine so prodajale drva v stropih po 1 gl. 23 kr. Strop je bil dolg 6 in visok $3^1/_2$ benečanskih čevljev, poleno pa je merilo dva benečanska čevlja in je bilo vsaj en palec debelo (‚Prügelholz'). Beseda ne bo slovanska; prim. furl. strupp ‚ajuola', kar se spravlja v zvezo s truppa ‚Haufe'; pomen ‚Haufe, eine Menge von Leuten' bi se bil potemtakem zmešal s pomenom ‚Haufe = Holzstoss'. Dražbeni zapisnik kožljaške graščine iz l. 1741. v turjaškem arhivu.

vršnik, m., der Sackzehent (Getreidezins).

Davščina (oves, proso in dr.), ki so jo dajali desetinci graščini v vrhanih mernikih nasproti roženemu merniku. Pravdni akti žužemberške graščine iz l. 1714. Prim. Štrekelj, Časopis VI. 4.

žitnica, f., der Getreidezins.

Kmeti v Dvoru (žužemberška graščina) so se l. 1790. v prošnji na cesarja pritožili, »da morajo od cele kmetije dajati žitnico (Getreide vulgo Sitenza) $1^1/_2$ mernik pšenice, 2 m. ovsa in $1^1/_2$ m. prosa, in pa staričč (Staritsch): 3 mernike prosa;

nekateri pa dajajo celo 12 mernikov od ene kmetije«. Pritožba kmetov v Dvoru dne 31. avgusta 1790. Turjaški arhiv. Prim. Štrekelj, Časopis VI. 54, in Pleteršnik, Slovar II. 568 in 963.

Anton Kaspret.

Mala izvestja.

Ivanjski kres v ormoški okolici.

Mnogo narodopisnih drobtinic se je že zapisalo in otelo pozabljivosti, vendar je še dokaj lepih narodnih običajev, ki še niso nikjer zaznamovani, in ti glasno kličejo vnetega narodopisnega delavca, da bi jih ohranil poznejšim rodovom.

Za spoznavanje ljudskega mišljenja, njegove duše in prosvete je zelo pomembna navada, zažigati ob Ivanjem kres. Opisati hočem slavnosti ob Ivanjskem kresu v Pušencih l. 1895. in v Lopršicah l. 1909. Imenovana kraja sta vzhodno od Ormoža; prvi je oddaljen 2 km, drugi pa 4 km. Iz opisov teh kresov bo pazljiv raziskovalec našega narodopisja takoj spoznal, kako hitro ginevajo stare šege in navade, na njih mesto pa stopa novodobno skoraj vsak hip se spreminjajoče življenje, katero si skuša naše ljudstvo preustrojiti po svoje in ga spojiti z nekdanjim. Opisa sta nastala po ljudskem izročilu, nič se ni dodalo ali izpremenilo.

I. Kres v Pušencih 23. rožnika leta 1895.

Zadnji kres so zažgali Pušenčani na predvečer sv. Ivana (Krstnika) leta 1895. Bil je morebiti zadnji kres, ki je gorel kedaj v tej najmanjši občini celega ormoškega okraja. Ljudsko izročilo pravi, da sedaj ne kaže več zažigati kresa, ker so razmere drugačne, kakor so bile nekdaj: mladine je premalo, ker najbolj nadarjeni fantje in dekleta odhajajo po dovršenem 14. letu z doma, deloma pa tudi ljudstvo ni več za to složno in edino.

Idejo, kuriti kres, so sprožile leta 1895. pravzaprav deklice. Zedinile so se, da pojdejo od praznika sv. Urbana[1] (dne 25. velikega travna) vsak večer k »pilu« (občinska kapelica) pet in molit. Fantje pa so brez kakega dogovora med obojo mladino pripravili vse, kar je potrebno za kres. Zbirale so se vsak večer, ko je bilo delo že opravljeno, navadno ob »Zdravo Mariji« pri kapelici ter molile rožni venec in lavretanske litanije; nato so pod vodstvom najspretnejšega dekleta pele nekatere Marijine pesmi. »Angeljsko češčenje«[2] so pele vsakikrat.

Fantje določajo navadno sami prostor, kjer se naj kuri kres. Leta 1895. so izbrali »ledino« v »otoki« na pušenski »gmajni«. Zadnji teden pred Ivanjem so nasekali na občinski lastnini vsakovrstno šibje: jelševino, dlogovino, češmigovino, borovino in drugo trnje, pastirji pa so jim pomagali ter vlačili trnje in šibje skupaj. Zložili so ga okoli visokega, precej debelega droga, na katerem je bil smrekov vršič, zgoraj pritrjen z raznovrstnimi trakovi iz popirja in okrašen s cvetličjem.

Ko je bil kres dva ali tri dni pred Ivanjem že pripravljen, sta ga vsak večer dva fanta »čuvaja« stražila, da ne bi ga užgala kaka hudobna ali nagajiva roka.

Vsa mladina je pričakovala z nekim posebnim veseljem večer, da lahko pokaže vsem vaščanom, kaj je priredila. Dekleta so trgale belo cvetočo dremoto[3], pletle vence, delale šopke; fantje so prinašali brezje in smrečje, dekleta ga opletala s trakovi, venci in šopki. Vse to se je vršilo cel popoldan v občinski hiši.

Na večer, ob »Zdravo Mariji« se je začelo ljudstvo, mlado in staro, zbirati pri občinski kapelici, ki je bila s smrečjem krasno opletena. Vaška dekleta, ki so hodile h kapeli pet in molit, so bile oblečene v bele »pluze«, na glavi so imele vence iz belo cvetoče dremote in v rokah goreče sveče, okrašene s šopki.

[1] Ker je zaščitnik kresnega ognja; tako mi je povedala Mima Zadravčeva.

[2] Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, IV. štev. 6406.

[3] Belo cvetoča dremota je kresna cvetlica deklic, rumeno cvetoča pa je kresna cvetlica fantov.

Ko je bilo že vse v redu, se je začel premikati sprevod, ki so ga imenovali Pušenčani »procesija«, preko brvi proti »gmajni«; razvrstila sta ga dva fanta, ki sta skrbela tudi med potjo za red. Naprej je šel fant, ki je nesel križ, napravljen iz dveh navskriž djanih drogov, na katerih desnem, levem in zgornjem koncu je gorela baklja[1]. Za njim je šlo nekaj domačih otrok in pastirjev. Tem je sledilo 6 fantov, ki so nesli »mengo«. Imeli so brezove vršiče, okrašene s cvetlicami ter belimi, modrimi in rdečimi trakovi iz popirja. Za temi so šla vaška dekleta. Med tem dva po dva razvrščenim sprevodom so šli oni, ki so svetili. Nosili so baklje; na drogih so imeli pritrjene »čreplje«, v katerih so goreli »smolenjaki« (suha borova storovina); vsak je imel še v predpasniku (»frtošnjači«) nekaj smolenjakov, katere je deval na ogenj, da mu ni ugasnil. Za tem sprevodom je šla nedogledna množica ljudstva, mladega in starega iz sosednih občin brez vsakega reda. Pomikal se je sprevod s petjem in godbo po »klanjci« proti občinskemu pašniku »gmajni«, kjer je bil v »otoki« na »ledini« pripravljen kres.

Ko so stopili vsi v kolo okoli kresa, je nažgal od deklet izbran fant, Ivan po imenu, kres, dekleta pa so medtem pele:

»Sveti Ivan kres nalaga,
ladi nam je, predragi nam je,
S pravoj roko ga vižaga,
ladi nam je, predragi nam je«.

Nato se je začel obhod okoli ognja. Otvoril ga je fant, ki je nesel najlepšo »mengo«. Za njim je šlo troje deklet, ki so pele prejšnjo pesem in jo nadaljevale tako-le:

»Z levoj rokoj venčke tala,
ladi nam je, predragi nam je«.

in na to:

»Nam se je zaštelo mladega junaka,
ladi nam je, predragi nam je«.

[1] Leta 1893; ko so tudi tukaj zažgali kres, je nesel fant naprej „mengo“; bil je lepo okrašen brezov vrh. Ta križ se pozneje pri obhodu okoli ognja nič več ne omenja. Fant, ki ga je nesel, ga je vrgel v ogenj obenem z „mengami“.

Ob strani med množico je stalo zopet troje deklet, ki so pele in odgovarjale prejšnjim tako-le:

»Imenujte, kaj mu je ime,
ladi nam je, predragi nam je«;

na kar so odgovarjale zopet prve:

»Ime mu je mladi Ivan
ladi nam je, predragi nam je«.

Nato pojejo skupaj, ne da bi se pridružile druge prvim, ki hodijo okoli ognja, tako-le:

»Če ne stopiš v droben tanec,
ladi nam je, predragi nam je.
Ti si dolžen pintek vina,
ladi nam je, predragi nam je.
Pintek vina za dva goldina[1],
ladi nam je, predragi nam je«.

Medtem stopi fant, katerega so imenovale, v vrsto pred pojoča dekleta in sicer za onim, ki nosi »mengo«, drugi se zopet pridruži temu. Pesen se ponavlja:

»nam se je zaštelo mladega junaka itd.«

tako dolgo, da so sklicani v vrsto vsi znani fantje.

Potem kličejo v vrsto dekleta in pojejo:

»Nam se je zaštelo mlade devojke,
lada nam je, predraga nam je itd.«

z dotičnimi izpremembami, pri čemur stopajo deklice za pojoča dekleta[2].

Hodili so okolo ognja in peli, dokler ni začel pojemati. Nato vrže fant najlepšo »mengo« v ogenj, temu sledijo drugi, ki mečejo tudi rumeno cvetočo dremoto v plamen, dekleta pa mečejo vence, katere so nosile doslej na glavi v ogenj. Drugi pokajo zopet s »hebetom«[3] po ognju, da bi s tem odpodili od hiše in od sebe vso neprijetno golazen in mrčes.

Ko je že ogenj ugasnil, se je vrnilo ljudstvo proti domu v istem redu, kakor je prišlo h kresu. Baklje so se zopet za-

[1] V Lopršicah so peli leta 1909: „Pintek vina za dva soldina", itd.

[2] Ves obred mi je natančno opisala Mina Zadravčeva iz Pušinec hiš. štev. 28.

[3] Neki smrdeč drač.

žgale, da so razsvetljevale pot odhajajočim. Gredoč so peli razne Marijine pesmi[1] na čast sv. Ivanu. Dekleta so šla zopet k »pilu«, kjer so še enkrat zmolila rožni venec in lavretanske litanije.

S tem je bila kresna slavnost končana in ljudstvo, kar ga je bilo še pri kapelici, se je razšlo okoli polnoči.

Kres za to leto pa še ni bil opravljen; vršilo se je namreč v nedeljo po prazniku sv. Petra in Pavla veliko »kresno goščevanje«. Bila je splošna vaška slavnost, katere se Pušenčani spominjajo še dandanes z velikim navdušenjem. Vršila se je na »bregu« v hiši štev. 28, ki je last kmetice posestnice Terezije Zadravec. Ves teden so pripravljala vaška dekleta najraznovrstnejša jedila in drugo pecivo, fantje pa so skrbeli za pijačo. Tudi slavnostno hišo je mladina prav okusno okrasila z brezjem in smrečjem.

Imenovanega dne popoldne je bilo goščevanje. Zbrali so se vsi, mladi in stari; marsikatero hišo so zaklenili, ker ni bilo nikogar, ki bi ostal doma. Sprva so sedeli za mizami, polnimi jedil in pijače, sosed pri sosedu, mladina posebej in otroci navmes ter se mirno pogovarjali. Kmalu pa je vino pokazalo svojo moč; videlo se je zbranim veselje na obrazu, vino jim je razgrelo živce, začeli so uganjati najraznovrstnejše burke. Godba — bila je iz Litmerka — je igrala vesele komade, mladina je plesala; marsikateri mož in žena, ki nista plesala že od mladih let, sta se čutila takrat mlajša in sta se veselo zasukala. Seveda v notranjih prostorih ni bilo dovolj prostora, veselje in rajanje se je preselilo na trato, kjer so tudi plesali; otroci pa so se razveseljevali po svoje. Znani pušenski veseljak Andrej Vrhovščak[2], je vodil skoraj eno uro po »bregu« in »grabi« »gosinji rep«, drugi so sedeli za mizami ter pili in peli Le škoda, da je dež v mraku pregnal vse v notranje prostore, kjer se je ljudstvo razveseljevalo skoraj do jutra.

II. Kres v Lopršicah 23. rožnika l. 1909.

Poročilo o loprškem kresu, katerega so zažgali vaščani na »gmajni« na predvečer sv. Ivana (Krstnika) dne 23. rožnika leta

[1] Iz „Venca pobožnih molitev in svetih pesmi", Maribor, 1867.
[2] Umrl 17. sušca 1908 v Gradcu.

1909., je slično pušenskemu. Da mi ni treba ponavljati dobesedno kar celih odstavkov, se hočem omejiti le na to, kar se je vršilo drugače, kakor leta 1905. v Pušencih.

Idejo, kuriti kres, je sprožila mladina skupno po medsebojnem dogovoru. Dekleta so hodila od 1. velikega travna vsak večer[1] k »pilu« pet in molit; fantje pa so na »gmajni« zadnji teden pred Ivanjem »skitili« kres. Vzeli so lep zelen bor, ga oklestili do vrha ter ga okrasili z raznobarvnimi trakovi iz popirja. Okoli bora so naredili na tleh iz suhe borovice križ ter nametali nanj raznovrstno šibje in trnje.

Na predvečer sv. Ivana se je ljudstvo, mlado in staro, od blizu in daleč, zbralo pri županu. Tukaj se je razvrstilo v procesijo; naprej je šel fant, ki je nosil mengo iz brezovega vršiča, okrašeno z narodnimi trakovi. Ob strani sta šla dva majhna fanta, ki sta nosila vsak po eno tablo z gorečimi napisi[2]. Na levi je bilo zapisano z velikimi črkami:

NA ČAST	in na desni:	POHVALJEN
SVETEMU		BODI
IVANI.		JEZUS KRISTUS.

Nato se je vrstila moška in ženska mladina do 15. leta; nekateri dečki so nosili lampijone in svetili. Za temi so korakali starejši fantje, ki so nosili baklje; za temi je šla godba. Nato je šel »prvi« s svojim pobočnikom; oba sta imela črez prsi pripet širok belo-modro-rdeči trak in v rokah vsak po eno trobojnico, okrašeno s šopki. Za njima je šla »prva« z dvema tovaršicama in za njo »druga« tudi z dvema tovaršicama[3]. Za temi so šle tri po tri deklice, oblečene popolnoma v belo obleko, v rokah so imele šopke, na glavi pa vence iz dremote in »meteka«[4].

Tako je šla procesija od župana do »pila«, kjer so godci zaigrali, dekleta pa izmolila očenaš in češčena si Marija ter

[1] Ako bi dekleta izpustile le en večer do kresne noči in se pri občinski kapelici ne zbirale, bi se ne smel vršiti ne kres ne kresno goščevanje.

[2] Bili ste dve večji popirnati škatlji z izrezanimi črkami, v katerih je gorela sveča.

[3] „Prva“ in „druga“ sta bili voditeljici petja in molitev.

[4] Neka vrsta rož, ki ostanejo delj časa sveže.

zapela tri Marijine pesmi. Od tukaj se je pomikal sprevod med petjem, godbo in molitvijo proti kresu. Ko so bili že vsi v kolu okoli njega zbrani, ga je nažgal neki fant, Ivan po imenu, dekleta pa so pela:

»Sv. Ivan kres nalaga,
Oj, ladi nam je, predragi nam je« itd.

Nato se je začel obhod okoli ognja. Naprej je šel fant, ki je nesel mengo, za njim »prve« tri, ki so pele:

Mi si kličemo mladega junaka,
Oj, ladi nam je, predragi nam je«.

»Druge« tri so stale na strani in pele:

»Imenujte, kaj mu je ime,
Oj, ladi nam je, predragi nam je«, itd.[1]

Najprej so poklicale v vrsto »prvega« z njegovim pobočnikom, ki sta stopila v kolo za onim, ki je nesel mengo.

Tako se je poklicalo v vrsto vse znane fante in dekleta. Končno so še stopile »druge« tri v kolo, in dokler ogenj ni začel pojemati, so okrog hodili in peli. Nato so vrgli v ogenj vse šopke in vence, mengo in en lampijon, vse na čast sv. Ivanu.

Ko je kres dogorel, se je zahvalil »prvi« vsem ter jim želel lahko noč. Godci so zasvirali koračnico, mladina je stopila v procesijo in sprevod se je začel pomikati zopet proti vasi. Med potjo so igrali, peli in molili rožni venec. Nato je bilo pri županu malo kresno goščevanje, veliko pa, katerega pomen je, vzdrževati staro navado naših pradedov, se vrši navadno v jeseni.

V Pušencih pri Ormožu, meseca velikega srpana 1909.

Alojzij Trstenjak.

O starinskih najdbah v Razborju nad Loko (pri Zidanem mostu).

1. Bližina vodne ceste ob Savi in solnčna lega proti jugu je vzrok, da je bila ta okolica že pred prihodom Rimljanov naseljena. Na griču vshodno od graščine Ruta se nahaja (v okolici Hrastje) velika gomila, katero je preteklo leto deloma razkopal kranjski starinoslovec J. Pečnik ter vse najdbe odnesel. Ljudje so potem nadaljevali kopanje na lastno roko in so našli majhen, z roko vstvarjen lonec s 3 grbami iz črne prsti. Visok je

[1] Te podatke mi je dal Peter Zadravec ml. iz Lopršic.

7 cm, premer znaša 10 cm, debelost 1 cm; prenesel se je v muzej našega Zgod. društva. Poročevalec je neko popoldne s kopanjem nadaljeval, a brez vspeha.

2. Nad vasjo Lisca se dviga strm hrib, okoli katerega se vije cesta med Lisco in Hinino. Ljudje ga imenujejo Gradišče in vedo mnogo o strahovih pripovedati. Marsikateri, celo ugledne in trezne osebe, se spominjajo, da jih je tukaj strašilo. Na vrhu hriba se pozna samo kos tankega zida. Prek tega zida je dal poročevalec izkopati globok jarek do žive skale. Našel se je razklan čekan divjega merjasca, vretence za prejo in nekaj kosti. Vse to so najbrž s smetmi vrgli k zidu. Odkopan zid je 140 cm visok in 50 cm debel ter iz drobnih kamnov prav slabo zidan. Za obrambno obzidje ni mogel služiti. Nadalnje kopanje ne obeča kaj posebnega in bi bilo le tedaj priporočati, ako bi to domačini s tlako storili. Saj se živo zanimajo za Gradišče!

Razvalina je grad Reutenberg, predhodnik še obstoječe gospodarske graščine Ruta, ki se imenuje še v 17. stol. L. 1317. je gospodaril na njem Friderik Reutenberški, ki je bil oženjen z Jeuto Raštanjsko (Reichenstein nad Koprivnico), njuna hči Marjeta je pa bila vstopila v dominikanski samostan v Studenicah. V njem so še tri njene tete, Jera, Rihica in Neža, Bogu služile in Rihica se imenuje l. 1333. kot priorka. Pa tudi hči materinega brata Gotfrida, ki je gospodaril na Raštanju, Sofija, je bila dominikanka. Stara mati Jeuta je torej samostanu volila $5^1/_2$ kmetij ter gozd v Lisci radi treh svojih hčera in dveh vnukinj, ki so v njem živele, Jeuta Reutenberška, tudi njena hči, je to darilo potrdila z listino, pisano v našem gradu dne 15. junija l. 1317. Priči sta bila brat njenega moža Ortolf in mož njene že rajne sestre Dimute, Henrik Boštanjski. Marjeti Reutenberški je pozneje sledila v Studenice njena sorodnica, najbrž vnukinja, Treuta, ki se imenuje kot prednica (priorka) leta 1384.

Za lažje umevanje teh sorodstev postavimo semkaj rodoslovno deblo.

Wlwing pl. Raštanjski,
se im. l. 1282. kot fevdnik Kunšperški.
Žena: Jeuta.

Obadva umrla pred l. 1317.

Gotfrid † pred l. 1317.	Jeuta Mož: Friderik pl. Reutenberški.	Dimuta † pred l. 1317. Mož: Henrik pl. Boštanjski.	Jera, Rihica, Neža. Redovnice.
Elizabeta, Sofija. Redovnica.	Marjeta. Redovnica.		

3. V selu Znojilo je pred pribl. 5 leti potegnil plaz (10 m zapadno od hiše štev. 35) in je spravil na dan več kamenja. Med njimi je bil tudi grobni spomenik s skoro že izbrisanim napisom. Šele letos ga je g. šolski vodja B. Jurko v Razborju zapazil. Kamen je 10 cm debel, skoro 1 m visok, spodaj 43, zgorej pa 36 cm širok. Z ožjim delom pod napisno ploščo je bil zasajen v zemljo, v majhni dolbini na vrhu pa je bil pritrjen kak verski simbol iz kamna ali kovine. Kamen je sedaj last našega društvenega muzeja. Napis se glasi:

D M
CELSILLA
MAXIMI (f)
AN · LXXV
SABINIANA
AN · LXX

Dis Manibus (sacrum) Celsilla Maximi (filia) annorum LXXV, Sabiniana annorum LXX. »Ranjkim (posvečeno)! (Tukaj počiva) Celzilla, hči Maksimova, stara 75 let, Sabiniana, stara 70 let . . .« Ker se v Mariboru ne da dobiti Corpus inscriptionum, nam ni bilo mogoče preiskati, kolikokrat in kje se še najdeta zanimivi imeni Celsilla in Sabiniana. Natančnejšo objavo bo zato oskrbela Osrednja komisija za spomenike, kateri se je poslal odtisek. Dva druga rimska kamena iz Razborja sta že večkrat objavljena, tako n. pr. tudi pri Orožnu, IV, b. str. 470.

Dr. Avg. Stegenšek.

Kmetski koledar za l. 1690. (Neuer Bauernkalender für das Gemeinjahr 1690.)

Knjižica je sicer nemška, ali ne zdi se mi odveč, da se v slovenskem časopisu izpregovori o njej, in sicer zato:

1. v 17. stoletju ni bilo slovenskega koledarja in je ta-le nemški služil tudi našemu slovenskemu ljudstvu. Tudi ta komad

se je našel v zelo stari slovenski hiši, na še zdaj slovenskem ozemlju na Koroškem;

2. so bili slovenski mali kmetski koledarji, ki so začeli izhajati l. 1725, posnetki tega-le nemškega;

3. živijo v našem ljudstvu še zdaj prorokovanja, vraže in sličnosti, ki se nahajajo v nemškem izvirniku, a so se v slovenskih izdajah sčasoma opustile;

4. se slovensko ljudstvo štajersko in koroško še do danes ni emancipiralo od nemškega kmetskega koledarja, ki je v omenjenih pokrajinah postal domača knjiga v pravem pomenu besede.

Opomnim pa, da bom, opisujoč najdeni komad, moral tuintam kaj malega izpustiti, ker je papir na mestih od črvov izjeden in sta zunanji strani močno zamazani.

Koledar ima obliko današnjega Neuer Bauernkalender ter šteje 32 strani. 1. stran je naslovna, 2. naznanja mrkove, 3. tolmači razna tipska znamenja; tej sledi 24 strani koledarja v ožjem pomenu, 28., 29., 30. in 31. stran prinašajo kratka kmetska pravila, zadnja pa navod, kedaj je z ozirom na starost človekovo najbolje staviti rožiče, in na koncu podobo, ki jo bom natančneje opisal pozneje.

Na 1. strani je pod napisom videti znane tri može, katerih prvi ima bržkone cepce, drugi lopato, tretji vile v roki, dasi po obleki niso podobni kmetom. Slika utegne imeti svojo zgodovino. V 17. stoletju se je koledarjev izdajalo silno mnogo; med pratikarji vseh omikanih narodov pa so slovili najbolj trije: Belgijec Matevž Laensberg ter Francoza Mihael Nostra, damus in Peter Larrivey; in misli se, da slika predstavlja te tri može, ki so dobili kmetske embleme gotovo pozneje. Nad moži je videti solnce, zvezde, luno v prvem krajcu in grb s kraljevo krono. Pod sliko stoji kraj izdaje in ime izdajateljevo; zadnje je nečitljivo, izdal pa se je koledar v Augsburgu.

Druga stran, kjer se naznanjajo mrkovi, nima nič posebno zanimivega.

Tretja stran prinaša razna tipska znamenja s pojasnili; poleg znamenj za lunine mene, za vreme, za 12 ozvezdij in za poste tudi znamenja za razne opravke in pojasnila: krv puščati, zdravila pustiti, rožiče staviti in se kopati, zdraviti se, sejati,

otroke odstavljati, lase striči, nohte rezati, za stavbo les podirati, njive gnojiti, ptiče loviti, na lov hoditi.

V koledarju samem zavzema vsak mesec po 2 strani; razdelba dni je kakor v sedanjih koledarjih; tudi vinjete pod napisi mesecev so iste. Svetnikov je približno za polovico manj nego v današnjem koledarju, najti pa je vse one, ki so v ljudstvu zdaj najbolj znani; slike so podobne sedanjim, a niso slabejše. Dočim današnji koledar pod slikami zaznamuje lunine mene, vreme, dolgost dneva in poste v eni vrsti, ima stari, ker svetuje tudi za vsak dan to ali ono opravilo, dve. Z zanimanjem sem iskal princip, po katerem bi naj bila določena opravila in se prorokovalo vreme, toda ni ga zaznati. Vrsta trikotov in polkrogov naznanja mnogo več praznikov, nego jih imamo dandanes; saj se jih je precejšnje število odpravilo še le v 18. stoletju. Numeracije dnevi nimajo; zato stari ljudje še danes dneve določujejo po najbolj znanih svetnikih oziroma praznikih.

Zanimivejša pa so kmetska pravila. Evo jih: Ako na dan sv. Vincencija sije solnce, bo mnogo dobrega vina. Ako je na dan izpreobrnjenja sv. Pavla lepo, je pričakovati dobro leto; če je vetrovno, se je bati vojne, če megleno, bolezni. Ako na svečnico solnce sije, bo še več snežilo. Za toplim svečanom sledi navadno mrzla pomlad. Ako je na dan ustoličenja sv. Petra mrzlo, bo še 14 dni mraz. Matija led razbija; če ga ni, ga naredi. Podiraj les za stavbo in orji praho! Kolikorkrat v sušcu megla, tolikokrat poleti nevihta. Kolikor rose v sušcu, toliko slane okoli Velike noči in megle v velikem srpanu. Na dan sv. Benedikta sejaj ječmen, grah in luk, sadi in obrezuj trte ter presajaj drevje, ako mesec raste. Kakor cveto črešnje, tako tudi trta. Suh mali traven kmetom ni všeč, deževen pa jim obljubuje rodovitno leto. Kar se v sušcu ni sejalo, naj se zdaj sadi. Ako na dan sv. Filipa in Jakoba zvečer dežuje ali se v noči naredi rosa, bo leto dobro. Ako je na dan sv. Urbana lepo, se bo vino dobro obneslo; ako dežuje, bo jesen slaba. Hladen veliki traven in moker rožnik polnita škednje in sode. Striži ovce o pravem času. Kakšno je vreme okoli sv. Medarda, takšno bo ob žetvi. Mokre Binkošti, obilen Božič; lepe Binkošti, slab Božič. Ako na Janževo dežuje, rado dežuje še 40

dni in tudi sadeži bodo slabi. Jegulje in raki so v tem času najboljši. Ako na dan sv. Jakoba dežuje, bo malo želoda. Ako je nedeljo pred sv. Jakobom lepo, bo mnogo zrnja, ako dežuje, malo. Ako na dan Marijinega vnebovzetja solnce sije, bo trta dobro obrodila. Kakoršno je na Jernejovo, takšna bo vsa jesen. Zadnja dva dneva velikega srpana in prva dva kimovca se je na vinski trti bati slane in mraza. Ako kimavca grmi, bo mnogo prediva in sadja.

Ako je na dan sv. Matevža lepo vreme, bo drugo leto dobro vino. Ako je 1. kimavca lepo, bo lepa jesen in dobra trgatev. Ako gre listje nerado z dreves, bo zima ostra in dolga. Ko divje gosi odletijo, ni več dolgo do zime. Kakšen je listopad, takšen bo prihodnji sušec. Ako je na Martinovo lepo, bo zima ostra. Ako grudna grmi, bo še mogo vetra. Ako božično noč veter piše z vzhoda, bo živina hudo cepala, ako z zahoda, bodo poginile velike armade, ako s severa, bo naslednje leto dobro, ako z juga, bodo prišle hude bolezni.

Ta prerokovanja naše ljudstvo pozna še danes in veruje v nje.

Zadnja stran: Rožiče staviti naj si dado in kopljejo naj se mladi ljudje od 12. do 21. leta po mlaju, oni od 21. do 36. leta po prvem krajcu, oni od 36. do 48. leta po ščipu, starejši pa po zadnjem krajcu. Kadar je mesec v znamenju dvojčkov in leva, ni dobro, dati si staviti rožiče, pač pa, kadar je v znamenju strelca.

Knjižico sklepa naga od prs do popka razparana, stoječa človeška figura, v elipsi obkoljena od 12 ozvezdij, s katerih vsakega drži po ena ali po dve ravni črti na gotov del človeškega telesa. Ozvezdja ne slede v astronomnem redu, ampak primerjaje jih s številkami na kazalnici ure, tako-le: 12 = oven, 1 = bik, 2 = škorpijon, 3 = devica, 4 = rak, 5 = vodnar, 6 = ribe, 7 = lev, 8 = strelec, 9 = tehtnica, 10 = divji kozel in 11 = dvojčka. Črte pa gredo tako-le: od ovna na glavo, od bika na levo ramo, od škorpijona na trebuh, od raka na gornje levo stegno, od vodnarja ena na levo, druga na desno stegno, od leva na desno, druga na levo koleno, od strelca ena na bok, druga na levo stegno, od tehtnice ena na bok, druga na spolovila in od divjega kozla na desni nadlaket;

kam drže črte od dvojčkov, device in rib, pa ni spoznati. Vsekakor je podoba alegorična in mora imeti zanimivo razlago.

G. Majcen.

Donesek k čarovniškim procesom.

V c. kr. namestniškem arhivu v Gradcu se nahaja pod naslovom Miscellanea zvezek aktov, ki obsegajo zanimive čarovniške procese iz ormoške sodnije. Zlasti je natančno popisan celi proces proti Središčanki Doroteji Bedo iz l. 1677. Ta proces je objavil dr. Byloff v »Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark« VI. (1908), str. 27—46.

K njegovemu spisu mi je dostaviti naslednje opombe:

1. Str. 31. Ormoški sodnik Janez Jurij Franc pl. Will, poklican od celjskega krvnega sodnika, ni sodil v Šoštanju dveh žensk, ampak le eno, ki je zastrupila dva moža.

2. Str. 33. Byloff je krivo bral Walaph Samoda, mesto Walasch, kar je po središkem izgovoru Balaž.

3. Takratna graščakinja ormoška, lastnica sodnije, ni bila »Witwe des Herrn Peter Frey«, ampak vdova Franca Adama Pethe, ki je umrl 21. okt. l. 1674; ime ji je bilo Ana Marzilija roj. Locatelli.

4. V istem zvezku se nahaja popis še nekega drugega čarovniškega procesa, katerega se Byloff le mimogrede dotakne. Zdi se mi vredno, ga objaviti, ker nam nazorno predočuje psihologijo čarovnic.

Nekje začetkom l. 1677. je bila pri ormoški sodniji obtožena radi čarovništva neka Urša Lastavec, okoli 40 let stara, velikonedeljska podložnica iz Cvetkovec. Deloma radovoljno, deloma z mukami prisiljena, se je priznala krivo, da je:

1. z Marino Herguljo, Plohlco, Šnajderco, Finkovico, Kovačičko in Petrinko (ki so bile v prejšnjem procesu, po priliki pred pol letom, obsojene in sežgane) petkrat letela na Donačko goro, kjer so jedle, pile in plesale; hudobni duh, Janže imenovan, jih je gostil.

2. Trikrat je s hudobnim duhom nečistovala.

3. Hudobnemu duhu je zaobljubila svojo dušo in v znamenje se je z iglo vbodla v srčni prst (Herzfinger) desne roke ter ji je hudič iz prsta sesal krv.

4. Kadarkoli je s svojo družbo letela na Donačko goro, vselej jim je hudi duh dal zadostno pijače iz nekega velikega soda.

5. Na Donački gori je s svojimi prej imenovanimi tovarišicami trikrat napravila točo; Hergulja in Plohlca sta bili mojstrnji in sta točo kuhali.

6. Strašno točo pred 3 leti, ki je tako daleč segla po Hrvaškem in vse pobila, so tudi one napravile na Donački gori.

7. Pri čarovniški družbi je bila pet let.

Deželski sodnik Janez Jurij Franc pl. Will, ormoški in ljutomerski sodnik, jo je obsodil na smrt. Ker je pa bila noseča, so morali čakati na porod. Dne 15. maja 1677. poroča sodnik notranjeavstrijski vladi, da je že pred 6 tedni porodila, otroka je vzel mož k sebi, sodnik pa sedaj predlaga razsodbo: Urša Lastavec se zaradi dobrovoljno in prisiljeno priznanega čarovništva izroči krvniku, ki jo odvede na grmado, jo zadavi in njeno truplo sežge, pepel se pa pokoplje v zemljo.

F. Kovačič.

Književna poročila.

Umetniški spomeniki Lavantinske škofije. Drugi zvezek. Konjiška dekanija. Spisal dr. Avguštin Stegenšek, profesor bogoslovja in c. kr. konservator. — S 75 nariski v tekstu in 94 slikami na 59 tablicah. V Mariboru 1909. Založil pisatelj.

Prvemu zvezku „Cerkvenih spomenikov Lavantinske škofije", ki je opisoval gornjegrajsko dekanijo [1905], je sledil v razmeroma kratkem presledku ta drugi zvezek, ki podaja umetniške spomenike konjiške dekanije. Kakor se pozna že na spremenjenem naslovu, je g. pisatelj svoj prvotni načrt zelo razširil, kar je v marsikaterem oziru veselo znamenje. Knjiga obsega 300 strani velike oblike in podaja najprej opis posameznih konjiških župnij [1—179], nato pa obširno zasnovan načrt zgodovine žičke kartuzije [179—289]. Za to delo je pis. porabil svoje prejšnje publikacije, raztresene po raznih časopisih [ČZN, Voditelj v bogoslovnih vedah, Zeitschrift f. oc. Volkskunde], ogromna večina gradiva pa je na novo zbrana, vrejena in povsod zanesljivo dokazana.

Pisatelj podaja pred vsem zgodovinski uvod o cerkvah in gradovih v konjiški dekaniji [1—11], ki mu sledi opis predzgodovinskih, rim-

skih in ranozgodovinskih starin [12—21], ki se nahajajo v konjiški dekaniji. Z opisom nadžupnije Konjice [22—77] in njenih podružnic se začenja podrobni opis posameznih župnij konjiške dekanije. Ta opis zavzema prvo večjo polovico knjige [22—178]: pisatelj podaja v besedi in podobi natančen opis vseh umetniško kolikor toliko pomembnih spomenikov [med njimi so tu in tam umetniško visoko stoječe stvari], cerkev, gradov, župnišč, podružnic, kapel, spominkov, cerkvenega orodja itd. A tega ne našteva samo, ampak opisuje vse na podlagi svojega širokega obzorja, ki daje njegovi sodbi v zgodovinskih in umetniških stvareh trdno oporo in dobro ceno. Povsodi je dodan pregled zgodovinskega razvoja posameznih cerkev in gradov, razvoja zemljišč in sodnih mej, vse na podlagi lastnih raziskovanj in aktov, kolikor so doslej znani in kolikor jih je pis. lahko porabil. Popolnoma izčrpati vso tvarino ni bil pisateljev namen, ker podaja pred vsem le urejeno in zbrano gradivo, ki bo lahko tvorilo trdne in zanesljive temelje poznejšim raziskovanjem in monografijam. To omenja pis. izrečno pri načrtu zgodovine žičke kartuzije [str. 183], ki zavzema drugo, manjšo polovico knjige [179—289]. Mnogo aktov, ki zadevajo žičko kartuzijo, je neznanih, ogromna večina pa sploh neizdana. Kako pa odpira že podano „ogrodje“ zgodovine žičke kartuzije, kakor ga pisatelj zelo, skoro preveč skromno imenuje [l. c.], nove vidike v naši politični in kulturni zgodovini, to se vidi že na pregledu zgodovine žičke kartuzije. Ustanovljena pred l. 1163 od štajerskega mejnega grofa Otokarja I. je bila prva „v nemško govorečih“ deželah. Njej so sledile slovenske kartuzije v Jurkloštru (1174) in v Bistri (1256), ki so si ta svoj primat ohranile do konca XIII. stol. Od leta 1392. naprej je bila žička kartuzija sedež generalnega priorja in kraj občnih zborov vseh kartuzij rimske obedience. V tem času je najslavnejši in najznamenitejši žički prior Štefan Macone (* 1347 † 1424), mož, ki si ga bo morala naša kulturna in slovstvena zgodovina enkrat temeljito ogledati. G. pis. je to slutil, zato je podal obširen opis njegovega življenja in delovanja [228—234]. Ko je nehal razkol med Avignonom in Rimom, je [1415] ta primat žičke kartuzije minil. Dobro se je Kartuziji godilo pod celjskimi grofi, a to je trajalo le malo časa [1443—1456], nato pa so kartuzijani prišli zopet pod oblast avstrijskih vojvod. Razni, zunanji in notranji vzroki so povzročili, da kartuzija ni dosegla poslej nikdar več one višine, ki jo je zavzemala v XIII. in XIV. stol. Opomogla si je sicer in je zadnjo dobo [1585—1782] preživela v mirnem razvoju. L. 1782. je bila odpravljena, danes je razvalina. — Za tem piše g. pisatelj o gospodarstvu in sodstvu žičke kartuzije [260—282], nato o žičkih pisateljih in o ostankih žičke knjižnice [282—289]. V zadnjem poglavju je pobral g. pis. nekaj paberkov o imenih gradov in zanimivosti iz ljudskega sporočila [290—295]. Za običajnim kazalom je pripojenih na finem popirju 59 tablic s 94 slikami.

V posameznostih moramo omeniti sledeče. Tekst knjige je natisnjen na sicer trpežen, ali zelo raskav popir, kar je zakrivilo, da je

karta na str. 3 zelo slabo čitljiva, Nekoliko boljša je v „Časopisu“ IV (1907), kjer je izšla kot priloga pisateljevemu spisu: „O razvoju župnijskih mej in o deželskosodni razdelitvi v konjiški dekaniji“ [Č Z N, VI, 193—213]. Isto velja tudi o karti na str. 7. — Hirzlerjev epitaf [34—35] je res zanimiv, a ne toliko zaradi svoje svobodne pesniške, „poljudne“ oblike, kolikor zato, ker je njegov štil tako različen od običajnega štila v nagrobnih napisih raznih župnikov, in ker je porabljena zanj frazeologija, ki je na grobu katoliškega župnika nenavadna, naravnost presenetljiva. Deloma je tega kriva svobodnejša reformacijska doba (Hirzler je umrl l. **1561**). Zvezo med frazo „in auras dilapsus est“ in škorpijonom na epitafu nam ustvari dobršna „licentia interpretatoria“ z dvema citatoma: „Haec [puella] tibi non tenues veniet dilapsa per auras [Ovid, Ars amatoria I, 43]“ in „Mulier est ianua diaboli et scorpio venenatus [izrek sv. Hieronima pri P. Rogeriju, Palmarium empyreum I, 352].“ Iz stare krščanske simbolike škorpijon ni posnet, ker ga ne pozna. — Oltar sv. Družine v podružnici sv. Barbare pri čadramski fari spada med najznamenitejše umetniške spomenike Lavantinske škofije. Zanimiv ni le po razkošnosti pozne nemške renesance, ki jo kaže, ampak tudi po svoji mikavni simboliki. Pri razlagi tega oltarja pa moramo strogo odločiti stereotipne, dekorativne [torej postranske] elemente, ki pri tem ne prihajajo v vpoštev. Sem računamo leva na podstavku, ptice, cvetlice in trto na nastavku. Sem spada tudi ptič [feniks ali labod] na vrhu, ki je samo arhitektonski završetek strogo simetrično komponiranega oltarja, poraben za to tem bolj, ker končuje arhitekturo zelo srečno s trikotom, ustvarjenim iz dolgo iztegnjene glave in razmahnjenih perutnic. V ta namen ni zlahka dobiti kake živali, ki bi z gesto svojega telesa enako srečno ustavila in završila počasno zoževanje oltarja proti vrhu. V ta namen služita feniks in labod, ki imata v simboliki že staro domovinsko pravico, enako dobro in se tako tudi rabita. Ta oltar, ki ima v nastavku relief sv. družine, v atiki spreobrnjenje Savla, med obema pa na gejzonu verz iz Visoke pesmi [4, 4]: „mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium“, je skušal simbolično razložiti že dr. Somrek v svojem spisu: „Umetnost in oltar“ [Dom in Svet 1896, 312—315, 347—352]. On izhaja od omenjenega verza na ta način, da skuša s pomočjo razlag, ki so jih o tem verzu podali razni razlagavci sv. pisma [Gregor Nacijacenz, Beda Častiti, Kornelij van den Steen i. dr.], pokazati simboliko tega oltarja. Pri tem pa je popolnoma prezrl, da je na napačni poti in da greši proti temeljnemu pravilu simbolistike, ki uči, da daje šele medsebojna zveza med komponentama vsakega simbola, „figura“ : „lemma“ [objekt: legenda = slika : besedilo] določen smisel simbola, kakor ga dajeta v stari tipologiji ekfraza in hermeneja. Zato je njegova razlaga tako nasilna in zumetničena, da je ne moremo nakratko tukaj podati. Dr. Stegenšek se na njo niti ne ozira; mimogrede samo omenja v opazki[1]) str. 126, da je ta oltar Dr. S. „z navdušenjem opisal“. Podal pa je popolnoma novo razlago, v kateri pravi, da je ta oltar posvečen „večnemu in čas-

nemu rojstvu Kristusovemu". To razlago si je omogočil na ta način, da je perutnice ob oltarju, ki kažejo doprsja sv. Ignacija Lojolanskega, sv. Frančiška Asiškega, sv. Alojzija in sv. Stanislava, označil kot poznejše prilepke, ki so brez idealnega stika z drugimi podobami oltarčka in najbrže delo župnika Glaviniča de Glamoč iz l. 1681. Vpraša se pa, ali ni tudi napis na gejzonu Glaviničevo delo. To pa je za nas postranskega pomena: glavno je, da tvori oltar danes harmonično umetniško celoto, ki mu jo je dal Glavinič, kakor meni g. pisatelj. In iz te celote, ki jo je poznal [ali celo ustvaril] Glavinič, si moramo razlagati simbolični pomen oltarja. V svoji končni obliki je ta oltar apoteoza „družbe Jezusove". To se lahko izvaja iz navedenega besedila: „mille clypei pendent ex ea [sc. societate Jesu], omnis armatura fortium." Preprosti „sensus physicus" tega odlomka [ostalo besedilo verza nima za simbol pomena] je izražen v orožju na podstavkih karijatid ob atiki. „Sensus allegoricus" pa dobimo iz celote. Nastavek kaže prvo Jezusovo družbo v Nazaretu: sami njegovi sorodniki; v atiki pa se je ta njegova družba že razširila, v Savlovem spreobrnjenju so začeli vanjo vstopati prejšnji sovražniki. Oboje, nastavek in atika, skupno, pa nam kaže razširjeno „družbo Jezusovo", vernike na zemlji. Ob tej družbi Jezusovi in v nji pa je še druga [S. J.], katere kras in obramba so nje blaženi in svetniki. Taka apoteoza jezuitskega reda ni nič nenavadnega; vidi pa se ob njej tudi, da je končna oblika tega oltarja „ponižni tribut hvaležnega jezuitskega učenca Glaviniča [str. 128]." Naša razlaga se strogo drži načel, ki veljajo v simboliki 17. stol. [„Tractatus, symboli naturam et construendi methodum compendio explicans" — Picinelli — Erath: „Mundus symbolicus" 1694, v uvodu] in razlaga oltar kot po zasnovi in štilu organsko in izenačeno celoto, kar tudi je. — Da je mnogo simbolističnih elementov prišlo iz vzhoda, to še ne govori zoper njih simbolično porabo, kakor bi lahko kdo sklepal iz pisateljevih besed [126—127]. Kakor je prišel lev iz Azije, trta iz Sirije, tako sta prišla tudi pav in feniks [avis „Punica!"], oba simbol nesmrtnosti, iz vzhoda, od tam pa je prišlo zapadu, ki je te elemente rabil izkraja simbolično, nato pa samo še šablonsko dekorativno, tudi krščanstvo [Ex oriente lux!], s katerim je vsa ta simbolika v najožji zvezi. Ta vzhodna provenienca tvori večkrat celo že sama na sebi element simbolične razlage. Tako pravi hrvaški benediktinec Mavro Vetranić Čavčić [1482—1576] o feniksu: „ptica fenice u stranah istočnich [Stari pisci hrv. III, 1, str. 402, v. 31]" in „fenice u toplom istoku" [l. c. 404, verz 5]." — Vso simboliko imenovati kratkomalo suhoparno [127], ne gre prav; saj so, da podamo samo en primer, lavretanske litanije [pač ne suhoparne!] po večini taka simbolika, da ne govorimo o bogatih in razkošnih plodovih, ki jih je ta simbolika rodila v pesništvu in vpodabljajoči umetnosti. — Kar pripoveduje g. pis. o „veži" pri Sv. Miklavžu [119, 272], je lep donesek za semasijološki razvoj te besede. — Na str. 144 obišče Marijo v Nazaretu arhangel Rafael [?!], kar se je v naglici zapi-

salo [nam. Gabrijel] in pri korekturi prezrlo. — Lovska legenda [o ustanovitvi žičke kartuzije] je mnogo starejša; o Evstatiju imamo le poznejšo, že pokristjanjeno verzijo. — Za „Vorau“ so pisali naši starejši pisatelji Borova [prim. Zbornik Mat. Slov. VI (1904) 144, VII (1905) 194 s. v. Kramberger]; g. pis. pravi Borovje [209], kar pa dela samo zmešnjavo. Borova piše za Vorau tudi Razlag v svojem članku „Starožitne črtice“ [Zora, jugoslavenski zabavnik za godinu 1852, str. 169]. — Visoko kulturno delo kartuzijanov, o katerem piše gosp. pis. [217—218], pač ni imelo tako velikega pomena, ker je bilo omejeno na celico in posameznika, torej nesocijalno. K temu še pravi g. pis. sam [282], da je bil malokateri kartuzijanec tako naobražen, da bi bil mogel kaj samostojnega vstvariti. To vidimo tudi na pregledu žičkega slovstva, ki kaže [razun edinega Konrada Heimburškega] po veliki večini le kopije, ekscerpte in kompilacije. Vrhu tega so bili kartuzijanci po svojem ustavu pravi tujci v Žičah, ki „niso izvrševali nobenega dušeskrbja, ker niso niti krščevali otrok svojih podložnih [178]“. Tudi se je marsikateri veselil, da sme zapustiti „barbarsko ljudstvo“, čegar jezika gotovo ni razumel [227].“ — Iz „Swibovicz [264]“ je naredil g. pisatelj Svibovet, kar nam je neumljivo. Ali mu niso znane besede: sviba, svibje, svibovec, svibovina? — Po nemškem „Tepsau“ imenuje neko selo pri Sv. Petru pri Mariboru Tepsova; v resnici se imenuje Trčóva. — Bolje bi bilo, če bi se v pesmi Konrada Heimburškega „Annulus beatae virginis Mariae“ [284—285] po dve kitici, ki jih g. pisatelj tiska posebe a na pare šteje, tiskali skupaj, ker tvorita metrično celoto, ki je v tej obliki raztrgana. Tudi bi bilo bolje [posebno pri tako dolgi pesmi, ki ima 120 verzov], če bi se šteli verzi, ne pa pari kitic; akrostih bi se vkljub temu v tisku lahko pokazal. To pesem ima tudi Mone v svoji zbirki: Lateinische Hymnen des Mittelalters II, str. 445—448, štv. 620 pod enakim naslovom. Od Stegenškovega zapisa se razlikuje v sledečem: 45 rite combrobaris [kar pa je očitna pisna ali tiskovna napaka] — 112 exultat Arabia [kar se nam zdi po sintaksi in smislu mnogo bolj primerno ko „Ephilat, Arabia“] — 115 sit [Steg. fit] gemmatus annulus. Razlaga besede arrhabo [= arrha, ara] v 4. verzu je pri gosp. pis. za ta slučaj zelo prozaična [284, op. 2) pod črto]. „Arrha imenujefze vfze ono, kay zaruchnik da zaruchnicze, y zaruchnicza zaruchniku na znamenye priszesnoga hiftva [Belostenec, s. v.].“ Nejasna je trditev: V nekem kodeksu se čita, da je pesem o prstanu Marijinem izdal žički prior Konrad [— von Haimburg, — von Gaming] [str. 283].“ Saj pravi g. pis. potem takoj na naslednji strani v 1) opazki pod črto, da stoji to v tegernzejskem kodeksu. Po Moneju je ta kod. iz XV. stol., v katerem se pripisuje istemu Konradu tudi pesem „Thronus b. Mariae“ z akrostihom: sit thronus iste, pia tibi gratus sancta Maria, ki je g. pis. ne navaja. Pesem o Marijinem prstanu se nahaja nadalje še v sledečih codd.: v Št. Pavlu na Koroškem [štv. 44. f. 87 iz petnajstega stol. z naslovom: Incipit ipsius (Mariae) anulus ex viginti gemmis

pretiosissimis et auro virtutum ejus mundissimo fabrefactus (Tegernsee: fabricatus)] in v dveh monakovskih iz XV. stol. [Cod. Augustan. 2. fol. 73 in Clm. 9084. fol. 141] [Prim. Mone, l. c. 447]. Pri Moneju [l. c. 439] se navaja iz tegernzejskega rkp. „Amictus clarisimae virginis Mariae" z enako se glasečim akrostihom, ki ga je baje tudi spesnil Konrad Heimburški. — V podatkih „Iz žičke knjižnice [287—289]" g. pis. ni navedel precej obširnega rokopisnega odlomka pridigarskega leksika, sestavljenega iz spisov Jakoba Lozanskega, na katerem je prepisovavec sam zapisal: *Liber ille est monasterii S. Joannes Baptiste in Seycz ord. Cart.* in ki se shranjuje v graški vseučiliščni knjižnici pod štv. 1513. Ta rokopis je opisal in ocenil Anton E. Schönbach v svojem članku „Miscellen aus Grazer Handschriften," Dritte[1]) Reihe. — Mitteilungen des hist. Ver. f. Stmk 1900, str. 136. To je tem bolj pomenljivo, ker je pisal Jakob Lozanski [von Lausanne] v prvi polovici XIV. stol. [Schönbach, l. c. 121—123], ta žički rokopis pa je že iz istega, XIV. stol. Važni pa so ti in enaki podatki tudi zato, ker veljajo Schönbachove besede o enakih ostalinah [l. c. 95], da kažejo „ . . . die enge Verknüpfung des geistigen Lebens der Steiermark vom 12. bis zum 15. Jahrhundert mit den Vormächten der Cultur jener Zeit, mit Frankreich und Deutschland; nur, indem sie solche Beziehungen eifrig pflegt, vermag sich die alte deutsche Mark im Südosten ihre Bildung frisch und schaffensfähig zu bewahren . . ." tudi za slovensko ozemlje. Ti podatki so zanimiva in pomembna dokazila za nepretrgani kulturni tok, ki je šel preko nas, zapustil v nas sledove in dobil od nas vsaj tu in tam kak potočič, ki pa je v njem brez sledu izginil. „Imeli smo jih, dali smo jih Vam", te žalostne Zupančičeve besede veljajo tudi o marsikaterem kulturnem delavcu [do XIX stol.!], ki je izšel iz naših vrst, a za nas brez sledu izginil. Važni pa so ti podatki za nas tudi zato, ker nam kažejo duševne interese nekdanjega izobraženstva po Slovenskem in nam govore o virih, iz katerih je potekala za naš duševni razvoj hrana. Duševno življenje med Slovenci do XVI. stol. nam je z malimi izjemami popolnoma neznano; zato je vsak podatek o njem dragocen. In ker so ti podatki redki, jih moramo tembolj vestno zbirati. — Poglavje „o imenih gradov" [290—291] potrebuje strokovnjaške revizije, dasi se g. pis. giblje visoko nad nivojem slovenskih „etimologov". V besedi Zbelo-vo „z" pač ni predlog, ampak spada brškone k deblu. V varaždinski županiji imamo tudi enako se glaseč kraj: Zbelavo. — „Darilna živina [tabl. 16]" bi bila sicer prav srčkana zaglavna vinjeta v kakem ilustriranem mesečniku, a v to zbirko ne sodi prav. — Z zanimanjem in veseljem smo pozdravili obe sliki na tabl. 34, dva genre prizora iz živalstva, humoristično in zelo svobodno [kretnja zmajeve glave in vratu je

[1]) Tudi prva [l. c. 1898] in druga [l. c. 1899] „vrsta" prinašata mnogo zanimivih doneskov o duševnem življenju po slovenskem ozemlju v XIII. in XIV. stol.

anatomično popolnoma nemožna] izklesana iz kamena na slavoloku pri podružnici sv. Barbare v čadramski fari. Kot ilustracija Izaijevih besed [XI, v. 6.—9.] se pač ne dasta tolmačiti, dasi bi človek lahko na to mislil. Verjetnejše je, da sta razposajen plod one dobe, ko se je tako simbolično kiparstvo že preživelo in služilo samo še za objestne karikature, ki so med poznimi romanskimi skulpturami zelo pogoste. Gospodu pisatelju bi bili zelo hvaležni, če bi te ostanke [to so sicer res že poslednji izrastki, pravzaprav izrodki] srednjeveške tipologije pazno zasledoval, opisal in vpodobil; vse to je važno in bo dobilo z nadaljnjimi raziskovanji še večjo važnost. — Na tabl. 36. je oltar sv. Družine, o katerem smo obširneje govorili više zgoraj, ne ravno srečno reproduciran, ker je slika za tako preobloženo umetnino premala, tako da začno človeka takoj oči boleti, če skuša zasledovati dekorativne podrobnosti. Na enako veliki plošči bi se oltar lahko mnogo boljše pokazal, če bi se pazilo pri fotografiranju na to, čemu se fotografira. Oltarna miza in vse, kar stoji na nji, jemlje po nepotrebnem prostor, ki bi se lahko boljše izrabil. Ravno pri tej umetnini moramo to tem bolj obžalovati, ker tudi slika v Dom in Svetu [1896, str. 329] ni prav nič boljša, dasi je tam porabljen večji format in prostor bolj ekonomično izrabljen. Enake slabosti kažejo tudi drugi oltarji [n. pr. tabl. 35]. — Med tablicami, ki so posvečene žički kartuziji, pogrešamo dve sliki, ki bi se lahko dobili in ki bi morali priti v to enciklopedijo. To sta sliki 11. in 12. v Grudnovi knjigi: „Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitev ljubljanske škofije", str. 87. in 88. Slika 12. je sicer, če se ne motimo, že deloma pokazana v Haasovi iz l. 1852 [tabl. 52 a], zato pa bi slika 11., ki kaže arhitekturne posameznosti iz žičke kartuzije, morala priti v zbirko, ki bi naj registrirala vse umetniške spomenike Lavantinske škofije, posebno zato, ker se rekonstrukcija samostana, pokazana na tabl. 51, z ono v Grudnovi knjigi precej krije. — Namesto „ognjišče s kurilom [8, 173]" bi se menda boljše reklo „komen z ognjiščem". — Po glasovnih zakonih, ki veljajo za slovenščino in po ruskem vzoru bi bilo boljše pisati „lavre" ko „laure" [237]. — V imeniku umetnikov, ki so delali v konjiški dekaniji, [str. 294] pogrešamo J. Gornika, ki je slikal farno cerkev Sv. Duh — Loče. — Najbolj pa pogrešamo register imen in stvari, ki bi pri tako obsežni in bogati publikaciji nikakor ne smel manjkati. G. pis. pripravlja najbrže skupen generalni pregled tvarine za celo zbirko, ki bi na izšel potem, ko bodo vse knjige natiskane in s katerim bi porabnost cele zbirke zelo mnogo pridobila. Na ta ali na oni način pa se mora vsa zbirka opremiti z zanesljivimi pregledi, ki so nujno potrebni za vsako znanstveno publikacijo.

Kot donesek za žičko legendo v zgodovinskem razvoju in v izročilu novejših stoletij [185, opazka 1) navajamo legendo o ustanovitvi žičke kartuzije, kakor jo je napisal J. G. Dunder [Das Eden Stiriens, 1847, str. 316—320] in ki smo jo mimogrede že omenili v tem listu [v l. 1908, str. 151]. Dunder pripoveduje po J. v. Kalchbergu [brez natanč-

nejše navedenega vira sledeče: Ko je mejni grof Otokar prišel nekoč k Leopoldu Konjiškemu, mu je ta na čast priredil sijajen lov. Na lovu je Otokar obstrelil belega jelena z 20 roglji. Sledil mu je, a ko ga je našel mrtvega, je bil tako utrujen, da je legel in zaspal. V spanju se mu je prikazal Janez Krstnik, ki si ga je Otokar v Palestini izvolil za svojega zaščitnika, oblečen v belo obleko in mu ukazal, naj na mestu, kjer leži, ustanovi samostan za belo oblečene menihe. Tedaj ga je zbudil pasji lavež in videl je, kako se je pred psi skril zajec v njegovo obleko. V spomin na prikazen v sanjah je imenoval kraj „dolino sv. Janeza", samostan pa je imenoval po zajcu. V posameznostih podaja Dunder mnogo nesmiselnega in zgodovinsko nevzdržljivega; zato podajamo tukaj samo jedro brez Dundrove romantične navlake in patriotičnih primesi. A tudi on dvomi o takem postanku tega imena, ker pravi: „in Bezug auf die Benennung der Karthause Saic, Seitz, ist noch zu bemerken, dass solche wohl ebensowenig von einem Haasen (Zajic) wie die Karthause Gayrach von einem Geyer den Namen erhalten habe." Njegovo razlago obeh besed pa lahko zamolčimo. — Na str. 248. mora namesto „Koncem marca 1389" stati pač „Koncem marca 1589". — O krajevnih imenih s pristavkom „na jezeru" [293] je pisal geolog iz Berna, A. Morlot v svojem članku: „Die Sage von der Kirche am See bei den Südslaven" [Mitth. des hist. Ver. f. Krain x (1855), str. 70—72], ki je postal na taka krajevna imena pozoren o priliki svojih geoloških potovanj po slovenskem ozemlju. On navaja zelo mnogo takih krajevnih imen po Slovenskem, tu in tam pa se pri njem težavno loči, kaj je njegovo blago in njegovih informatorjev. Čuden je njegov stavek: „Die Kirche von Drachenburg steht nicht auf der Höhe, heisst aber dafür Maria v Sraboti, das heisst Maria im Schiff (!?), und doch ist ihre Lage vollkommen trocken". Srabotje raste vendar le na suhih bregovih in se imenuje po nemško Waldrebe, Alpenrebe (clematis vitalba). Enaka krajevna imena so [z enakimi razlagami] po Morlotu znana baje tudi v Švici. Članek je zanimiv zaradi primerov, ki jih navaja in pa zaradi strokovnjaškega mnenja geologa, da se tako imenovanje nikjer ne da spravljati v zvezo z geološkimi spremembami. Tudi govori o neki doslej neznani slovenski narodni pesmi, ki opeva enak predmet in ki mora biti shranjena v arhivu kapitelja sv. Pavla v Lavantinski dolini. [Prim. Štrekelj, SNP. I, štv. 290].

Potrebno je tudi, da se ozremo na par jezikovnih posebnosti, ki so za to knjigo skoro tipične. Osebna imena se večkje, posebno v kosih padežih apozicijonalne stave, ne sklanjajo, kar je v slovenščini barbarizem; cela zbirka takih primerov stoji na str. VIII in 241. Ravno tako ne sklanja določenih številnikov: z dvanajst zvezdami [121]", iz šest graviranih polj [135]", „s pet domci [139]", „5 oral [? 165]", ali pa jih sklanja napačno: „štiri traki [135]", „štiri sv. cerkveni učeniki [167]". Ravno tako rabi krivo nedoločena števnika „mnogo" [v navzočnosti mnogo posvetne gosposke 213] in „več" [„na več mestih" 196, 203, 234,

266]. Naši pisatelji zavidajo nemščini njene sestavljene substantive in se na vso moč trudijo, da bi po nemškem vzorcu z eno besedo — kar pa je sicer le na oko! — pokazali zložene besede v eni besedi; tako so v tej knjigi nastale oblike: „križevipoti [4]“, „v rokokoslogu [176, 177]“, „rokokoslog [190]“ Če bo šlo tako naprej, bodo naši pisači, pisarji, pisci in pisatelji kmalu začeli sklanjati tako-le: nom. križevipoti, gen. križevipotov, dat. križevipotom itd. Nepravilne so tudi oblike „fotografoval [VII]“, „profilovano [174, 175, 198].“ Stava povratnega zaimka je marsikje napačna, n. pr.: . . . kadar je bil [sovražnik] že za gradom in je hotel priboriti si vhod [55] . . . ker še le med prvim in drugim nadstropjem se vidijo [138; to sosledje bi bilo pravilno tedaj, če bi se začenjal stavek s kavzalnim „zakaj“]; Se ume, da je Otokar . . [211]; . . . da gresta se poklonit [225] . . .; . . . vendar pa sta škof Seebach in glavar Gallenberg se sešla [241]. Po nepotrebnem pa stoji „se“, posnet po nemškem, v frazah: se gre tukaj za [166], ko se je šlo [265]; te napake pa gospodu pis. ne smemo tako hudo zameriti, saj je med nami tako zelo razširjena, da jo je začel preganjati že celo „Slovenski Narod“ [28. avg. 1909, 1. pril. 10. kol. 3. notica]. Napačni so časovni instrumentali „pričetkom“ [53], „začetkom“ [226, 228, 229, 247, 248] in „koncem“ [263]; napačna je raba predikativnega instrumentala v zvezah „papež je imenoval vizitatorjem“ [224] in „izvoljen generalnim priorjem“ [225]. Nekateri stavki so dobili vsled krive stave glagolov nepravilen in nepotreben povdarek, n. pr.: . . . do ceste, ki iz Konjic v Dražovas vodi [71] ali pa . . . kjer Žičnica bije ob hrib [265]. Odkar je izdal Breznik svojo temeljito razpravo o besednem redu v govoru, moramo na take stvari bolj paziti. G. pis. piše „baroka“ f., a od tega je naredil nepravilen adj. barokni [88, 121, 128, 176, 192] poleg baročni [na pr. 187, 188]. Knjiga ima dosledno „Savina, Dravina,“ tu in tam Benedke [poleg Benetke], posedali [164, „sie besassen“], maltezarji in johanitarji [nam. maltezi in johaniti, str. 169], odišli [191], po nepotrebnem potencirane komp. in superlative „globljeja“ [138] in „najgloblјeji“ [217], odsihdob [225, 226, 234, 254, 262, 265], vseučelišče [večkje], vezek [nam. zvezek, str. 228]. Tu in tam je izginil čut za razliko med dovršnimi in nedovršnimi glagoli, ki je zelo važna; n. pr.: . . . njiva, kateri rečejo [nam. pravijo] „Na gradišču“ [130], . . . take glavice se najdejo [nam. nahajajo, str. 145]. V knjigi so vrata enkrat [138] „bile dostopne“, drugič [203] „so branile“. Neodpustljiv barbarizem je raba infinitivov „videti, soditi“ v zvezi z adjektivi [je videti verodostojen, str. 224], ali „je videti, da tega niso izvršili“ [171] ali: „Napravil je nastavke po slogu soditi nam že znani Zambling . . . [147]. Prim. tudi na straneh 197 in 221.

V razmeri z ogromnim gradivom, ki je podano v tej knjigi in velikim delom, ki ga je imel g. pis. ž njo, so to res malenkosti, niso pa malenkosti same po sebi, tem bolj, ker se take malenkosti dado zelo lahko popraviti in odpraviti. Gospodu pisatelju, ki poleg svojih mnogih

stanovskih poslov še piše učene razprave, potuje in izdaja obsežne znanstvene publikacije, tega ne smemo šteti v zlo, saj je imel pri svojem delu mnogo težje jezikovno opravilo, namreč ustvariti in dosledno in pravilno rabiti novo nazivlje. Končno nam bo g. pis. ta pretres, ki ga podajamo „sine studio", oprostil, saj ve, da je vsaka pega na lepi umetnini prej vidna in bolj neljuba, ko na kaki stari kložnji.

G. pis. je s to knjigo tudi pokazal, da ima izredno razvit čut za lepoto knjige; žal samo, da so mu pri tem stavili precejšnje meje veliki stroški. Iz tega razloga je dal tudi tekst natisniti na manj fin, a zato trpežen popir in je veliko večino ilustracij pomaknil na konec, kjer so natišnjene na finem popiru in na posameznih tablicah. Iz tega razloga pa v tekstu ni mogel porabiti fotografij, ker je popir zanje preraskav. Moral je torej pokrajinske slike [ki so kakor črteži, posnetki arhitekturnih posameznosti etc., popolnoma njegovo delo] narisati s peresom. Z veseljem moramo reči, da to ni bilo na škodo knjigi. Te pokrajinske risbe [cerkvice, župnišča] so se mu izredno posrečile, nekatere med njimi [prim. n. pr. str. 86, 99, 103, 134, 149, 151] so celo tako posrečene, da lahko služijo za vzgled marsikateremu našemu „ilustratorju". Par s peresom narisanih cerkvic ima sicer že tudi v prvi knjigi [Dekanija gornjegrajska, str. 7, 27, 83].

V obeh doslej izdanih knjigah je nabrano ogromno gradivo za našo politično, gospodarsko in kulturno zgodovino. Zato to drugo knjigo, ki je v celoti krasen dokaz izredne trudoljubnosti in učenosti gospoda pisatelja in ki dela čast njemu in našemu znanstvenemu slovstvu, z veseljem pozdravljamo in z zanimanjem pričakujemo nadaljnjih.

F. A. Glonar.

Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart Von Andreas Gubo. Mit Stadtplan und vielen Abbildungen. Graz 1909. Verlag von Ulrich Mosers Buchhandlung (J. Meyerhoff), k. u. k. Hofbuchhändler. Vel. 8°, VIII + 481 str.

Slovensko štajersko zgodovinopisje se je pričelo s Celjsko kroniko, ki jo je izdal J. Orožen l. 1854. Z zgodovino celjskega mesta se vežejo dogodki sosednjih krajev, da večjega dela Spodnjega Štajerja. Kakor nekdaj tudi dandanes stanujeta v Celju dve narodnosti in se kosata za prvenstvo. Zato so tudi slovenski zgodovinarji z napetostjo pričakovali, kako zgodovino sestavi o njem zgodovinar A. Gubo. Četudi pišemo v različnih jezikih, resnica pa, katero iščemo Slovenci in Nemci v preteklosti, je le ena. Kar eden odkrije, ali pojasni, koristi tudi drugemu. Treba je bilo zbrati, kar se je dosihdob objavilo po raznih listih o Celju in njegovih spomenikih, spraviti dogodke v primerno pripovedovalno obliko in pokazati zvezo z gibanjem splošne kulture. Gubo se je z veseljem lotil svoje naloge, saj je ljubil Celje, ker je v njem skozi 13 let svoje najsrečnejše dni užival.

V uvodu opiše G. Savinsko dolino, potem pa govori o Keltih, ki so dali mestu ime. Prvi del (str. 7—53), naslovljen „Claudia Celeia", je

posvečen rimski dobi. Pisatelj nas vodi po ulicah in trgih, slika tempelje in spomenike, opišuje zgodovinski razvoj. V drugem delu (str. 53—171), pod naslovom „Die Grafschaft Cilli", pripoveduje o naselitvi Slovencev in Bavarcev, potem o prvih mejnih grofih iz roda Breže-Selče, o Heunburžanih, Soneških in Auffensteinskih gospodih, posebno natančno pa o Celjskih grofih, njih slavi in oblasti in o razpadu njih rodu in moči. Pod zaglavjem „Die Stadt Cilli" nam tretji del slika ožje zgodbe celjskega mesta od 15. stol. do dandanes in sicer zunanje kakor znotranje življenje.

V knjigi je mnogo gradiva zbranega in tiči veliko pisateljevega truda. Dvoje pa pogrešamo: Natančnosti in poglobljenja. „Sorgfalt ist ja eigentlich eine selbstverständliche Forderung für die Abfassung eines wissenschaftlichen Werkes, aber die liebende Sorgfalt, die dem Verfasser die Feder führte, verdient besondere Erwähnung." A ravno te „große Sorgfalt und Genauigkeit" ne najdemo v knjigi, ki jo je še tako hvalil neki Dr. O. H. v podlistku Tagespošte. Da so drugi nemški listi še bolj ditirambično in s čustvom pisali, je umevno, saj za najnovejše dogodke pisatelj ni toliko zgodovinar ko političen referent pretirano nemškonarodne in svobodomiselne struje.

Pri čitanju Gubove zgodovine pride človek tupatam do kake neverjetne ali pa naravnost nesmiselne trditve, tako, da je primoran poiskati, kje je on te podatke zajel. Str. 222 piše o Novem kloštru: „Die Kirche war in eine Festung gegen die Türken umgewandelt und wurde auch als Pferdestall benützt. Die Dominikaner lebten ganz frei und kümmerten sich um religiöse Dinge nicht." Ali so res imeli redovniki konje v cerkvi? Vir za te stavke je Orožen, Das Dekanat Cilli, str. 513, kjer se mesto tako-le glasi: Von (Oberburg) weiter reisend fand ich (Patriarch Fr. Barbaro) ein ländliches Kloster der Dominikaner . . ., welches von den Brüdern und deren Dienern wie eine Veste bewacht wird, weil es schon einmal von den Türken verheert worden war, welche die Klosterkirche, die ein schöner Bau ist, durch einige Tage zum Stalle für ihre Pferde machten . . ." Torej cerkev ni bila niti trdnjava, niti so bili konji v njej, ko jo je obiskal patriarh Barbaro.[1] — Nasprotuje si tudi v opisu protestantske cerkve v Scharfenau (str. 225); po njem je bila podolgovata („eine aus zwei Jochen bestehende, mit Kreuzgewölbe abgeschlossene Halle") in zopet okrogla (in die Runde geviert). Tloris cerkve je v Mitt. des hist. Ver. für Steiermark, XXVII, str. 177. — Kako različen je prepisani tekst v naši knjigi str. 234: „Die erste Ordensansiedelung (der Kapuziner) geschah über Ansuchen Ferdinands unter Führung des Kapuziner-Generals P. Fortunatus von Verona" od izvirnika pri Orožnu (str. 186): „Die erste Ansiedlung erhielt das Kapuziner-Kloster über Ansuchen des Erzherzogs Ferdinand II. vom P. Fortunatus, Kapuziner-Ordensgeneral zu Verona!" — Cerkev sv. Miklavža tako-le opiše

[1] Ravnotam je tudi nepravilno prepisal poročilo o minoritski cerkvi v Celju, vzroka pa, v čem leži pogrešek dominikancev glede krvnega sodstva, tudi ni zadel. S samovoljnim krajšanjem je tako G. ves tekst pokvaril.

(str. 244): „(Sie) hat ein 6 *m* langes und 4 *m* breites Chor, dem später ein 16 *m* langes und 6 *m* breites Schiff angebaut wurde mit gleich konstruierten Rippenpfeilern und etwas zugespitzt." Kako si Gubo predstavlja malo priostreno ladjo? Orožen (str. 107) je pisal: „Ihr Chor ist $3^1/_2$ Klafter lang, $2^1/_6$ Klafter breit; das Schiff $8^1/_6$ Klafter lang, $3^2/_3$ Klafter breit. Das im Chore und im Schiffe gleich konstruierte Rippengewölbe ist nur wenig zugespitzt." Gubo tega ni umel, cerkve si ni pogledal in kar je še lepše, sežnje je v metre tako spremenil, da je celote z dvema množil, za drobce se pa ni zmenil! In niti ne omeni, da so te njegove mere le približne in negotove. — Str. 246 piše: „Vier Jahre später (1662) wurden die drei Seitenaltäre (St. Antonius, Katharina und Johann von Nepomuk) errichtet." Sv. Janez Nepomuk pa je bil šele l. 1715. blaženim prištet! Gubo je krivo skrčil tekst pri Orožnu str. 112, kjer se pravi, da je oltar sv. Antona iz l. 1662., v južni ladji pa je oltar sv. Katarine, „von gleicher Construction und gleichem Alter wie der St. Antoni-Altar; und in der Mitte an der Wand der Altar s. Joannis Nep." Isto delo in starost trdi Orožen le za Katarinin oltar, nikakor pa ne za Nepomukov. Treba je bilo le tekst pravilno umeti. Ali pa ni mogel Gubo kedaj tudi cerkve sv. Duha pogledati? — Str. 249 čitamo, da je bil jezuit Montegnana tako učen, „daß er schon mit 18 Jahren die Heilige Schrift übersetzte". Mislili bi, da je sv. pismo za tisek prestavljal, ker navadno prevajanje že za nižjegimnazijce ni težkoča, posebno v 17. stol., ko se je v šoli latinski govorilo. Pa poglejmo, kje je Gubo to pobral! Stavek je iz Wartingerjevih življenjepisov slavnih Štajercev (str. 131), Gubo pa je izpustil besede „aus verschiedenen Sprachen". V tem torej obstoji učenost osemnajstletnega Montegnana. Enaki vzgledi skrajne lahkomiselnosti pri nabiranju gradiva se najdejo še na raznih mestih. Ne bomo nadaljevali z naštevanjem, pripomnimo pa, da večkrat zmoto še povečajo tiskovni pogreški v letnicah. Ako so se že tiskani viri tako površno rabili, kaj si naj mislimo o arhivalijah? Res velika škoda za ves trud in obilno gradivo, ker se nikjer brez kontrole ne moremo na pisatelja zanesti.

Ako izvzamemo rimsko dobo in zgodovino Celjskih grofov, se skoro vse drugo tudi v formalnem oziru slabo prednaša. Notranje zveze in globljejih misli zastonj iščemo. Kako krasna naloga je pisati zgodovino celjskega mesta z njegovimi narodno in versko razcepljenimi stanovalci, z njegovim gospodarskim in kulturnim razvojem, z njegovimi spomeniki, z njegovim vplivom na okolico ter odvistnostjo od nje! Taka zgodovina o razvoju Celja se mora šele pisati! Za kulturni in gospodarski razvoj ima Gubo nekaj neprebavljenega gradiva, na vse druge zgoraj omenjene točke pa niti ni mislil. Slovence le tupatam v 19. stol. omenja, a s stališča razvojne zgodovine so integralen del prebivalstva. Večjidel nemškomislečih meščanov je slovenske krvi. Objektiven zgodovinar bi moral ta pojav skozi vsa stoletja zasledovati in mož kakor Gubo

bi bil to lahko storil, ker je arhive predelal. Ta zanimivi problem je tem važnejši, ker se pojavlja več ali manj ob narodnih mejah. Kaj bi se dalo iz kulturnega stališča napisati o Celju, je pokazal Vrhovec s svojo izborno knjigo „Ljubljansko meščanje v preteklih stoletjih". Verska organizacija in verski interesi so Gubotu tuji in zato toliko pogreškov, kadar kaj iz tega polja omeni. Tudi za celjske spomenike nima nobenega zanimanja. Ni si niti ogledal, ali se to, kar piše o župnijski cerkvi sv. Daniela ali o podružnicah sv. Miklavža, sv. Jožefa in sv. Duha strinja s predmeti samimi. Nemško Marijino cerkev, ki je vendar za večino njegovih bralcev versko središče, omeni sicer, a je ne opiše kakor druge, niti ne poda njene slike, pač pa ono novega protestantskega templja. In koliko bi se dalo iz posvetnih spomenikov izcrpsti! Ako vsled tega krivo tolmači razne spomenike, mu ne štejemo v krivdo. Tako je podoba Hermana II. (str. 103) šele iz 17. stol. in najbrž samo idealen t. j. izmišljen portret. Sl. str. 132 ni omarica, ampak sedile kakor v Mariboru, na Črnigori in drugod. Pečat str. 179 ne predstavlja sv. Lovrencija (ki nima nikdar brade in kape) z ražnjem, ampak preroka Daniela v kletki med levi.

Tudi krajev ni pisatelj poiskal na zemljevidu, ker le tako je mogel pisati, da je Eberndorf (Doberlavas na Koroškem) poleg Lemberga (str. 237), Monsberg (Majšperg) pa na Kranjskem (str. 317). Str. 57 omenjeni Moosburg ni Mozirje in str. 102 Ratschach je sedanje Račje (Kranichsfeld), slednjič str. 205 Št. Vid ni pri Reki, ampak je mesto Reka samo.

Slednjič bi bilo želeti, da pisatelj zgodovine jezikovnega otoka razume jezik okolice in pa, da porabi tudi slovstvo drugega jezika. Razprave Fekonja v Dom in Svetu, Kosovo Gradivo I. in II. ter Napotnikova knjiga o Sv. Jožefu pri Celju bi bile dale pisatelju poleg gradiva tudi duševnih impulzov.

A. Stegenšek.

Vergleichende Volksmedizin. Eine Darstellung volksmedizinischer Sitten und Gebräuche, Anschauungen und Heilfaktoren, des Aberglaubens und der Zaubermedizin. Unter Mitwirkung von Fachgelehrten herausgegeben von Dr. O. von Hovorka und Dr. A. Kronfeld. Dva zvezka, skupno 1419 strani, 383 slik in 28 prilog. [Stuttgart, Verlag von Strecker und Schröder 1908.] Cena 27 K.

To zbirko je povzročil XIII. kongres orientalistov v Hamburgu l. 1902. Z navedeno izdajo, h kateri so pripomogli razni strokovnjaki [za Slovence g. župnik Debevec v Ljubljani], se ni skušala doseči popolnost, ampak se je skušal pred vsem primerno opredeliti in določiti pojem „narodne medicine". V prvem zvezku se govori v abecednem redu o vzrokih, pojavih in zdravljenju raznih bolezni, drugi, mnogo obsežnejši del obravnava snov v sledečem redu: notranje bolezni, kirurgija, babištvo in ženske bolezni, otročje bolezni, kožne bolezni, oči, ušesa, zobje, čaralno

1 Izmed raznih krivih tolmačenj slovenskih besedi navedemo samo refren pesni o kmetskih upornikih: »Leukhup, leukhup woga gmaina«, kar prevede Gubo: »Leikauf, arme Gemeinde!«

zdravilstvo. Na strani 904. je priobčeno kratko navodilo za sistematično nabiranje narodnega zdravilskega blaga. Dragocen pa je posebno obširen zapisnik pisateljev in slovstva [str. 920–960], ki podaja natančne podatke, kdo je in o čem je kdo kaj pisal. Za vsak zvezek je pridejan še seveda obširen alfabetičen pregled tvarine, ki je v njem obdelana, kar daje knjigama posebno vrednost in porabnost.

Opozarjamo naše znanstvenike na to izborno delo, ker je potrebno za one, ki menijo sistematično nabirati to narodno blago, še bolj potrebno pa seveda za one, ki se pečajo z raziskavanjem tega blaga. [Med Slovenci nabira, kolikor nam je znano, tako blago edini mag. pharm. gospod Rudolf Ramor na Vrhniki]. — Hovorka pl. Zderas, ki je povzročil in urejeval to zbirko, je med Jugoslovani znan po svojih hrvaških spisih iz te stroke.

F. A. G.

Zagovor. Spredaj stoječo blagohotno recenzijo „Konjiške dekanije mi je dalo cenjeno uredništvo v drugi korekturi na razpolago, da se oglasim glede stvarnih opomb spoštovanega g. kritika.

Na nagrobni plošči nadžupnika Hirzlerja najde gosp. kritik svobodomiseln izraz in simbol ženske. Čisto po krivem. Dilapsus est in auras ima svoj vir v humanizmu (in ne protestantizmu) ter bi se ravnotako lahko rabil o vnebohodu Gospodovem. Zmuznil se je, zginil je v zrak, odšel je na oni svet, to pomeni. Tudi naš prevod: „Razblinil se je v zrak“ ne pomeni: „Razblinil se je v nič“, kar bi bilo res presenetljivo. — Ako starokrščanska simbolika škorpijona ne pozna, ga tudi sv. Hieronim ni mogel rabiti kot simbol, ker je pisatelj starokrščanske dobe. In res v navedenem tekstu (ako je res Hieronimov) scorpio ne stoji kot simbol (t. j. kot splošno znan in lahko umljiv znak za gotovo idejo), ampak je samo prispodoba kakor tudi izraz „vrata hudičeva“. Taka razlaga tudi nima nobene opore v tekstu, je lahkomiselna in (brez dokazov) za ranjkega naravnost krivična. V knjigi sem zavrnil mnenje, da se škorpijon ozira na ime pokojnikovo, a varoval sem se praznih ugibanj. Sedaj pa lahko podam pravo razlago. Znamenje škorpijona stoji v vrsti datuma (kakor kaže tudi naš natisek) in sicer pred letnico, kjer se navadno imenuje mesec, ter je zodiakalni znak za oktober. Hirzler je torej umrl meseca oktobra l. 1561. Enako se rabi znak mesto črk v napisu str. 84.

Z novo razlago oltarja sv. Družine se ne strinjam. Najprej je rezultat, da je nastavek apoteoza jezuitskega reda, kriv že a priori. Jezusova družba obsega dobre in slabe ude, svete in nesvete, nesveti celo prevladujejo. Zato se družba kot taka lahko proslavlja na odru, ne pa na oltarjih. To je zoper vsako teološko mišljenje in brez primere. Krivo je potem dokazovanje. Bistveni pojem družbe (societas) je g. kritik zoper vsako hermenevtiško pravilo vrinil v nastavek, kjer je zastopan le pojem krvnega sorodstva, družine. V dokazovanju rabi isti relief sv. Družine v različnih pomenih, najprej kot družino, po-

tem kot vernike na zemlji in jezuitske podobe, ki so poleg glavne slike, razlaga, kakor da bi bile v njej. Logiške doslednosti iščemo torej zaman. Krivo je slednjič tudi, da se sklicuje na stare pisatelje o simboliki. Picinelli zahteva v uvodu, ki ga g. kritik sam citira, da mora biti smisel emblema naravna, ne metaforična, in mora obsegati moralične ali večne resnice. Vse to njegova razlaga ni. Sploh mu ni dovolj jasna raba emblemov ali deviz. Juvencij (1643—1719) uči, da obstoji emblem iz slike in reka. Slika predstavlja v naravi se nahajajoč ali pa izmišljen predmet in tvori telo emblema, njegova duša pa je rek, ki da pravec, po katerem se mora slika tolmačiti. Slika in rek imata vsak za se svoj naravni pomen, a skrit pomen je označen v združenju obeh. Nauk o emblemih je v zvezi s heraldiko. Cele skupine ali celi oltarni nastavki se ne dajo tako tolmačiti. Emblem je le droben okrasek (Nemec bi rekel Floskel), je večinoma nepotreben dodatek, ki pa je vzbujal radovedno ugibanje v humanističnih šolah izobraženih mož. Embleme sestavljati in razlagati je bil nekdaj predmet šolskih vaj. V našem nastavku obsega emblem le orožje (telo) in rek: Mille clypei.. (duša) ter je za tolmačenje nastavka brez pomena. Ravno narobe — njegov pomen je odvisen od razlage nastavka in variira njegovo vsebino enako, kakor se na obočnih freskah 17. in 18. stoletja osrednji zgodovinski prizor reflektira v učenih emblemih v kotih. Vse to sem upošteval pri svoji razlagi, ki pa ni moja, ampak Glaviničeva, torej avtentična in edino upravičena. Napis, (str. 125), ki sem ga citiral pri tolmačenju, je dani faktum, ki se mora upoštevati in ne prazno ugibati na podlagi dvomljive hipoteze, da je bil Glavinič jezuitski učenec. Iz spodnjega napisa pa se spopolni tudi zgornji (ex ea namreč ex aeterna ac temporali generatione). — Pisatelj imenuje simboliko suhoparno iz stališča renesanske umetnosti, njemu samemu pa je „častitljiva", tako da je „vprašanje, ali je bilo prav jo ugonobiti".

G. kritik ceni visokost kulturnega dela kartuzijanov po njegovem socialnem pomenu. To je ravnotako, kakor če bi se vrednost njegove ocene cenila po številu naročnikov, ki se bodo zglasili prve tedne po izdanju te številke Časopisa! Ne, njegova ocena ima svojo notranjo vrednost in kontemplativno življenje ima svojo notranjo kulturno višino. To sem dokazoval, to je bilo treba zanikati, ne pa preskočiti na drugo polje.

Pa tudi glede socialnega delovanja nima prav. Njegovi ugovori so iztrgani iz raznega stika in prihajajo iz raznih dob. Menihi niso samostojno pisateljevali? Dandanes je malokateri stavec tako naobražen, da bi mogel kaj samostojnega vstvariti, in vendar je vsaka tiskarna kulturni faktor prve vrste. Niso izvrševali dušnega pastirstva? To za kontemplativen red ni niti primerno niti dovoljeno. So se čutili tujce? Zgled velja za konec srednjega veka, ko so se evropski narodi kulturno že bolj diferencirali, v 12. stol. pa, o katerem govorijo pred vsem naša izvajanja o pravilih, je bil vsak literarno naobražen mož po vsej zapadni Evropi takorekoč domačin, vsak kartuzijanski menih pa je bil homo litteratus.

Socialno delo sploh ni bilo namen reda. Dokler ni stroga disciplina razpadla, ni prišel nobeden menih, izvzemši priorja in prokuratorja, v dotiko z ljudmi. Vendar pa si upam trditi, da je bil kulturni pomen kartuzijanov za naše kraje velik, lahko rečem izredno velik. In upam, da mi g. kritik pritrdi. Najprej je bil edini namen vsakega meniha samega sebe spopolniti, postati verski značaj. Molitev in premišljevanje je bil njegov posel, pisanje knjig le za oddihljej. A vsak izmed teh mož asceze in intelektualnega dela je moral imeti vpliv, ako je prišel s svetom v dotiko. Listine pričajo, kako je cenilo plemstvo kartuzijane. S svojim zgledom so silili posvetno duhovščino, da je stremila za višjimi ideali in po duhovnikih je bil združen vpliv na ljudstvo. Za versko življenje svojih podložnih so bili itak sami odgovorni, stavili so jim cerkve (str. 166), skrbeli za pridige (prim. za poznejšo dobo str. 202). Njih izredno stališče se razvidi, ako jih primerjamo z gornjegrajskimi benediktinci, ki so bili premožnejši in številnejši ter aktiven red z dušnim pastirstvom. Ali so ti bili literarno delavni, ali je sploh upanje, da bi kedaj o tem kaj zvedeli? Benediktincem je manjkalo intelektualnih impulzov, pri njih je veljala t. zv. stabilitas loci. Menih je ostal v istem samostanu od vstopa do smrti, opat je vladal isto hišo od izvolitve do groba, ako ga niso vsled nezmožnosti prej odstavili. Kako drugače pri kartuzijanih! Za nje to pravilo praktično ne velja, vse hiše v provinciji so vsem odprte, priorji, in to so najizobraženejši možje, se pogosto menjajo, letos gospodarijo na Francoskem, čez par let na Slovenskem, in se zopet vrnejo v domovino (n. pr. Hismido), drugi zopet prepotujejo vso Nemško državo kot vizitatorji (n. pr. Gotfried), vrhutega gre prior vsako tretje leto v Večjo kartuzijo na Francosko na občni zbor. Ako je kateri red gojil kulturne vezi z najnaprednejšim francoskim narodom, so to bili kartuzijani! Pri benediktincih pa je vsaka hiša za sebe, brez intimnejših vezi z redom. In kje imamo med našimi benediktinci takih mož, kakor so Gotfried Mauerbaški, Konrad Heimburški, Štefan Sienski, ki so pri vladarjih in škofih svoje dobe imeli vplivno besedo?

Pa tudi v materialni kulturi so bili kartuzijani med prvimi. Ko so prišli v naše kraje, so se najbrž zgražali nad našo agrikulturno zaostalostjo (str. 210). Na svojih posestvih so gotovo uvedli naprednejši način obdelovanja zemlje (n. pr. plug in tropoljsko gospodarstvo, koder še ni bilo v navadi). Ne bilo bi težko dognati, koliko gozdov so dali izsekati. Črešnjiška fara se je večinoma po njihovem prizadevanju obdelala (str. 262). V koliko so v tem prekosili posvetne gospode, se mora seveda šele preiskati. Ravnotako bi bilo zanimivo zvedeti, ali niso v vinograde uvedli novih trtnih vrst ali intenzivnejšega obdelovanja, saj so zelo gojili vinogradništvo. Imeli so posebnosti v vinogradniškem pravu (str. 272). Najboljša bistriška vina rastejo v nekdanjih kartuzijanskih vinogradih (Rittersberger). Pristavimo še, da so pozidali prvo obokano cerkev na Spodnjem Štajerskem in da so njeni podporniki med prvimi v Avstriji.

Ako je bila v visokem srednjem veku vsaka redovna hiša postojanka napredne kulture, so bili kartuzijani pri nas med najnaprednejšimi.

Imena krajev Svibovet in Tepsova (iz Tepsau, ker manjka slov. oblika) in vseh drugih pisatelju osebno neznanih vasij so iz štajerskega krajevnega repertorija iz knjižnice Zgod. društva. Ali ve g. kritik za kak drugi literaren pomoček?

Annulus B. M. V. G. kritik izigrava staro izdajo iz leta 1854 proti našemu ponatisku kritično objavljenega teksta iz l. 1888. To se pravi vodo v Dravo nositi! In zraven še zagovarja pokvarjeni tekst, da je po sintaksi in smislu bolj primeren! Pisar je namreč iz sebi neumljive besede Ephilat naredil exultat, da bi pa exultat spremenil v Ephilat, ni verjetno. Stavek se glasi: Insuper affluenter dat aurum in copia Ephilat et Arabia (arabsko zlato je radi rdečega bleska posebno čislano), pariter Ophir et Saba et similiter Tharsis. „Arabia exultat in copia" pa bi bil nesmisel, vrhutega je zoper to struktura skoro vseh drugih polkitic. Ali je treba to filologu razlagati? (Omenimo še, da stoji v naši izdaji pravilno comprobaris in da je tudi beseda fit prava). — Kar je g. kritik po Moneju prepisal o drugih pesnih Konradovih, je brez Drevesove temeljne izdaje prazno govoričenje. Na str. 282 sem navedel pesni, ki se Konradu pripisujejo, ki jih pa Dreves nima. Hic Rhodus, hic salta! Jaz sem objavil le eno pesen zato, ker se da edino o njej slutiti, da je nastala v Žički kartuziji. Thronus B. V. M. n. pr. je pesen za patrocinij enako imenovane kartuzije (Gaming, ako se prav spominjam), v kateri je tedaj pesnik živel (sit thronus iste). Kodeks graške knjižnice je pisatelj zato navedel, ker je najbrž iz naše kartuzije in v tem slučaju priča, da je bila ta pesen v njej v rabi. Kodeks št.-pavelski pa nima s kartuzijo nič opraviti in bi se moralo še dognati, ali ga niso benediktinci prinesli seboj iz Črnega lesa.

Kako pozornost je pisatelj že izkraja posvetil ravno šaljivima kapiteloma pri Sv. Barbari, se vidi, ako se primerjata posnetka na tabl. 34 s sliko kapitela na tabl. 36 — oba sta telefotografična snimka s šestkratnim povečanjem na licu mesta.

Za razlago je važno, da ima zmaj na eni strani kratek vrat in debelo telebasto glavo, tovariš na drugi strani pa dolg, luskinast vrat z drobno glavico; oba pa sta krilata in imata dolg zavit rep in po dve nogi zaporedoma (ne vštric) nasproti štirim nogam pri levu. Prvi bo toraj zmaj, drugi pa bazilisk. Precej slična sta DRACO in BASILISCVS na stopnici nekdanjega papeškega prestola v Lateranu v Rimu (Marucchi, Basiliques et églises de Rome, 1902, 88). Na slavoloku je torej ilustriran rek: Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem (Ps. 90, 13. Po gadih in baziliskih boš hodil, in boš poteptal leva in zmaja). Le gad še manjka. Tega pa kipar ni mogel rabiti iz dekorativno-simetričnega stališča, njegova masa bi nikakor ne odgovarjala levu na drugi strani. Iz istega vzroka je najbrž napravil baziliska takozelo podobnega zmaju. Bazilisk je samo večje vrste kača, kakor je že iz psalma razvidno. Starokrščanski umetnik ga je predstavil na glinasti

svetiljki v Rimu kot kačo s petelinovo glavo (Venturi. Storia dell' arte italiana I, 472), podobno tudi gotik pod nogami Zveličarja na portalu katedralke v Amiensu. (Perkins, The cathedral church of Amiens, London, 1902, 31). Naš spomenik se torej z lateranskim strinja glede ideje o bazilisku. Vprašali bi slednjič, kaj imajo te živali opraviti na slavoloku? Na slavoloku se je nahajala slika Zveličarjeva ali pa križ (kakor še sedaj v cerkvi v Solčavi, ki je sodobna s Sv. Barbaro), ali pa je velik križ visel pod slavolokom. Lok, ki je nosil Kristusa, se je tako z nožišči opiral na v psalmu naštete živali, tako se je izpolnil svetopisemski rek. V tem oziru se mora spopolniti naša razlaga v knjigi (str. 123).

Nasveti, ki nam jih daje g. kritik glede fotografiranja oltarjev, so iz praktičnega stališča (moral bi se postaviti oder) in iz estetiškega neopravičeni. Oltarji, ki stoje v cerkvi, kažejo gotovo razsvetljavo in reflekse (n. pr. tabl. 36), ki so neumljivi, če se izmije arhitektonsko ozadje, ako pa to ozadje ostane, je potreben tudi podnožek za nastavek, da ni podoba nenaravna.[1]

Obe Grudnovi sliki 11 in 12 se nahajata tudi v naši knjigi. Sl. 12 odgovarja naši lastni podobi na tablici 52 *b* z bistvenim razločkom, da je po „Grudnovem" posnetku poleg groblje zrastlo že nekaj smrek. Sicer pa je Grudnova slika čisto kriva. Fotograf je nagnil aparat nazaj, zato se fasada navzgor preveč zožuje, vendar pa še ni spravil vsega čela na ploščo. Klišer pa je mislil, da konča fasada z ravno črto in je zato nad njo napravil — zrak! Grudnova sl. 11 je boljše in večje reproducirana na naši tabl. 51. Detajlov seveda ni zraven, ker predstavljajo predmete iz Krke na Koroškem (štev. 2), iz Pürgga (3 in 6), od Sv. Lenarta pri mestu Murau (4) in iz opatije Sekkau (5), vse na Gornjem Štajerskem. Edini detajl 1 je iz naše kartuzije, a se nahaja celo v dveh različnih oblikah v naši sl. 65 pod znakom b'. G. kritik bi bil moral že a priori soditi, da pet tako značilnih predmetov (oltarjev) ne bom niti v tekstu, niti v sliki izpustil, saj sem v kartuziji vsak umetno izklesan kamen narisal (sl. 62, 63, 65, 67, 70 in 73), da tudi navadne kamne pri zidih sem si zunaj in znotraj posamez ogledal, kakor visoko je bilo le mogoče s plezanjem priti (sl. 71). Najboljše je še, kako rahločutno in fino me opozarja na ta dozdevni nedostatek, tako da mu niti ne morem zameriti njegove površnosti.

Ali pa ima povsem prav glede jezika, mi ne kaže soditi, ker nisem nikdar imel pravega pouka v slovenščini. Pripomnim pa, da bo pravilen izraz „štiri cerkv. učeniki" (Pleteršnikov slovar pod besedo četver 2), ravnotako „na več mestih" (Plet. „na več krajih"), ravnotako „odsihdob" (govori se v moji domačiji in Plet. ima dosihdob). Nekaj je nepopravljenih pomot n. pr. vrata so branile (pravilno n. pr. 174), vse-

[1] Slika v Dom in Svetu je narejena v Gradcu, ko je oltarček stal na tleh v delavnici. Najenostavnejše bi bilo seveda, da se fotografira cel oltar, predno se pa da kliširat, se spodnji del s škarjami odreže. Tega pa g. kritik gotovo ni mislil.

učelišče (pravilno str. 288, 289). Več oblik je tudi, ki so še bile pred nedolgim časom splošno v rabi (fotografovati, biti imenovan profesorjem, v časnikih se niso sklanjala lastna imena, ako so se osebna). Kdaj so te in enake oblike prišle iz navade, ne more zasledovati strokovnjak, ki ima posla na celo drugem polju, tudi ne more presoditi, ali ima vsak člankar prav, ki napiše notico ali razpravo za kak list. Vendar pa g. kritik čisto prav sodi, če zahteva za knjigo o lepi umetnosti tudi lep jezik brez peg in madežev. Se bode vpoštevalo, kadar izide tretji zvezek — o spomenikih lepih Slovenskih goric.

Cenjenemu g. kritiku sem zelo hvaležen, da je tako podrobno predelal knjigo in je skušal tupatam kaj iz svojega dodati (n. pr. o rokopisih žičke knjižnice) ali pa drugače tolmačiti. Iz „zagovora" se vidi, da je to večinoma koristilo globljemu umevanju spomenikov in zgodovine. Napredek v spoznanju resnice pa je itak namen vsake dobre kritike.

Dr. A. Stegenšek.

Dostavek

K članku „Ivanjski kres v ormoški okolici" je dostaviti naslednji napev:

Sve-ti I-van kres na-la-ga la- di nam je predragi nam je.

Melodijo je zapisal g. Dom. Serajnik, učitelj v Ormožu, za kar se mu tukaj iskreno zahvaljujem. Pela mu je Mima Zadravčeva iz Pušinec. Napev je zelo star in popolnoma ljudskega značaja. Tako mi je povedal prej imenovani g. Dom. Serajnik.

Društvena poročila.

Poroča društveni tajnik.

1. Predavanje pri Mariji Snežni dne 18. jul. 1909.

Predaval je gosp. prof. Gabriel Majcen. — Beseda Velka zaznamuje danes 1. potok, ki izvira južno od Cmureka v Slovenskih goricah, teče proti jugu in se blizu Sv. Trojice v Slovenskih goricah izliva v Pesnico, 2. krajevno občino, nahajajočo se ob gornjem delu imenovanega potoka; občina raz-

pada v katastralni občini Gornjo in Spodnjo Velko. Zgodovina Velke je mnogo starejša od zgodovine Marije Snežne, ki ima svoj početek v dobi Jožefa II. Gornja Velka je bila del zemljišča cmureške graščine, Spodnja Velka last drugih nemških plemenitašev. Lastniki cmureške graščine so bili do l. 1245. Murecki, do 1386. Kranichbergi, do 1401. celjski grofje, do 1483. Stubenbergi, do ok. 1500 cesar in do danes zopet Stubenbergi. Najstarejša listina, ki imenuje posestnike na Spodnji Velki, je iz l. 1348. Nekateri teh posestnikov z imeni: Eppendorfer, Hollnecker, Albrechtsberg, Heimtschach, Weißenegger kažejo na nemške naseljence. Cerkveno je Velka spadala pod župnijo cmureško. L. 1445. je Velka štela 12—15 ognjišč. 1689. se je povodom kuge v občini Wiesenbach cmureške župnije postavila cerkev Marije Snežne, poleg katere so bivali (eremitje) samotarji. Pod Jožefom II. se je ta cerkev podrla, samotarstvo odpravilo; ustanovila se je iz slovenskih občin cmureške župnije nova slovenska župnija, ozir. kuracija Marija Snežna z novo župnijsko cerkvijo na Velčkem hribu, v katero so iz opuščene cerkve v Wiesenbachu prenesli poleg drugih predmetov tudi podobo župnijske patrone. Šola je bila postavljena l. 1811.

Kot posestnike nahajamo v 17. stol. poleg Nemcev tudi Slovence. Marije Terezije ukaz, da se imajo najeta posestva izpremeniti v lastnine, pa je povzročil, da se nakrat prikažejo pradedje sedanjih posestnikov, Slovenci. Podložni so bili ti kmetje cmureški graščini, Neukühneggu, Gornji Radgoni in Hrastovcu. Vplivu cmureškega trga je župljane vsaj deloma odtrgala ustanovitev župnije, kajti do tega časa so botri in botre bili izključno cmureški prebivalci. Zgodovina Velke in Marije Snežne na Velki je obenem zgodovina boja za ohranitev slovenske zemlje in slovenske narodnosti ob meji.

2. Odborova seja 30. oktobra 1909.

Navzoči: dr. Turner, H. Schreiner, dr. Pipuš, dr. Vrstovšek, prof. Majcen, prof. Kovačič. Zapisnik zadnje seje se odobri. Od tajnika začasno najeta strežnica za snaženje muzejskih pro-

storov se potrdi. Sprejmejo se novi udje, p. n. gg.: A. Kuhar, kapelan v Središču; Rampre Fr., kapelan pri Sv. Vidu pri Grobelnem; Erhartič Mart., duhovnik v marib. bogoslovnici; Ozimič Jos., kapelan v Grižah; Kranjc Marko, bogoslovec v Mariboru; Horvat Fr., slikar v Mariboru; knjižnica „Kršč. soc. zveze" v Mariboru; „Zveza narod. društev" v Celju. — Sprejme se zamemba tiskovin z bolgarskim arheol. društvom.

Prof. Kovačič predloži že tiskane pole središke zgodovine. Sklene se, z ozirom na to knjigo prositi za podporo. Občni zbor se določi na 28. novembra. Storijo se še nekateri sklepi zastran bližajoče se 100letnice rojstva Stanka Vraza.

VIII. redni občni zbor 28. nov. 1909. v Mariboru.

Predsednik dr. Turner pozdravi navzoče občinstvo in povdarja, da se „Zg. dr." peča le s čisto kulturnim in znanstvenim delom. Zahvali vsem darovateljem in podpirateljem društvenega muzeja. Društveno glasilo „Časopis" si je pridobilo odlično priznanje celo med tujci. Otvori zborovanje ter da besedo g. dr. *Bogomilu Vošnjaku,* ki je predaval o *francoski gospodarski politiki v Iliriji.*

Francozom so bili Slovenci izprva popolnoma tuj, nepoznan narod; od doma so bili priučeni enotnemu in zelo razvitemu jeziku, tukaj so pa našli čisto druge razmere, slabo razvit jezik in razcepljen v mnogovrstna narečja. Vendar so se francoski upravitelji, večinoma mladi ljudje, kmalu vdomačili, naši kraji so se jim tako priljubili, da so se mnogi še pozneje vrnili semkaj ter pri nas umrli kakor Fouché in Marmont. V poročilih francoskih upraviteljev na cesarja se že izraža misel jugoslov. edinstva.

Govornik je razdelil svoje predavanje na naslednje točke: 1. podložništvo, 2. trgovina, 3. industrija.

1. Francozi so vpeljali pri nas Napoleonov zakonik, ki ne pozna podložništva ter pri podedovanju dovoljuje kosanje zemljišča. Kar se tiče podložništva, niso Francozi dosledno izvedli svojega zakonika, in tako je prišlo, da so podložniki morali plačevati dvojno dačo: staro feudalno in novo francosko.

Francozi so pridržali tudi hrvaške zadruge, sicer pa francoska poročila o Hrvatih in o Dalmaciji slabo sodijo, nekoliko boljše o slovenskih deželah, opozarjajo pa na veliki nemški vpliv. Francozi niso Ilirije smatrali toliko za agrarno deželo, ampak pred vsem za trgovsko. Morje je bodočnost ilirskih dežel.

2. V trgovini so tudi naše dežele močno čutile Napoleonovo blokado t. j. izključitev angleškega blaga iz evropskega kontinenta. Velike posledice je imela blokada na Francoskem, ker je Francoze prisilila, da so po umetnem potu povzdignili svojo industrijo. Z velikim veseljem se je v Trstu sprejela proglasitev Trsta za slobodno luko. Sicer pa je blokada našim deželam le škodovala. Francozi so pa skrbeli za dobre prometne zveze ter napravili poštno zvezo celo do Carigrada. Tudi v trgovskem oziru so smatrali jugoslovanske dežele za enoto, vendar pa Dalmacija ni bila v colni zvezi z ostalo Ilirijo.

3. V industriji niso Francozi kaj posebnega storili, edino za ilirske rudnike se je Napoleon živo zanimal. Delavskega proletarstva še takrat ni bilo, vendar so se že začeli pojavljati socijalistični nauki. Značilno za Napoleona kakor za vsakega samodržca je, da je držal z nižjimi, širjimi sloji proti višjim slojem.

Društveni tajnik je podal pregled o društvenem delovanju v zadnji triletni dobi, blagajnik pa o tačasnem denarnem stanju. G. dr. M. Murko izrazi pohvalo in priznanje odboru za njegovo delovanje.

Pri volitvi novega odbora je g. Schreiner predlagal volitev z vzklicem, kar se je sprejelo. Na njegov predlog so bili izvoljeni: predsednik dr. Turner; odborniki: dr. K. Štrekelj, A. Kaspret, dr. Pipuš, dr. Stegenšek, Jos. Kožuh, prof. Majcen, dr. Verstovšek, prof. Kovačič, Fr. Pollak, dr. Pivko; za namestnike: dr. Medved, dr. Rosina, I. Vreže; za pregledovalce računov: dr. Rosina, F. Stegnar, A. Jerovšek.

Na predlog prof. Kovačiča sprejme občni zbor resolucijo: Novemu odboru se naroča, da v zmislu § 9. predz. odst.

društvenih pravil izvoli muzejski upravni svet, ki naj uredi muzej, knjižnico in arhiv ter skrbi za pomnoževanje muzejskih zbirk. Na to predsednik zaključi zborovanje.

Prva odborova seja.

Takoj po občnem zboru se je novi odbor sešel k prvi seji ter se konstituiral tako-le: podpredsednik prof. A. Kaspret v Gradcu, tajnik prof. Kovačič, kateremu se v pomoč izvoli še zapisnikar dr. L. Pivko, blagajnik dr. Pipuš. Mesto dosedanjega arhivarja in knjižničarja se izvoli muzejski upravni svet: dr. Stegenšek, dr. Pipuš, prof. Kovačič, dr. Rosina, Feliks Stegnar, slikar Horvat in pasar Tratnik. Sklene se, povodom 100 letnice rojstva Stanka Vraza prirediti več predavanj na deželi in v Mariboru, natančneja določitev kraja in časa se prepusti predsedništvu.

Na to se seja zaključi.

Imenik društvenikov l. 1909.

Redni udje[1].

Agrež Josip, zas. uradnik v Brežicah.
Akademija slov. bogoslovcev v Celovcu.
Apih Jožef, c. kr. prof. v Celovcu.
Arneje dr. J., gimn. prof. v Mariboru.
Atteneder Josip, župnik na Polzeli.
Barle Janko, prebendar v Zagrebu.
Bartol Anton, notar. kandidat v Ljubljani.
Baš Lovro, c. kr. notar v Celju.
Benkovič dr. Ivan, drž. posl., odvetnik v Brežicah.
Bohak Fran, dekan v Slov. Bistrici.
Bohanec Ivan, dekan v Šmarju.
Bosina Ivan, kapelan pri Sv. Juriju v Slov. gor.
Brejc dr. Janko, odv. v Celovcu.
Brenčič dr. Alojzij, odv. v Celju.
Brolih Luka, c kr. gimn. prof. v Pazinu.
Brumen dr. Anton, odv. v Ptuju.
Cajnkar Jakob, župnik v Središču.
Canjko Valentin, katehet v Varaždinu.
Cerjak Fran, kapelan v Šmarju.
Cerjak Josip, župnik v Reichenburgu.
Cestnik Anton, c. kr. gimn. prof. v Celju.
Chloupek dr. Karol, zdravnik v Ljutomeru.
Christalnigg grof Oskar, graščak v Gorici.
Cukala dr. Fr. Ks., prefekt v Marijanišču v Celovcu.
Čebašek Jakob, kapelan v Dobovi.
Čede Josip, župnik v Studenicah.
Čitalnica narodna v Celju.
Čitalnica v Slov. Bistrici.
Čitalnica v Gradcu.
Čitalnica v Novem mestu.
Čižek Alojzij, župnik v Slov. Gradcu.
Čižek Josip, dekan v Jarenini.
Danica, kat. akad. dr. na Dunaju.
Debevec dr. Josip, c. kr. profesor v Kranju.
Dobrovc Josip, kanonik v Velikovcu.
Erhartič Martin, duh. v bogosl. v Mariboru.
Feigel Otilija, učiteljica v Slov. Bistrici.
Ferk Feliks, zdravnik v Mariboru.
Feuš dr. Fran, prof. bogosl. v Mariboru.
Firbas dr. Fran, c. kr notar v Mariboru.
Flek Josip, prošt v Ptuju.
Florijančič Josip, župnik pri Sv. Martinu na Poh.
Framska Škola v Framu
Franc-Jožefova šola v Ljutomeru.
Frančiškanski samostan v Mariboru.
Frangež Jernej, župnik pri Sv. Marjeti.
Fras Marko, c. kr. knjigovodja v Šoštanju.
Glaser dr. Ivan, advokat v Mariboru.
Globočnik Anton pl. Sorodolski, dv. svetnik na Dunaju.
Glonar Jos., stud. phil v Gradcu.
Godec Ferd., zasebnik v Breznici pri Prevaljah.
Gomilšek Fran, župnik pri Sv. Petru na Medvedovem selu.
Gorup Josip, učitelj na Polenšaku.
Grafenauer dr. Ivan, c. kr. g. profesor v Kranju.
Gregorec dr. Lavoslav, kanonik in dekan pri Novi cerkvi.
Gregorc Pankracij, župnik v Venčeslu.
Grobelšek Ivan, župnik v Gomilskem.
Gruden dr. Josip, prof. bogosl. v Ljubljani.

[1] Dosmrtni udje so zaznamovani z ležečimi črkami.

Haubenreich Alojz, kn.-šk. ekspeditor v Mariboru.
Hauptman Fran., c. kr. profesor in šol. svetnik v Gradcu.
Hebar Fran, župnik na Sp. Polskavi.
Hirti Fran, župnik v Slivnici.
Hočevar Makso, učitelj v Šoštanju.
Hohnjec dr. Josip, prof. bogoslovja v Mariboru.
Horjak Janez, kapelan pri Kapeli.
Horvat Franjo, slikar v Mariboru.
Horvat Friderik, župnik v Št. Lovrencu na Poh.
Hranilnica južnoštajerska v Celju.
Hrastelj Gregor, župnik v Selnici.
Hrašovec Fran, c. kr. okr. sodnik v Gradcu.
Hrašovec dr. Juro, advokat v Celju.
Hrašovec dr. Silvin, sodnik v Novem mestu.
Hribar Ivan, župan v Ljubljani.
Hribovšek Karol, stolni prošt v Mariboru.
Hržič Anton, prof. v p., v Lunovcu.
Ilešič dr. Fran, c. kr. učit. prof. v Ljubljani.
Irgl Fran, župnik na Vranskem.
Jager Avguštin, Kapelan v Ptuju.
Janežič Rudolf, spiritual v Mariboru.
Jankovič dr. Fran, zdravnik v Kozjem.
Janžekovič Jožef, župnik pri Sv. Lenartu v Slov. gor.
Janžekovič Vid, župnik v Svečini
Jarc Evgen, c. kr. prof. v Kranju.
Jazbinšek Fran, gimn. v Mariboru.
Jeglič dr. Anton Bonaventura, knezoškof v Ljubljani.
Jelšnik Ivan, kapelan v Kozjem.
Jerovšek dr. A., real. prof. v Mariboru.
Jerovšek Fran, c. kr. gimn. prof. v Mariboru.
Jurčič Josip, dekan v Vuzenici.
Jurko Ivan, kapelan na Sladki gori.
Jurkovič Martin, dekan v Ljutomeru.
Jurtela dr. Fran, odvetnik v Ptuju.
Kac dr. Viktor, zdravnik v Mariboru.
Kapler Ivan, župnik pri Sv. Jakobu v Slov. gor.
Karba Matija, župnik v Zrečah.
Kardinar Josip, c. kr. gimn. prof v Celju.
Kartin Herb., stud. iur. v Gradcu.
Kaspret Anton, c. kr. gimn. profesor v Gradcu.
Kavčič Jakob, kanonik v Mariboru.
Kavčič Josip, kapelan pri Sv. Benediktu.
Klasinc dr. Ivan, odvetnik v Gradcu.
Knjižnica krščc. soc. zveze v Mariboru.
Koblar Anton, dekan v Kranju.
Kocbek Anton, župnik pri Sv. Križu.
Kociper J. Ev., prof. v Mariboru.
Kočevar Ivan, trgovec v Središču
Kodrič Jos., kapelan v Kamnici
Kokelj Alojzij, župnik v Vurbergu.
Kolar Anton, župnik v Št. Ilju pri Velenju.
Kolar Vinko, provizor v Reki.
Kolarič Anton, gimn. prof. v Ptuju.
Kolarič Josip, župnik pri Sv. Martinu na Paki.
Kolenc Franc, v Gradcu.
Kolšek dr. Josip, advokat v Laškem.
Kolšek Vinko, c. kr. notar v Šoštanju.
Komatar Fr., c. kr. prof. v Kranju
Komljanec dr. Josip, prof. v Ptuju.
Koropec Ivan, učitelj v Šoštanju.
Korošec dr. A., drž. poslanec v Mariboru.
Kos Alojzij, župnik pri Sv. Martinu.
Kos dr. Fran, c. kr. prof. v Gorici.
Kosar Jakob, župnik v Žičah.
Kosi Jakob, kapelan v Celju.
Košan Janko, c. kr. prof. v Gradcu.
Kotarska učiteljska knjižnica v Kastvu.
Kotnik dr. Fr., prof. v Celovcu.
Kovačič dr. Fran. prof. bogosl, v Mariboru.
Kozelj Fran, župnik v Ločah.
Kozinc Ivan, župnik v Slivnici pri Celju.
Kožuh Josip, c. kr. gimn. prof. v Celju.
Kranjc Marko, bogoslovec v Mariboru.
Krajnc Viktor, c. in kr. gen. major v Gradcu.

Krek dr. Bogomil, dv. in sodn. advokat na Dunaju.
Kronvogl dr. Josip, c. kr. sod. svet. pri Sv. Lenartu.
Kropivšek Val., kapelan pri Sv. Lovrencu v Slov. gor.
Krošelj Fran, kapelan v Šoštanju.
Kruljc dr. Fran, dekan v Laškem.
Krušič Ivan, šolski svetnik v Celju.
Kukovec dr. Vekoslav, odv. v Celju.
Kukovič Anton, nadučitelj na Polenšaku.
Kumer Karol, župnik v Prihovi.
Lah Martin, župnik pri Mar. Snežni.
Landergott p. E., frančiškan v Brežicah.
Lasbacher Ivan, trgovec v Slov. Bistrici.
Lasbacher Josip, kapelan v Jarenini.
Lederhas Ludovik, c. kr. gimn. prof. v Ljubljani.
Lekše Fran, župnik v Lučah.
Lenart Janez, nadžupnik pri Sv. Martinu.
Lendovšek Mihael, župnik v Makolah.
Lipej Fran, trgovec v Brežicah.
Ljubša Matija, kurat v Gradcu.
Lom Fran, župnik pri Sv. Petru na Kron. Gori.
Lončarič Josip, kapelan pri Sv. Juriju pod Tab.
Lorbek Ivan, župnik pri Sv. Primožu na Poh.
Lorenčič V., kapelan pri Sv. Ani na Krembergu.
Lukman dr. Fran, prof. bogoslov. v p. v Mariboru.
Lupša Ferdo, drž. inženir v Siamu.
Majcen Gabriel, c. kr. učit. prof. v Mariboru.
Majcen Josip, kanonik v Mariboru.
Majhen Josip, nadučit. v pok. v Studenicah.
Markošek Ivan, katehet v Mariboru.
Marzidovšek Jakob, voj. kurat. v Gorici.
Matek Blaž, c. kr. gimn. prof. v Mariboru.
Matek dr. Martin, kanonik v Mariboru.
Mayer dr. Fran, odvetnik v Šoštanju.
Medved dr Anton, c. kr. gimn. prof. v Mariboru.
Menhard Jak, župn. pri Vel. Nedelji.
Mešiček Josip, župnik v Brežicah.
Meško Fr. Ks., župnik pri Mariji na Zili.
Meško Josip, župnik pri Sv. Miklavžu v Ljut. gor.
Meško Martin, župnik pri Kapeli.
Mikl Fran, trgovec pri Sv. Marjeti.
Misijonska hiša v Studencih pri Mariboru.
Mlakar p. Bernadin, frančiškan v Gorici.
Mlakar dr. Ivan, stolni dekan v Mariboru.
Močnik Fran, kapelan pri Sv. Tomažu.
Moravec Fran, stolni župnik v Mariboru.
Mraz Tomaž, nadžupnik v pok. v Gradcu.
Mrkun Anton, kapelan v Razdrtem.
Munda Janko, župnik na Kozjaku.
Murko dr. Matija, c. kr vseuč. prof. v Gradcu.
Napotnik dr. Mihael, knezoškof i. t. d. v Mariboru.
Ogradi Fran, opat v Celju.
Ogriz Janez, dekan v Kaplji.
Orožen Fran, c. kr. učit. prof. v Ljubljani.
Osenjak Martin, župnik pri Sv. Petru pri Radgoni.
Ozimič Jos., kapelan v Grižah.
Ozmec Josip, župnik pri Sv. Lovrencu na Dr. p.
Pajk Milan, c. kr. prof. v Ljubljani.
Peisker dr. I., c. kr. vseuč. prof. v Gradcu.
Petelinšek Martin, kapelan v Mariboru.
Petovar Terezija, učiteljica v Kapeli.
Pipuš dr. Radoslav, advokat v Mariboru.
Pišek Fran, posoj. tajnik v Brežicah.
Pivec Štefan, župnik v Podčetrtku.
Pivko dr. Lud., učitelj. prof. v Mariboru.
Planinc Fran, kapelan v Mozirju.
Plepelec Josip, župnik pri Sv. Emi.
Pleteršnik Maks, c. kr. g. prof. v Ljubljani.

Posojilnica v Slov. Bistrici.
Posojilnica v Brežicah.
Posojilnica v Dolu.
„ v Framu.
„ v Gornjemgradu,
„ v Jarenini.
„ v Konjicah.
„ v Ljutomeru.
„ v Makolah.
„ v Mariboru.
„ okrajna v Ormožu.
„ v Ptuju.
„ v Gornji Radgoni
„ v Šmarju.
„ na Slatini.
„ Savinjska v Žalcu.
„ v Vojniku.
Potovšek Josip, župnik v Artičah
Potrč p. Rafael, minorit pri Sv. Trojici v Halozah.
Požar Alfonz, kapelan v Vojniku.
Preglej Viktor, kapelan v Konjicah.
Presker Karol, župnik v Kapelah.
Pšunder Ferd., vikar v Ptuju.
Pukl Jakob, tolmač v M. Enzersdorfu.
Pučnik Anton, m. kapelan v Celju.
Rabuza Anton, gimn. učitelj v Mariboru.
Rantaša Tomaž, posest. v Seliščih.
Ravnateljstvo c. kr. gimn. v Celju.
Ravnateljstvo c. kr. gimn. v Mariboru.
Ravnateljstvo c. kr. gimn. v Nov. mestu.
Ravnateljstvo gimnazijsko c. kr. v Pazinu.
Ravnateljstvo kn. šk. gimn. v Št. Vidu.
Rath Pavel, župnik v Št. Ilju pri Turjaku.
Rebol Fran, cand. phil. na Dunaju
Reich A., c. kr. blag. preds. v Ljubljani.
Repolusk Friderik, župnik pri Sv. Vidu.
Režabek Blaž, gozdar v Konjicah.
Robič Fran, dež. odbornik v Gradcu.
Rojnik Štefan, rač. ofic. v Gradcu.
Rosina dr. Fran, advokat v Mariboru.
Roškar Ivan, drž. poslanec, posestnik v Malni.
Rozman Josip, provizor v Črnečah pri Sp. Dravogradu.
Rudolf dr. Ivan, odvetnik v Konjicah.
Savinjska podružnica slov. planin. društva v Gornjem gradu.
Sel Alojz, župan v Serkovcih.
Sernec dr. Janko, zdravnik v Celju.
Sernec dr. Josip, odvetnik v Celju.
Schmoranzer Josip, šolski nadzornik v Mariboru.
Schoeppl dr. Ant, vitez v Ljubljani.
Schreiner Henrik, c. kr. učit. ravnatelj v Mariboru.
Schreiner Ludmila, učiteljica v Sl. Bistrici.
Simonič dr. Fran, vitez Franc Jož. reda v Radgoni.
Simonič Fran, stol. vikar v Mariboru.
Singer Štefan, župnik v Logavesi.
Sinko Fr., kapelan v Šmarju pri Jelšah.
Sinko Jožef, župnik pri Sv. Lovrencu.
Sitar Jos., dež. sodn. svet. v Brežicah.
Sket dr. Jakob, c. kr. prof. in vladni svet. v Celovcu.
Slanc dr. Karol, advokat v Novem mestu.
Slavič Fran, župnik v p. pri Sv. Lovrencu n. Poh.
Slavič dr. Matija, katehet v Celju.
„Slomšek", literarni krožek v Mariboru.
„Slovenija", akad. dr. na Dunaju.
„Slovenska knjižnica ljubljanskih bogoslovcev" v Ljubljani.
Smodej Fr. Ks., provizor v Timenici.
Somrek dr. J., prof. bogoslovja v Mariboru.
Srabočan Anton, župnik v Pišecah.
Središče, občina.
Sernec dr. Vlad., odvetnik v Mariboru.
Stegenšek dr. Avgust, prof. bogoslovja v Mariboru.
Stern Jurij, kovaški mojster v Mariboru.
Steska Viktor, kn. šk. dv. kapelan v Ljubljani.
Sticker dr. Ljudevit, odv. kand. v Celju.
Strelec Ivan, nadučitelj v Št. Andražu v Slov. gor.
Strgar Anton, kapelan v Mariboru.

Stroj Alojzij, katehet v Ljubljani.
Suhač dr. Anton, dekan pri Sv. Ani.
Svet Alfonz, gvardijan pri Sv. Vidu.
Šalamun p. Bernardin, kapelan pri Sv. Vidu.
Šelih Jurij, župnik pri Sv. Kungoti na Poh.
Šetinc Josip, odv. koncip. v Brežicah.
Šijanec Anton, župnik pri Sv. Juriju v Slov. gor.
Šimonc Simon, kapelan v Zibiki.
Šinko Matija, prof. v p. v Središču.
Škamlec Ignac, kapelan v Ljutomeru.
Šket Mihael, župnik v Loki.
Škrlec Franc, trgovec pri Sv. Benediktu.
Šlander Anton, dekan v Starem trgu.
Šlebinger dr. Janko, c. kr. real. prof. v Ljubljani.
Šmid Miloš, župnik v Solčavi
Šoba Alojzij, župnik v Zdolah.
Špindler Fran, kapelan v Brežicah.
Štefan Peter, vojni kurat v Mariboru.
Štrakl Matej, župnik pri Sv. Petru.
Štrekelj K. dr., vseuč. prof. v Gradcu
Štuhec Fran, kapelan pri Sv. Miklavžu pri Ormožu.
Tiplič dr. Fran, zdravnik pri Sv. Lenartu.
Tkavc Anton, korvikar v Mariboru.
Tomažič Janez, župnik pri Sv. Urbanu.
Tomažič dr. Ivan, kn. šk. dv. kapelan v Mariboru.
Tomažič Marko, dekan v Kozjem.
Tombah Josip, župnik pri Sv. Petru pod Sv. gor.
Tominšek dr. J., c. kr. prof. v Ljubljani.
Topolnik Ivan, kapelan v Šoštanju.
Trop Fran, vikar v Mariboru.
Trofenik Josip, koralist v Mariboru.
Trstenjak Anton, kontrolor mestne hranilnice v Ljubljani.
Trstenjak Alojzij, stud. iur. v Gradcu.
Trstenjak Ernest, vojni kurat v Gradcu.
Tuma dr. Hein., odv. v Gorici.
Turner dr. Pavel, veleposestnik v Mariboru.
Učiteljišče c. kr. v Mariboru.
Učiteljsko društvo za šolski okraj Konjice.
Ulbing Tomaž, provizor v Zel. Kaplji.
Ulčnik Martin, župnik v Doliču.
Vodušek Jos., župnik pri Sv. Bolfenku v Slov. gor.
Vogrin Ivan, župnik pri Sv. Barbari v Hal.
Voh Jernej, kanonik v Mariboru.
Volčič Miroslav, župnik v Št. Ožbaltu.
Vošnjak dr. Bogomil v Gorici.
Vošnjak dr. J., zdravnik v Slov. Bistrici
Vošnjak Miha v Gorici.
Vozlič Leopold, kapelan v Feldbachu.
Vovšek dr. Fran, c. kr. sod. nadsv. v Mariboru.
Vraber Maks, ravnatelj v Trstu.
Vraz Anton, župnik pri Sv. Antonu v Slov. gor.
Vrečko dr. Josip, odvetnik v Celju.
Vreže Ivan, c kr. učit. profesor v Mariboru.
Vrhovnik Ivan, župnik v Ljubljani.
Vrstovšek dr. Karol, c. kr. gimn. prof. v Mariboru.
Založnik Ignacij, zas uradnik v Sl. Bistrici.
Zamuda Alojzij, kapelan na Vranskem.
„Zarja", akad. društvo v Gradcu.
Zavod šolskih sester v Mariboru.
Zemljič Matija, župnik pri Sv. Juriju ob Pesnici.
Zidanšek Josip, prof. bogoslovja v Mariboru.
Zdolšek Andrej, župnik pri Sv. Štefanu.
Zdolšek Fran, župnik pri Sv. Juriju ob Tab.
Zmazek Fran, župnik pri Sv. Benediktu.
Zorko Melh., kapelan v Cirkovcah.
Zupanc Josip v Ptuju.
Zveza narodnih društev v Celju.
Žičkar Marko, kapelan v Konjicah.
Žmavc dr. Jakob, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani. 343

Umrli redni udje:

Vojsk Alojz, župnik pri Sv. Kungoti.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
LJUBLJANA

Seite

Dr. von Hovorka und Dr. A. Kronfeld: Vergleichende Volksmedizin. Eine Darstellung volksmedizinischer Sitten und Gebräuche etc. Stuttgart 1908. *J. A. Glonar* 182

Stegenšek Avg. Dr.: Verteidigung [gegen die Rezension des H. J. A. Glonar] 183

IV. Vereinsnachrichten 111, 188

V. Namensverzeichnis der Vereinsmitglieder . . 193

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
LJUBLJANA

Rodoljubni poziv! Dne 6. junija t. l. se je začasno otvoril v mariborskem Narodnem domu Narodni muzej. Da se pa mora muzej spopolniti, urediti in stalno otvoriti občinstvu, se odbor obrača na vse rodoljube z iskreno prošnjo:

1. Zbirajte in pošljite društvu razne predmete iz prazgodovinskih grobišč, iz kamenene, kovinske in rimske dobe, sploh vse starinske predmete, ki se najdejo v zemlji, z natančnim popisom, kje in kako se je kaj našlo.

2. Zbirajte starinsko orožje (puške, sulice itd.) in orodje, stare knjige, listine in podobe s popisom, čigave so in kaj se o njih pripoveduje.

3. Starinsko namizno posodje, nakraske, starinske ure, staro zanimivo pohištvo.

4. Vzorce narodnih noš iz raznih krajev s fotografijo kake tipične osebe dotičnega kraja.

5. Godbeno orodje, katerega se sploh naše ljudstvo poslužuje.

6. Fotografije odličnih mož iz ljudstva s kratkim življenjepisom.

Vsi predmeti se naj pošljejo na »Zgodovinsko društvo« v Mariboru ali se osebno oddajo pri gg.: dr. Pipuš, odvetnik v Mariboru; dr. Stegenšek, dijaško semenišče; Cirilova tiskarna, Kor. ul. 5.; dr. Franc Kovačič, Kor. ul. 10. II. nad.; J. Stegnar, Wildenrainergasse 12. Ob pondeljkih se od 11. do 12. ure lahko vse odda naravnost v Muzeju, Narodni dom II. nadstr.

Odbor »Zgodovinskega društva«.

Darila za muzej: Gospa dr. Vovšekova: peče iz Savinjske doline; gospa Ornikova v Lempahu: pas, prazgodovinsko kovinsko žaro in helebardo; dr. Turner: dva handžara; »klub naprednih akademikov v Celju«: zbirko starih novcev, g. Stegnar.

V zalogi „Zgodovinskega društva“

se še dobe po zelo znižani ceni pri »Zgodovinskem društvu« ali pa v Cirilovi tiskarni v Mariboru naslednje knjige rajnega zgodovinarja M. Slekovca:

Duhovni sinovi slavne nadžupnije konjiške ..... 10 »
Sekelji, rodoslovna in životopisna razprava ..... 10 »
Vurberg, krajepisno-zgodovinska črtica ..... 20 »
Wurmberg, Topographisch-historische Skizze ..... 20 »
Župnija Sv. Lovrenca na Dravskem polju ..... 30 »

Druge Slekovčeve knjige so že pošle. — Za poštnino se naj priloži 5, oziroma 10 vin.

Istotam se še dobi I., II., III., IV. in V. letnik **„Časopisa za zgodovino in narodopisje“**. Cena za ude 5 K, za neude 6 Kron.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabriel Majcen k pedesetletnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča. 20 v, s poštnino 25 v.

Zgodovinska knjižnica. I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena po pošti 23 v.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena po pošti 45 v.

Celjski grofje in jugoslovansko ozemlje. Govoril na občnem zboru »Zgod. dr.« dr. Karol Verstovšek. Cena po pošti 13 v.

A. Kaspret: **Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500.** S poštnino 55 v.

A. Kaspret: **Kopitar in Ranke.** Po pošti 25 v.

» **Die Instruktion Erzherzog Karls II.** für die landesfürstlichen Reformierungs-Kommissäre in Steiermark aus dem Jahre 1572. Po pošti 35 v.

Zgodovina Jarenine v Slov. gor. Spisal G. Majcen. Cena 30 v, po pošti 35 v.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 20 v, po pošti 25 v.